

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI

No. Curent 16574 Format III

No. Inventar 22143 Anul

Secția Raftul

Ino. A. 253.

Ino. 16574.

CUNOAȘTEREA ȘI CONDUCEREA PIEȚII ECONOMICE

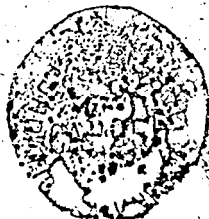
= STUDIU ISTORICO-STATISTIC =

ASUPRA

EVOLUȚIEI ECONOMICE A POPOARELOR

DE

DR. I. N. ANGELESCU

EDIȚIA II-a COMPLETATĂ

BUCUREȘTI

INSTITUTUL DE EDITURĂ ȘI ARTE GRAFICE „FLACĂRA”

No. 40, STRADA CÂMPINEANU No. 40

1915

3304

1947

CONTROL 1953

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
 BUCUREȘTI
 Cota 16574
 Inventar 22173

1950

DE ACELAȘ AUTOR:

A. IN FORMĂ DE CĂRȚI

1. Principii de metodă și regularități statistice 1912.
2. Kriminalitätsbewegung in Rumänien in den letzten 35 Jahren 1912.
3. Despre mortalitate, 1912.
4. Origina răzeșilor și moșnenilor, 1909.
5. Mai mult idealism, 1910.
6. Cooperația și Socialismul în Europa, (operă premiată de Academia Română, 1913.
7. Asigurările sociale în Statele moderne, (operă premiată de Academia Română), 1913.
8. În jurul scrierii Cooperația și Socialismul în Europa, 1914.
9. L'Evolution du commerce extérieur de la Roumanie, 1914.
10. Le Mouvement coopératif en Roumanie, 1914.
11. Agricultorii și repartizarea pământului în 1913. Oficială. București 1915.
12. Intreprinderi și profesioni (sub presă).

B. IN REVISTE

1. „Impozitul progresiv pe plus-valuta imobiliară și tendința politicii financiare moderne” în *Econ. Naț.*, 1911.
2. „Protecționismul german și țările exportatoare de cereale” în *Econ. Naț.*, 1911.
3. „Rolul băncilor în crizele economice” în *Rev. Econ. și Financiară*, 1913.
4. „Piața financiară și situația economică”, în *Rev. Econ. și Fin.*, 1913.
5. „Fluctuațiile pieței economice” în *Rev. Econ. și Fin.*, 1914.
6. „Descreșterea natalității la popoarele civilizate” în *Buletinul statistic al României*, 1912.
7. „Despre numărătoarea populației” în *Econ. Naț.*, 1913.
9. „Poporația română în 1912; statistica poporației” în *Econ. Naț.*, 1913.
10. „Mișcarea poporației române în 1912; dinamica poporației”. Raport 1913.
11. „Repartiția proprietății și a exploatărilor în Germania” în *Econ. Naț.*, 1911.
12. „Intreprinderi și profesioni” în *Econ. Naț.*, 1913.
13. „Criza agrară în țările din apusul și mijlocul Europei” în *Econ. Naț.*, 1911.
14. „Asigurările sociale; studiu de legislație internațională” în *Buletinul statistic al României*, 1911.
15. „Asigurările în agricultură” în *Bulet. statistic al României*, 1911.
16. „Asigurările sociale obligatorii” în *Rev. Democr. Române*, 1911.
17. „Reforma asigurărilor sociale în Germania în 1911” în *Buletinul statistic al României*, 1912.
18. „Introducerea asigurărilor sociale în Anglia” în *Viața Rom.*, 1912.
19. „Organizarea economiei naționale în timp de război”, în *Argus*, 1915.

1961

B.C.U. Bucuresti

C22173

RC 71/06

PENTRU EDIȚIA II-a

Public această nouă edițiune a lucrării mele, fără a fi schimbat ceva din conținutul primei edițiuni. Se adaugă numai un nou studiu asupra unei organizări economice deosebită de cea normală; nevoi actuale au impus acest adaos. Atrag atențiunea nespecialiștilor mai ales, asupra deosebirii fundamentale dintre cele 2 organizații economice studiate: una în introducere și alta în cuprinsul întregii lucrări. Nimic nu poate întări mai mult convingerea despre existența unei științe economice pozitive, și nimic nu poate să ferească mai bine pe un nespecialist, de afirmările, fie chiar „de bun simț“ ale unui diletant de cât comparația între cele ce se spun despre fie-care din aceste două organizații economice. Obiectul studiilor noastre este o realitate, pe care nu o schimbă nici vorbele măestrite, nici propunerile ingenioase ale celor, cari sunt mai mult artiști, de cât oameni de știință.

În ceea ce privește valoarea rezultatelor, la care am ajuns în această lucrare, ea nu poate fi apreciată, de cât de aceia cari știu ce își propune și ce se cere unei lucrări de știință, și cari pot înțelege complet metoda de care mă servesc, în mod continuu în cercetările mele. Afirmările celor, cari ar spune că nu am „descoperit“ nimic, că nu am „inventat“ ceva și deci nu avem „originalitate“ precum și afirmările celor, cari ar spune că am dispus alt-fel faptele studiate de cât ar fi dorit, că am fi întrebuințat metode necunoscute sau formule grele de urmărit, în deobște, nu pot să atingă întru nimic, valoarea și utilitatea lucrărilor acestea. Din potrivă, ne-a fost dat, ca, după o muncă intensă de câți-va ani de zile, să avem satisfacțiunea naivă, a bunelor aprecieri ale unor oameni, cari și-au consacrat viața în cercetări științifice, sau ale unor oameni, cari au fost chemați întâm-

plător să-și spună cuvântul, dezinteresat, în acel moment, asupra lucrărilor mele, toate alcătuite după aceeași metodă și cu acelaș spirit de cercetare.

Ast-fel, d-l prof. N. Iorga, anunțând lucrarea de față în Revista Istorică, No. 2, din 1915, spunea :

„D-l I. N. Angelescu este cunoscut și prin alte lucrări întinse de economie politică, în care este totdeauna o vastă lectură, o largă înțelegere filosofică a subiectului și o formă plăcută“.

Iar comisiunea, instituită pentru recomandarea unui profesor de Istoria Comerțului la Academia de Inalte Studii Comerciale, cercetând lucrările mele economice, între care era și lucrarea de față, a scris în recomandarea făcută, următoarea unanimă apreciere :

„Cercetarea acestor scrieri ne-a format convingerea că avem a face nu numai cu un lucrător harnic în deosebitele domenii ale specialității sale, dar și cu un spirit capabil de a prezenta ipoteze plauzibile în probleme de o deosebită importanță“.

Aceste aprecieri, precum și alte aprecieri elogioase, prin diferite reviste de specialitate, m'au determinat să dau la lumină această nouă edițiune, completată, a lucrării mele, mai ales că prima edițiune fiind scoasă într'un număr mic de exemplare, se epuizase.

3 Martie 1915

Autoru

PREFAȚA

Am intitulat lucrarea de față „Cunoașterea și conducerea pieții economice“, pentru că a cunoaște este scopul oricărei lucrări de știință economică și a conduce este scopul oricărei politici economice; iar lucrarea aceasta are de obiect analizarea normelor de conducere, scoase din cunoașterea legilor mecanismului vieții economice.

În primul rând trebuie să cunoaștem realitatea economică, fără a ne preocupa de vreun ideal de organizare mai bună, fără a da povește, fără a face propuneri. Suntem în acest caz pe terenul unor fapte pozitive, indiscutabile. Dacă sunt complet cunoscute, nu poate să existe vreo îndoială asupra stării sau mișcării economice; iar știința acestor fapte este o știință pozitivă.

Totuși, din cunoașterea mișcării economice, putem scoate norme generale ale funcționării mecanismului vieții economice a popoarelor. Odată ce s'au adevărit în trecut, cu o regularitate nedesmințită, avem toată certitudinea posibilă, că asemenea norme se vor urma și în viitor. Pe această certitudine se bazează conducerea vieții economice prin diversele măsuri de organizare a ei. Cu cât se ține mai puțin seama de idealurile fiecăruia, în privința celor ce ar trebui să fie, și cu cât se iau mai mult în considerare toate elementele determinante ale vieții economice, cu atât politica economică e mai apropiată de o știință pozitivă. Prin urmare, baza ei este tot o cunoaștere cât mai complectă a raporturilor economice.

Dacă este așa, se pune întrebarea principală: cum cunoaștem viața economică? Două sunt normele de procedare ale judecății noastre: o procedare deductivă și o procedare inductivă. Și una și alta va duce la alcătuirea unui sistem de explicații ale fenomenelor studiate, în

cazul nostru ale fenomenelor economice, la alcătuirea unui sistem, care să satisfacă cât se poate mai complet întrebările ce ni se pun. Ceeace trebuie accentuat aici, este faptul că, nici unul din procedeele de mai sus ale minții noastre nu exclude existența legilor naturale, fie în fenomenologia universului, fie în fenomenologia vieții omului sau societăților omenești. Pornim dela axiome de bază, dobândite printr'o intuiție a priori, sau ajungem la axiome, prin ajutorul generalizării a posteriori. Sistemul logic alcătuit are în orice caz legi generale, cu cât se apropie mai mult de axiome sau cu cât sunt mai puțin susceptibile de experiență în totalitatea lor.

Acest mod de a vedea curmă cu desăvârșire polemică ivită între cei mai de seamă economiști, în privința metodelor de aplicat pentru ajungerea scopului științei economice publice. Nici cu metoda deductivă nu ne mărginim numai la speculațiuni asupra concepțiilor pur ideale ale minții noastre, nici cu metoda inductivă nu ne oprim la o descriere fotografică a fenomenelor, cum ar crede reprezentanții istorismului exagerat în știința economice publice. Existența legilor naturale nu este exclusă de nici una din metodele logice principale. Ceeace deosebete cele 2 direcții, este modul de a ajunge la cunoașterea acestor legi.

Prin urmare, nu mai încapă îndoială, și este în deoște admis de cei mai de seamă economiști ai timpului nostru, că în știința economice publice se aplică atât procedeul logic al deducției, cât și procedeul logic al inducției, fără a vătăma întru ceva scopul ce-și propune știința economică. De altfel, nu vedem în acest fapt nici o excepție. Toate științele consolidate întrebunțează ambele procese logice ale deducției și inducției. Însăși astronomia, matematica, își stabilește prin inducție adevărurile primordiale, pe care își construiește apoi întregul edificiu deductiv. Până aici, nu este nimic neadmis de toți, cari sunt în curent cu cercetările în această privință. Mai departe însă începe confuzia.

Se vorbește astăzi de metoda istorică, de metoda statistică, de metoda observării directe, de metoda psihologică, de metoda sociologică etc., și se pun toate aceste metode alături de metoda deductivă și metoda inductivă. Însuși G. Schmoller, economistul cu cea mai mare autoritate în vremea noastră, în al său Grundriss,

etc., dar mai ales în art. Volkswirtschaft, Volkswirtschaftslehre und Methode, din ediția III-a din „Handw. der Staatsw“, un admirabil studiu de sintetizare a cercetărilor economice a tuturor timpurilor și popoarelor, însuși Schmoller pune alături, toate metodele de mai sus, arătând îndreptățirea fie-căreia în știința economiei publice. Din cauza aceasta, discuția metodologică durează încă. Și în această polemică vedem încă de mult pe un Carl Menger, creator al unei școale austriace, neo-deductive, pentru a se opune așa zisei școale istorice, după cum vedem și împăciuitori ca H. Dietzel și John Keynes în opera: The Scope and Method of Political Economy. 1904. Polemica provine din cauza confuziei ce se face între niște procese logice ale gândirii și între aplicările lor la anumite obiecte de studiu.

Metodele deductivă și inductivă se întrebuințează în orice știință consolidată. Ele dobândesc însă înfățișeri deosebite, după obiectele, la care se aplică. În știința economică, procesul logic al deducției ia formă specială de metodă cantitativă sau statistică, sub toate nuanțele și înfățișerile ei; iar procesul logic al inducției ia forma de metodă istorică. Această distincțiune am făcut-o pentru prima oară în 1912 în lucrarea mea: Principii de metodă și regularități statistice. Apoi, în prefața scrierii: „Asigurările sociale în statele moderne“ (1913), consecvent acelorasi principii, spuneam în această privință:

„Obiectul studiilor economice este cunoașterea, explicarea și conducerea organizației economice actuale. Aceasta este însă mai întâiu un produs istoric. Prin analiza aprofundată și conștientă a întâmplărilor trecute, se găsesc puterile, care au determinat forma organizării de astăzi. Din compararea acestor puteri, factori ai evoluției economice, se cunoaște tendința evoluției. Atât ne dă analiza istorică. Puterile conducătoare se prefac și raporturile cantitative dintre ele se schimbă, adică direcția rezultantii factorilor evoluției nu e dată și astăzi de acelaș factor, ca în trecut. Pentru faza actuală a evoluției,—obiectul principal al studiilor noastre— ne trebuesc noi elemente metodologice. Toți factorii, cari lucrează actualmente la menținerea sau prefacerea organizației existente, trebuesc măsurați și cântăriți. Avem mijloace, pentru a exprima chiar calitățile în mod cantitativ. Cu chipul acesta, mărimea și greutatea factorilor de natură materială sau morală ne dă puțină să cunoaș-

tem, dacă avem de a face cu un echilibru al forțelor în acțiune, sau dacă ne găsim în cursul unei prefațeri, precum și în ce direcție ne îndreptăm. Atât ne dă procedeul statistic“.

Intr'o scriere mai recentă de polemică, din cauza nepriceperii principiilor expuse de către unii din „econo-miștii“ noștri, reveniam asupra acestor chestiuni, spunând între altele:

„După această metodă, orice fenomen economic trebuie urmărit în întreaga lui evoluție, dela apariția lui și până la forma actuală, pentru a cunoaște cauzele, care l-au produs și i-au determinat mersul. Partea istorică a metodei nu exclude însă deducția, și nu are nimic de a face cu chestiunea, dacă în știința economiei publice se întrebuințează deducția sau inducția. Aceste forme ale gândirii omenеști, aceste metode din punct de vedere al logicii, se aplică ambele în mai toate științele; în matematică se aplică și inducția, după cum în fizică se aplică și deductiv. E destul să amintesc de cercetările matematicului Poincaré în această privință. Dar, în aplicarea lor, aceste metode logice dobândesc forme deosebite, după științele unde sunt aplicate, devenind metodele speciale ale acestor științe. În știința economiei politice, avem de a face cu o înfățișare istorică a metodei, în înțelesul de mai sus.

Dar, urmărind fenomenul economic până astăzi, aceasta nu e suficient, pentru a-i vedea, pentru a-i întrevеdea, mersul viitor, adică tendința evoluției economice. Pentru aceasta e nevoie să cunoaștem puterea lui în raport cu puterea altor fenomene economice co-existente și din acest raport de forțe să putem trage rezultanta, tendința evoluției. Aici intervine partea statistică a metodei, transformând până la un punct și calitățile în cantități și.... prefăcând, pentru cine e în stare să înțeleagă, știința economiei politice dintr'o frazeologie goală într'o ramură de cercetări exacte.

(„In jurul scrierii Cooperatia și Socialismul în Europa 1914“).

Lucrarea de față este cea mai completă și mai consecventă aplicare a concepției mele. Mai întâi, o aplicare a metodei cantitative la studierea fluctuațiilor situației economice din ultimii 30 de ani, precedată de considerațiuni teoretice asupra semiologiei economice, în care încă mai este mult de făcut și la care s'au adus,

sper, contribuțiuni nouă și în studiul acesta. Apoi o aplicare a metodei istorice la studierea aceluiași fenomen. Procedând astfel, mi-a fost cu puțință să dovedesc erori și să înlătur contradicții teoretice, privitoare la problemele, ce-mi propusesem să studiez. Rezultatul acesta este cea mai frumoasă îndreptățire a metodei întrebunțate, consecvent și sistematic, în cercetările mele.

Nu pot termina aceste rânduri, fără a aduce mulțumirile mele comitetului de direcție al „Revistei economice și financiare” și d-lui Rădulescu Stroița, redactorul șef al acestei reviste, prin stăruința și sacrificiul cărorora s'a tipărit această lucrare în curs de tipărire, încă din anul 1913. Am de adus mulțumiri de asemenea d-lui doctor I. Georgian, căruia i se datorește alcătuirea „Tabelii alfabetică a autorilor citați”, precum și d-lor I. Teodorescu, licențiat în științe, și G. Ionescu, și M. Vilag, funcționari, cari m'au ajutat în calcularea cifrelor relative și a indicțiilor numerice și în alcătuirea diagramelor din text.

Greutățile materiale ale tipăririi m'au împiedecat să alcătuiesc diagrame mai simple și mai ușor de urmărit; s'au concentrat astfel prea mult fenomene, care erau să aibă o expunere mai amplificată. Cum însă scrierea aceasta nu e o scriere de popularizare și nu e menită decât pentru un cerc relativ restrâns de oameni, pregătiți, complexitatea, provenită din prea marea concentrare, poate fi destrămată și înțeleasă, mai ales pentru că am dat toate elementele necesare înțelegerii.

Autorul

CONȚINUTUL LUCRĂRII

	Pag.
Pentru ediția II-a	3-4
Prefața	5-9
Conținutul lucrării	11-19
Introducere: Socialism mercantilist și liberalism sôli-	
darist.	
§ 1. <i>Observări generale</i>	I
§ 2. <i>Regulamentarea producției</i>	V
§ 3. <i>Regulamentarea circulației bunurilor</i>	VIII
§ 4. <i>Regulamentarea consumului</i>	XIII
§ 5. <i>Centralizarea și guvernarea vieții economice de către stat.</i>	XVI
✓ Cap. I. <i>Situația economică generală și piața financiară; elemente de semiologie economică</i> (pag. 3-22).	
Incercările de cunoaștere și prevedere a situațiunii economice. — Explicarea mersului pieții economice după unul din factorii economici. — Explicarea mersului vieții economice prin urmărirea fenomenelor multiple. — Importanța practică a acestei explicări. Studiile statistice asupra simptomelor caracteristice ale situațiunii economice; <i>Neumann-Spallart, De Foville, Benini</i>. Studiile economice asupra simptomelor caracteristice; <i>Ci. Juglar, Engel, etc.</i> — Metoda numerilor indice ale prețurilor a lui <i>Sauerbeck</i>. — Insuficiența acestor încercări. — Necesitatea de a se alege toți factorii economici și sociali importanți. — Simptomele economice și gruparea lor după <i>Neumann-Spallart, Mortara, R. Sorer</i>. — Calculul indicilor simpli, sintetici și totalizatori; rolul lor. Sistemele lui <i>Neumann-Spallart, Mortara, R. Sorer</i>, sunt incomplete, căci nu aleg toate simptomele. — Clasarea acestor simptome nu este sistematică. — Clasarea simptomelor economice și sociale ale populației. — Imperfecția metodei de calculare a indicilor. — Necesitatea de a se ține seama de relativitatea factorilor economici în calcularea indicilor simpli și de ponderea specifică a simptomelor în calcularea indicilor. — Formula matematică pentru calcularea acestor indici. Importanța relativă a simptomelor economice în caracterizarea situațiunii. — Rolul și însemnătatea pieții financiare în faza de astăzi a organizației economice. — Rolul altor factori ai circulației economice.	
Cap. II. — <i>Fluctuațiile situațiunii economice</i> (pag. 23-145).	
§ 1. <i>Privire generală: avânturi și depresiuni economice</i> (pag. 23-29).	
Legătura necesară între avânturi și depresiuni; exemple pentru aceste legături în crize de supraproducție și crachuri financiare.	

Enunțarea legilor generale ale fluctuației situațiunii economice; baza pozitivă a acestor legi.

Experimentarea acestor legi în cursul timpului dela 1880 și până astăzi, pentru economia națională franceză, germană, engleză, italiană, austriacă, belgiană și română.

Alegerea simptomelor și gruparea lor în: factori ai producției, circulației, consumului, sociali și organici; coprinsul fie-cărei grupe.

§ 2. *Mersul economiei naționale franceze de la 1880 și până astăzi* (pag. 29—54).

Isoarele datelor ce servesc de bază studiului.

Producția și factorii producției. — Circulația și factorii circulației. — Consumul și factorii consumului. — Factorii sociali și demografici.

Indicii simpli ai producției; baza de calculare a indicilor. — Diagrama producției. — Fluctuațiunile fie căruia factor și influențările lor reciproce. Depresiuni mai generale.

Indicii simptomelor circulației. — Diagrama circulației. Fluctuațiile fie-căruia factor. — Insemnătatea pozitivă sau negativă a variațiunilor fie-căruia factor al circulației. — Raporturile variațiunilor factorilor circulației între ei și cu factorii producției. — Avânturi și depresiuni generale.

Indicii simptomelor consumului. — Diagrama consumului. Fluctuațiile factorilor și insemnătatea lor pozitivă sau negativă. — Raporturile între fluctuațiunile factorilor consumului, circulației și producției.

Indicii factorilor sociali și demografici. — Variațiunile acestor factori și insemnătatea lor pozitivă sau negativă.

Complexitatea caracterizării situațiunii economice corespunde cu complexitatea reală a vieții economice. — Importanța covârșitoare a unor factori economici în determinarea situației. — Necesitatea cunoașterii influenței pieții internaționale asupra factorilor economiei naționale.

✓ § 3. *Economia națională engleză delu 1880—1912* . . . (pag. 54—77).

Isoarele datelor statistice, care servesc de bază studiului.

Producția și factorii producției. — Circulația și factorii circulației. — Consumul și factorii consumului. — Factorii sociali, și demografici.

Indicii factorilor producției. — Diagrama producției. — Variațiile factorilor producției în ultimii 32 ani; importanța pozitivă sau negativă a factorilor. — Cauzele variațiunii cursului rentii de stat — Mica insemnătate a emisiunii ca o simptomă a situațiunii economice.

Indicii factorilor consumului. — Diagrama factorilor consumului. — Variațiilor acestor factori în ultimii 32 ani.

Indicii factorilor sociali și demografici. — Diagrama factorilor sociali și demografici — Variațiunile acestor factori.

✗ Rolul preponderant al industriei în determinarea fluctuațiunilor situației economice în Anglia. — Marea dependență de piața internațională a situațiunii economice din țările cu industriei dezvoltate.

§ 4. *Economia națională germană în ultimii 30 de ani* (pag. 77—99).
Izvoarele datelor statistice, care servesc de bază studiului.

Producția și factorii producției. — Circulația și factorii circulației. — Consumul și factorii consumului; prețurile obiectelor alimentare și salariile. — Factorii sociali și demografici.

Indicii simptomelor producției. — Diagrama producției. — Variațiile factorilor ei și influența dominantă a factorilor principali.

Indicii simptomelor circulației. — Diagrama circulației. — Variațiile factorilor circulației și legătura lor cu variațiile factorilor producției. — Neadeverirea teoriei lui *Cl. Juglar*, privitoare la depresiunile economice.

Indicii factorilor consumului. — Diagrama consumului. — Variațiile factorilor consumului în raport cu factorii producției și circulației. — Uniformitatea variațiilor prețurilor și salariilor; tendințele acestor doi factori în ultimii 30 ani.

Indicii factorilor sociali și demografici. — Diagrama factorilor sociali și demografici. — Variațiile lor în raport cu variațiile celorlalți factori. — Însemnătatea pozitivă sau negativă a variațiilor acestor factori.

§. 5. *Desvoltarea economiei naționale a României dela 1880—1912* (pag. 99—145).

Lipsa de organizare sistematică a Serviciului Statistic general în România și greutatea utilizării datelor oficiale publicate. — Izvoarele care au servit de bază lucrării.

Producția și factorii principali ai producției. — Circulația și factorii principali ai circulației. — Consumul și factorii principali ai consumului. Factorii sociali și demografici.

Cifre absolute și relative pentru toți acești factori.

Indicii simptomelor producției — Diagrama producției. — Variațiile factorilor producției de cereale în raport cu variațiile producției petrolului dela 1880—1912. — Cauzele variației producției de cereale. — Raportul între cantitatea medie de ploae pe an și producția anuală de cereale. — Diagrama acestor raporturi.

Indicii factorilor circulației. — Diagrama factorilor circulației — Variațiile acestor factorii în legătură cu variațiile factorilor producției. — Diagrama elementelor pieței financiare. — Diagrama variațiunii scontului. — Variațiile elementelor pieței financiare. — Caracterul specific al variațiilor acestor factori în România și în alte țări. — Politica financiară a Băncii Naționale a României în raport cu politica financiară a altor Bănci Naționale. — Cauzele acestor deosebiri.

Indicii factorilor consumului. — Diagrama consumului. — Variațiile factorilor consumului și raporturile lor cu variațiile altor factori dela 1880 până astăzi.

Indicii factorilor sociali și demografici. — Diagrama factorilor sociali. — Variațiile lor și însemnătatea lor relativă.

Diagrama factorilor demografici.—Variațiunile factorilor demografici și raportul lor cu variațiunile altor factori.

Indicii sintetici ai producției, circulației, consumului și ai factorilor sociali și demografici.—Metoda de calcularea lor: proporționalitatea, ponderea și concordanța sau discordanța simptomelor cu avânturile sau depresiunile economice.—Coeficienții ponderatori ai cerealelor și petroleului.—Variațiunile producției, circulației și consumului și raporturile dintre ele.—Marea importanță a circulației pentru caracterizarea situației economice.

Indicele totalizator al evoluției economice dela 1880—1912.—Avânturi și depresiuni mari in cursul acestor 32 de ani.

Cap. III. — Influența pieții internaționale asupra economiilor naționale. (pag. 146—249).

§ 1) *Istoria raporturilor economice internaționale*. (pag. 146—171).

In ce stadiu apar raporturile economice internaționale.—Fazele evoluției economice complete.—Urmele unei organizații economice superioare la Asirieni, Egipteni, Chinezi, etc.

Evoluția raporturilor comerciale după căderea imperiului Roman.—Raporturile comerciale in epoca feudalismului: comercianții acestei epoci.

Italia iese cea dintâi din faza economiei naturale, după căderea lumii romane.—Origina capitalismului și polemica economiștilor in această privință.—Orașele comerciale italiene și succesiunea lor in comerțul exterior.—Orașele comerciale ale Franței și ale Hansii Germane.—Raporturile comerciale intre toate orașele Europii și drumurile principale ale comerțului.—Caracterizarea fazii „Economiei Orașelor“.

Veneția și imperiul colonial al Veneției.—Diverse feluri de stabilimente comerciale ale Veneției.—Drumurile mari ale comerțului Venețian și escadrele ei maritime.—Legăturile Veneției cu Hansa Teutonică.

Principatele Române formează zona de incrușișare a influenței germane dela Nord și italiene dela Sud.—Raporturile comerciale ale Românilor cu orașele din Ungaria și Polonia.—Raporturile comerciale ale Românilor cu Genua și Veneția.—Principatele Române sunt domenii vamale deosebite dela începutul lor.—Apogeul comercial al Principatelor Române in secolul al 14-lea și al 15-lea.—Insemnătatea marilor cetăți comerciale Chilia și Cetatea Albă.—Cucerirea acestor cetăți de Turci și decăderea economică a principatelor.—Decăderea generală a Orientului.—Rolul Veneției in epoca de desorganizare economică a Orientului.

Schimbarea centrului comerțului mondial in secolul al 16-lea.—Cauzele acestei schimbări.—Ridicarea economică a popoarelor apu-

sene și începutul formațiunii statelor unitare. — Inlocuirea „Economiei Orașelor“ prin „Economia Statelor“ sau „Economia Națională“.

Dominarea economică și politică a Spaniei. — Avântul și decăderea ei cea repede. — Cauzele decăderii Spaniei.

Ridicarea economică a Olandii și independența ei politică. — Rivalitatea economică între Olanda și alte State; războaiele pricinuite din rivalitatea economică din secolul al 16-lea și 17-lea.

Nașterea mercantilismului și luptele politice derivate din această politică economică. — Ridicarea economică a Franții. — Colbertismul. — Războaiele cauzate de mercantilism și ruina financiară a Franții. — Desvoltarea economică a Angliei și efectele protecționismului.

— Exagerarea mercantilismului în Prusia și ruina industriilor efemere. — Caracterizarea raporturilor comerciale din secolul al 16-lea până la al 19-lea.

Marile schimbări în raporturile comerciale în veacul 19-lea. Cauzele acestor schimbări se găsesc în revoluționarea tehnicii transporturilor și comunicației, precum și în transformarea instrumentelor de schimb.

Anglia este în fruntea mișcării de transformare economică. Luptele pentru triumful poliției liber-schimbiste. Inaugurarea poliției convențiilor comerciale în a doua jumătate a veacului al 19-lea. — Influența lui Ad. Smith. — Politica comercială a statelor germane și a Germaniei unite până la 1870. — Ridicarea economică a Germaniei după războiul Franco-German dela 1870. — Pătrunderea Statelor Apusene în răsăritul Europei și reinvierea economică a Orientului după secolul al 16-lea.

Cauzele decăderii comerțului oriental după secolul al 16-lea. — Invazia Turcilor nu e singura cauză a decăderii. — Comerțul venețian și francez în Orient după venirea Turcilor. — Nereușita încercărilor de continuare a raporturilor comerciale cu Orientul. — Rolul Evreilor în comerțul Oriental sub stăpânirea Tuucilor. — Comerțul apusean în Orient în epoca decăderii Turcilor. — Creșterea influenței Olandezilor și Englezilor la Constantinopol. — Tractatul dela Adrianopol și reinvierea comerțului oriental — Formarea statelor independente și a economiilor naționale unitare în Orient.

Repercusiunea activității economice a popoarelor Orientului asupra raporturilor economice apusene. — Schimbarea poliției economice germane în urma comerțului cu țările nouă. — Nașterea Neomercantilismului. — Situația de astăzi a raporturilor economice internaționale. — Tendințele pentru viitor în politica economică a popoarelor moderne.

§ 2. Concentrarea economiilor naționale. — Istoria instrumentelor de schimb. — Nașterea și desvoltarea Băncilor de emisiune; rolul lor în faza actuală e evoluției economice. (pag. 171—201).

Pătrunderea reciprocă a economiilor naționale ale popoarelor moderne. — Paralel cu aceasta se petrece o concentrare și unificare a eco-

colul al 19-lea lăna și bumbacul devin mărfuri de import pentru Europa. — Crizele produse în Europa prin variațiile producției bumbacului în America.

Comerțul internațional cu cărbuni, fier și petrol. — Istoria întrebuințării acestor articole la popoarele vechi. — Revoluția economică produsă în secolul al 18 și 19-lea prin descoperirile tehnice și rolul dobândit de cărbuni, fier și petrol. — Producțiunea mondială a cărbunilor, fierului și petrolului în secolul al 19-lea; — partea luată de fiecare țară în această producție. — Teama de epuizare a cărbunilor și ridicarea țărilor cu mine bogate de petrol — Fluctuațiunile pieței internaționale, cauzate de variațiile producției acestor articole de comerț.

Producția și comerțul cu metale prețioase. Greutatea stabilirii producției înainte de secolul al 15-lea. — Cercetările lui *D'Avenel* în această privință. — Epocile principale în istoria producției și comerțului cu metale prețioase, după secolul al 15-lea. Valoarea anuală a producției de aur și argint dela 1493 și până astăzi. — Raporturile de valoare între aur și argint dela 1493 și până astăzi.

Fiecare articol al comerțului mondial are o piață specială. Din aceste piețe pornesc avânturile sau depresiunile, care se comunică mai întâi piețelor similare din toate părțile, apoi piețelor altor articole de comerț

§ 4. — *Solidaritatea pieșelor economice și istoria crizelor comerciale.* — *Preșuri și salarii; repercusiunea lor asupra situațiunii economice generale* (pag. 220—249).

Care sunt cauzele primordiale ale avânturilor și depresiunilor economice și cum se comunică dela o economie națională la alta. — Necesitatea deosebirii cauzelor pentru diferitele faze ale evoluției economice.

Istoria fluctuațiunilor situațiunii economice din secolul al 13-lea și până în secolul al 18-lea — Avânturi și depresiuni provocate de fluctuațiunile din producția metalelor prețioase. — Cercetările lui *D'Avenel* în această privință.

Caracterele deosebite ale fluctuațiunilor economice din secolul al 18-lea și al 19-lea.

Istoria crizelor comerciale în Anglia în secolul al 19-lea. — Crizele dela 1708, 1714, 1720, 1745, 1763, 1772, 1783, 1792 și 1797.

Crizele comerciale în statele Europei și Americii în secolul al 19-lea. — Criza engleză dela 1815 și repercusiunea ei în aite state. — Crizele dela 1825, 1836—39. — Criza dela 1847. — Marea criză dela 1857 și efectele ei în toate țările comerciale. — Criza dela 1866. — Cracul dela 1873 și întinderea depresiunii peste toate țările și în toate ramurile de întreprinderi economice. — Criza americană dela 1890 și repercusiunea ei în Europa. — Criza dela 1900—1901. — Crizele din 1907 și 1912—13.

Legăturile statelor din punct de vedere economic prin datoriiile publice. — Plasarea de capital în afară și efectele împrumuturilor pe piețe străine. — Comunicarea fluctuațiunilor situațiunii economice pe aceste căi

Comunicarea fluctuațiilor situației economice prin variațiile prețurilor.—Uniformitatea variațiilor din toate țările. — Metodele de constatare ale acestor variațiuni.— Raportul între variațiunile prețurilor și salariilor.

Teoriile pentru explicarea fluctuațiilor economice se împart în două grupe : teoria cantitativă a prețurilor și teoria echilibrului între producție și consum.—Legea prețurilor și formularea ei matematică.—Noua formulare a legii prețurilor după *Ivring Fischer*. — Partizanii acestei teorii.—Criticile aduse teoriei.—Teorii intermediare : *H. Denis* și *Eutenburg*.— Greșelele teoriei provin din confuzia diverselor faze ale evoluției.—Cum se explică fluctuațiunile în faza trocului, în faza schimbului prin intermediul monezii și în faza schimbului fiduciar și reprezentativ.—Deosebiri fundamentale între aceste faze și origina contradicțiilor teoriilor crizelor.—Avânturile și depresiunile speciale fiecărei faze a evoluției și cauzele lor. Ridicarea prețurilor în epoca noastră și explicarea ei reală prin mecanismul schimbului din această epocă.—Cum se comunică fluctuațiunile situației în epoca noastră.—Fluctuațiuni speciale și generale ; locale și totale.

Cauzele primordiale ale fluctuațiilor.—Repartizarea veniturilor economiei naționale; teoria lui *C. Supino*.—Tehnica producției capitaliste; teoria lui *A. Aftalion*.

Dependența economiei naționale și a pieții internaționale de mersul factorilor economici principali.—Mediul economic creat prin raporturile acestor factori.—Pregătirea crizelor și impulsul primordial al mișcării economice, sunt fenomene deosebite.

Tabela alfabetică a autorilor citați (pag. 250—251).

INTRODUCERE

SOCIALISM MERCANTILIST ȘI LIBERALISM SOLIDARIST

SAU

ORGANIZAREA ECONOMICĂ ÎN TIMP DE RĂZBOI ȘI ÎN TIMP DE PACE

§ 1. *Observări generale*

Structura și funcționarea economiilor naționale în veacul al XX-lea sunt produsele unei evoluțiuni economice, începute după desorganizarea imperiului roman de apus. În acest interval, de mai bine de 15 secole, s'au petrecut multe turburări și nimiciri a oricăror organizații, dar după ele firul evoluției a fost reluat, instituțiile create înainte au fost reînviată și dezvoltate, instituțiuni nouă au fost adăogate, fără a se schimba, în mod durabil, temelia organizației economice. Când agitațiunile vreunui spirit creator de sisteme, neîncercate, de conviețuire socială, au fascinat mințile oamenilor, s'au alcătuit instituțiuni economice, menite să îndrepte evoluția economică pe o altă cale, decât cea cunoscută atunci, și pe care o cunoaștem și noi în al XX-lea veac. Dar asemenea instituțiuni n'au trăit. La puterea de încercare a timpului au rezistat numai acele alcătuiți economice, care au fost clădite pe cerințele vieții materiale și sufletești ale oamenilor. Fiind clădită pe o bază, totdeauna aceeași, organizarea economică a format în orice moment al evoluției un sistem complet. Inceputul veacului al XX-lea apucă un sistem de organizație economică, mai complicat decât în veacurile anterioare, dar tot așa de încheat, încât

schimbarea radicală a unei singure instituțiuni — o rotiță în marele mecanism al vieții economice — turbură funcționarea generală și poate aduce prăbușirea întregii organizații economice existente.

Fiind un sistem de organizare și un mecanism, care funcționează după norme neschimbătoare, viața economică a format obiectul unei științe pozitive. Prin observarea strictă a istoriei economice și a puterilor hotărâtoare în mișcarea economică a timpului, s'au fixat legi și regularități, nediscutabile în lăuntrul sistemului. Cele mai de seamă din normele funcționării vieții economice au fost analizate și expuse în lucrarea aceasta, în care s'a urmărit evoluția lor în cursul celor 15 secole din urmă.

Dar iată că al 14-lea și al 15-lea an al veacului al XX-lea ne aduce atâtea schimbări în organizația economică existentă, încât se pare că asistăm la o prefacere radicală a sistemului. După transformările, ce s'au făcut până acum, sub presiunea războiului între popoarele cele mai dezvoltate ale lumii, se vede că temelia însăși a organizației noastre economice se clatină.

Munca atâtor generații de economiști, pentru stabilirea și indicarea normelor de funcționare a vieții economice normale, nu a fost zadarnică, pentrucă, din învățămintele istoriei economice, știm că nimicirea organizației, produs al atâtor veacuri, nu va fi decât temporală. și după această eclipsă, viața economică își va relua mersul ei.

O continuare a organizării economice normale, e făcută imposibilă de nevoile războiului, dar o încetare a oricărei organizări în timpul războiului ar însemna, pentru populațiile de astăzi, o distrugere mai groaznică, decât cea produsă direct de armele ucigătoare ale războiului. O organizare a economiilor naționale, în timp de război, este necesară, și se înfăptuește atât la popoarele în luptă, cât și la cele neutre. Din sistemul economiei naționale, în timp de război, nu se pot lua argumente pentru vreo schimbare radicală a sistemului economiei naționale în timp de pace. Prima e o organizație anormală, a doua e o organizație normală. Dar nici una nu poate funcționa cu fragmente de instituțiuni eterogene. În război se schimbă baza economiei naționale, și atunci sistemul vieții economice trebuie complet creat; căci altfel, urmează dezorganizare, anarhie.

Nimic nu poate scoate mai bine în evidență normele de funcționare ale vieții economice normale, de care m'am ocupat în cursul acestei lucrări, decât expunerea antipodului

lor, a normelor de funcționare a vieții economice în timp de război. De aceea mă ocup în această introducere la a II-a ediție a lucrării mele, de funcționarea economiilor naționale în timpul războiului actual. E de așa natură acest nou sistem de organizare economică, încât modul de procedare îmi va fi cu totul altul. E un sistem *creat*, în toate amănunțele lui, și care are comun cu cel alt sistem, numai o parte din instrumentele tehnice. Propunerile de noi măsuri, de noi creațiuni, într'un sistem în formație și modelat după necesitățile momentane și foarte des schimbătoare, sunt la locul lor acum, într'un studiu, care tinde să-și păstreze totuși caracterul științific, prin fixarea împrejurărilor, la care se referă.

În trecut au fost războaie și mai numeroase, decât în ultimele decenii, E drept că războiul de astăzi, prin numărul oamenilor, cari se luptă și prin perfecțiunea instrumentelor de distrugere, e cel mai mare din câte au existat; dar pentru schimbarea bruscă și completă a sistemului de organizare economică nu are prea mare importanță grozăvia războiului înșăși, față de grozăvia războaielor trecute. Stadiul de evoluție economică, la care ajunsesem la începutul acestui veac, e acela care ne impune în primul rând o atât de adâncă prefacere economică, fie ea oricât de scurtă, dar în orice caz cu efecte mai îndelungate, decât durata conflictului de arme. Diviziunea muncii înlăuntrul unei economii naționale și, mai mult, specializarea diferitelor economii naționale fac ca izbucnirea unui război între popoare să aibă o înrăurire mult mai adâncă asupra organizației economice, decât au avut războaiele trecute. Nou mai este faptul că războiul actual se dă între statele cele mai mari și mai dezvoltate economiceste. Înraurirea lor se întindea asupra întregii lumi, căci întreprinderile economice, pornite din aceste state, se infiltraseră în economiile naționale ale mai tuturor popoarelor. Așa încât astăzi, dacă mai sunt unele state, care nu au pus mâna pe armele de distrugere directă, nu există nicio economie națională, neinfluențată de războiul deslănuțit, și care să nu fie pe cale de refacere, pentru timpul cât va dura războiul și cât se vor prelungi urmările lui.

Două schimbări principale ni se par că trag linia de deosebire între sistemele de organizație economică din timp de pace și timp de război, adică dintre organizația normală și anormală.

1. Comunicațiile sau schimburile economice între popoare s-au oprit. Statele apar ca niște gospodari, cari își precu-

peșesc mărfurile, pe care vor să le mai treacă granița. Precepeșc aceste mărfuri, fie pentru a obține instrumente de distrugere, fie pentru a obține acele bunuri indispensabile întreținerii vieții maselor. În aceste raporturi comerciale, permise, se ivește o reminiscență a trecutului: grija de a păstra aurul existent în țară, sau de a mai răpi câte puțin dela alt popor. Această grijă a păstrării sau măririi stocului de aur este generală, la statele amice și inamice. Iar în ce privește schimburile între statele amice, ele sunt aproape tot atât de restrânse, ca și între statele inamice, încât orice economie națională tinde a se îndestula pe sine însuși, a nu mai avea nevoie de produsele alteia. Acest sistem însemnează distrugerea completă a economiei internaționale, și înfăptuirea unui sistem, care are foarte mare asemănare cu mercantilismul, încercat adesea în trecut.

2. În funcționarea internă a economiei naționale, nu mai sunt trebuințele și cerințele libere, individuale, care să formeze puterea motrice. În locul oamenilor, se substituie organele statului. Acestea hotărăsc: ce să se producă, cât să se producă și cum să se producă. Acestea permit sau opresc circulația mărfurilor și schimbul între ele. Acestea rezolvă, în mod definitiv, marile probleme ale valorilor, ale prețurilor: muncii, materiilor prime și fabricatelor de tot felul. Acestea impun chiar ce să se consume și cât să se consume, deci fixează, între anumite limite, trebuințele și cerințele vieții omenești. Oricine poate cunoaște din aceste trăsături generale că o astfel de organizare economică este înfăptuirea socialismului, care apare ca o organizație anormală, pe care o suportăm temporar, de nevoie, și nu este vre-un ideal de invidiat. Toate aceste dispozițiuni nu sunt luate de organele statului, dar fragmente din toate se observă atât în țările, intrate în război, cât și în țările neutre, după cum se va vedea din exemplele ce se vor aduce mai în urmă. Cu cât situația anormală va dura mai mult, cu atât sistemul de mai sus se completează. Un timp scurt, în virtutea inerției lui și a rezervelor acumulate, poate continua să funcționeze organismul economic din timpuri normale. Dar dacă starea de război se prelungește, organizația economică din timpuri normale se prăbușește, întreprinzătorii se ruinează. Un sistem de alcătuire socialistă, prin organele statului, a economiei naționale în timp de război, este prin urmare necesar.

Așa încât, ținând seama de funcționarea internă a economiilor naționale și de raporturile, ce mai există între ele,

putem caracteriza sistemul de organizare economică din timpul războiului de astăzi cu denumirea de **socialism mercantilist**, spre deosebire de organizația normală, pe care am luat-o de bază în lucrarea aceasta, și care se poate numi **liberalism solidarist**, în înțelesul mai modern al expresiunii. În rândurile următoare, ale acestei introduceri, voi căuta să schițez organizarea și funcționarea *socialismului mercantilist*, care s'a înfăptuit sau începe să se înfăptuiască de mai toate statele, cu prilejul războiului.

§ 2. Regulamentarea producției

Cererea de produse nu se mai arată pe o piață liberă. Statul, prin organele lui, este acela, care a concentrat toate cererile și caută produse ca să le satisfacă. În statele angajate în luptă, sarcina aceasta a concentrării tuturor trebuințelor este ușurată prin faptul mobilizărilor. O parte însemnată din populație e chemată sub arme, statul cunoaște trebuințele ei și caută să le acopere. O altă parte, și mai mai mare, cade în grija statului, care se obligă să-i procure cele necesare vieții, cu mijloacele sale. Cealaltă parte a populației, care ar mai căuta pe piață produsele, ce ar dori, și în măsura voită, nu poate să se aprovizioneze, decât în limita permisă de stat. Căci, statul, care are la îndemână circulația bunurilor și pune stăpânire pe izvoarele mari de aprovizionare, spre a-și putea împlini marea sarcină față de masele, care sunt direct aprovizionate de el, poate limita, și limitează de fapt, mărfurile și cantitățile, ce se pot vinde pe piață fiecărui om.

Așa fiind, cererea întregă, suma trebuințelor supușilor unui stat, este complet cunoscută și concentrată în mâna statului. Atunci statul se amestecă în mersul întreprinderilor de producție a oricăror obiecte, și transformă radical această ramură a economiei naționale, acomodând-o matematiceste cu nevoile, cunoscute de el.

Unele întreprinderi sunt închise. Fie că brațele de muncă li s'a răpit și, socotind că obiectele produse de acele întreprinderi nu sunt indispensabile, statul nu s'a mai îngrijit să le procure alte brațe de muncă. Fie că s'a oprit importul sau scoaterea materiilor prime, necesare acelor întreprinderi. Fie că li s'au luat brațele de muncă pentru a se plasa în alte întreprinderi, ale căror produse sunt indispensabile și nu sunt suficiente. Fie însăfârșit că li se închide debușul.

Și enumerarea se poate duce la infinit; atât de multe sunt mijloacele statului, în acest sistem, să suprimă ființa întreprinderilor. În genere, se închină întreprinderile, care aveau de scop fabricarea de obiecte de lux. Dar luxul dobândește, în aceste timpuri, auzințeles foarte larg și anume se ajunge până la suprimarea întrebunțării tuturor obiectelor, pe care civilizația atâtor veacuri le făcuse indispensabile vieții și se reduc trebuințele până la mărimea și varietatea trebuințelor unui sălbatic.

Alte întreprinderi sunt dezvoltate și favorizate. În genere, întreprinderile, care au de scop fabricarea materiilor prime și a obiectelor alimentare și de îmbrăcăminte, sunt cele mai favorizate. Deasemenea, unele întreprinderi industriale, care produc armele și toate instrumentele necesare armatei. Acțiunea statelor este deosebită, în această privință, după stadiul în care se găseau economiile lor naționale înainte de război.

Un stat industrial ca Germania se îngrijește în primul rând de agricultură. Pământurile sterpe înainte, sau socotite nerentabile, sunt luate în cultură acum, dându-se de către stat tot capitalul necesar. Mai mult. Pe toate pământurile cultivate se indică anume ce să se producă, căutându-se înmulțirea produselor consumului în masă, cu sacrificarea calității. Chiar în țările, care nu sunt în cercul unui „blocus”, se observă o mare grijă pentru asigurarea dinainte a alimentației populației și a armatei, de teamă că piața liberă nu va fi în stare să procure cele necesare, la momentul oportun. O importanță și o favoare specială dobândește agricultura, chiar în țările, care au liberă aprovizionarea de aiurea. Teama că țările agricole vor precupeți prea mult produsele lor agricole sau nu le vor mai exporta de loc, sau teama micșorării stocului de aur, face pe orice țară să se gândească a-și împlini singură toate nevoile populației în timp de război. Țările cu posesiuni coloniale întinse și neblockate în metropolă au această grijă într-o măsură mai mică, dar, considerând imperiul lor întreg; ele își satisfac singure trebuințele.

Un stat agricol, cu un import mare de produse industriale, monopolizează producerea obiectelor necesare sau încurajează în mare măsură întreprinderile de acest fel. Pentru statele agricole, aceasta e epoca marilor prefaceri ale economiilor lor naționale, dacă statul știe să intervină în mod util. Granițele fiind închise pentru fabricatele streine, producătorii interni sunt feriți de concurența străină. Acum

se pot crea toate industriile, ale căror materii prime sunt în țară. După încetarea războiului, ele vor continua, industria similară străină va trebui să-și caute un nou deținator și va trece printr-o criză. Exemple numeroase avem din timpul războaielor trecute și s'au adus câte-va în cursul lucrării acesteia.

Dar pentru satisfacerea trebuințelor momentane în organizația economică a războiului, statul intervine, caută să asigure aprovizionarea cu materii prime a diverselor fabrici. Impune cât să producă și cât să livreze statului pentru trebuințele lui. Diversele întreprinderi industriale *sunt cătrelate, în mod obligatoriu, de către stat, și organele conducătoare unitare primesc comenzile dela stat și le repartizează între diversele întreprinderi.* Astfel producția e reglementată și furnizările asigurate. Dacă aceste măsuri se iau în țările industriale ca Germania, Franța, etc., unde s'ar fi putut spera ca piața liberă să furnizeze cele necesare, cu atât mai mult ele se impun în țările agricole, care vor să treacă această stare de război prin ele înșiși, iar nu să recurgă la sprijinul și buna-voința unui eventual aliat.

În România, atât crearea industriilor, care vor dura și după război, fiind în stare să suporte concurența străină, cât și mai ales reglementarea, până chiar la monopolizarea fabricării obiectelor industriale necesare în timpul stării de război, se impune de acum. Pentru aceasta nu e suficient nici avizul celui, care se pricepe la scoaterea unei diferențe mari între prețul dat pe materia primă și muncă și între cel obținut pe piață, nici apelul la patriotismul unui dibaciu negustor. E nevoie de cunoașterea sistemului întreg al economiei naționale în timp de război și de voința neștirmită a omului de stat de a o conduce, și de a nu lăsa totul la voia întâmplării; mărginindu-se la măsuri fragmentare pentru potolirea unei plângeri, după ce s'a ivit.

Atât producția industrială cât și cea agricolă trebuiesc reglementate. În reglementarea și organizarea producției industriale, avem să mergem, în multe privințe un drum nou, întrucât avem trebuințe nouă, care nu s'au ivit în țările industriale, a căror prefacere economică o observăm și o imităm. În reglementarea și organizarea producției agricole, s'au luat câteva măsuri în România prin „*Legea măsurilor excepționale*“.

Cu siguranța unei producții agricole suficiente pentru nevoile noastre, statul nu s'a îngrijit nici de mărirea întinderii culturilor, nici de felul lor. S'a mărginit numai la asi-

gurarea continuării producției din timpurile normale, obligând obștea locuitorilor să muncească și să îngrijească de exploatarea agricolă a celor mobilizați.

Dar această măsură nu e completă. Spre a fi aplicabilă și mai ales spre a se evita conflictele, nedreptățile și incorectitudinile, ce se petrec întotdeauna, când preocuparea generală e îndreptată în altă parte, măsura de care e vorba presupune o completă organizare a bursei muncii. Organizarea bursei muncii, trebuie să se întindă peste întreaga țară, pentru că este necesară și pentru regulamentul producției industriale. În orașe, pe lângă organele administrative, trebuiesc atrase sindicatele muncitorești, și toate organele constituite ale agriculturii, industriei și comerțului, căci fără o lucrare armonică a tuturor acestor instituții, nu se poate alcătui bursa muncii. E o instituțiune, care, creată acum, va dăinui și după restabilirea vremurilor normale. În alte țări, bursa muncii a fost creată înainte, în vremuri normale și statul o utilizează în situația anormală de azi.

§ 3. Regulamentarea circulației bunurilor

În mai toate țările, statul dispune de căile de comunicațiune. Unde aceste căi sunt în mâna particularilor, ele sunt primele întreprinderi, pe care de fapt statul le ia în stăpânire. Regula e generală, atât pentru căile de apă, cât și pentru cele de uscat. Prin această stăpânire, statul domină și conduce piața, căci el singur permite aducerea bunurilor, de unde sunt în abundență, în locurile unde nu se găesc. Nici corespondență, nici transporturi de bunuri și de persoane nu se mai pot face, când statul ar declara că toate mijloacele de transport îi sunt necesare pentru interesele generale economice sau de salvare a populației.

Acțiunea statului merge mai departe. Pe piețele locale mărginite, se fixează prețurile mărfurilor, de către autoritățile statului, sau ale administrației publice mai mici. Mai mult chiar. Statul se substituie negustorului, în anumite cazuri, și îi vinde marfa, pe socoteala sa. Fixarea prețurilor și chiar vânzarea mărfurilor prin funcționari publici este o urmare firească a altor instituții din acest sistem de organizare a economiei naționale. Cererea fiind în cea mai mare parte concentrată în mâinile statului, după cum s'a arătat mai sus, iar cantitatea produselor oferite fiind în mare parte determinată de stat, e firesc că prețul nu se

mai poate stabili dela sine și că de cele mai multe ori se ivește exploatarea consumatorilor de către producători și mai ales de speculatori și de angroșiștii, cari monopolizează sau acaparează un întreg produs, dacă statul nu intervine să fixeze prețurile. Mersul pe această cale este însă foarte greu și periculos. Cele mai multe state se mărginesc la măsuri parțiale, care provoacă conflicte și pot da naștere și la revoluții interne. Teama de necunoscut, — căci într'adevăr o astfel de organizație economică, dacă a fost concepută de socialiști, n'a fost niciodată experimentată — precum și necunoștința organelor administrative, crescute într'o altfel de organizație, fac să se meargă prea încet și să se mai facă vreun nou pas, numai când sistemul amenință să se prăbușească. Se fixează prețul pâinei, spre exemplu, dar nu se merge mai departe să se asigure furnizarea grâului cu un preț fix și constant. E evident că conflictul între autoritatea statului și brutari izbucnește; rezultatul este că, sau brutarii sunt ruinați și statul, revenind asupra măsurilor luate, crează, cu multă greutate, alte întreprinderi de brutărie, ori ia asupra-și fabricarea pâinei, sau e învins în lupta cu brutarii, provocând lupta altor întreprinderi, care se cred apăsați prin măsurile de regulamentare economică. Prețurile unui singur obiect stau într'o legătură strânsă cu prețurile tuturor celorlalte obiecte. Valorile mărfurilor nu sunt decât relațiuni între ele, față de trebuințele omenești. Fixăm prețul unui fabricat, dar trebuie să avem în vedere în ce limită se mișcă prețul materiilor prime, prețul muncii, precum și în ce măsură s'au ridicat prețurile altor obiecte, care contribuiesc la „îngreuierea traiului“.

Mijlocul cel mai sigur, pentru ca Statul să aibă puțința să fixeze prețurile celor mai de seamă mărfuri, în mod armonice și în conformitate cu interesele generale,—pe cât poate fixa aceste valori o apreciere omenească neinteresată—este acela al *monopolului comerțului de engros și al regulamentării amănunțite a comerțului în detaliu*. De către producători și de către asociațiile producătorilor, formate sub edica Statului, se vor furniza toate mărfurile cu prețuri fixate și se vor distribui comercianților mici spre a le vinde cu prețuri fixe. Astfel, Statul are puțința să guverneze întreaga mișcare economică, evită conflictele și nemulțumirile. Ajutarea singură de către Stat, a producătorilor, pentru a-și înmulți producția, nu aduce prin sine însăși o reducere a prețurilor, ba din contră, înlesnește acaparea produselor și specula asupra lor, în aceste vremuri. Dacă facem

avansuri, spre exemplu, agricultorilor pe cerealele depozitate, în timpurile de față, ei nu vor fi înclinați să le vândă, speculând asupra unei cereri mai mari în viitor și așteptând prețuri mai bune. Nu se poate contesta că e un folos pentru agricultori, dar cum se mai poate dicta prețul pâinei în acest caz, când agricultorii sau marii capitaliști, cari au acaparat o mare parte din grâu, nu vând, și așteaptă? În cât, dacă am apucat și suntem nevoiți să apucăm pe calea aceasta a sistemului socialist de organizare economică, apoi trebuie să-i facem cu puțință funcționarea. Statul să monopolizeze comerțul de en gros, folosindu-se chiar de marii engrosiști de până acum.

Această monopolizare a comerțului de engros în interior mai este impusă și de faptul că Statul și-a luat sarcina să precepească la graniță toate produsele ce vrea să mai exporteze. Numai Statul este în măsură, în starea de război, să cunoască de ce avem nevoie să cumpere de afară, pentru a asigura continuitatea economiei naționale precum și pentru a asigura apărarea patriei. Ast-fel, Elveția, spre exemplu, a decretat monopolul importului pe cereale; România e menită să decreteze monopolul exportului de cereale.

Așa dar, *Statul singur e chemat*, — în acest sistem — să devină marele exportator și marele importator. Și pentru acest motiv deci, el va trebui să reguleze și comerțul de en gros în interior, până chiar la monopolizarea lui.

Dar întreaga această clădire, pe care o construște Statul, se sprijină pe *soliditatea instrumentelor de schimb*. Chiar în organizația economică normală, prin crearea și organizarea instrumentelor de schimb, Statul avea la îndemână cel mai puternic mijloc de unificare și conducere a economiei naționale. Nu mă întind asupra acestei chestiuni, pe care am tratat-o în cursul lucrării, cu toate a...ănunțele necesare. Voi releva numai câte-va măsuri nouă, care s'au luat sau trebuiesc să se ia pentru sistemul nou de organizare inaugurat în timpuri de război.

Toate privirile se îndreaptă, în vremuri turburi, spre Băncile Naționale sau Băncile de emisiune, care au puterea, acordată de Stat, să înmulțească instrumentele de schimb. Aurul îl pot cam greu înmulți, ba de cele mai multe ori, stocul de aur se micșorează tocmai în aceste timpuri. Ușor s'ar înmulți bancnotele, dar primirea și circulația acestora se bazează pe un credit, o încredere, ce se acordă băncilor de emisiune și Statului, care le dă dreptul de emisiune. Și

e un fenomen constatat, că tocmai în vremuri turburi, ceace se numește „economia creditului“, se înlocuește cu „economia banului“. Se cere plata în monedă, în aur în special, și se refuză plata în orice surogate ale monezii. Bancnotele băncilor naționale se primesc și circulă, câtă vreme există siguranța că se poate obține pe ele imediat valoarea în aur. Prin urmare, toată lumea se preocupă de acoperirea emisiunii, și de faptul dacă nu cumva banca, sub impulsul Statului, nu mai posedă completa acoperire legală a notelor emise.

Se poate decreta cursul forțat al bancnotelor; Germania a făcut-o dela începutul războiului. Dar aceasta se face pentru evitarea turburărilor intervenite în sistemul schimbului, în urma unei panici neîntemeiate. Numai încrederea publicului în realizarea acestor bancnote în aur poate evita însă un agiu în detrimentul bancnotelor. De aceea, în timp de război, când aurul se cere mai mult pentru cumpărături, când afacerile pe credit se reduc, cerându-se plata în numerar, când statele fac împrumuturi mereu și slăbesc puterea de rezistență a băncilor naționale, e absolut necesară o astfel de acoperire a hârtiilor de bancă, puse în circulație, în cât toată lumea să aibă încrederea că, la o eventuală lichidare, fie-care și-ar putea obține valori reale, în schimbul valorilor fictive ale bancnotelor.

Problema aceasta se rezolvă ușor printr'un *sistem de mobilizare completă a întregii avuții naționale*. Să presupunem că tot ce are o valoare reală în economia națională și nu o valoare reprezentativă, ar circula din mână în mână, cu ușurința cu care circulă bancnotele. Atunci fie-care întreprinzător, pe un fragment al avuției sale ar obține ușor aceea ce este necesar continuării întreprinderii și deci a producției economice. Lipsa creditului, de care se plânge toată lumea în vremuri turburi, ar fi suprimată. Însă, o circulație directă a averii private, prin reprezentantele lor în hârtii, nu este un sistem recomandabil. Exemplele, date de istoria *assignatelor*, nu sunt demne de imitat. Totuși sunt alte mijloace, prin care se poate mobiliza, parțial sau total, avuția națională, în urma unei reformări a instituțiilor de credit existente. Voi da, ca exemplu, un mijloc întrebuițat de Germania în acest timp, și apoi voi arăta cum *se poate mobiliza avuția națională a României și deci cum se rezolvă problema creditului, în aceste vremuri anormale, pentru toate clasele sociale.*

Dela începutul războiului, între alte instituții economice speciale, s'au ivit în Germania așa numitele „*casse de im-*

prumut de războiu, creațiuni ale războaelor mai vechi din Prusia și în special aplicate în 1870. Sunt instituții de credit, publice. Ele acordă împrumuturi la particulari, asupra averii lor, sub orice formă s'ar prezenta. Particularul primește dela aceste casse de împrumut de război, nu moneda curentă, ci bonuri speciale ale Cassei de împrumut, un fel de bancnote în sume mici, pe care particularul le poate schimba în monedă curentă la instituțiile financiare publice, obligate să le primească. Bonurile Casselor de împrumut de război, sau bancnotele acestor casse, sunt în realitate un fel de *warante*, când împrumutul se dă pe mărfuri sau bunuri mobile; iar când împrumutul se dă pe imobile, bonurile sunt în realitate un fel de *inscrisuri ipotecare*, ale unor instituții de credit funciar. întinse la cei mai mici proprietari de imobile, de și forma lor, ar face să se creadă că sunt simple monede de hârtie. Primul fel de împrumut este operațiunea obișnuită a Casselor de împrumut germane.

Bancnotele emise de Cassele de împrumut de război, primite de Cassele publice, ajung la Banca Națională, care le socotește aur și emite în bancnote cu curs obligator, de trei valoarea lor. Această emisiune este real acoperită, întrucât bonurile Casselor de război însemnează mărfuri sau proprietăți imobiliare. Funcționarea sistemului este asigurată, dacă se iau măsuri ca împrumuturile date în bonuri să nu treacă de valoarea obiectelor de garanție și aceste obiecte să fie conservate.

În România, Băncile Populare, cu caracterul lor quasi-public și cu sistemul lor de concentrare, pot mobiliza întreaga avere națională, rezolvând definitiv chestiunea creditului. Contractele de împrumut sau polițele din portofoliul Băncilor populare pot fi schimbate de Cassă Centrală a Băncilor populare în monedă curentă la Banca Națională. Aceasta le poate socoti ca acoperire reală și poate emite bancnote în valoare egală sau chiar de trei ori mai mare.

La populația agricolă operațiunile acestea se practică și nu e nevoie decât de o lărgire a creditului, cu condiția să se aibă în vedere, în special, creditul productiv, restrângându-se cel consumativ. E nevoie însă ca, pe lângă consiliul de administrație al băncii populare și independent de el să-și mai dea avizul asupra împrumutului acordat o comisiune instituită de guvern, întrucât e vorba de crearea unei acoperiri pentru o emisiune de monedă circulantă. În avizul său, comisiunea ar avea să răspundă, la întrebări, ce s'ar

pune pe un formular special, cu privire la garanția debitorului.

În lumea industrială și comercială, în România, băncile populare sau cassele de împrumut sunt de creat, iar operațiunile, ce au să facă sunt mai neobișnuite. Quantumul împrumutului acordat pe mărfuri, măsurile de luat pentru conservarea mărfurilor, au nevoie de regulamentări amănunțite. În această privință, imitarea casselor de împrumut de război germane ar fi aproape completă¹⁾. Totuși, nu ar fi fără folos să se ia de bază, și în acest caz, organizarea cooperativelor de credit dela noi. Dacă în timp de pace, centralizarea și quasi-publicitatea sunt de criticat, ele sunt indispensabile într-o organizație economică formată de sus, ca acea socialisto-mercantilistă din vreme de război. Am criticat sistemul băncilor noastre populare din punctul de vedere al organizației economice normale; dar trebuie să-l recomandăm pentru organizația economică a războiului. Orice rău are partea lui bună.

§ 4. Regulamentarea consumului

Într-o organizare economică, alcătuită de sus, de către stat, consumul populației e cunoscut, pentru că în cea mai mare parte e fixat de stat. Sute de mii sau milioane de oameni, după mărimea țărilor, sunt sub arme. Hrana lor e fixată, atât cantitativ, cât și calitativ. Acești oameni formează $\frac{1}{10}$ până chiar la $\frac{1}{5}$ din întreaga populațiune. Restul populațiunii are libertatea de a-și mări sau micșora consumul. Însă această libertate devine iluzorie la masele mari ale populațiunii. Pe deoparte, se prescrie restaurato-

¹⁾ Parte din acest studiu a fost publicat în ziarul comercial „Argus” în mai multe numere. Când a apărut atunci, nu se adusese în parlamentul nostru *legea warantelor*, prin care s'a realizat o parte din cerințele necesității constatate în acest studiu. Cred însă că legea aceasta e incompletă. Ea lasă cassele de împrumut create, la dispoziția băncilor private, căci de la acestea își vor procura fondurile. Băncile private își vor procura fondurile—în limita avansului fixat—dela Banca Națională. Dar Banca Națională de unde va lua moneda circulantă necesară? Prin emisiunea de hârtie monedă? Atunci se pune însă întrebarea: care va fi „acoperirea” acestei noi emisiuni? Cu sistemul german, de acoperire prin bonurile de împrumut ale Casselor de împrumut, rezolvirea problemei a fost dusă până la capăt. Prin legea noastră, dacă s'ar aplica, și dacă, din nenorocire, am fi siliți să ajungem la o lichidare definitivă, am merge la un dezastru sigur, cum se merge totdeauna cu jumătățile de măsuri.

rilor să nu dea clienților spre consumație, decât o anumită cantitate de alimente, iar pe de altă parte se determină cantitatea de obiecte alimentare, ce se permite a se pune în consum. Aceste măsuri sunt cu atât mai stricte, cu cât un popor este mai mult înrăurit de starea de război sau este chiar angajat în război. Așa spre exemplu, Germania confiscă întregul stoc de cereale și-l distribuie apoi în cantități egale tuturor locuitorilor.

Dar chiar fără aceste măsuri, marea masă a populațiunii își reduce consumul în aceste timpuri la minimum indispensabil, care nu mai este variabil, fiind în legătură cu necesitățile fiziologice. Din cauză că șeful și conducătorul micilor gospodării este luat sub arme, sau nu mai găsește de lucru, în urma închiderii unor întreprinderi, statul sau comunele își iau asuprași îngrijirea și alimentarea acestei părți a populațiunii. Fie că se plătește fiecărei familii o sumă de bani fixată, fie că se distribuie alimente, consumul este astfel fixat în cantitatea lui.

Însăși calitatea și felul alimentelor se impune de stat sau comună. Așa spre exemplu, statul obligă pe brutari să nu mai fabrice pâine de grâu, fără să-i adauge un anumit procent de secară și să nu mai fabrice pâine de secară, fără să-i adauge un anumit procent de cartofi. Prețul se fixează pentru fiecare obiect alimentar, potrivit cu elementele nutritive, ce conține.

Desigur că este insuportabilă această viață și încercarea ei în aceste timpuri va vindeca pe mulți socialiști teoretici să o mai privească drept ideal de viață a popoarelor.

Dar este acum necesară și oamenii de stat trebuie să o organizeze cât mai complet, pentru a nu ajunge orbește la catastrofa unei revoluțiuni și întronarea anarhiei. Grija trebuie să fie cu atât mai serioasă, cu cât perspectiva continuării stării de război între popoare este mai lungă.

Dar în legătură cu această acțiune a statului, de a fixa în amănunt felul și cantitatea obiectelor consumate și de a procura aceste obiecte fiecărui cetățean, trebuie să atragem atențiunea asupra unei greșeli, care se comite de obicei. Statul și comunele nu pot fi transformate într'un fel de societăți de binefacere sau de ajutor, la care să alerge toți cetățenii să primească pomană. Ceeace s'a făcut în România până acum, prin crearea „Familiei Luptătorilor“ și determinarea mijloacelor ei de acțiune, este ultimul act al unei opere întregi de reorganizare economică, acomodată împrejurărilor. Și fiindcă celelalte acte premergătoare nu

s'au făcut, s'a exagerat poate sfera de acțiune a ultimului act. E destul să relevem, faptul că este cam exagerat, și în parte inutil, să se dea o sumă de bani, ca ajutor, familiilor *tuturor* mobilizaților, cari nu primesc vre-o leafă dela stat. Pentru cea mai mare parte din familiile acestor mobilizați, este mult mai necesară posibilitatea continuării gospodăriei lor și este inutil ajutorul de 15 ori 20 de lei lunar. Trebuie să se facă o distincțiune fundamentală între *ajutor* și *credit*. Banii dați ca ajutor nu se mai restituie, sunt pierduți pentru economia națională. Sumele acordate ca credit sunt mai mari, dau puțința continuării unei întreprinderi economice productive, asigură circulația bunurilor și funcționarea mai departe a economiei naționale. Ajutoarele și creditele se acordă după norme cu totul deosebite unele de altele. Pentru organizarea creditului claselor de jos ale întreprinzătorilor nu s'a făcut nimic până acum în România, și deci nimic nu s'a făcut pentru asigurarea funcționării mai departe a economiei naționale în starea de război. Cei mai mulți își închipuesc următoarea situație la izbucnirea unui război: Toate întreprinderile se opresc din mersul lor și plătesc pe oamenii întrebuințați până aci din rezervele acumulate, și, când acestea s'au terminat, statul alimentează pe toată lumea: Cu ce? Dând dreptul sau chiar obligând Banca Națională să emită hârtii. Cu asemenea închipuiri s'au nutrit în trecut mulți oameni politici din alte țări, până când nenorocirile aduse asupra poporației, prin asemenea operațiuni, i-a făcut să vadă realitatea.

Nu acesta e sistemul de organizare a economiei naționale de către stat. Și în această organizare anormală, agricultorul sau familia lui trebuie să cumpere mereu instrumentele de producție și obiectele necesare gospodăriei. Va putea cumpăra printr'o bună organizare a creditului, acomodată împrejurărilor. În acest caz, meseriașul sau industriașul va avea de bușeul asigurat, ba chiar mărit, întrucât produsele streine nu mai sunt introduse. Pentru acoperirea acestui de bușeu se vor desvolta în țară întreprinderi industriale, cărora li se asigură existența prin o bună organizare a creditului și prin grija statului de a le procura materiile prime prin sine, monopolizând importul tuturor acestor materii prime, după cum monopolizează și exportul produselor agricole.

Prin asemenea măsuri, nu numai că se asigură funcționarea economiei naționale; dar se dă chiar o mai mare intensitate activității economice. Toată populația în stare să

muncească, este întrebuințată. Credit se dă la cei mai mulți. ajutor la foarte puțini.

§ 5. Centralizarea și guvernarea vieții economice de către stat

Dacă economia națională își schimbă alcătuirea ei normală, se reface din temelie, e firesc că ea nu va putea fi guvernată în totul prin aparatul administrativ existent. Dar, pentru că schimbarea, ce se face, este provizorie și nimeni nu are în enția de a o perpetua după trecerea stării de război, instituțiile administrative de astăzi vor continua a funcționa, acomodându-se cu noua stare de lucruri. Acomodarea nu se va putea face complet. Vor fi administrații a căror funcțiuni se vor reduce mult, deși cheltuelile vor fi aceleași. Economicește și rațional nu este, dar anumite necesități sociale fac să se mențină organizații, al căror câmp de activitate a dispărut. Se înțelege că o durată mai lungă a stării de război și o criză economică mai amenințătoare, fac să se treacă peste orice considerațiuni și aduc dispariția unor întregi ramuri administrative, devenite momentan inutile.

Pentru ca noua organizare a economiei naționale să fie condusă și în acelaș timp legată de aparatul administrativ existent, este nevoie de crearea unei instituțiuni centrale, a unei *Comisiuni Centrale Economice*, de uude să pornească puterea motrice a noului aparat al economiei naționale.

Această instituție va trebui să fie în strânsă legătură cu bursa muncii, deci cu organele asociației muncitorești, cu administrațiile comunale, cu organele reprezentative ale agriculturii, industriei și comerțului. Ea va forma prin urmare, printr'o secție a sa, *piața centrală a cererilor și ofertelor de brațe de muncă în întreaga țară*.

În legătură cu plasarea brațelor de muncă, stau și ajutoarele, ce se dau acelor lipsiți de lucru sau cari nu sunt în stare să lucreze și nu au mijloacele de existență. Societatea de ajutor, în România „Familia Luptătorilor“, va trebui să stea în continuă legătură cu piața aceasta a muncii, pentru a nu da ajutoare inutile.

Comisiunea Centrală Economică va trebui să stea în strânsă legătură cu întreprinderile de producție de orice natură. Întreprinderilor industriale trebuie să le înlesnească aprovizionarea cu materii prime. Pentru aceasta, întreprin-

derile trebuiesc să fie obligate să se asocieze și să repartizeze între ele materia primă proporțional cu producția medie a ultimilor ani, cu numărul lucrătorilor, etc. Agricultorilor le va înlesni desfacerea în țară sau exportul în străinătate al produselor lor agricole. Prin urmare, comisiunea centrală economică, prin o secțiune a sa este *organul de monopolizare a comerțului de en gros*, mijlocind numai acest comerț fără a avea de scop câștigul, căutat de întreprinderile private.

Unul din debușeurile principale ale acestei instituții va fi Ministerul de război, care furnizează tot ce e necesar pentru armată și apărarea națională. Furniturile se repartizează de Comisiunea Centrală economică între diversele fabrici, proporțional cu capacitatea lor de producție. Cu chipul acesta, se înlătură furnizorii particulari, cari nu sunt, în cele mai multe cazuri, nici negustorii sau producătorii mărfurilor furnizate, și din cauza aceasta, se risipesc nerațional fondurile publice, fără să mai vorbim de neregulele și incorectitudinile din cursul acestor vremuri turburi. Organizația și controlul reciproc al interesatilor sunt mijlocul cel mai sigur al evitării incorectitudinilor.

Ținând seama de cele spuse, Comisiunea Centrală Economică trebuie să fie astfel alcătuită, în cât să formeze organul central al întregii activități economice. Toate ramurile principale ale întreprinderilor economice, precum și toate administrațiunile publice, trebuiesc să fie reprezentate.

Dar Comisiunea nu trebuie să fie numai un corp deliberativ și consultativ, în ceea ce privește regulamentularea vieții economice. Ea nu este numai consultată și nu propune numai parlamentului măsurile legale necesare. Comisiunea centrală economică este în același timp un instrument de activitate economică în serviciul statului. Comisiunea cumpără, vinde plasează muncitori, echilibrează cererea și oferta de orice natură, ia inițiativa alcătuirii fabricilor pentru producția, de care se simte nevoie, concentrează capitalurile private și le dă directiva cerută de împrejurări, garantând siguranța plasamentelor, grupează pe producători, le înlesnește creditul, le procură brațele de muncă și le repartizează furniturile ce-i sunt cerute de armată și apărarea națională sau de masele populației, cu a cărei aprovizionare sau întreținere s'a însărcinat statul. Toate aceste funcțiuni economice nu se pot îndeplini, în mod sistematic și unitar, de administrațiile publice existente, dar nici nu se pot lăsa în seama particularilor, fără ca statul să se expună pericolului de a

2273

nu putea, la un moment dat, să facă față necesităților apărării naționale pe de o parte, sau crizei economice, mizeriei populației și turburărilor sociale pe de altă parte.

Pentru refacerea această completă a economiei naționale, în cursul timpului cât va dura starea de război și efectele ei, e nevoie însă de oameni competenți, specialiști, dar și de oameni, cari să aibă îndrăzneala să meargă pe un drum nerăzbatut până acum, decât în parte și numai sub imperiul groazei ultimului moment, care aduce întotdeauna incoerențe, imperfecțiuni și nestatornicii.

Măsurile luate din vreme, cu calmul și prevederea completă, asigură funcționarea regulată, mecanică, a economiei naționale chiar în vremurile cele mai turburi.

CAP. I

SITUAȚIUNEA ECONOMICĂ GENERALĂ

ȘI

PIAȚA FINANCIARĂ

În viața economică generală, ca și în economia națională a fiecărui popor, sunt epoce de avânt și de depresiune. După ce au trecut, se pot cunoaște; câteodată se pot chiar prevedea. În cele mai multe cazuri însă, toată această cunoaștere și prevedere se reduce la impresiuni generale asupra situației.

Economiștii au încercat să determine semnele caracteristice ale situației economice din fiecare moment și nu au ajuns încă să fixeze un sistem unitar de înregistrare a diferitelor manifestări, în care s'ar oglindi situația generală. În lumea profană, caracterizarea aceasta nu e așa de grea; fiecare ia un caracter economic și-i urmărește mișcarea, deducând, din mersul lui, mersul economiei naționale în genere. Astfel, un agricultor va vedea un avânt economic în mărirea cantității de grâu produsă, fără a ține seamă de rolul, pe care îl joacă acest produs în economia națională, și de totalitatea altor produse, a căror cantitate influențează prețurile tuturor mărfurilor, atât pe piața internă, cât și pe piața internațională. Asemenea observări se fac de orice categorie de producători, cari judecă de obicei, mersul economiei naționale după obiectul întreprinderii lor speciale. Observații mai generale și cu mai multă bază de adevăr, au făcut acei ocupați în întreprinderi financiare. Punctul de plecare a fost același, dar natura acestor întreprinderi i-a făcut să pătrundă mai adânc în mecanismul vieții economice moderne. Astfel, s'au luat de bază, pentru explicarea situației economice generale, fie cantitatea de aur aflătoare în circulație într-o țară, fie raportul între rezerva metalică și valoarea emisiunii în băncile de emisiune, fie fluctuațiile portofoliului băncilor.

Cu toate acestea, nici unul din simptomele de mai sus nu caracterizează situațiunea economică generală, nici unul nu joacă un rol absolut predominant. Importanța acestor simptome unice a fost întotdeauna exagerată, când s'a încercat să se explice prin ele mersul economiei naționale în genere. Unele din aceste simptome au fost socotite drept cauze, pe când ele erau în realitate efecte; astfel preșurile mărfurilor au fost socotite drept cauze ale unor crize economice, pe când ele erau efectul crizelor. În sfârșit, efectul acestor simptome poate fi contrabalansat de efectul altor simptome, al căror mers e contrar; astfel mărirea portofoliului băncilor poate fi însoțită de deschiderea unor surse de producție foarte rentabile, și cu toate că *incasso* se micșorează relativ, momentan, criza nu se anunță, după cum ar trebui să urmeze, după sistemul de aplicare al situației economice prin raportul dintre *incasso* și portofoliul băncilor.

Alegerea unor anumiți factori economici, ca semne caracteristice ale situației economice, a jucat un mare rol în teoriile crizelor economice. Și au fost mulți economiști de seamă, cari au pornit dela același punct de vedere și au dat importanță preponderantă unui singur factor, cum ar fi producția unui anumit obiect, a aurului de pildă, sau cum ar fi consumul unor anumite obiecte, al cafelei spre exemplu¹⁾.

În realitate, modul de caracterizare al situațiunii economice generale e mult mai complex. Sunt o mulțime de factori, cari influențează mersul economiei naționale și cari pot fi luați ca semne caracteristice. Unii dintre ei cresc odată cu creșterea economiei naționale; alții arată, prin creșterea lor, o depresiune a situațiunii. Astfel, creșterea numărului protestelor, sau al falimentelor, ori în genere, creșterea înfracțiunilor contra averii, arată tocmai o depresiune.

Chestiunea aceasta n'a fost în deajuns studiată. E, cu toate acestea, de o importanță capitală în studiile pozitive. Pentru evoluția economică din trecut, semnele caracteristice ale situației au o importanță științifică; iar pentru situația economică momentană, semnele caracteristice, în special acele mai sensibile și care redau imediat „pulsul pieței”, — cum ar fi traficul pe căile ferate, sau fluctuațiile portofoliului băncilor, sau raportul între quantumul biletelor emise și rezerva metalică a băncilor de emisiune — au o însemnătate practică, întrucât ele impun norme de conducere momentană a diverselor întreprinderi și în special impun o anu-

¹⁾ Engel: *La Consommation comme mesure du bien-être des individus, des familles et des nations*, in *Bullet. de l'Institut intern. de Statist.* 1887.

mită politică de bancă. Dacă pentru trecut, în timpul unui avânt, sau al unei depresiuni economice, am precizat factorii, cari marchează situația, putem prezice cu siguranță mersul apropiat al economiei naționale, în care aceiași factori se manifestă în același fel.

Și pentru situația economică, nu poate fi un interes mai mare decât acesta. Cum folosesc aceste cunoștințe în practică, se înțelege dela sine. Ca ilustrare a acestor gândiri, pot cita următoarea povestire a economistului Yves Guyot:

„Au commencement de 1907, un exportateur de dentelles était venu me demander mes prévisions sur une crise possible aux Etats-Unis. Je lui répondis qu'il y en aurait certainement une. Il me demanda à quels signes il pourrait en reconnaître l'approche. Je lui répondis: surveillez les chemins de fer, les commandes du *Steel Corporation* et le cours des métaux. J'avais oublié cette consultation quand au mois d'octobre il fut assez aimable pour m'envoyer une lettre de remerciements“¹⁾.

În primul rând, chestiunea simptomelor economice a atras atențiunea statisticianilor. În studiile economice speciale, rareori s'a făcut uz de astfel de cercetări, deși importanța lor a fost accentuată încă de mult de *Adolf Wagner*. Economiștii nu s'au bazat atât de mult pe rezultatele acestei metode, pentru că statisticianii înșiși nu ajunseseră să stabilească un sistem unitar de caracterizare a situației economice. În ultimul timp, i s'a dat o atenție mai mare, a format obiectul discuției în mai multe congrese internaționale de statistică și s'au fixat câteva norme generale.

Începutul a fost făcut la 1887, la congresul din Roma al Institutului internațional de statistică, de către *Neumann Spallart*, care a prezentat un raport, intitulat: *Sur la meilleure méthode pour apprécier l'état social et économique d'un pays à une époque déterminée*, - publicat apoi în „Buletinul Institutului“. La un an după aceasta, publică *De Foville*, în *Journal de la Société de statistique de Paris*, un studiu intitulat: *Essai de météorologie économique et sociale*, în care procedeele grafice de reprezentare a simptomelor economice alese își ajungeau perfecțiunea. În sfârșit, în timpul din urmă, studiile acestea au fost cultivate mult în Italia, între alții de *R. Benini*, care publică articolul: *La semiologia economica a basa statistica*, în *Giornale degli Economisti* din 1909. În aceste scrieri, s'au pus bazele „teoriei simpto-

¹⁾ *Les facteurs des prévisions économiques*. Raport prezentat la sesiunea institutului internațional de statistică din Viena 1913.

melor economice“, a „factorilor de prevederi economice“, sau a *semiologiei economice*.

Cu toate acestea, nu au dispărut încă din scrierile economice reflectele unor teorii învechite, și mai ales nu s'a ajuns să se înlătore din discuțiile financiarilor anumite credințe greșite, care le impun anumite norme de conducere a întreprinderilor lor. Astfel nu sunt pușini aceia, cari cred încă azi că, „bilanșurile băncilor sunt oglinda fidelă a situației economice generale a unui popor“, așa cum a susținut încă de mai bine de 25 de ani *Clément Juglar*¹⁾. Bazati pe o asemenea teorie, s'au încercat apoi alții să prezică pentru Franța apropiate crize, de îndată ce se observă o mărire a portofoliului Băncii Franșii, față de incasso. Experiența a arătat că teoria nu se adevărește.

De asemenea, se mai susține încă de mulți că, producția aurului, sau mai bine cantitatea aurului pus în circulație, ar avea o influență determinantă în mersul economiilor naționale. Această cantitate ar influența, ar ridica sau scobori simșitor preșurile tuturor obiectelor, provocând avânturi sau depresiuni economice²⁾. Prin urmare, cantitatea aurului pus în circulație ar caracteriza situația economică generală dintr'un moment. S'a urmărit această chestiune și s'a văzut că preșurile obiectelor nu s'au scumpit, atunci când o mare cantitate de aur a fost pusă în circulație, cum ar fi trebuit să fie după această teorie.

Epocă a făcut însă „teoria preșurilor mărfurilor“, ca simptome ale situației economice. *Engel*, unul din cei dintâi mari statisticieni ai Germaniei, luase de criteriu un efect al fluctuațiilor în preșurile mărfurilor. El încercase să stabilească bugete ale economiilor private, ale diverselor gospodării, și să scoată din acestea cantitățile consumate din diferite obiecte de consum. Pe unele din acestea le socotea mai caracteristice, și variațiile în consumul lor, îi dedea semnul situației economice generale. Variațiile în consum erau, bineînțeles, determinate în special de variațiile preșurilor. Mai târziu, s'a considerat ca simptome economice, nu efectele, ci cauza, adică: nu cantitatea obiectelor con-

¹⁾ *C. Juglar: Des crises commerciales et de leur retour périodique en France, en Angleterre et aux Etats-Unis* 1889.

²⁾ În această privință, spune *W. Sombart*: „Sovlet ich sehe, gibt es nur ein einziges Mittel in unserer Wirtschaftsordnung, eine dauernde Preishausse herbeizuführen. Das ist die starke anhaltende Vermehrung der Goldproduktion, respektive desjenigen Metalles, das die Stelle des Geldes vertritt“. Die Verhandlungen der Generalversammlung des „Vereins für Sozialpolitik“. Leipzig 1904, p. 122.

sumate, ci prețurile obiectelor. Se vorbește astăzi, în toate scrierile statistice și în cercetările economice pozitive, de „*numerile indice ale prețurilor lui Sauerbeck*“. Sauerbeck a luat prețurile unui mare număr de obiecte de consum, a făcut media lor pe o anumită perioadă, și, luând această perioadă de bază, a calculat indiciile prețurilor pentru perioadele următoare, așa cum se calculează numerile indice în statistică. Din aceste expresii simplificate, se pot observa cu ușurință unde de ridicare și depresiune, cari ar oglindi situațiunea economică.

Deși urmărirea variațiilor numerilor indice le lui Sauerbeck are o mare însemnătate din anumite puncte de vedere, totuși aceste variații nu ne pot da simptomele complete ale situației economice. Prețurile mărfurilor sunt ele însăși efecte, ale altor manifestări economice, care ne dau dreptul să caracterizăm economia națională a unui popor într'un moment dat. Să luăm de pildă o țară agricolă. Într'un an să presupunem că avem o recoltă rea. Producția agricolă de aiurea a făcut ca prețurile pe piața internațională să se mențină și nu a permis ca prețurile în țara cu recoltă rea, să se ridice. Efectul e că producătorii agricoli pierd din puterea lor de cumpărare a produselor industriale; clientela industriașilor și comercianților se reduce și prețurile mărfurilor lor scad. Situația economică generală e rea, iar numărul indice al prețurilor arată o depresiune, adică tocmai contrariu de ceea ce ar trebui să arate.

Așa că, toate aceste simptome unice ale situațiunii economice, deși susținute încă de unii economiști și statisticieni, nu ne dau aceea ce li se atribue, ba de multe ori ne duc la prevederi economice contrarii realității.

Cari sunt atunci procedeele moderne de caracterizare a situațiunii economice?

Pentru a caracteriza cu precizie situațiunea economică, trebuie să se noteze toate fenomenele, în care ea se oglindește. Alegerea unuia singur, sau numai a câtorva, duce la concluzii teoretice false și poate determina măsuri practice dăunătoare. Fenomenele, care oglindesc situațiunea economică a unui popor, sunt însă atât de numeroase, încât tot trebuie făcută o alegere. Nu mai că, nici unul din domeniile activității economice nu trebuie neglijat. Pentru fiecare e nevoie să se aleagă anumite simptome, așa ca să putem vedea desfășurarea întregii vieți economice a populațiunilor, sub toate înfățișările ei. Pe lângă fenomenele economice izolate, se pot lua în considerare și rezultante ale

situațiunii economice, cum ar fi de pildă creșterea sau descreșterea populației.

Așa dar, în primul rând se cere alegerea factorilor caracteristici ai situațiunii economice trecute și existente, și cari vor fi și factori de prevedere a situațiunii economice viitoare. Pe lângă greutatea alegerii, se adaugă însă greutatea exprimării lor, în așa chip, încât expresiile simptomelor să fie comparabile la diverse popoare și destul de sensibile, spre a reda cele mai mici variațiuni. În cele ce urmează voi arăta care sunt procedeele moderne de alegere și exprimare a acestor simptome.

Prima încercare de acest fel, a fost făcută, după cum am spus, de *Neumann-Spallart*, la 1887, în raportul său prezentat la sesiunea Congresului internațional de statistică din Roma. Neumann Spallart a împărțit simptomele alese de el în trei grupe principale, aceleași pentru toate statele, deși simptomele din fiecare grupă nu erau exact aceleași pentru toate țările. Iată, spre exemplu, cari erau simptomele alese pentru Austria și cum erau grupate ¹⁾.

I. Grupa primară și pur economică	}	1. Producția de cărbuni- 2. Producția de fier brut 3. Producția de bere 4. Industria textilă 5. Traficul căilor ferate 6. Circulația pe apă 7. Comerțul exterior
II. Grupa economico-socială	}	1. Consumul de cafea 2. Depozitele la casele de economie 3. Emisiunile 4. Falimentele
III. Grupa morală	}	1. Frecvența căsătoriilor 2. Cifra nașterilor 3. Frecvența nașterilor nelegitime 4. Sinuciderile 5. Frecvența infracțiunilor în contra bunurilor și în contra persoanelor.

La congresul internațional de statistică din Viena, din 1913, *Prof. dr. Giorgio Mortara* prezintă un raport detaliat

¹⁾ A se vedea: „*Sur la meilleure méthode pour apprécier l'état social et économique d'un pays à une époque déterminée*”, în Buletin de l'Institut international de statistique. Vol. II, 1887.

asupra simptomelor situațiunii economice din Italia, pe o perioadă de timp foarte lungă, dela 1871—1914. Profesorul Mortara alege 20 de factori caracteristici, urmărind mersul lor pe toată perioada considerată. Acești factori sunt combinați în diferite chipuri, alcătuiind astfel simptome sintetice, cari prezintă situațiunea economică sub diferite aspecte.

Factorii aleși sunt următorii:¹⁾

- a) Populația medie a fiecărui an;
- b) Incasările efective ale Statului;
- c) Valoarea importului și exportului;
- d) Sconturile și avansurile instituțiilor de emisiune;
- e) Lungimea căilor ferate și a tramvaielor cu tracțiunea mecanică (anual);
- f) Consumul de cărbuni;
- g) Quantumul economiilor;
- h) Consumul de cafea;
- i) Cursul mediu al datoriei consolidate italiene la Bursa din Paris;
- j) Cursul mediu al tratelor asupra Italiei, la Paris;
- k) Raportul între rezervă și circulație la bănci (la finele fiecărui an);
- l) Mărfurile încărcate și descărcate în porturi;
- m) Consumul de grâu;
- n) Venitul din consumul tutunului;
- o) Venitul căilor ferate;
- p) Corespondența poștală și telegrafică;
- q) Valoarea succesiunilor și donațiunilor;
- r) Datoria publică; quota plătită în străinătate;
- s) Situația conturilor compensatoare la bănci;
- t) Venitul imposabil, cat. B. (industrie și comerț).

Din combinarea acestor factori, a alcătuit 6 simptome sintetice, exprimate în *indici numerici*, despre cari voi vorbi mai în urmă. Fiecare din aceste simptome reprezintă media factorilor, din cari se compune. Servindu-ne de literile de mai sus, în locul factorilor corespunzători și însemnând cu I_1 , I_2 , etc., diferitele simptome sintetice, vom avea, după prof. Mortara, următoarele:

$$I_1 = \frac{(b c d e f g h i)}{8}$$

$$I_2 = \frac{(b c e d f g h i j k)}{10}$$

¹⁾ A se vedea: „*Numeri indici delle condizioni economiche d'Italia*“. Raport. No. 23 la a XIV sesiune a Institutului. Viena 1913.

$$I_3 = \frac{(b c d f g h l m n o p q)}{12}$$

$$I_4 = \frac{(b c d f g h l m n o p q s t)}{14}$$

$$I_5 = \frac{(b c d f g h i j k l m n o p q r)}{16}$$

$$I_6 = \frac{I_1}{a}$$

Aşa dar, în ordine succesivă, simptomele sunt din ce în ce mai generale, mai sintetice, iar ultima expresie (I_6) reprezintă un raport între anumiți factori economici și populațiune, cu alte cuvinte se exprimă în acest chip situațiunea economică raportată la un locuitor, ceea ce face posibilă comparația cu trecutul, precum și comparația diverselor țări între ele.

Mai complet de cât alte încercări de până acum, este studiul prezentat sub formă de raport, de către dr. *Richard Sorer*, la sesiunea a XIV a Institutului internațional de statistică în Viena în 1913. Dr. Richard Sorer studiază fluctuațiunile situațiunii economice a Austriei pe o perioadă de timp de 30 ani, dela 1882 – 1911¹⁾. Sistemul întrebuițat e mai complet, dar în acelaș timp și mai complicat. Dr. Ricard Sorer alege 39 de fenomene economice și demografice, socotindu-le ca simptome caracteristice ale situațiunii. Aceste 39 de simptome sunt împărțite în 5 grupe, fiecare grupă caracterizând o anumită înfățișare a situațiunii economice. Din aceste grupe, voi reproduce numai compoziția grupei a III-a și a IV-a, cari sunt cele mai importante:

Grupa III caracterizează manifestarea cea mai interesantă a organizației economice moderne și anume *intensitatea circulației*: circulația bunurilor în genere, a banilor, a persoanelor, a corespondenții poștale. Această grupă conține următoarele fenomene:

1. Valoarea importului;
2. Valoarea exportului;
3. Capacitatea tonică a vapoarelor intrate în porturile austriace;
4. Circulația mărfurilor pe căile ferate;

¹⁾ A se vedea: „*Einige Indexzahlen zur wirtschaftlichen Entwicklung Österreichs*“. Raport No. 35 la a XIV sesiune a Institutului internațional de statistică.

5. Circulația persoanelor pe căile ferate;
6. Numărul scrisorilor expediate;
7. Numărul telegramelor expediate;
8. Stocul băncii Austro-Ungare (în cursul anului);
9. Stocul metalic al băncii Austro-Ungare (la finele anului).

10. Dobânda băncilor în medie a anului;

11. Cursul deviselor la vedere Londra;

12. Circulația biletelor de bancă la sfârșitul anului (inclusiv a hârtiilor de Stat).

Grupa IV înregistrează efectele directe ale situațiunii economice asupra masselor. Ea arată puterea de consum și buna stare a populației, puterea financiară și sarcinile suportate de populație în urma dezvoltării sferei de acțiune a Statului și în urma creșterii datoriei publice.

Această grupă conține următoarele fenomene:

1. Capitalul societăților pe acțiuni;
2. Capitalul acțiilor și al băncilor;
3. Mărimea activului celor interesați la casele de economie (fără economiile dela poștă).
4. Mărimea depositelor la casele de economie de la poștă.
5. Media activelor unui deponent la casele de economie poștale;
6. Valoarea moșiilor, constatată cu ocazia transmisiunilor de proprietate;
7. Produsul din debitul tutunului;
8. Cheltuielile bugetare ale Statului;
9. Datoria consolidată a Statului;
10. Cursul rentei austriace de 4% în media anului.

D. Richard Sorer se mărginește în raportul citat, la indicarea și însemnarea diagramatică a simptomelor alese, fără a procedea la alcătuirea simptomelor sintetice, la găsirea unor expresii sumare, din care să se poată observa ușor fluctuațiunile vieții economice, precum și fenomenele, în care ele se oglindesc mai clar. Totuși nu e mai puțin adevărat, că în urma analizării amănunțite a simptomelor de mai sus pătrundem cât mai departe în mecanicmul vieții economice moderne, simțim pulsul ei cel mai ușor.

Pentru această e nevoie și de o tehnică mai perfecționată în exprimarea acestor simptome. În toate cercetările de mai sus se întrebuintează tehnica *numerilor indice*, popularizată de *Sauerbeck* cu ocazia cercetărilor lui asupra

prețurilor mărfurilor, pentru care a stabilit *indici speciali* și a urmărit fluctuațiile lor.

În semiologia economică pentru alcătuirea indicilor, se ia de bază *o acceaș perioadă de timp pentru toate simptomele economice considerate*. De obicei, perioada aceasta nu e cursul unui an, ci a unei grupe de 5 ani, spre a se evita devierile prea mari de baza aleasă. Expresia numerică absolută a fenomenului economic, ales ca simptomă, se notează cu 100 și toate celelalte expresii numerice absolute ale aceluiaș fenomen se calculează în raport cu 100. În acest chip, fluctuațiile fenomenului vor fi exprimate prin numere, care se învârtesc în jurul lui 100. Aceste numere nu mai exprimă nici frecvența fenomenului, nici un procent al acestei frecvențe. Astfel, să presupunem că avem în 1912 un număr de 35.780 falimente. Notăm acest număr cu 100. În 1913 să presupunem că avem 28.970 falimente. Numărul indice pentru 1913, în raport cu baza din 1912, va fi de 81. Acest număr nu exprimă nici numărul falimentelor din 1913, nici vreun procent din acel număr. Raportul între numerile indice ne dă însă fluctuațiunile fenomenului economic al falimentelor.

Între *indicii* diferiților factori economici, se fac mediile aritmetice și se obțin indici mai generali, mai *sintetici*. Între acei câțiva indici sintetici, se poate forma o medie aritmetică, alcătuiindu-se astfel un indice general, sau un *indice totalizator*, cum se zice de obicei. Acest indice totalizator, prin fluctuațiunile lui, ne-ar reda an cu an fluctuațiunile vieții economice, caracterizându-ne situația fiecărui moment. Expresia generală, a indicelui totalizator, nu are o prea mare importanță practică. Ea nu servă decât ca un mijloc de control. Momentele de avânt sau depresiune a vieții economice dau impresiuni generale asupra situației. Aceste impresiuni sunt întărite prin acea expresie pozitivă și exactă a unui complex de fenomene economice.

† Dar, expresia generală a indicelui totalizator, confirmată de impresiunile asupra situației, e alcătuită din înregistrarea manifestărilor unor fenomene economice speciale. Expresiile acestor fenomene au importanță practică deosebită. Într'un moment crește enorm portofoliul băncilor; toată lumea financiară vede aceasta, din fluctuațiile indicilor, alcătuiți cum am arătat mai sus. Ce urmează din aceasta se vede din fluctuațiunile trecute. Măsurile practice, cerute de moment, vor putea fi îndată efectuate. Dar, din asemenea indicii simple, s'ar putea să ajungem la o panică sau o încredere în situație, necorespunzătoare realității.

Mersul altor factori trebuie observat; e locul indicilor sintetici. Poate că umflarea portofoliului băncilor e contrabalansată în efectele ei și printr'o mărire a capitalului disponibil în raport cu cel fix, prin urmare, un fenomen contrar absorbției capitalului, sau e contrabalansată printr'o productivitate enormă a unor întreprinderi, care momentan au absorbit o mare parte a capitalului disponibil. Importanță practică au deci mai cu seamă indicii fenomenelor economice speciale, precum și raporturile dintre ele, date de indicii sintetici. Indicele totalizator este mai mult un mijloc de control.

În expresiile simptomelor economice speciale, se poate vedea cu ușurință mersul situației economice. Creșterea depozitelor la casele de economie, spre exemplu, ne dă semnul unei prosperități economice. Unele simptome nu ne dau prin ele înșiși nici o indicație a situației; numai privite în raportul lor cu alte fenomene economice, pot deveni simptome caracteristice. Așa, spre exemplu, creșterea portofoliului băncilor poate fi și semnul unei prosperități, dar poate anunța și o criză economică. Cercetările, care formează obiectul acestor studii, se adresează însă la cercurile specialiștilor în diversele ramuri de activitate economică practică și ca atare, nu e nevoie de interpretarea mersului fiecărui factor economic considerat, pentru a se releva fenomenele însoțitoare.

La alcătuirea indicilor sintetici, trebuie să se dea o deosebită atenție raporturilor dintre fluctuațiile diferitelor simptome. Creșterea numărului falimentelor nu are aceiași însemnare ca și creșterea numărului caselor de economie. Creșterea primului fenomen arată o depresiune a situației economice, pe când creșterea celui de al doilea fenomen e semnul unei prosperități economice. Dacă aceste două fenomene ar forma componentele unui indice sintetic, atunci numerile indice ale primului fenomen trebuiesc luate prin înversele lor. Un exemplu.

Fie 98 100 115 96 90 numerile indici ale depozitelor din casele de economie.

Fie 101 98 96 110 115 numerile indice ale falimentelor.

Pentru a face media, — indicele sintetic, — în locul și-
rului al 2-lea vom pune $\frac{1}{101} \frac{1}{98} \frac{1}{96} \frac{1}{110} \frac{1}{115}$, așa că in-

dicele sintetic va fi: $\frac{98 + \frac{1}{101}}{2}; \frac{100 + \frac{1}{98}}{2}$ etc.

Acestea sunt procedeele moderne de caracterizare a situațiunii economice.

Am spus însă dela început, că chiar procedeele cele mai nouă nu sunt încă expresiunea perfecției, mai întâi pentru că nu sunt unitare și apoi pentru că sunt incomplete. In cele ce urmează, voi încerca să arăt câte-va imperfecțiuni și să formulez câte-va postulate.

Gruparea factorilor economici de caracterizare a situațiunii economice, am arătat că e diferită în studiile analizate. Mai toate grupările expuse au oare-cari lipsuri. Fie că unesc factorii, cari nu au legătură, în manifestările lor în viața economică, fie în sfârșit că grupele sunt prea coprinzătoare.

In mod firese, socotesc că se pot împărți toate simptomele vieții economice în trei mari clase:

1. Classa fenomenelor organice ale populațiunii.
2. Classa fenomenelor economice propriu zise.
3. Classa fenomenelor sociale.

Prima classă ar cuprinde *factori pozitivi*, ca nașteri, căsătorii, excedentul populației, etc. și *factori negativi*, ca morți, divorțuri, sinucideri, etc.

A doua classă ar cuprinde mai toți factorii citați în studiile de mai sus, împărțiți în grupe mari, ca: *grupa factorilor de producție, grupa factorilor de repartitie a averii și veniturilor și grupa factorilor circulației economice.*

A treia classă ar cuprinde factori de natură etică in special, ca falimente, execuțiuni silite, infractiuni, etc.

Diviziunea aceasta are o importanță *formală* și poate duce la uniformitatea expresiilor situațiunii economice. Sunt însă două adaosuri ce am de făcut și care ating însuș fondul și exactitatea acestor expresiuni caracteristice ale vieții economice. Aceste adaosuri privesc pe deoparte *relatiivitatea simptomelor alese*, iar pe de altă parte *ponderea acestor simptome.*

Expresia numerică a factorilor economici poate fi apreciată în justa ei valoare, atunci când e raportată la o bază comună mai multor factori. Baza, în cazul nostru, este populația. Fenomenele economice sunt manifestări ale activității populațiunii. Intensitatea acelor manifestări nu poate fi dată, decât de raportul între cantitatea fenomenelor economice și numărul populației. Procedeu cel mai bun va fi, deci, acela prin care fie-care număr indice se scoate din numerile absolute, derivate din raportarea cantității fenomenelor economice la numărul populației corespunzătoare.

În acest chip, se poate observa fluctuațiile fie-cărei simptome economice, între limitele reale ale valorii sale relative. Mediile, adică indicii sintetici, se vor calcula între aceste valori relative. Metoda Prof. dr. Mortara, în studiul citat mai sus, mi se pare că dă rezultate mai incomplete, întru cât ne dă numai un indice sintetic, exprimat în valoarea lui relativă, nu însă și indici simpli, exprimați tot în valoare relativă, pentru a fi comparați în variațiile lor. Într'adevăr, Prof. Dr. Mortara, calculează indicii simpli din valorile absolute, apoi grupând câți-va din acești indici și calculând media lor aritmetică, o raportă pe aceasta la numărul populației și obține astfel indicele sintetic, exprimat prin valoarea sa reală.

În afară de lipsa semnalată în rândurile de mai sus, indicii simpli, obținuți în cantități absolute ale fenomenelor economice considerate, nu sunt comparabili cu expresiile corespunzătoare din economiile naționale, ale altor popoare. Se poate ca într'o țară să se mărească foarte mult cantitatea emisiunii băncii naționale, dar se poate ca și numărul populației să fi crescut într'o măsură și mai mare. Atunci am putea avea impresiunea unei situații anormale, dacă am ține seama numai de indicele scos din cantitatea absolută a biletelor emise, pe când în realitate hârtia emisă ar fi tocmai cât e necesară trebuințelor unei populații mai mari ca în trecut. Altfel ar fi situația într'o țară, în care populația a stagnat, iar cantitatea emisiunii a crescut mult față de trecut. În aceste considerațiuni, se presupun, bineînțeles, toate celelalte simptome identice, în cele 2 țări.

A doua imperfecțiune a studiilor de până acum asupra simptomelor economice o văd în *neglijarea ponderii factorilor economici considerați*. Această imperfecție duce la expresii cu desăvârșire nepotrivite pentru situațiunea economică, pe care vor să o caracterizeze. E vorba bineînțeles, de alcătuirea numerilor indice. Iată în ce constă imperfecțiunea.

Între simptomele economice pentru caracterizarea situației economice în România, să zicem că se găsesc și factorii următori: industria berii și industria petrolului, sau mai bine cantitatea de bere și de petrol, produsă în România în fie-care an. Să presupunem că producția berii ar fi în 1911 de 20.000 Hl. iar producția petrolului de 600.000 tone în 1911. Anul acesta l-am lua de bază pentru trecut și viitor și am calcula numerele indice. Am avea, deci, numere, care ar varia în jurul lui 100, atât pentru bere cât și

pentru petrolul. Când formăm din aceste numere, medii aritmetice, pentru a obține indici sintetici, atunci și berea și petrolul intră cu același putere în determinarea variațiilor indicelui sintetic, menit să arate fluctuațiunile pieței și deci ale situațiunii economice. Să fie oare aceasta o expresie a realității?

Dar, berea nu reprezintă nici a mia parte din valoarea producției naționale române și nu ocupă de cât o inimă parte din populația țării. O depresiune în producerea berii rămâne aproape imperceptibilă pentru situația economică generală. Cu totul alta ar fi situațiunea în Bavaria, dacă producția berii s'ar reduce brusc, din vre-o cauză oare-care, de pildă din cauza opririi importului de orz din alte țări, prin taxe vamale excepționale.

Din potrivă, petrolul reprezintă o quota foarte însemnată în producția națională română, interesele acestei producții leagă economia națională română pe piața internațională într'atât, în cât o scădere sau o oprire a exploatării petrolului, prin măsuri vexatorii, ar avea o repercutare ruinătoare a multor alte întreprinderi economice din țară. În afară de aceasta, populațiunea interesată sau ocupată în industria petroliferă, reprezintă o parte însemnată din populația țării noastre și fluctuațiile producției petrolifere aruncă mizeria sau prosperitatea în această populație și indirect în alte straturi productive ale populației române.

Așa fiind, producția berii și a petrolului nu trebuie să intre în alcătuirea indicelui sintetic cu puteri egale, ci fiecare trebuie să fie dat prin importanța sa relativă în economia noastră națională. În acest caz, se zice că fie-care factor economic va fi luat cu *pondera sa specifică*.

Cum se calculează această pondere, e chestiune de tehnică statistică. Se va lua în primul rând *quota-parte*, pe care o reprezintă valoarea fiecărui factor considerat, în valoarea producției totale a țării. Apoi se va lua *quota-parte*, pe care o reprezintă populația interesată, sau ocupată în fie-care din întreprinderile, al căror rezultat se urmărește. Mediile acestor quote vor servi de *factori de greutate* ai fiecărui număr indice.

Ținând seamă de toate observațiunile făcute mai sus, putem stabili formule precise de calculare a indicelui simplu și a indicelui compus. Pentru a exemplifica, să luăm unul din factorii pe cari îi socotim ca simptomă a situațiunii economice, de pildă producția petrolului. Care va fi formula indicelui simplu?

Să însemnăm cu A_1, A_2, A_3 , etc., cantitatea absolută de producție petroliferă în diferiți ani, iar cu N_1, N_2, N_3 , etc., numărul populațiunii din aceiași ani. Raportul dintre aceste două cantități, ne dă producția relativă, care va fi exprimată prin $\frac{A_1}{N_1}, \frac{A_2}{N_2}, \frac{A_3}{N_3}$, etc. Aceste expresii ne dau producția petroliferă de fiecare locuitor. Putem să le înmulțim cu 100 și vom avea cantitatea petroliferă produsă de 100 locuitori; dar pentru simplitate ne mărginim la prima expresie.

La aceste cantități relative putem calcula indicele simplu.

Facem pe $\frac{A_1}{N_1} = 100$. Indicele simplu al lui $\frac{A_2}{N_2}$ va fi:

$$\frac{100 \frac{A_2}{N_2}}{\frac{A_1}{N_1}} \text{ sau } \frac{100 A_2 N_1}{N_2 A_1}$$

Și acum, dacă însemnăm cu I_1, I_2, I_3 , indicii cantităților $\frac{A_1}{N_1}, \frac{A_2}{N_2}, \frac{A_3}{N_3}$, vom avea:

$$\begin{aligned} I_1 &= 100 \\ I_2 &= \frac{100 A_2 N_1}{N_2 A_1} \\ I_3 &= \frac{100 A_3 N_1}{N_3 A_1} \end{aligned}$$

Pentru ca acești indici simpli să poată intra în alcătuirea unui indice sintetic, am arătat mai sus că trebuie să ținem seama și de *ponderea* fiecărei simptome alese.

Să zicem că vroom să formăm un indice sintetic din producția agricolă și din producția petroliferă. Pentru a fi mai comparabile, să exprimăm aceste producții prin valoarea lor. Fie A_1, A_2, A_3 , etc., valorile producției petrolifere în mai mulți ani; iar B_1, B_2, B_3 , etc., valorile producției agricole în aceiași ani. Valoarea producției naționale în genere o notăm V_1, V_2, V_3 , etc. Valorile relative ale producțiilor petroliferă și agricolă, vor fi atunci:

$$\frac{A_1}{V_1}, \frac{A_2}{V_2}, \frac{A_3}{V_3};$$

respectiv $\frac{B_1}{V_1}, \frac{B_2}{V_2}, \frac{B_3}{V_3}$.

Fie acum populația țării, N_1, N_2, N_3 ; populația ocupată în întreprinderile petrolifere N'_1, N'_2, N'_3 ; iar numărul populației ocupate în întreprinderi agricole N''_1, N''_2, N''_3 .

Numerile relative ale populației ocupate în fiecare din cele două ramuri de producție considerate vor fi atunci:

$$\frac{N'_1}{N_1}, \frac{N'_2}{N_2}, \frac{N'_3}{N_3}; \text{ respectiv } \frac{N''_1}{N_1}, \frac{N''_2}{N_2}, \frac{N''_3}{N_3}.$$

Acum putem avea ponderile, cu care intră fiecare factor economic în alcătuirea indicelui sintetic. Cunoaștem ce reprezintă producția petroliferă față de întreaga producție națională și cât din populația întreagă e interesată direct în producția petroliferă. Media aritmetică a acestor cantități relative, ne va da ponderea factorului producției petrolifere însemnând cu P_1, P_2, P_3 , aceste ponderi, vom avea:

$$P_1 = \frac{\frac{A_1}{V_1} + \frac{N'_1}{N_1}}{2}$$

$$P_2 = \frac{\frac{A_2}{V_2} + \frac{N'_2}{N_2}}{2} \text{ etc.}$$

De asemenea, pentru producția agricolă, dacă însemnăm ponderile cu P'_1, P'_2, P'_3 :

$$P'_1 = \frac{\frac{B_1}{V_1} + \frac{N''_1}{N_1}}{2}$$

$$P'_2 = \frac{\frac{B_2}{V_2} + \frac{N''_2}{N_2}}{2} \text{ etc.}$$

Ținând seamă de aceste ponderi și de modul de calculare al indicilor simpli, putem avea expresia indicelui sintetic al celor doi factori considerați. Conform notării de mai sus: I_1, I_2, I_3 , sunt indicii simpli ai producției petrolifere. Să notăm cu I'_1, I'_2, I'_3 , indicii simpli ai producției agricole; iar cu I_{s1}, I_{s2}, I_{s3} , etc. indicii sintetici ai acestor doi factori, pentru anii considerați.

În acest caz avem următoarea formulă precisă:

$$I_{s1} = \frac{P_1 I_1 + P'_1 I'_1}{2}$$

$$I_{s2} = \frac{P_2 I_2 + P'_2 I'_2}{2}$$

$$I_{s3} = \frac{P_3 I_3 + P'_3 I'_3}{2}$$

În dacă în loc de doi factori, luăm n factori pentru alcătuirea indicelui sintetic; vom avea pentru aceiași ani:

$$I_{s_1} = \frac{P_1 I_1 + P'_1 I'_1 + P''_1 I''_1 + \dots + P^{n_1} I^{n_1}}{n+1}$$

$$I_{s_2} = \frac{P_2 I_2 + P'_2 I'_2 + P''_2 I''_2 + \dots + P^{n_2} I^{n_2}}{n+1}, \text{ etc.}$$

Indicele totalizator va fi dat de media aritmetică a celor câțiva indici sintetici. Vom avea câte un indice totalizator pentru fiecare an. Fluctuațiile acestui indice vor exprima fluctuațiile situațiunii economice generale.

Aplicarea ponderii nu e ușoară de făcut pentru toți factorii, socotiți ca simptome economice. Așa de pildă ar fi greu să vedem ce pondere trebuie aplicată la diferitele cifre ale portofoliului băncilor; tot așa la fluctuațiile emisiunilor, etc. Pentru aceasta, observațiunile noastre de mai sus nu sunt mai puțin utile, pentru că acum ne putem explica, *de ce unii factori economici sunt mai sensibili în redarea situațiunii economice, iar alți sunt aproape impasibili.*

Atât în studiul citat al lui *Neumann-Spallart* pentru Anglia, Belgia, Franța, Germania, Austria și Statele-Unite, cât și în studiile lui *De Foville* pentru Franța, ale lui *Julin* pentru Belgia, ale lui *Mortara* pentru Italia, ale lui *Richard Sorer* pentru Austria, se vede că cele mai ușoare fluctuațiuni ale situațiunii economice, sunt redată imediat și cu o deosebită tărie, de către elementele caracteristice ale pieții financiare. Astfel, portofoliul băncilor, prin mărirea sau micșorarea lui, marchează de cele mai multe ori așa de bine avântul sau depresiunea economică, în cât ne explicăm foarte ușor de ce e socotit de unii ca singurul factor de prevedere economică. Importanța aceasta a fluctuațiunilor portofoliului băncilor se explică prin faza în care se găsește astăzi organizația economică capitalistă. Dela „economia monedii“ (*Geldwirtschaft*), am trecut la „economia creditului“ (*Kreditwirtschaft*). În lăuntrul unei economii naționale, ba chiar pe piața internațională, raporturile economice dintre persoane, sau dintre state, se rezolvă prin procedee superioare ale unei complexe organizări a creditului. Stingerea obligațiunilor prin plata în monedă e aproape dispărută. Rolul, pe care îl au polițele, devizele, cecurile, în viața comerțială, ne arată cât de puțin uz se mai face de monedă în rezolvarea obligațiunilor, în mecanismul schimbului. Chiar între state lucrul se petrece la fel. Obligațiunile supușilor unui stat către supușii unui alt stat, se achită prin creanțele

celor dintâi asupra celor din urmă, sau asupra concetățenilor celor din urmă. O trecere de monedă, de aur în special, dela o țară la alta, se face într-o infimă cantitate și anume numai în cazuri extreme, când tratele asupra streinătății au un curs așa de ridicat în cât e mai avantajos să se suporte cheltuelile de trimetere de aur, de cât să se cumpere asemenea trate, cu care să se facă plata în streinătate. *Red. p. 100.*

Prin urmare intensitatea, avântul ori stagnarea relațiilor comerciale, nu vor fi însemnate, înregistrate nici de *cantitatea aurului* nici de *accelerația circulațiunii lui*. Într-o organizație economică, bazată aproape exclusiv pe o organizație a creditului, intensitatea raporturilor comerciale, avântul, ori stagnarea lor, vor fi date de *cantitatea hârtiilor, care concretizează obligațiunile contractate, de accelerația circulației și novațiunii obligațiunilor intrupate în aceste hârtii*. De aceea portofoliul băncilor e unul din simptomele mai caracteristice pentru situațiunea economică.

Pentru a se putea cunoaște și urmări mai bine acest factor, e nevoie însă de o uniformizare a bilanșurilor diferitelor bănci. Conținutul fiecărei titlaturii din bilanșurile băncilor trebuie să fie identic, spre a se putea face studii comparative. Apoi, operațiile trebuiesc redade cât se poate mai diferențiat, pentru ca să se poată urmări cât mai exact influențele fluctuațiunilor fiecărei operațiuni asupra tuturor celorlalte operațiuni. E o chestiune de tehnică de bancă; s'a insistat asupra ei și ar fi bine să facă obiectul unei preocupări mai de aproape a specialiștilor, cari îi înțeleg importanța.

Un alt factor, în deajuns de sensibil, pentru redarea situațiunii economice generale, este și *cantitatea și circulațiunea biletelor de bancă*. În studiile citate mai sus, fluctuațiunile acestui factor urmează de aproape fluctuațiunile portofoliului băncilor și undele de avânt ori depresiune sunt destul de accentuate. Din ce în ce însă, scade importanța emisiunilor, în înregistrarea fluctuațiunilor situațiunii economice. Organizația modernă a creditului, prin culminarea ei în *Clearing-house* și în *Wexlarbitrage*, micșorează importanța biletelor de bancă, dacă nu în cantitatea lor, dar de sigur în accelerarea circulației. Asupra acestui fenomen voi mai reveni în acest studiu.

În deajuns de simptomatică este *circulația bunurilor*. Intensitatea sau slăbirea circulațiunii bunurilor prevestește de multe ori avântul sau depresiunea economică apropiată

Tehnica statisticii economice, aplicată la întreprinderile de transport pe căile ferate în special, a găsit mijloacele de exprimare a celor mai fine fluctuațiuni în intensitatea circulațiunii bunurilor, punând în raport unitatea de greutate cu unitatea de lungime și creind astfel o unitate de măsură specială pentru intensitatea circulațiunii. Cercetările făcute în acest sens au arătat cât este de sensibil acest factor în redarea situațiunii economice.

De ce sunt mai sensibile elementele pieții financiare, sau fenomenele de circulație a bunurilor?

Între altele, *socotesc că trebuie să atribuim această sensibilitate, în primul rând, ponderii specifice a acestor factori.*

Într'adevăr, la factorii de producție sau consumație, am văzut că ponderea specifică e cu atât mai mică, cu cât cifra relativă a populației, interesată direct în întreprinderile respective, este mai mică și cu cât este mai mic raportul dintre valoarea produselor acelor întreprinderi și valoarea produselor economiei naționale în întregime. La simptomele reprezentate prin elementele determinante ale pieții financiare ponderea specifică este cea mai mare, întru cât valoarea acestor elemente reprezintă în cele mai multe cazuri, valoarea produselor economiei naționale întregi.

Așa dar, dacă ponderea diferiților factori economici ar fi luată în procent, față de unitatea întreagă considerată, atunci am avea ponderea producției berii, exprimată printr'un procent oarecare, 15% de exemplu, ponderea producției petrolifere prin 25%, ponderea producției de cereale prin 70%, etc. Ponderile acelor factori economici, cari se manifestă în toate ramurile activității economice și la întreaga populație, vor fi notate cu 100%.

În acest chip, fiecare simptomă aleasă intră cu însemnătatea sa relativă în alcătuirea indicilor sintetici. Astfel se explică de ce e mai mare importanța unor factori, ca portofoliul băncilor, circulația biletelor de bancă, intensitatea circulației bunurilor, etc., atunci când e vorba de oglindirea situațiunii economice generale.

Din cele spuse până acum, se vede că elementele pieții financiare, deși mai sensibile ca alți factori, nu sunt singurele care marchează situațiunea. Mai mult. Dacă le-am privi ca singurele simptome, ele ne-ar duce la concluzii false, întru cât fluctuațiunile lor sunt adesea artificiale, adică sunt provocate tocmai pentru a împiedica o corespunzătoare situațiune reală economică. Printr'o anumită politică de bancă, spre exemplu, se evită adesea crize financiare și

în genere crize economice. Or, acea anumită politică de bancă se face tocmai schimbându-se artificial raporturile dintre diferite elemente ale pieții financiare, cum ar fi între cota scontului și mărimea portofoliului băncilor.

Cu alte cuvinte, până să se resimtă complet avântul sau depresiunea economică în masele poporului în toate ramurile economiei naționale, acest avânt sau depresiune s'a oglindit în elementele pieții financiare, și a trecut poate fără să se cunoască de toate straturile economice ale poporației. Acest fapt e cu atât mai posibil, cu cât economia națională a unui popor e mai înapoiată, cu cât înlănțuirea tuturor elementelor vieții economice e mai slabă, cu cât izolarea acestor elemente e mai mare.

Din cauza aceasta, spre a se putea cunoaște adevărata situațiune economică, trebuie să se țină seama de toate elementele, de care am amintit în acest studiu; iar aceste elemente trebuiesc luate cu ponderile lor relative.

Dintre fluctuațiunile vieții economice, putem lua trei momente mai principale, în care se reflectă în mod caracteristic toate simptomele alese. Aceste trei momente sunt: avântul, stagnarea și depresiunea economică. În fiecare din aceste momente, factorii de prevedere economică se manifestă în mod special și e nevoie de o cunoaștere profundă a mecanismului vieții economice moderne și de o perspicacitate destul de fină, spre a vedea și înțelege ce însemnează un anumit fel de manifestare a unui factor de prevedere economică.

Intr'o serie de considerațiuni următoare asupra *Avântului și Depresiunilor economice*, se va arăta cum se comportă fiecare factor de prevedere economică în cursul momentelor, amintite mai sus, ținându-se în special seama de elementele pieții financiare.

CAP. II

FLUCTUAȚIILE SITUAȚIEI ECONOMICE

§ 1. Privire generală: avânturi și depresiuni economice.

Studiind efectele crizei dela 1901, *Franz Eulenburg* spunea: „*Von der gegenwärtigen Wirtschaftskrise handeln heisst im Grunde: den voraufgegangenen wirtschaftlichen Aufschwung darstellen*“¹⁾. La aceasta s'ar putea adăoga: a studia avântul economic dintr'un moment anumit, înseamnă a descrie depresiunea economică premergătoare. De o viață economică absolut staționară nu se poate vorbi. Dacă unii din factorii, cari alcătuiesc viața economică, arată o creștere statornică în timpul unei lungi perioade de timp, atunci se ia tendința aceasta de creștere ca un fenomen normal și nu mai este socotită ca o caracteristică a avântului economic. Cu toate acestea, creșterea continuă a aceluia factor economic, poate ascunde în ea germentul unei perturbări a întregului mecanism economic.

Iată un exemplu. În industria modernă, succesul e condiționat de progresul, de perfecționarea instalațiilor. Instrumentele tehnice mai perfecționate, în genere, concentrarea exploatării și mărirea producției, fac mai rentabile pe cele mai însemnate din industriile moderne. Și cum legea, care guvernează toate interprinderile economice private este aceea, de a se obține cel mai mare profit, peste cheltuielile de producție, e firesc că orice întreprinzător să năzuiască la perfecționarea tehnică a întreprinderii sale. Instalațiile din ce în ce mai perfecte absorb o mare parte din capitalul flotant, din capitalul disponibil de pe piață. Absorbția se face pe nesimțite și merge paralel cu dezvoltarea industriei. În această absorbție continuă, se află germentul unei perturbări economice, care se poate manifesta sau într'o supraproducție, sau într'o sărăcie de capital

¹⁾ *Die gegenwärtige Wirtschaftskrise in Jahrbücher für Nat. u. Stat.* 1902 p. 305. Vol. 24.

circulant, disponibil. Efectul primei manifestări poate fi o „criză de supraproducție“, cum se numește de obicei; efectul celei de a doua manifestări, poate fi un „crach financiar“.

În primul caz, perturbarea economică e în legătură cu scăderea sau stagnarea „puterii de cumpărare“ a industriilor alimentate cu produsele industriei luată de noi ca exemplu. Sau, aceeași perturbare poate fi în legătură cu scăderea „puterii de consum“ a masselor populației, scădere care poate fi rezultatul decăderii altor industrii, sau al măririi prețurilor altor obiecte mai necesare, decât ale industriei în dezvoltare, sau, în sfârșit, al scăderii salariilor.

În al doilea caz, al „crachului financiar“ perturbarea economică e în legătură cu speculațiunea pe piața monetară, cu alcătuirea de organizații șubrede din punct de vedere financiar și provocate numai de avântul industriei în dezvoltare, pe care am luat-o ca exemplu, cu descoperiri de surse nouă de producție, și deci cu o orientare cu totul nouă a capitalului disponibil, etc.

Din observațiunile referitoare la exemplul de mai sus, putem scoate două gândiri fundamentale, cari rămân să fie documentate în cursul acestui studiu și pe cari le enunțăm dela început :

1. În orice moment al vieții economice a unui popor, se observă semnele unui avânt sau ale unei depresii economice, dacă se privesc diferiți factori determinanți ai mersului unei economii naționale unitare. Prin predominarea vieții economice de către unul din acești factori, se imprimă economiei naționale sau chiar pieții internaționale, fluctuațiunile aceluia factor, provocându-se în acest chip avânturi sau depresii economice mai generale.

2. Nu se poate vorbi de avânturi sau depresii ale economiei naționale a unui popor, fără a se urmări factorii mai însemnați ai acestei economii, în special aceia, de mersul cărora depinde situațiunea masei celei mai mari a populației.

Aceste principii, simple în aparență, revoluționează o întreagă serie de cercetări economice. Ele înlătură veșnica discuție, — câte odată cu excursiuni metafizice, — a tuturor așa numiților „teoreticieni ai crizelor“, punând cercetările pe terenul faptelor pozitive. Ele justifică, în acelaș timp erorile multor economiști, cari vedeau în unele fenomene economice cauze unice ale crizelor, — accidente ale vieții

economice, după ei, — în loc să urmărească reflexul avântului sau depresiunii unui factor asupra întregii vieți economice, să măsoare gradul unui asemenea reflex, pentru a ști dacă într'adevăr e locul să vorbim de un avânt sau de o depresiune generală. De aceea, acest studiu nu e un studiu asupra „crizelor“, cum s'ar fi conceput după metodele așa zișilor „teoreticieni ai crizelor“, dar e un studiu asupra „*Fluctuațiunilor situației economice*“.

Într'o primă parte a acestui studiu, pe care am intitulat-o „*Situația economică generală și piața financiară*“, am căutat să arăt că, alături de elementele pieții financiare, mai sunt o mulțime de alți factori economici, cari caracterizează situația economică. Am accentuat în acel studiu însă, mai mult partea tehnică, mijloacele de însemnare ale factorilor economici, determinanți ai situațiunii, procedeele de exprimare ale simptomelor economice, în cât studiul a luat înfățișarea unei încercări de *semiologie economică*.

În această parte, mă preocupă, în primul rând, urmărirea mișcării simptomelor economice a diferitelor economii naționale, mă preocupă studierea înrăuririlor reciproce a acestor simptome și a reflexului lor asupra situațiunii economice generale. Va fi vorba aici, nu de considerațiuni în abstracto, ci de mânuirea unor forțe vii.

După cum am arătat în partea primă a acestui studiu, chestiunea simptomelor economice a preocupat pe statisticieni, din punct de vedere metodologic. La congresul dela Viena, din anul 1913, chestiunea aceasta a format unul din punctele principale ale programului, făcându-se mai multe studii asupra ei. Am arătat însă, că în acele studii s'a neglijat o parte esențială de tehnică și anume aceea a proportionalității factorilor economici și a ponderii lor în alcătuirea indicilor sintetici. Pentru prima dată, după cât îmi este cunoscută chestiunea, am arătat modul cum se pot înlătura acele lipsuri și am dat formula, după care se pot calcula *indicii situațiunii economice*.

Dacă în această chestiune de tehnică statistică începuturile erau făcute, și elementele în abstracto se puteau construi, studierea fluctuațiunilor economice după metoda științifică indicată și pe baza principiilor stabilite mai sus, a fost prea sporadic încercată până acum. În cursul studiului, voi arăta ce încercări positive s'au făcut până în prezent.

Prin încercarea de față, se urmărește, pe deoparte îndreptarea studiilor economice pe calea cercetărilor positive, iar

pe de alta parte, se urmărește expunerea funcționării organismului vieții economice moderne și măsurile practice ce se impun conducătorilor politicii economice, în diferite momente ale fluctuațiilor pieței. Lipsa relevată aici a unora din datele necesare pentru urmărirea mersului factorilor determinanți ai situațiunii economice din România, va indica celor în drept măsurile de reorganizare a serviciului statisticei generale a țării, spre a servi ca o adevărată busolă pentru omul de Stat.

Timpul, în care se urmăresc aici fluctuațiunile pieței economice, este acel al ultimilor 30 sau 32 de ani, dela 1880 până la 1912. E acela, în care organizația economică modernă nu a fost zguduită prea mult de evenimente „extra-economice“, de răboaie generale între popoare, este timpul, în care o mulțime de întreprinderi economice se internaționalizează, aducând cu ele fluctuațiuni cu isvoare mai depărtate și complicând mai mult desfășurarea economiilor naționale, provocând ceea ce s'a numit „solidaritatea piețelor economice“ diverse.

Pentru că nu-mi propun să fac un studiu de istorie economică, am ales câteva țări, ale căror economii naționale, prezintă simptomele cele mai caracteristice și suficiente pentru ilustrarea tuturor proceselor economice, de care mă ocup. Franța, Germania și Anglia, dintre țările Europei, sunt țările, în care s'au manifestat în ultimii 30 de ani fenomenele cele mai caracteristice pentru organizațiile economice, către care se îndreaptă alte țări mai puțin dezvoltate economiceste. Prin expansiunea lor economică, aceste trei țări au ajuns să înrăurească mersul economiilor naționale ale altor țări. Fluctuațiile întreprinderilor mari, cu origina în aceste trei țări, imprimă avânturi sau depresiuni generale în țările străine, în care s'au infiltrat.

Dar, fenomene caracteristice se manifestă și în țările mai mici, dar dezvoltate economiceste, precum și în țările unde prefacerea economică, — în sensul unei industrializări preponderente, — este în puterea ei. Ca tipuri pentru primul caz ar fi Belgia¹⁾, iar pentru al doilea caz ar fi Italia²⁾. Am căutat însă să insist și să urmăresc în special fluctuațiunile situațiunii economice din România, care arată, în această

¹⁾ A se vedea: Dr. Armand Julin : *The economic progress of Belgium from 1880 to 1908*, in *Journal of the Royal Statistical Society*. Febr. 1911.

²⁾ A se vedea în special: Dr. G. Mortara : *Numeri indici delle condizioni economiche d'Italia*, 1913. Raport prezentat la Congresul internațional de statistică din Viena din 1913.

privință, fenomene economice caracteristice și marchează o fază a evoluției economice. Numai lipsa unora din datele statistice necesare m'au împiedicat să luminez cu aceeași putere toate părțile tabloului vieții noastre economice din ultimii 30 de ani.

Greutatea studiului încercat aici constă, în primul rând, în alegerea simptomelor economice pentru fiecare țară. Pentru a da loc mai puțin aprecierii personale, am ales simptome economice, a căror importanță relativă nu se schimbă dela un an la altul. În țările mai puțin dezvoltate economicește, acolo unde specializarea nu e dusă prea departe, factorii de căpetenie ai bogăției naționale sunt ușor de fixat. Din potrivă, în țările unde specializarea economică e înaintată. La aceste țări, fiind vorba numai de ilustrarea unor procese economice generale, a trebuit să ne mărginim la urmărirea câtorva factori mai preponderenți.

Simptomele economice, alese pentru fiecare țară, le-am clasat în următoarele 5 grupe:

1. Factori de producție; 2. Factori de circulație; 3. Factori de consum; 4. Factori de natură socială; 5. Factori de natură organică.

Dintre toate aceste grupe, numai prima variază dela o țară la alta, în ceea ce privește conținutul ei. Sunt țări, a căror bogăție de căpetenie, și uneori singura, o formează producția agricolă, cerealele în special. Dar, sunt și țări, în care numai produsele minerale, sau numai transformarea diferitelor materii brute, aduse de aiurea, sau, în sfârșit, chiar numai schimbul de produse străine, formează izvorul preponderant al bogăției naționale. Din cauza aceasta, factorii economici, cari alcătuiesc grupa producției, sunt diferiți dela o țară la alta. Totuși, am menținut aproape la toate țările, unele din ramurile producției agricole, în special cerealele, sau unele din cereale. Urmărirea fluctuațiilor acestor ramuri de producție, va arăta cât de mică influență au acești factori asupra avânturilor sau depresiunilor economice generale din țările unde alți factori economici sunt preponderanți.

Grupa factorilor de circulație este cea mai cuprinzătoare și aproape identică la toate țările. În ea se găsesc simptomele circulației bunurilor între economiile naționale deosebite, adică cifrele comerțului exterior. De asemenea sunt cuprinse în această grupă simptomele circulației bunurilor, a persoanelor și ale comunicației dela distanță dintre

persoane, în interiorul fiecărei țări. Apoi, sunt notate aici transmisiunile drepturilor asupra bunurilor. În sfârșit, se redau în această grupă cele mai de seamă elemente ale pieței financiare, adică acei factori economici, cari înlesnesc și în care se oglindește aproape întreaga circulație, în înțelesul larg, în care e întrebuințată aici această expresie.

În grupa factorilor consumului, am făcut o selecție, nu după importanța cantitativă a factorilor, dar mai mult după importanța lor calitativă. Am ales anume pe acei factori, cari nu formează un aliment sau un obiect indispensabil traiului masselor populației. De aceea nu am urmărit mersul consumului de grâu, secară sau porumb, nici al consumului de sare, nici al consumului de obiecte de îmbrăcăminte. Acestea toate sunt indispensabile vieții maselor populației și consumul lor se reduce numai în cazurile extreme de mizerie economică. În orice caz, consumul acestor obiecte nu reflectă fluctuațiunile mai ușoare ale situațiunii economice. Din potrivă, sunt unele obiecte de consum, care nu sunt indispensabile vieții, ba din potrivă sunt vătămătoare; ele formează un fel de consum de lux. Astfel sunt: băuturile alcoolice, ceaiul, cafeaua, tutunul, etc. Acestea le-am ales ca factori de consum. Socotesc că ele ar trebui să redea mai mult ca ori care alt obiect de consum fluctuațiile situației economice, întrucât cea mai ușoară strâmtoare economică va reduce în masele populației consumul de ceai, de cafea, de tutun, sau de băuturi alcoolice. În afară de acești factori, am mai adăugat, tot în grupa consumului, cifra economiilor adunate la casele de economii. Mi se pare că prosperitatea economică a masselor se manifestă, pe deoparte în ceea ce am numit consum de lux, iar pe de altă parte în adunarea de economii. Invers, strâmtoarea economică micșorează imediat și consumul de lux și strângerea de economii. Așa că, acești factori sunt cei mai sensibili în redarea fluctuațiilor situației economice, când nu intervin alte elemente de natură morală.

În afară de aceste trei grupe, ale căror elemente sunt părți ale vieții economice, am mai urmărit fluctuațiunile altor factori, cari pot fi influențați în mersul lor de situația economică, dar cari sunt cu totul de altă natură. În genere, acești noi factori sunt dați de ceea ce se chiamă elemente demografice, ca cifra populației, nașteri, morți, căsătorii, etc.

Am despărțit apoi acești factori în grupe distincte : fac

tori sociali și factori organici. În grupa factorilor sociali am pus: căsătoriile, divorțurile, nașterile nelegitime, sinuciderile și falimentele; iar în grupa factorilor organici, am pus: cifra medie a populației, nașterile și decesele.

Criteriul de deosebire nu e greu de lămurit. Organizația socială a timpului nostru are la baza ei familia, care e desigur o alcătuire socială, căci populațiunile se pot înmulți și fără această alcătuire. Formarea familiilor prin căsătorii legale este influențată în mersul ei, direct de situația economică, mult mai puternic decât sunt influențate nașterile sau decesele. Acestea se pot înmulți sau reduce dar numai în cursul unor lungi perioade și reflectă în ele o stare îndelungată de prosperare sau mizerie a masselor.

De asemenea, normal și legal în organizația noastră socială, sunt nașterile legitime. Ele formează elementul organic al populațiilor, prin ele se înoesc veșnic celulele societăților. Acelaș lucru se poate spune și despre morți.

Din potrivă, nașterile nelegitime, sinuciderile, sunt socotite ca stări anormale și ca fenomene antisociale. Ele sunt simptome de nesociabilitate ale unor elemente ale populațiilor. Nesociabilitatea sau sociabilitatea sunt condiționate în mare măsură de situațiunea economică. Faptul sociabilității e criteriul de deosebire între grupa factorilor sociali și a factorilor organici ai populațiilor. La prima grupă se poate întreba de gradul de sociabilitate al populațiilor considerate, la grupa a doua nu.

În urma acestor expuneri de procedee, se va putea urmări ușor și se va aprecia importanța fiecăroră din observațiunile ce se vor face la descrierea fluctuațiilor situației economice din țările amintite mai sus. În cele ce urmează, se va nota mersul, an cu an, al simptomelor economice alese și în urmă se vor arunca priviri mai largi asupra normelor de funcționare a economiilor naționale moderne.

§ 2. *Mersul economiei naționale franceze dela 1880 și până astăzi.*

Trebuie amintită dela început o încercare a lui A. de Foville de a urmări factorii mai de seamă ai economiei naționale franceze în cursul mai multor ani. Studiul e intitulat „*Essai de météorologie économique et sociale*“ și publicat în „*Journal dela Société de statistique de Paris*“ din Iulie 1888. Se urmăresc fluctuațiile a 32 de factori economici

dela 1877 până la 1887. Într'o diagramă plană se dau, prin culori, câteva variațiuni ale acestor factori. Alături de elementele preponderante se pun factori de minimă importanță. Expunerea și tehnica reprezentării grafice sunt acomodată mai mult unei descrieri a situațiunii economice, prinse într'un moment prin datele statistice. Partea dinamică și influențările reciproce ale factorilor mai de seamă nu se pot vedea. Și tocmai studiul acestor veșnice mișcări ale factorilor economici, ne transportă, din domeniul statisticeii în' acel al economiei naționale.

Pentru timpul dela 1880 și până aproape de prezent, am găsit datele statistice, de care am avut nevoie, în publicațiile statistice internaționale: *Statistical Abstract for the Foreign Countries*, pe diferiți ani, și *Aperçus Statistiques internationaux*, publicație a suedezului *Gustav Sundbärg*. De asemenea „*Annuaire Statistique*” al Franței aduce, în fiecare an, date statistice pe o serie de mai mulți ani din trecut.

Într'o primă serie de tablouri, voi da cifrele, care arată mărimea fiecărui din factorii aleși în cursul celor 30 de ani. În o altă serie de tablouri, redau numerile indice, pe care le-am calculat pentru fiecare din simptomele alese. Aceste numere indice nu redau decât fluctuațiuni. Baza, pe care au fost calculate, se va arăta mai în urmă. În sfârșit, în mod grafic, voi da curbele tuturor fluctuațiunilor.

Iată, mai întâi tabloul factorilor de producție: (Vezi tab. I, pag. 31).

Din producția agricolă am ales grâul, cartofii și vinul. Din producția industrială, a trebuit să mă mărginesc mai mult la producția extractivă și să mă întind prea puțin asupra prelucrării materiilor brute extrase. Aceasta, din cauză că nu există o statistică periodică a producției industriale, după cum de altfel nu există în nici un Stat, afară de Statele-Unite. Astfel, din producția industrială s'au ales ca mai caracteristice: combustibilele minerale, fierul, fonta și oțelul.

Am exprimat grâul și vinul în Hl. la Ha. și cartofii în Quintale la Ha., pentru că aceste cifre relative redau mai bine abundența sau insuficiența recoltelor, în cursul timpului considerat. Și mai exact s'ar fi exprimat situația recoltelor, dacă am fi raportat cantitatea producției la numărul populației. Dar cum în acești 30 de ani, populația franceză stagnează aproape, rapoartele dintre cifrele diferiților ani nu ar fi diferit prea mult de rapoartele date de cifrele din tabloul de mai sus.

Tot din cauza acestei stagnări a populației franceze, cifrele absolute, în care am exprimat pe ceilalți factori, ne indică situația reală, prin variațiunile lor. Combustibilul mineral, fierul, fonta și oțelul, sunt exprimate prin valoarea lor, în milioane de fr.

Simptome ale situației economice în Franța dela 1880—1912

TAB. I: PRODUCȚIA

Anul	Grâu	Cartofi	Vîn	Combustibil mineral	Fier mineral	Fonta	Fier și oțel lucrate
	Hl. la Ha	Q. la Ha	Hl. la Ha	Valoarea în mil. fr.	Valoarea în mil. fr.	Valoarea în mil. fr.	Valoarea în mil. fr.
1880	14,4	108,1	15,0	246,7	14,9	160,4	334,5
81	13,9	99,2	17,1	245,8	15,2	172,4	352,1
82	17,6	89,9	17,8	254,6	16,8	185,2	376,1
83	15,2	102,0	21,2	266,8	15,4	168,3	350,6
84	16,2	102,1	16,4	246,8	12,8	139,8	295,1
85	15,7	78,2	16,5	228,9	8,9	100,6	254,9
86	15,4	77,1	16,2	222,7	8,2	83,7	220,7
87	16,1	78,6	13,6	226,4	8,7	89,6	225,6
88	14,1	71,5	16,6	233,0	9,5	95,6	240,3
89	15,3	73,5	13,0	253,2	10,4	106,5	257,5
1890	16,5	75,3	15,0	311,4	12,4	137,6	298,7
91	13,4	74,8	17,0	344,9	12,8	124,1	315,2
92	15,6	89,5	16,1	324,7	12,6	124,8	331,7
93	13,8	77,4	27,8	294,8	11,7	116,7	307,0
94	17,5	83,2	22,4	307,8	12,3	118,0	298,4
95	17,1	83,8	15,3	308,5	11,7	111,3	300,4
96	17,4	83,9	26,8	316,5	12,8	132,2	335,9
97	13,1	73,0	19,6	334,0	15,0	145,6	254,2
98	18,4	76,6	18,9	363,2	16,0	159,2	401,3
99	18,5	78,9	28,6	407,5	18,2	186,7	478,2
1900	16,7	81,1	42,5	499,2	20,6	221,5	512,2
01	16,1	77,7	37,1	507,2	17,7	171,8	393,6
02	17,6	76,7	26,6	436,5	18,3	160,6	397,6
03	19,8	80,8	22,1	489,2	22,9	183,3	384,7
04	16,1	83,0	39,9	454,4	26,9	193,1	392,7
05	18,1	95,8	34,0	464,1	28,3	210,0	394,3
06	17,5	66,9	31,0	468,6	35,4	264,7	495,6
07	20,2	91,5	40,0	550,3	47,5	213,2	557,2
08	17,0	110,0	37,0	592,3	45,5	280,4	518,1
09	19,1	107,8	33,0	575,9	53,1	293,0	534,9
1910	13,8	55,1	18,0	—	—	—	—
11	17,4	74,2	28,0	—	—	—	—
12	—	—	—	—	—	—	—

Elemente mai variate coprinde tabloul următor, în care se arată circulația bunurilor materiale, sau a reprezentan-

telor lor, frecvența transmisibilității drepturilor și obligațiilor, circulația persoanelor și frecvența comunicării între ele. (Vezi tab. II, pag. 32 bis).

S'au notat, prin urmare, din fenomenele anunțate mai sus, cifrele importului și exportului. Acestea exprimă comerțul general, atât la import, cât și la export, adică; la import se copriind toate mărfurile aduse în Franța din alte țări, din colonii, precum și produsul pescăriei pe mare și pe uscat; iar la export se copriind toate mărfurile, care ies din Franța, indiferent de origina lor.

Ca semne ale circulației interne ale bunurilor am luat transportul de mărfuri cu mica viteză pe căile ferate. Cifrele exprimă tone kilometrice, adică raportul dintre greutatea totală a mărfurilor transportate și numărul de kilometri parcurs de toate aceste mărfuri.

O simptomă a intensității circulației interne sau externe este dată și de transportul pe apă. Din diferitele cantități ce se pot lua pentru aceasta, am ales tonajul corăbiilor franceze, intrate și eșite din Franța în fiecare an. Am notat, prin urmare, totalul anual al capacității tonice a acestor corăbij.

Însăși circulația persoanelor este semnul caracteristic al situației economice. De aceea am notat în tabloul de mai sus numărul călătorilor, cari au circulat pe căile ferate, în fiecare an. Numărul exprimă raportul dintre totalul călătorilor și suma kilometrilor parcurși, cu alte cuvinte se arată numărul locuitorilor transportați pe fiecare kilometru.

Comunicația dela distanță între persoane am exprimat-o prin numărul scrisorilor francate și recomandate, prin numărul jurnalelor, probelor, imprimatelor și a altor hârtii de afaceri, expediate anual și, în sfârșit, prin numărul telegramelor interne supuse la taxă.

Transmisiunile de drepturi asupra bunurilor le-am notat prin valoarea vânzărilor imobiliare voluntare, prin valoarea inscripțiilor ipotecare și prin valoarea donațiilor anuale. Toate acestea sunt exprimate în milioane franci.

În sfârșit, ca unele din cele mai caracteristice simptome ale mișcării pieței financiare, am ales câteva din elementele bilanțurilor Băncii Franței. Astfel s'a notat valoarea anuală a încasului, valoarea anuală a biletelor puse în circulație, valoarea medie anuală a portofoliului. De asemenea am dat media anuală a procentului la scontul Băncii Franței, precum și dividendele nete ale acțiunilor Băncii Franței. În sfârșit am notat și cursul maxim anual al rentei perpetue franceze de 3%.

Toate aceste simptome sunt redată în cifre absolute, pe baza cărora am calculat și indicii. Pentru ușurință, rămân deocamdată la cifrele absolute, atrăgând atenția că fluctuațiunile ce se vor indica prin indici și curbe vor fi ceva mai pronunțate, decât ar fi fost, dacă s'ar fi luat de bază cifrele proporționale, adică raportate la populație.

Simptomele economice, scoase din consumul unor anumite obiecte de către masa populației, sunt arătate în tabloul III.

TABLEUL III: FACTORII CONSUMULUI

ANII	Consum de vin (hl. de om)	Consum de al- cool (L. de om)	Consum de bere (hl. la 100 loc.)	Consum de tu- tun (mil. kgr.)	Consum de ceai (kgr. de loc.)	Consum de cafea (kgr. de 100 loc.)	Economii la casele private și naționale (Media soldului de 1 loc.)
1880	1,30	3,64	23	33,2	1,1	154	
81	1,17	3,91	24	33,8	1,2	171	
82	1,16	3,85	23	34,5	1,2	169	47,85
83	1,39	3,96	24	35,2	1,3	180	50,27
84	1,08	3,98	23	35,9	1,4	178	56,73
85	0,97	3,86	22	35,8	1,2	179	62,79
86	0,98	3,53	21	35,4	1,4	186	65,52
87	0,92	3,84	22	35,4	1,4	166	67,71
88	1,06	3,87	21	35,5	1,3	177	72,27
89	0,84	4,00	22	35,8	1,4	170	78,90
1890	0,94	4,35	22	35,8	1,6	176	87,00
91	1,06	4,37	22	35,7	1,6	182	93,08
92	0,97	4,56	24	35,8	1,7	187	100,24
93	1,43	4,32	24	35,5	1,8	179	97,82
94	1,10	4,04	22	35,6	1,8	181	103,72
95	0,83	4,07	23	36,0	1,9	188	108,20
96	1,33	4,19	24	36,9	2,0	195	108,19
97	0,98	4,28	24	37,0	2,0	200	110,85
98	1,00	4,70	25	37,8	2,1	205	110,83
99	1,40	4,59	26	38,4	2,3	210	112,36
1900	1,80	4,66	27	38,1	2,8	211	110,70
01	1,53	3,52	37	37,9	2,1	221	113,74
02	1,08	3,26	37	38,2	2,4	226	112,64
03	1,00	3,54	35	37,9	2,6	286	110,40
04	1,82	3,89	37	38,6	2,8	195	113,50
05	1,52	3,57	34	38,8	2,7	232	119,26
06	1,42	3,56	37	38,9	2,9	249	121,55
07	1,76	3,31	36	39,5	2,9	258	126,90
08	1,66	3,44	38	39,8	2,8	260	133,10
09	1,48	3,46	36	40,4	3,1	273	139,00
1910	0,87	3,59	39	41,0	3,1	282	—
11	1,33	—	—	—	3,3	280	—
12	—	—	—	—	—	—	—

Băuturile alcoolice : vinul, alcoolul și berea, sunt exprimate în cifre proporționale și anume : Vinul în hectolitri de cap de locuitor, alcoolul și spirtoasele în litri de cap de locuitor, iar berea în hectolitri la 100 locuitori. De asemenea, ceaiul și cafeaua sunt date în kilograme de cap de locuitor (ceaiul) sau la 100 locuitori (cafeaua). Numai consumul de tutun este exprimat în cifre absolute.

Pe baza considerațiilor de mai sus, am dat în acest tablou și situația anuală a economiilor, adunate la casele de economii private și la Cassa națională de economie. Soldul mediu, care rezultă din diferența depunerilor și ridicărilor de bani, este exprimat anual în raport cu numărul locuitorilor, prin urmare în cifre relative.

Câteva simptome economice pe deoparte, și câteva influențe ale situației economice asupra mișcării populației pe de altă parte, sunt arătate în tabloul IV, (pag. 35).

Dintre factorii de natură socială, căsătoriile sunt redată în cifre relative, și anume în numărul căsătoriilor la mia de locuitori. Toți ceilalți factori sunt redați în cifre absolute. Elementele mișcării populației, natalitatea și mortalitatea sunt calculate la 1000 locuitori.

Acestea sunt toate datele reale, pe baza cărora am calculat indicii economici simpli, pe cari îi arătăm în tablourile următoare, corespunzătoare celor de mai sus.

Pentru obținerea indicilor, aș fi putut lua anul 1880 ca bază, punând cifrele reale ale tuturor simptomelor, ca fiind 100, și apoi calculând corespondențele pentru anii următori. Ca să nu aih însă variațiuni prea mari și depărtate de 100, și apoi ca să evit alegerea unui an excepțional în anumite privinți, am calculat toți indicii pe baza unor medii, formate de cifrele diverselor simptome economice din anii 1890—1899. În acest chip, am obținut tablourile indicilor numerici. Incepem cu indicii producției (Tabl. pag. 36).

În acel tablou, factorii producției variază în jurul lui 100, ori care ar fi valoarea lor absolută. Acei factori, al căror mers e mai uniform, ale căror fluctuații sunt mai insensibile, sunt arătați în cifre, care se depărtează prea puțin de 100, fie în plus, fie în minus. Acestea sunt simptomele cele mai puțin sensibile, cele mai independente de complexul celorlalți factori. Fiind vorba de factorii producției, independența lor se mai arată și prin aceea că fluctuațiile lor nu sunt determinate de mersul altor factori, ci mai de grabă ele determină fluctuațiile altor simptome.

Neapărat că trebuie făcută o deosebire. Acei factori, a

căror producție este nelimitată, depind mai mult *de piața de desfacere, de debușeu*; umarea acestui fapt este că mer-sul lor este influențat mai mult de piața economică, de fluc-

TABLOUL IV : FACTORI SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI

ANII	Căsătorii	Divorturi	Nașteri ne-legitime	Sinucideri	Judecați p. furturi simple	Judecați p. excoch. și abuz de în-cr.	Falimente	Populația medie	Nașteri	Morți
	Factori de natură socială							Factori de natură organică		
	Căsătorii în 1000 loc.	Numărul divorțurilor	in mii	in mii	in mii	in mii	deschise în anul arătat în mii	in mil.	la 1000 locuit.	la 1000 locuit.
1880	14,9	—	68	—	—	—	—	37,4	24,6	22,9
81	15,0	—	70	44,2	8,4	6,7	6,7	37,5	24,9	22,0
82	14,9	—	71	44,6	8,1	7,2	7,0	37,7	24,8	22,2
83	15,0	—	74	44,7	8,2	7,2	6,9	37,8	24,8	22,2
84	15,2	1.657	76	44,8	7,8	7,5	7,7	38,0	24,7	22,6
85	14,9	4.123	74	44,5	8,5	7,9	8,0	38,1	24,3	22,0
86	14,8	4.005	75	44,3	8,4	8,1	8,7	38,2	23,9	22,5
87	14,5	5.797	74	46,2	8,6	8,2	8,1	38,2	23,5	22,0
88	14,4	5.482	75	50,4	8,8	8,4	7,7	38,2	23,1	21,9
89	14,2	6.249	74	49,3	9,2	8,1	6,8	38,3	23,0	20,7
1890	14,0	6.557	71	49,8	8,8	8,4	6,0	38,3	21,8	22,8
91	14,9	6.431	74	50,8	8,1	8,8	5,8	38,3	22,6	22,9
92	15,1	7.035	74	53,1	8,2	9,2	5,8	38,3	22,3	22,8
93	14,9	6.937	77	49,2	8,2	9,0	6,0	38,3	22,8	22,5
94	14,9	7.893	76	47,7	8,4	9,7	6,3	38,4	22,3	21,2
95	14,7	7.700	73	44,7	8,2	9,2	6,0	38,4	21,7	22,2
96	15,1	7.879	76	43,4	8,3	9,2	6,0	38,5	22,5	20,0
97	15,1	7.999	76	43,6	8,3	9,3	6,4	38,6	22,3	19,5
98	14,8	8.100	75	45,2	8,5	9,4	6,6	38,8	21,8	20,9
99	15,3	8.042	75	44,2	8,2	8,9	6,3	38,9	21,9	21,1
1900	15,5	7.820	73	42,1	7,6	8,9	6,3	38,9	21,4	21,9
01	15,6	8.841	75	41,8	7,4	8,8	6,0	38,9	22,0	20,1
02	15,1	9.431	74	41,6	7,3	8,7	6,1	39,0	21,6	19,5
03	15,1	10.186	73	42,4	7,5	8,8	5,9	39,1	21,1	19,3
04	15,2	10.850	72	41,4	8,0	8,8	6,9	39,1	20,9	19,4
05	15,4	10.860	71	41,3	8,3 ¹⁾	9,3	6,6	39,2	20,6	19,6
06	15,6	11.588	71	38,7	7,9	9,3	6,1	39,2	20,5	19,9
07	16,0	12.575	71	40,9	8,1	9,9	5,7	39,2	19,7	20,2
08	16,0	—	70	40,1	8,6	9,3	—	39,3	25,2	18,9
09	15,6	—	68	—	—	—	—	39,4	19,5	19,2
1910	15,6	—	67	—	—	—	—	39,5	19,6	17,8

¹⁾ Până la 1905, acuzații sunt socotite de atâtea ori, de câte ori au fost inculpați în diferite infracțiuni. Dela 1905 fiecare acuzat e socotit o singură dată, chiar dacă a apărut în mai multe infracțiuni.

tuațiile altor factori economici. Dintre factorii de producție, se găsește în această categorie mai ales producția fierului și oțelului lucrat și a fontei. Din potrivă, sunt unii factori, al căror mers e prea puțin influențat de elementele pieții economice; astfel este spre exemplu producția grâului.

Indicii simptomelor economice din Franța

TABLOUL I: PRODUȚIUNEA

ANII	Grâu	Cartofi	Vin	Combustibile minere rale	Fier mi- neral	Fontă	Fier și oțel lu- crate
1880	89	136	72	74	110	118	100
81	86	124	82	74	112	127	106
82	109	112	85	76	124	136	110
83	94	128	104	80	114	124	105
84	100	128	79	74	94	103	88
85	97	98	79	69	67	74	76
86	95	97	78	67	62	61	66
87	100	98	65	68	66	66	67
88	87	89	80	70	71	70	72
89	95	92	62	76	77	78	77
1890	102	94	74	94	92	101	89
81	83	93	82	104	94	91	94
92	96	112	77	98	93	92	99
93	85	97	134	88	86	86	92
94	108	104	108	92	91	85	89
95	106	105	73	93	86	82	96
96	108	105	129	95	94	97	101
97	81	91	94	100	111	107	76
98	114	96	91	109	118	118	121
99	114	99	138	123	134	138	144
1900	103	101	205	150	152	163	154
01	100	97	179	153	131	126	118
02	109	96	128	131	135	118	119
03	123	101	106	147	162	135	115
04	100	104	192	137	199	142	118
05	101	120	164	140	205	154	118
06	108	84	149	141	269	195	149
07	125	114	193	166	355	157	167
08	105	137	178	178	337	207	155
09	101	135	159	173	400	216	161
1910	85	69	86	—	—	—	—
11	108	93	135	—	—	—	—

Fluctuațiile producției grâului depind de condițiile de ordine naturală, fizică, în special de variațiunile climaterice. Se înțelege, că factorii economici au și ei influență asupra

producției grâului, dar numai indirect și în urma unei durate de timp mai mare. Fluctuațiile factorilor economici pot influența și determina variațiunile din prețul grâului, iar acestea la rândul lor pot contribui la extinderea sau restrângerea producției grâului. Asemenea efecte sunt totdeauna prea târzâi și până să se producă, s'a schimbat conjunctura sau perspectiva pieții de desfacere, specială fiecărui element, în cazul de față, specială pentru desfacerea grâului. E nevoie deci de situațiuni persistente, de perspective îndelungate ale pieții, pentru ca producția grâului dintr'o țară să fie limitată din cauza fluctuațiilor în producția altor elemente. În asemenea cazuri, am avea de a face cu crize agrare și cu schimbări radicale în tehnica agriculturii. Exemple găsim în Anglia și Danemarca, unde cultura grâului a fost înlocuită cu alte culturi.

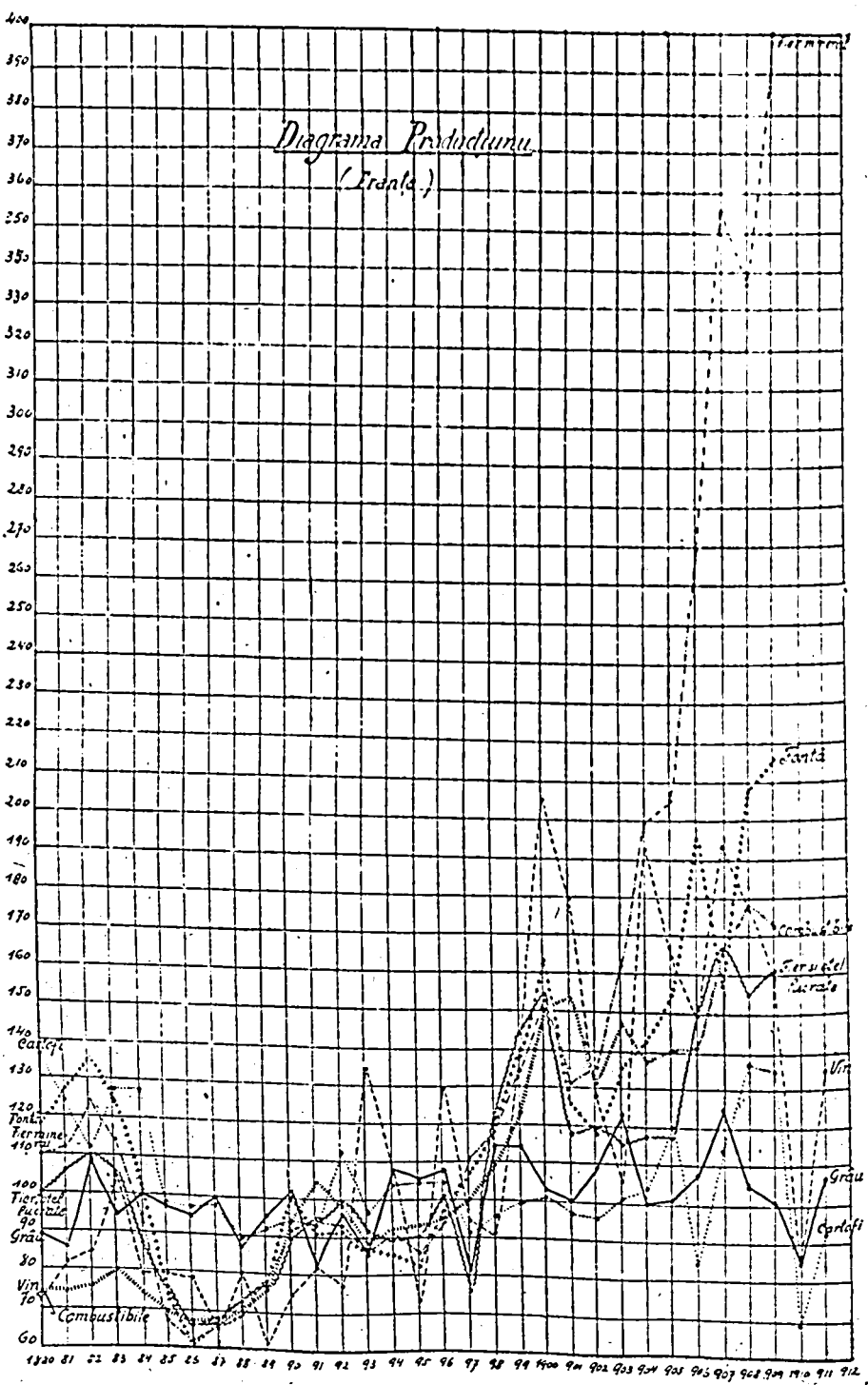
După aceste considerațiuni, să urmărim puțin fluctuațiunile factorilor producției, arătați în tabloul de mai sus. Pentru aceasta am alcătuit diagrama următoare, în care se vede ușor fluctuațiile fiecărui factor. (Diagrama producției pag. 38).

Pe ordonată, s'au însemnat indicii numerici, la intervale de 5; iar pe abscisă s'au notat anii, începând dela 1880.

Curba care reprezintă producția grâului, are un mers foarte neregulat și foarte puțin persistent. Maxime relative ale producției de grâu avem în 1882, 1890, 1894—1896, 1898 și 1899, 1903, 1907; iar minime în 1881, 1888, 1891, 1897, 1904 și 1905, 1910. Curba cartofilor arată o producțiune ridicată în 1880, 1883—1884, 1892, 1905, 1908—1909; iar în anii 1888, 1893, 1897, 1906, 1910 avem o mică producție de cartofi. Curba vinului ne arată maxime în anii: 1883, 1893, 1896, 1900, 1904, 1907 și minime în anii: 1887, 1889, 1895, 1897, 1902, 1907, 1910. Așa dar, acești factori ai producției agricole nu au acelaș mers, de și depind aproape de aceleași condiții naturale. Afară de anii 1881—1883 când toată producția agricolă e bună, și afară de anii 1897 și 1910, când avem aproape criză generală de producție agricolă, în tot restul timpului, mersul producției celor trei factori nu corespunde. În 1893 avem o producție de grâu minimă, dar o producție de vin maximă, în 1895 avem o producție de grâu maximă, dar o producție de vin minimă; în 1900—1901 avem o producție de grâu minimă, dar în schimb în acei ani a fost cea mai bună producție de vin. Pentru Franța, această comparație are o mare importanță, întru cât producția vinului ocupă o mare parte din populația țării. De sigur, că nu se poate vorbi nici de o criză, nici de o prosperitate economică, atunci când o parte din

Diagrama Prodului.

(Erdole.)

populația țării realizează cel mai mare câștig din întreprinderi, iar o altă parte nu a obținut nici atât cât e necesar pentru redobândirea elementelor puse în producție.

Mai multă persistență și mai multă uniformitate se observă în mersul curbelor, care reprezintă factorii producției industriale. Astfel, curba combustibililor minerale se ridică până la un maximum relativ în 1883, apoi scoboară la un minimum absolut în 1886 și apoi se ridică încontinuu până la 1891, când ajunge din nou un maximum relativ. După o mică depresiune până la 1893, curba se ridică neîncetat până la 1901, după care scade brusc în 1902; mai departe are o tendință de creștere până în 1908, unde ajunge maximum absolut. Curba fierului are un mers aproape paralel, cu maxime în 1882, 1891, 1900 și 1909; și minime în 1886, 1893—1895, 1901, arătând o creștere enormă în ultimi ani. Aproape aceleași fluctuațiuni arată și curbele fontei și a fierului și oțelului lucrat, întrucât producția acestora e determinată în parte de producția combustibilului și de extragerea fierului.

Din comparația factorilor de producție industrială cu factorii de producție agricolă, se vede că rare ori depresiunile sau avânturile factorilor corespund. Foarte adesea, la crize agricole corespund epoce de prosperitate industrială; astfel este cazul pentru anii 1900—1901 și 1909—1910, după cum se observă din diagrama de mai sus. Oricare ar fi mersul altor factori economici, nu putem spune că populația întreagă este într-o situație economică rea, când ramura de producție, în care este ocupată, a luat un avânt însemnat. Acesta e unul din argumentele în contra teoriei, după care se explică crizele economice prin fluctuațiile unui singur factor economic.

Dar viața economică nu se mai mărginește numai la factorii producției, ea este mult mai complexă și avântul producției nu ne indică, decât foarte relativ, situația economică generală. De aceea, e nevoie să alăturăm de factorii producției, fluctuațiunile factorilor circulației.

Indicii factorilor circulației, din tabloul II (pag. 40) variază mult mai repede decât orice alți factori. Factorii circulației sunt cei mai sensibili și indicii numerici ne dau fluctuații mari pentru orice schimbare a situației economice. În special elementele pieții financiare sunt cele mai sensibile. Factorii circulației, cari sunt în mare parte reflectul mersului altor factori, contribuiesc la rândul lor la schimbarea, agravarea sau îmbunătățirea situațiunii. Despre aceasta voi vorbi în însă mai

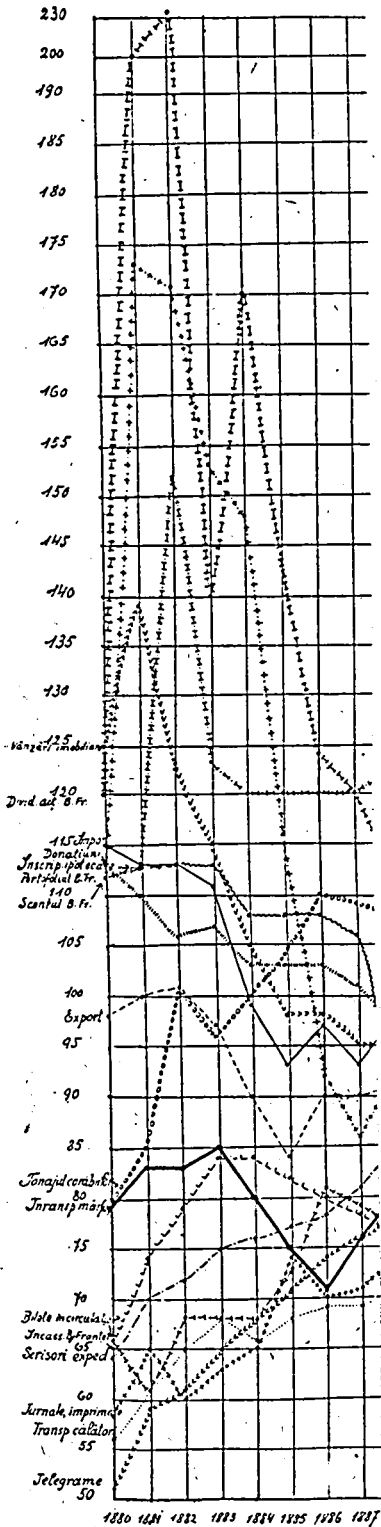
in urmă, într'o serie de considerațiuni generale. Deocamdată să urmărim în mod comparativ, fără alte comentarii, fluctuațiile factorilor circulației. Diagrama factorilor circulației, (pag. 40 bis) ne indică în mod precis, mersul acestor factori.

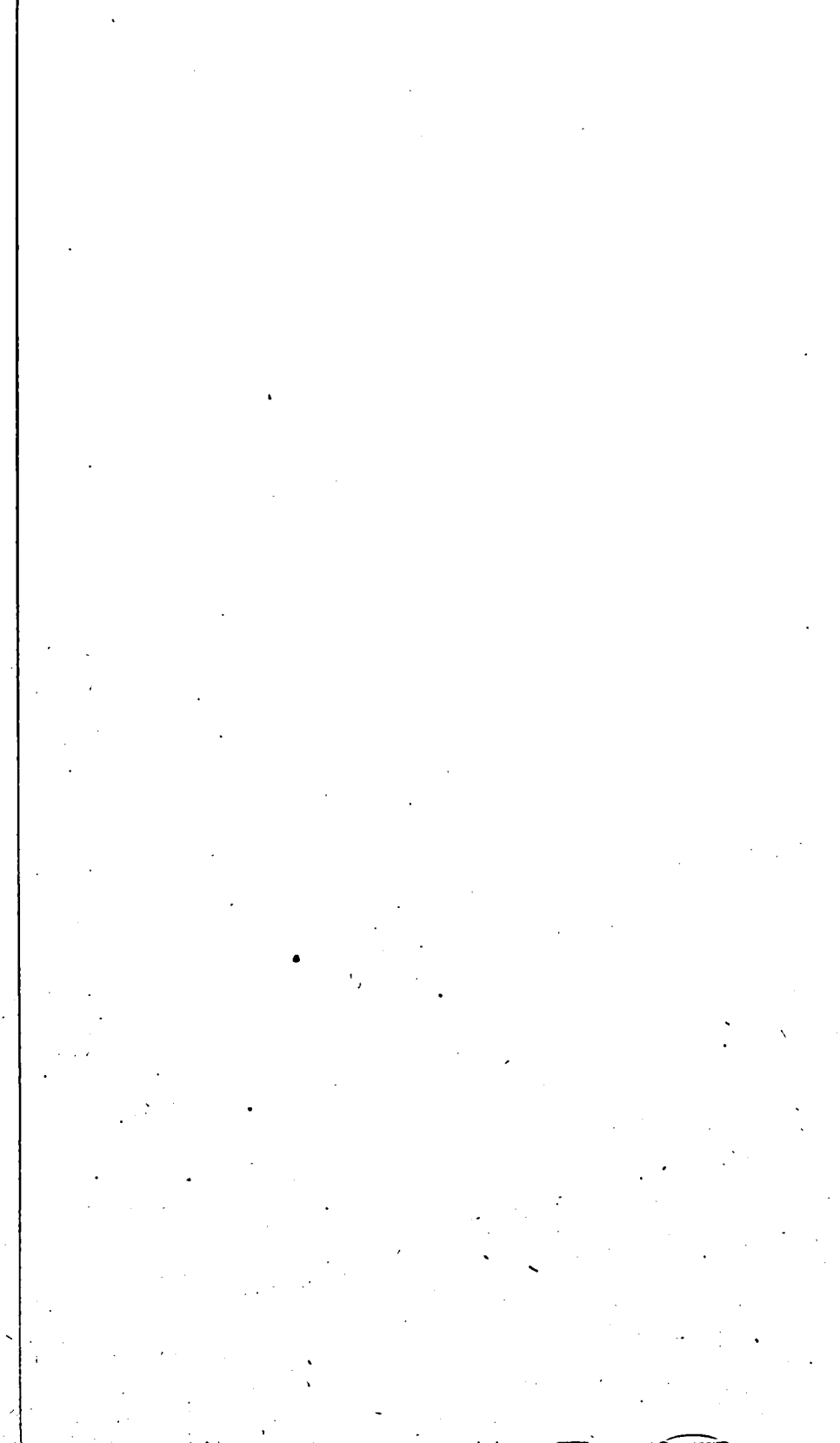
Indicii simptomelor economice din Franța

TABLOUL II. CIRCULAȚIA

ANII	Import	Export	Transport de califori	Transport de mărfuri	Tonajul corăbilor	Sensori expediate	Probe, jurnale, imprimare	Telegrame expediate	Vânzări timpore	Inscripții ipotecare	Donațiuni	Încasato Banca Franței	Bilete în circulație	Portofoliul B. F.	Scutul B. F.	Dividendele acțiunilor B. F.	Cursul rentei perpetue de 3%
1880	115	98	56	79	79	64	58	51	125	—	113	66	66	112	112	120	85
81	113	100	61	83	85	70	65	59	139	—	110	61	74	173	113	200	85
82	113	101	65	83	101	72	60	61	123	113	106	68	79	171	152	232	83
83	111	97	68	85	96	75	63	65	115	113	107	68	84	148	120	171	78
84	99	90	66	80	100	76	65	68	105	108	103	68	84	146	120	144	81
85	93	84	68	75	104	77	74	71	98	108	103	73	82	116	120	144	81
86	97	90	69	71	110	78	70	74	98	108	103	81	80	92	120	124	82
87	93	90	69	76	109	81	71	76	95	106	101	79	78	86	120	120	81
88	98	91	71	80	108	85	74	76	95	106	101	79	78	86	120	120	81
89	100	102	83	85	102	88	84	84	94	106	95	80	83	106	127	121	86
1890	103	103	76	90	107	90	84	82	104	101	95	84	88	99	120	125	94
91	112	101	80	95	100	92	86	86	105	103	102	85	89	113	120	127	95
92	97	96	89	93	92	93	87	92	99	102	102	94	91	81	108	104	99
93	94	92	96	94	90	95	92	97	97	99	99	99	99	86	100	99	97
94	91	88	100	96	94	97	91	97	101	100	100	103	101	84	100	90	102
95	93	98	103	99	100	98	102	105	98	100	100	110	102	80	84	82	101
96	93	98	108	102	104	102	103	107	96	97	97	108	104	103	80	92	101
97	97	102	110	106	103	105	112	106	99	101	99	106	106	108	80	87	102
98	105	99	114	114	109	109	120	111	100	97	103	104	106	118	88	84	102
99	111	118	119	106	107	112	119	116	97	97	99	100	110	123	122	104	101
1900	113	118	136	127	109	118	120	124	95	—	103	108	116	130	130	116	100
01	106	111	126	123	109	122	115	114	128	91	105	118	119	88	120	96	100
02	108	119	128	125	110	125	123	127	93	91	100	122	120	81	120	96	100
03	115	119	129	128	114	128	119	124	100	90	100	120	124	102	120	104	98
04	108	122	132	127	132	131	121	130	93	88	101	123	124	104	120	104	97
05	115	135	137	136	133	135	125	133	99	86	102	132	127	95	120	104	98
06	134	146	143	142	144	153	126	139	98	92	105	131	134	133	120	120	98
07	149	155	148	84	146	166	121	143	111	87	105	123	138	168	138	148	94
08	136	141	155	159	150	181	120	144	103	87	104	132	140	133	121	128	95
09	149	160	158	164	—	182	133	148	108	100	112	151	147	113	120	112	97
1910	172	173	—	—	—	187	157	154	—	—	114	142	151	145	120	112	97
11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	135	151	179	125	112	—

Curbele activității comerciale externe arată o mare regularitate în mișcările lor reciproce. Dela 1880—1882, când exportul și importul erau relativ mari, curbele scoboară

mereu până în anul 1885, când ambele ajung un minimum. De aci înainte, mersul lor e tot paralel, arătând maxime în anii 1890—1891, 1900, 1907, 1910; și minime în 1894, 1901, 1908. În genere, importul este determinat de export și variază mai pronunțat; o scădere mică a exportului restrânge imediat importul, și într-o măsură mai mare, așa că fluctuațiile curbei importului sunt mult mai mari. Exportul, la rândul său, este determinat în mare parte de valorile producției. La minimum exportului din 1885 corespund depresiunile din curbele factorilor producției industriale din 1885; iar la minimum exportului din 1894 corespund depresiunile producțiilor agricole și industriale din 1893. Din potrivă, slaba producție agricolă din 1900 și 1901 determină o scădere în curba exportului, deși producția industrială a fost mare. Mărirea exportului din 1907 corespunde producției ridicate agricole și industriale; iar mărirea exportului din 1910 e datorită exclusiv producției industriale, cu toată criza agricolă din acel an.

Traficul mărfurilor în interior arată o intensitate mai mare în 1883, 1891, 1900, 1906 și 1908—1909; pe când în anii 1886, 1892, 1899 și în special în 1907, traficul este foarte slab. În genere, acest trafic pare că urmează mai mult fluctuațiunile producției industriale.

Curba tonajului corăbiilor arată până la 1890 un mers invers ca acel al traficului pe căile ferate; de aci înainte mersul e aproape paralel, ceea ce înseamnă că în ultimii 20 de ani activitatea flotei comerciale franceze este în mai strânsă legătură cu situația economică internă. Desvoltarea flotei comerciale germane în special a contribuit la restrângerea activității de intermediar a marinei comerciale franceze.

Curba traficului de persoane are în genere un mers ascendent, culminând în anul 1900, anul unui mare avânt al producției industriale, dar scăzând imediat în 1901, anul unei slabe producții agricole. E caracteristic acest moment, pentru înregistrarea situațiunii. O producție industrială mare se găsește prin urmare în fața unei clientele interne cu o capacitate de cumpărare redusă dintr-o dată. Conjunctura favorabilă a producției industriale dispăre și până la reducerea producției industriale, observăm de odată o stagnare în afaceri, o slăbire a intensității circulației mărfurilor și a persoanelor; e un moment de așteptare, de nemisțare. Numai mișcarea traficului de persoane e mai persistentă, mai insensibilă la fluctuațiile factorilor producției.

Stagnarea dela 1901 se observă și în fluctuațiunile cur-

belor jurnalelor, probelor, imprimatelor și a telegramelor. Circulație intensă în 1900; restrângere bruscă în 1901. În genere, aceste curbe urmează mai mult mersul producției industriale. Mișcările curbei scrisorilor expediate sunt mai persistente și sunt prea puțin influențate de situația economică momentană; reducerea altor mijloace de comunicație, măresc intensitatea comunicației prin scrisori din epocile de depresiune.

Mișcările curbelor transmisiunilor de drepturi reflectează situația economică, dar nu se acomodează imediat cu situația prezentă și apoi în anumite momente creșterile sau descreșterile au însemnări contrarii creșterilor sau descreșterilor normale. Așa spre exemplu, donațiunile urmează mersul situației economice generale, dar scăderile persistă mai mult, în timp ce urcările sunt oprite mai brusc de conjunctura pieții. Din cauza depresiunii producției industriale din jurul anului 1886 și a efectelor sale asupra altor factori economici, donațiunile scad în continuu până la 1890, când avântul economic din jurul anului 1891 reușește să provoace o urcare de scurtă durată. În același chip se petrec și mișcările următoare.

Fluctuațiile vânzărilor imobiliare și ale inscripțiilor ipotecare merg aproape paralel, indicând prin creșterea lor un avânt și prin descreșterea lor o depresiune economică. Curbele lor sunt relativ ridicate până la 1883 și apoi scoboară până la anii 1888 și 1889. După o urcare în jurul anului 1891, urmează iarăși scoborări până la anii 1899 și 1900. În acest moment, avem o slabă producție agricolă și o puternică producție industrială. Capitalul mobil ar avea unde să se absoarbă, în timp ce capitalul plasat în genere în pământ renta mai puțin; de aceea vânzările imobiliare cresc brusc în 1901, marcând o întorsătură a producției, căci de aci înainte producția industrială crește mult mai repede, în comparație cu raporturile trecute dintre cele 2 producții: curbele producției industriale sunt de aici înainte încontinuu deasupra curbelor producției agricole. Așa că, în calcularea unui indice sintetic, adică a unui indice, care să redea sumar fluctuațiunile mari ale circulației, e mai bine să se excludă un asemenea factor al vânzărilor imobiliare, a cărui creștere însemnează, după cazuri, când un avânt, când o depresiune economică.

Venim acum la factorii cei mai caracteristici, la elementele pieții financiare. Oglindirea situației economice în mersul acestor elemente e prea cunoscută și luată aproape

ca o dogmă; așa încât mă voi sili să scot mai de grabă în evidență exagerarea, la care sunt expuși cei mai mulți, decât corespondența între fluctuațiile acestor elemente și între situația economică generală.

Credința celor mai mulți economiști, pornind dela Cl. Juglar, este următoarea: Creșterea scontului băncilor, în special al băncii de emisiune, înseamnă o situație economică nesigură; iar scăderea scontului este semnul unei situații economice liniștite, normale, sau mai de grabă, cu perspective bune. Pentru mai multă claritate, și pentru a simplifica expunerile următoare, e nevoie să insist ceva mai mult aici asupra mecanismului elementelor pieții financiare. Scontul se ridică aproape paralel cu mărirea portofoliului; în anii de avânt economic se lărgeste creditul, se ridică prețurile, crește dobânda. În aceste momente, se încep cele mai multe întreprinderi, se încheie cele mai multe obligațiuni. Efectele comerciale — rezultat al obligațiunilor contractate — se lichidează repede, se rezolvă, se scotează, circulă cu o mare accelerație. Oferta acestor efecte comerciale se mărește, băncile scotează valori mari, și, pentru a-și apăra rezerva metalică, măresc scontul, de cele mai multe ori. Încât, mișcările scontului corespund în genere mișcărilor portofoliului băncilor. Anii de avânt sunt însemnați printr'o creștere continuă a valorii portofoliului. Oprirea creșterii portofoliului sau scăderea lui arată o perturbare a situației economice, care se desemnează de obicei cu numele de criză, dar care nu ne indică decât un moment de întorsătură în conjunctura pieții, fără ca anul acestei întorsături să fie un an de absolută depresiune a situației economice. Voi arăta în cursul acestui studiu, că de foarte multe ori asemenea momente n'au nici o repercutare asupra situației economice a maselor populației.

Din cele spuse mai sus, rezultă că mișcarea rezervii metalice a băncii naționale de emisiune este contrară mișcării portofoliului. În anii unui avânt economic repede, ai conjuncturilor excepțional de favorabile, rezerva se micșorează treptat, pe măsură ce se mărește portofoliul. Așa încât, micșorarea încasărilor băncii naționale corespund cu anii de avânt. În momentul întorsăturii în situația economică, incasso ajunge un minim, corespunzând aproape cu maximum portofoliului. Pentru că numai în momentul întorsăturii acesteia, în momentul, care se botează de obicei cu numele de criză comercială — termen impropriu — se observă de toată lumea maximum la incasso, se crede că unei situații

economice rele îi corespunde un minimum de incasso și un maximum de portofoliu. În curbele noastre, creșterile și descreșterile incass-ului și portofoliului au altă însemnare, conformă cu realitatea vieții economice, schițată în considerațiunile de mai sus.

Un element al pieții economice, care joacă sau a jucat în trecut un mare rol în politica băncilor de emisiune, este circulația biletelor de bancă. În caracterizarea situațiunii economice, fluctuațiile valorii biletelor puse în circulație au prea mică importanță. Vom arăta mai în urmă de ce au mică importanță, și în special pentru epoca noastră. Aici e suficient să observăm că ele urmează aproape exact fluctuațiile încasărilor, mișcările circulației corespunzând cu ale incass-ului, în aceiași ani, sau cu un an sau doi mai în urmă.

După aceste explicații generale, să observăm mișcarea elementelor pieții financiare din Franța. Până la 1882, portofoliul și scontul Băncii Franței cresc, ajungând un maximum, la care nu se mai ridică niciodată până la 1911. După 1882 curbele scad, arătând minime dela 1885—1888, când încep din nou să se ridice până la 1891, de unde iarăși începe o depresiune până la 1895. Curba scontului se menține scăzută și mai departe, în anii 1896 și 1897. De aci înainte, curbele arată maxime în 1900 și 1907; iar în 1901—1902, 1909 se ating minime. Toate aceste fluctuații ale portofoliului și ale scontului corespund aproape exact cu fluctuațiile curbelor producției industriale, în special cu fluctuațiile curbei combustibililor minerale. Rareori se vede o influență a producției grâului; aceasta se observă numai în 1898 și 1910, când slaba producție agricolă menține scăzut scontul, de și producția industrială luase un nou avânt.

Incasso Băncii Franței se menține scăzut până la 1884, adică în epoca unei producțiuni industriale și chiar agricole prospere. Dela 1884 înainte, curba se ridică ajungând un maximum în anul 1886, adică tocmai în epoca de depresiune a producției industriale, a traficului de mărfuri, a circulației poștale, a vânzărilor și donațiunilor, a importului și exportului. De aci înainte, are maxime în anii 1895, 1902 și 1909, adică în epoci de depresiune generală sau specială unor factori economici. În 1899, 1903 și 1907 curba incass-ului arată minime. În curba biletelor în circulație, se observă fluctuații foarte mici, și de aceeași natură, ca și cele dela incasso. În genere însă, curba biletelor în circu-

lație se ridică mereu, mai repede în timpuri de strâmtoare economică și mai încet în timpuri de avânt economic.

Din urmărirea mișcărilor portofoliului, scontului, incass-ului Băncii Franței, se vede că portofoliul crește odată cu prosperitatea economică și scade brusc în anii răi. În alcătuirea unui indice sintetic, portofoliul va intra deci ca un element pozitiv. Altfel este cu procentul scontului. Acesta se ridică în timpul unui avânt economic, dar la ivirea unei crize, scontul se menține încă ridicat până la limpezirea situației, în special până la micșorarea portofoliului și refacerea incass-ului. Numai când situația economică începe a se îmbunătăți, atunci scontul scade; dar îndată ce afacerile economice iau avânt, scontul se ridică, pentru ca în momentul crizei să îplinească rolul de lichidator. Așa fiind, scontul va intra ca un element negativ în alcătuirea indicelui sintetic. La incasso, mersul real e puțin diferit. Deși în anii de prosperitate și de conjunctură favorabilă se mărește portofoliul, incasso nu scade în aceeaș măsură, pentru că circulația e mai accelerată, iar scontarea și rezolvarea obligațiunilor de plată reîmprospătează incass-ul. Numai în timpul crizei, incasso se reduce simțitor, toată lumea alergând să sconteze, să dobândească monedă; scontul ridicat nu împiedică micșorarea incass-ului. Așa că, minimum incass-ului este ajuns tocmai în anii de criză, de și scăderea începuse din vremea avântului. Incasso ar intra deci ca un element pozitiv, când s'ar alcătui indicele sintetic.

Mersul factorilor producției și circulației au influență asupra consumului, scopul activității economice. Dar și consumul influențează la rândul său producția sau circulația. În timpul unei slabe producții de vin, spre exemplu, producătorii de vin au o putere de cumpărare mai slabă pentru produsele industriei; aceste produse au o piață de desfacere mai mică și conjunctura se va schimba imediat. Dacă s'ar urmări consumul obiectelor de orice fel, s'ar putea explica în mod precis multe crize speciale, adică multe crize ale unor ramuri de producție, al căror consum se poate restrânge cu mai multă ușurință. Ne-am propus însă în acest studiu să alegem numai simptomele caracteristice ale situației economice generale. Dintre factorii consumului s'au luat numai acei, cari nu sunt proprii unei întreprinderi oarecare; s'au luat factorii de consum de produse alimentare și anume aceia, al căror consum se

restrânge cel dintâi la nevoie. Tabloul III ne arată indicii factorilor de consum.

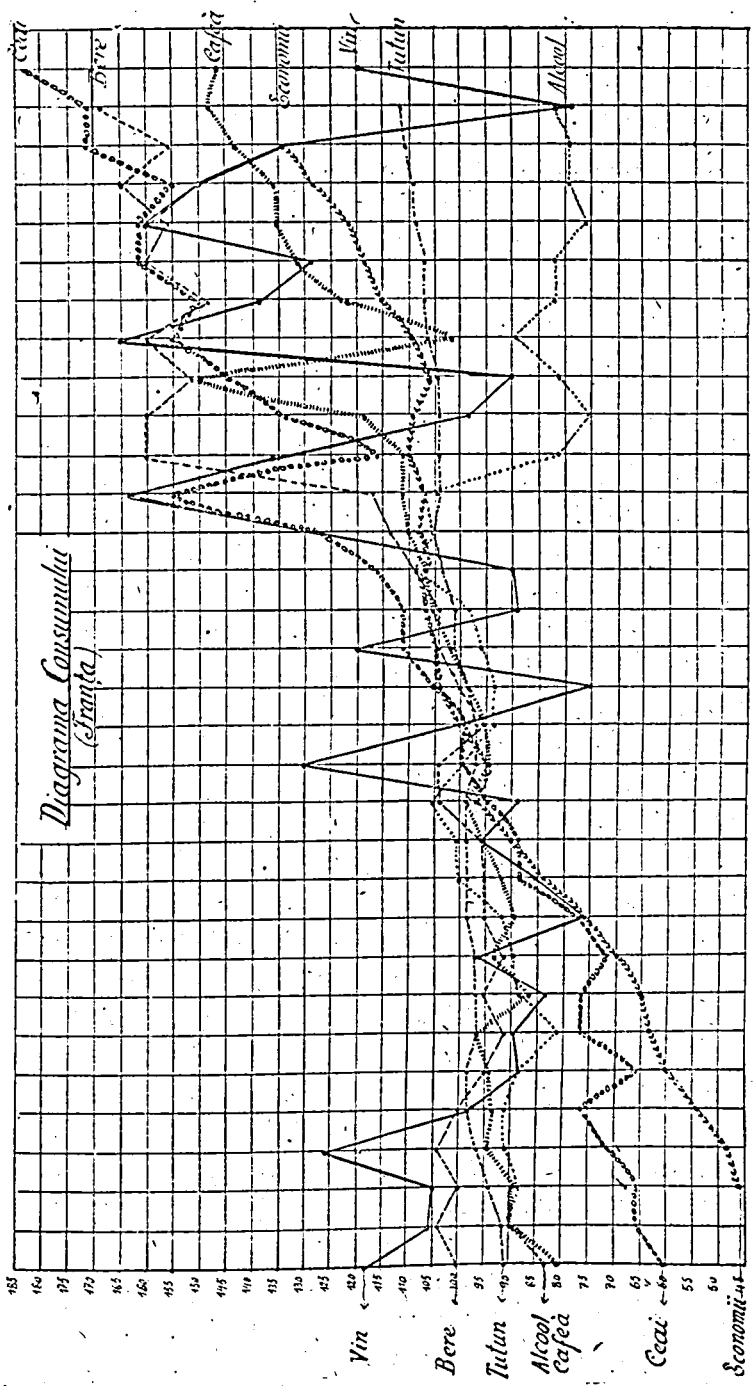
Indicii simptomelor economice din Franța

TABLOUL III: FACTORII CONSUMULUI

Anii	Consumul de vin	Consumul de alcool	Consumul de bere	Consumul de tutun	Consumul de ceai	Consumul de cafea	Economii
1880	118	83	100	91	61	81	—
81	106	90	104	92	66	90	—
82	105	88	100	94	66	89	46
83	126	91	104	97	72	94	48
84	98	91	100	98	77	93	54
85	88	88	95	98	66	94	60
86	89	81	91	97	77	97	63
87	83	88	95	97	77	87	65
88	96	89	91	97	72	93	70
89	76	92	95	98	77	89	76
1890	85	100	95	98	88	92	84
91	96	100	95	98	88	95	90
92	88	105	104	98	94	98	97
93	130	99	104	97	99	94	94
94	100	93	95	97	99	95	100
95	75	93	100	98	105	98	104
96	120	96	104	101	111	102	104
97	89	98	104	101	111	105	107
98	90	108	108	103	116	107	107
99	127	105	113	105	127	110	108
1900	163	107	117	104	155	111	107
01	136	81	160	104	116	111	110
02	98	75	160	104	133	118	109
03	90	81	152	104	144	150	106
04	165	89	160	106	155	102	109
05	138	82	148	107	150	122	115
06	128	82	160	107	161	131	118
07	160	76	156	108	161	135	122
08	150	79	165	109	155	136	128
09	134	79	156	111	172	143	134
1910	79	82	169	112	172	148	—
11	120	—	—	—	183	147	—

Pentru a urmări cu mai multă ușurință fluctuațiile acestor factori, am alcătuit diagrama consumului, notând pe abscisă anii, iar pe ordonată indicii numerici, la intervale de 5. (Diagrama consumului, pag. 47).

Din fluctuațiile curbelor, observăm unele fapte, care ne fac să înțelegem greșala celor, cari vroiau să socotească

1880 1881 1882 1883 1884 1885 1886 1887 1888 1889 1890 1891 1892 1893 1894 1895 1896 1897 1898 1899 1900 1901 1902 1903 1904 1905 1906 1907 1908 1909 1910 1911 1912 1913 1914 1915 1916 1917 1918 1919 1920

factorii consumului, ca fiind semnele cele mai sigure pentru cunoașterea situației economice a populațiilor.

Curba consumului de vin are o mișcare aproape identică cu aceea a producției de vin. Maxime observăm la ambele curbe în anii: 1883, 1893, 1896, 1900, 1904, 1907; iar minime în anii: 1889, 1895, 1897—1898, 1903, 1910. Se poate spune prin urmare cu precizie că în timpul producției de vin abundente, viticultorii au avut o situație economică favorabilă, abstracțiune făcând de fluctuațiunile prețurilor. Dar din urmărirea altor factori economici, am văzut că prosperitatea economică nu corespunde cu maximele consumului de vin.

Curbele consumului de alcool și de bere arată oarecare corespondență cu mersul producției industriale. În anii 1881—1883 aceste curbe sunt mai ridicate; dela 1884 înainte scoboară, ajungând minime în anii 1885 și 1886, adică tocmai în timpul depresiunii industriale. Apoi curbele se ridică, ajungând maxime la 1891—1893 când încep să scadă până până la 1895—1896. În sfârșit, curbele se ridică, tot în raport cu mersul industriei, până la 1899—1900. De aci înainte, se produce o schimbare în consumul de băuturi alcoolice. Berea se răspândește în masele populației și consumul ei crește în continuu, pe când consumul alcoolului scade în continuu.

Curba consumului de ceai ne arată minime în anii 1895 și 1901, iar maxime în 1900 și 1911; în genere însă, consumul de ceai crește. Curba consumului de cafea ne arată minime în anii: 1887 și 1904, iar maxime în 1903 și 1910; creșterea consumului de cafea e relativ mai mică decât a consumului de ceai.

Consumul de tutun rămâne aproape la același nivel, în tot cursul timpului de 30 de ani; rămâne aproape insensibil la fluctuațiile situației economice.

În genere, factorii consumului au fluctuațiuni deosebite și nu marchează în mod uniform perioadele de avânt și de depresiune. Între altele, cauza se găsește și în faptul că, pe deoparte consumul produselor considerate mai sus nu e răspândit în toate clasele societății, ca o necesitate a traiului, iar pe de altă parte consumul acestor produse depinde prea mult de elemente psihice, schimbătoare. În tot cazul, constatăm că teoria lui Engel, bazată pe aceste simptome ale consumului, e eronată.

Fluctuațiunile vieții economice se reflectă în viața organică și socială a populației. Mișcarea populației și a unora

din actele vieții sociale a populației ne dau puțința să constatăm, dacă aceea ce numim noi avânt sau depresiune economică se reflectă în acelaș mod în mersul populației. Se înțelege, că în mod absolut nu se poate afirma acest paralelism. E foarte posibil, ca toată exuberanța producției unui popor să nu folosească mult masselor, din cauza unei rele repartiții a veniturilor, sau să nu folosească de loc acelu popor, din cauza unei rele politici comerciale. În acest caz, mișcarea populației sau a altor factori de natură socială serveste de corective a concluziilor scoase din observarea exclusivă a mersului factorilor economici propriu ziși. De aceea, e necesar să urmărim și mersul factorilor de natură organică și socială ai populației. (Tabloul IV, pag. 50).

Puțini din factorii, redați în acest tablou, sunt influențați imediat, de fluctuațiunile pieții economice. De cele mai multe ori, un șir întreg de ani răi sau de întocmire economică rea se exteriorizează într'o mică natalitate și o mare mortalitate. Mai sensibili sunt factorii de natură socială, exprimați în căsătorii sau nașteri nelegitime, ori divorțuri, apoi în infracțiuni, falimente, etc. Pentru urmărirea mai ușoară a fluctuațiunilor acestor factori, am alcătuit diagrama dela pag. 51.

Depresiunea cea mai mare o ajunge natalitatea mai întâiu în anul 1891, apoi în anul 1903 și în sfârșit în 1910. În genere, tendința de descreștere a natalității formează o problemă de altă natură. Aici ne interesează numai valurile de ridicări și scoborări relative, în raport cu media natalității dintre 1890—1899. Aceste ridicări sau scoborări mari și mai persistente pot fi puse în legătură cu fluctuațiile situației economice. Depresiunile natalității, menționate mai sus, vin după depresiunile economice din anii de mai înainte, sunt însă mai persistente și culminează în timpuri, când situația economică s'a schimbat. Și în curba mortalității se observă unele mișcări, ce trebuesc puse în legătură cu situația economică, dar progresele higienii publice temperează efectele situației economice rele.

Dacă introducem acești factori în alcătuirea unui indice sintetic, apoi natalitatea va intra ca un factor pozitiv, iar mortalitatea ca un factor negativ.

Curba căsătoriilor urmează mai deaproape fluctuațiile situației economice. Până la 1884 curba e mai ridicată; de aci înainte scade, până ajunge un minimum în 1890. Apoi se ridică până în 1892, când atinge un maximum. De aci înainte arată maxime în 1900—1901 și în 1907—1908, iar minimum în 1897. Ridicările și scoborările corespund în

genere cu avânturile și depresiunile celor mai mulți factori economici. Curba nașterilor nelegitime are aproape acelaș mers ca și curba căsătoriilor până la 1901; de aci înainte curba nașterilor nelegitime scade incontinuu. Curba divorțurilor rămâne insensibilă la fluctuațiile situației economice;

Indicii simptomelor economice din Franța
TABLOUL IV: FACTORI SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI

Anii	Factori de natură socială							Factori de natură economică		
	Căsătorii	Nașteri nelegitime	Judecași pentru furturi	Judecași pentru escrocheria și abuz de încredere	Sinucideri	Falimente	Divorțuri	Cifra populației	Nașteri	Morți
1880	100	91	—	—	—	—	—	98	110	106
81	101	94	93	101	73	109	—	98	112	102
82	100	95	94	97	79	113	—	98	111	103
83	101	100	94	98	79	113	—	98	111	103
84	102	102	95	93	82	126	—	98	112	105
85	100	100	94	102	86	130	55	99	109	102
86	100	101	94	101	89	142	53	99	107	104
87	98	100	98	103	90	133	75	99	105	102
88	97	100	107	106	92	126	70	99	104	101
86	96	101	104	110	89	111	83	99	103	96
1890	94	95	106	106	92	98	88	99	98	106
91	100	100	108	97	95	95	86	99	102	106
92	102	100	112	98	101	95	94	99	100	106
93	100	104	104	98	98	98	193	99	103	104
94	100	102	101	101	106	103	105	100	100	98
95	99	98	95	98	101	98	103	100	98	103
96	102	102	92	100	101	98	105	100	102	93
97	102	102	92	100	102	104	107	100	100	97
98	100	101	96	102	103	108	108	101	99	97
99	102	101	94	98	97	103	108	101	99	98
1900	104	101	89	91	97	103	104	101	96	101
01	105	100	88	86	95	98	118	101	99	93
02	102	100	88	85	95	100	126	101	97	90
03	102	98	90	90	95	98	136	102	95	89
04	102	97	87	96	95	113	145	102	104	90
05	104	95	87	100	102	108	145	102	92	91
06	105	95	82	95	102	100	155	102	92	92
07	108	95	87	97	108	93	68	102	89	94
08	108	94	85	103	102	—	—	102	90	87
09	105	91	—	—	—	—	—	103	88	89
1910	105	90	—	—	—	—	—	103	88	82

ea are o direcție ascendentă, cu foarte puține schimbări de măsură.

Mult mai dependente de fluctuațiile situației economice

sunt infrafracțiunile: furturile și excrocheriile; ele cresc odată cu depresiunea situației economice și descreșc odată cu avântul. Curba furturilor arată maxime în 1888 și 1892, iar depresiuni în 1896—1897 și 1900—1901. E de observat, că o situație economică rea mărește cifra furturilor, dar schimbarea situației economice în bine nu influențează numai decât cifra furturilor. Curba excrocheriilor scade până la 1884, se ridică până la 1889, scade până la 1892, se ridică până la 1898, scade până la 1902 și în sfârșit iarăși se ridică, urmând în genere fluctuațiile producției industriale și ale circulației economice.

Factorul cel mai sensibil îl formează însă falimentele. Curba falimentelor se ridică, începând dela 1883, până ajunge un maximum absolut în anul 1886, adică tocmai în timpul celei mai mari depresiuni a producției industriale. Dela 1886, curba falimentelor scade în continuu, până atinge un nivel foarte scăzut în 1890—1892. De aci înainte, curba arată maxime în 1894, 1898 și 1904, iar în anii 1895—1896, 1899—1901, 1907 se observă minime relative ale curbei. Toate aceste ridicări și scoborări corespund în genere cu variațiile producției industriale.

Curba sinuciderilor e mai puțin influențată de mersul celorlalți factori caracteristici ai situației economice. Dela 1880, curba sinuciderilor se ridică mereu până la 1888. După o ușoară scoborâre în 1889, curba se ridică din nou, ajungând un maximum relativ la 1892 și apoi un maximum absolut la 1894. De aci înainte mersul este în continuu ascendent, ajungându-se un maximum în 1907, adică tocmai în anul unei prosperități economice. Sinuciderile depind de multe condițiuni ale vieții sociale și mai puțin de situația materială. Ele sunt în orice caz simptome ale unei rele stări economice și sociale.

Dintre factorii înregistrați în diagrama de mai sus, divorțurile, morțile, sinuciderile, furturile, excrocheriile și falimentele sunt elemente negative în caracterizarea generală a situației. Creșterea acestor factori însemnează o depresiune a situației economice sau sociale a populațiunii. De aceea, în alcătuirea unui indice sintetic, factorii aceștia vor fi luați prin inversa lor.

Din potrivă, căsătoriile, nașterile și cifra populației arată, prin creșterile lor, avânturi ale situației generale și, în alcătuirea unui indice sintetic, ele trebuiesc să fie luate ca elemente pozitive.

Urmărind an cu an fluctuațiile celor mai însemnați fac-

tori ai vieții economice din Franța, am văzut cum în fiecare moment avem întreprinderi cu tendință de dezvoltare și întreprinderi cu tendință de descreștere; primele se prezintă pe piața economică cu o conjunctură favorabilă și atrag capitalurile mobile, celelalte se prezintă cu o conjunctură defavorabilă și tind să alunge capitalurile, dacă tendința e mai persistentă. Acea parte a populației, care se împărtășește direct din întreprinderile în dezvoltare, se găsește într-o situație prosperă. Și dimpotrivă, criza, prin care trec întreprinderile cu o conjunctură defavorabilă, se oglindește în toată populația, care este direct ocupată în asemenea întreprinderi. În cât, e mai mult decât evident, că nu se poate lua fluctuațiile unui factor economic, — al consumului de cafea sau de ceai spre exemplu, — pentru ca prin ele să se caracterizeze situația economică generală din diferite momente ale timpului. Viața economică e mai complicată și numai prin analiza completă a tuturor factorilor componenți putem să cunoaștem și să înfățișăm realitatea. Aspectul dat de fluctuațiile și încrucișările curbelor din diagramele noastre nu este decât un reflect general al complexității vieții economice. Acesta este însă singurul mijloc, prin care ne putem apropia de realitate și prin care putem face din știința economiei publice o știință pozitivă, ferind-o de a deveni o frazeologie. În afară de factorii citați și urmăriți în mersul lor, mai sunt alți factori tot atât de importanți. Despre aceștia vom vorbi mai în urmă, când vom analiza influența pieții internaționale asupra piețelor economice naționale.

În mijlocul complexității, pe care trebuie mai întâi să o analizăm și cunoaștem în toate amănunțele ei, apar raporturi mai durabile între diverșii factori economici, ies la iveală regularități, care ne dau ocazia să ieșim din descrieri și să trecem la studii de cauze și efecte. Factorii evoluției economice, pe cari i-am urmărit în timp de 30 de ani în Franța, stau, în cea mai mare parte, în strânse legături între ei. Mișcarea unuia influențează mișcarea altuia. Avântul unor întreprinderi, spre exemplu avântul întreprinderilor industriale, provoacă un avânt în circulația bunurilor, în întreprinderile de bancă, etc. Depresiunea unor întreprinderi aduce depresiuni în altele. În anumite momente, o cât mai mare parte din populația unei țări se găsește într-o situație prosperă sau în mizerie. Dacă putem înregistra asemenea momente, atunci avem într-adevăr deface cu avânturi sau depresiuni cât mai generale ale situației economice a populațiilor.

Am scos la iveală pentru Franța câteva din aceste momente, în care unul sau mai mulți factori economici provoacă avânturi sau depresiuni în cea mai mare parte din ceilalți factori economici. Totuși, pentru a oglindi cât mai exact fluctuațiile situației economice, nu sunt în deajuns factorii considerați. Valoarea grâului produs în Franța, spre exemplu, depinde de cantitatea grâului produs în alte părți ale lumii și de prețul, ce se stabilește pe piața internațională. Acelaș lucru se întâmplă cu orice alt produs, de orice natură ar fi, câtă vreme izvoarele producerii nu au fost monopolizate. Sau, mai departe. Câștigurile profesionale ale fiecărui om se măsoară în raport cu prețul vieții, cu prețul obiectelor indispensabile traiului. Prețurile acestea depind de producția națională și internațională. Asemenea factori trebuiesc luați în considerare, după ce vom mai analiza fluctuațiile piețelor interne din alte țări, și mai întâi din Anglia.

§. 3. Economia națională engleză dela 1880—1912

Cele mai multe din datele, de care mă folosesc în acest studiu, cu privire la fluctuațiile situației economice din Anglia în ultimii 30 de ani, sunt luate din „*Statistical Abstract for the United Kingdom*“, care apare în fiecare an, cu date referitoare la ultimii 15 ani. În unele privințe, m'am folosit de „*Journal of the Royal Statistical Society*“, pe diferiți ani, utilizând materialul întrebuintat acolo în diferite studii. Publicația statistică internațională a lui G. Sundbärg: „*Aperçus statistiques internationaux*“ mi-a ușurat notarea cifrelor sumare a unora din simptomele economice alese. În sensul studiului, pe care îl întreprind aici; se găsesc prezentate o mulțime de date statistice în „*Bulletin de la Statistique générale de la France*“, care începe aproape fiecare număr cu o reprezentare diagramatică a mișcării economice generale, luând ca unitate de timp trimestrele anului în curs, în comparație cu anii trecuți. Pentru completarea datelor, de care am avut nevoie, a trebuit să adun și din diferitele „*Statistische Jahrbücher für das Deutsche Reich*“, din ale lor „*Internationale Übersichten*“, precum și din „*Renseignements concernant divers pays étrangers*“, adăugate la fiecare „*Annuaire statistique*“ francez.

Astfel am alcătuit tablourile de mai jos, care conțin, pe

grupe, diverse simptome ale situației economice din Anglia dela 1880—1912.

In tabloul I se dau câțiva factorii ai producției.

Simptome ale situației economice din Anglia dela 1880—1912

TABLEUL I: FACTORII PRODUCȚIEI

ANII	Grâu	Cartofi	Combustibile minerale	Fier (mineral)	Fontă	Fier și oțel lu- crat	Bumbac importat	Lână im- portată
	Mil. de quin- tale metrice	Mil. de quin- tale metrice	Mil. tone me- trice	Mil. tone me- trice	Mil. tone me- trice	Mil. tone me- trice	Plus de import in mil. Lbs.	Plus de import in mil. Lbs.
1880	21,1	—	149,0	18,2	7,8	3,7	1404	226,1
81	22,0	—	156,4	17,7	8,2	4,5	1471	184,5
82	22,8	—	158,8	18,3	8,6	5,0	1519	225,0
83	21,3	—	166,3	17,6	8,6	4,8	1487	218,7
84	23,1	—	163,3	16,4	7,9	4,2	1497	249,6
85	22,4	64,7	161,9	15,6	7,5	3,8	1219	238,1
86	17,8	59,2	160,0	14,3	7,1	3,9	1517	284,4
87	21,4	72,4	164,7	13,3	7,6	4,8	1498	258,7
88	21,0	56,7	172,6	14,8	8,1	5,4	1456	300,1
89	21,3	65,3	179,7	14,7	8,4	5,8	1659	337,2
1890	21,4	46,9	184,5	14,0	8,0	5,3	1578	292,3
91	21,0	61,8	188,4	12,9	7,5	5,3	1812	335,7
92	17,1	57,2	184,7	11,4	6,8	5,3	1542	312,2
93	14,3	66,4	166,9	11,3	7,6	4,2	1192	331,5
94	17,1	47,3	191,2	12,5	7,5	4,2	1548	359,5
95	10,8	71,7	192,6	12,8	7,8	3,8	1553	370,4
96	16,4	63,6	198,4	13,9	8,7	5,4	1571	383,8
97	15,8	41,7	205,3	14,0	8,9	5,9	1499	369,2
98	21,1	63,2	205,2	14,4	8,7	5,8	1925	416,2
99	18,9	59,3	223,6	14,6	9,5	5,8	1342	375,8
1900	15,3	46,5	228,7	14,2	9,1	5,9	1544	362,7
01	15,2	71,5	222,5	12,4	8,0	6,9	1623	398,1
02	16,4	60,1	230,7	13,6	8,8	5,9	1541	357,9
03	13,7	53,6	234,0	13,9	9,0	6,0	1488	319,4
04	10,6	63,3	236,1	13,9	8,8	6,0	1701	314,4
05	16,4	73,0	239,9	14,8	9,7	6,7	1920	342,4
06	16,5	61,8	255,0	15,7	10,3	7,4	1761	378,0
07	15,0	53,1	272,1	15,9	10,2	7,6	2056	450,7
08	14,7	72,3	265,7	15,2	9,2	6,5	1769	397,5
09	17,2	69,9	268,0	15,2	9,6	7,1	1920	418,0
1910	11,4	64,5	268,6	15,4	10,1	6,9	1716	468,0
11	13,1	—	—	—	—	—	1915	495,3
12	—	—	—	—	—	—	2482	472,5

Ca și la factorii de producție, așteți mai sus pentru Franța, am păstrat și la Anglia grâul și cartofii, exprimând canti-

tățile produse în milioane quintale metrice (100 kg.) N'am luat însă producția vinului, ca în Franța, de oarece această sursă de bogăție e prea mică în Anglia și nu poate avea nici o influență asupra situației economice generale, fie că ar fi ani buni, fie că ar fi ani răi pentru producerea vinului.

Și pentru Anglia am menținut ca factori economici caracteristici, producția combustibililor minerali, a fierului, a fontei și oțelului, exprimând cantitățile anuale în milioane tone metrice (1 tonă metrică = 1000 kgr).

Am adăugat însă ceva caracteristic Angliei, și anume câteva date referitoare la industria textilă. Încă de mult, industria textilă formează una din bogățiile de căpetenie ale Angliei. Nu puteam avea cantitatea sau valoarea acestei producții anuale, și atunci am recurs la alte simptome, care socotesc totuși că vor exprima cât mai exact importanța relativă a industriei textile. Din cifrele comerțului exterior, am comparat importul și exportul de lână și bumbac și am notat surplusul de import asupra exportului, adică lâna și bumbacul rămasă pentru lucru în Anglia în fiecare an. Desigur, cantitatea cerută anual este în strânsă legătură cu cantitatea de obiecte confecționate din aceste materii brute, și cum mai toată materia brută este importată, cantitatea, rămasă în țară pentru lucru, ne arată întinderea producției de ștofe de lână. Căci, dacă în trecut Anglia producea în interior mari cantități de lână, în timpul din urmă lucrează aproape numai lână importată. Iar bumbacul este o materie exclusiv de import pentru Anglia.

Atât plusul de bumbac, cât și de lână importată, sunt exprimate în milioane Lbs. (1 kgr. = $2\frac{1}{16}$ Lbs).

Factorii circulației sunt arătați în tabloul II, (pag. 57).

Importul și exportul general sunt exprimate prin valoarea lor, în milioane lire sterline. Pentru circulația bunurilor, s'a notat pe deoparte cantitatea transportată în fiecare an pe căile ferate, în milioane tone, iar pe de altă parte s'a dat tonajul net al vaselor naționale și streine intrate și ieșite din Anglia în cursul fiecărui an, tot în milioane tone.

Circulația persoanelor este arătată prin numărul călătorilor, transportați pe căile ferate; iar comunicația între persoane dela distanță, este dată prin numărul telegramelor interne și externe, expediate în fiecare an, și prin numărul scrisorilor și cărților postale transmise anual. Scrisorile și cărțile postale sunt calculate, în raport cu cifra medie a populației din fiecare an, așa încât în tablou este notat numărul scrisorilor de cap d' locuitor.

Ca elemente ale pieții financiare, am luat : incasso Băncii Angliei, valoarea biletelor puse în circulație, valoarea por-

Simptome ale situației economice din Anglia dela 1880—1912

TABLOUL II: FACTORII CIRCULAȚIEI

ANII	Import		Export		Numărul călă- torilor trans- portați pe c.f. Mărfurile trans- portate	Traficul maritim	Numărul scrisorilor și căștilor poștate de cap de locuitor	Telegrame		Incasso Băt- ei Angliei	Circulația biletelor	Porțiunile și avansurile la Banca Angliei	Procentul scontului la B. A.	Bateria publi- că consolidată	Cursul ratei perp. de
	Import general în mil. lire sterling.	Export general în mil. lire sterling.	In milioane	In mil. tone				In milioane	In milioane lire sterling.						
1880	411	286	540	200	—	—	—	—	27,6	26,9	19,2	2,76	710,4	98 ³ / ₅	
81	397	297	561	209	—	—	—	—	24,6	26,7	21,1	3,48	709,0	100	
82	413	306	586	217	—	—	40	—	22,0	26,0	23,0	4,14	709,4	100 ¹ / ₅	
83	426	305	612	225	—	—	41	—	22,2	25,5	22,1	3,58	712,6	101 ¹ / ₅ ¹⁶	
84	390	295	621	219	—	—	42	—	22,9	25,4	22,6	2,96	640,6	101	
85	371	271	622	218	—	—	43	40,3	24,2	24,5	21,2	2,92	640,1	99 ¹ / ₅	
86	349	268	641	216	—	—	45	51,8	21,0	24,9	20,7	3,05	638,8	100 ¹ / ₅	
87	362	281	647	229	—	—	46	55,2	21,8	24,2	19,6	3,34	637,6	101 ¹ / ₅	
88	387	298	654	239	—	—	47	59,6	20,8	24,7	19,9	3,30	609,7	101	
89	427	315	683	252	71,8	—	49	64,2	21,4	24,4	21,6	3,55	607,0	98	
1890	420	328	721	259	74,2	—	51	68,6	21,8	24,6	23,6	4,69	589,9	96 ¹ / ₅	
91	435	309	746	263	74,8	—	53	72,2	24,3	25,2	29,6	3,35	579,4	95 ¹ / ₄	
92	423	291	762	260	75,8	—	53	72,3	25,5	25,2	26,1	2,52	577,9	96 ¹¹ / ₁₀	
93	404	277	769	245	74,6	—	54	73,3	26,4	26,0	25,6	3,06	589,5	98 ¹ / ₅	
94	408	273	804	279	80,5	—	54	74,0	34,3	25,3	20,1	2,11	587,6	101 ¹ / ₁₆	
95	416	285	816	280	80,5	—	55	81,5	38,9	25,9	22,1	2,00	586,0	106 ¹ / ₆	
96	441	296	860	300	85,4	—	56	82,1	44,8	27,0	30,0	2,48	589,1	110 ¹ / ₅	
97	451	294	898	315	90,1	—	59	85,9	35,5	27,2	28,8	2,64	587,6	112 ¹³ / ₃₂	
98	470	294	922	316	90,9	—	64	90,1	33,3	27,3	28,0	3,19	585,7	110 ¹⁵ / ₁₆	
99	485	329	959	350	97,7	—	65	93,5	32,3	27,9	32,6	3,75	533,1	106 ⁷ / ₅	
1900	523	354	992	359	98,5	—	67	92,6	33,3	29,2	29,5	3,96	552,6	99 ² / ₅	
01	522	347	1021	351	96,6	—	70	93,5	35,8	29,6	28,8	3,72	551,1	94 ¹ / ₄	
02	528	349	1041	368	99,2	—	73	95,8	35,8	29,4	29,3	3,33	609,5	94 ³ / ₅	
03	542	360	1047	374	104,7	—	76	93,5	34,3	28,7	28,4	3,75	640,0	90 ³ / ₄	
04	551	371	1052	379	107,6	—	78	92,6	34,4	28,3	26,4	3,30	637,6	88 ¹ / ₄	
05	565	407	1054	388	112,0	—	81	93,4	35,7	28,8	30,1	3,01	635,6	89 ¹³ / ₁₆	
06	607	460	1093	413	120,7	—	86	93,8	33,9	28,9	32,8	4,27	634,0	88 ³ / ₁₆	
07	645	518	1110	439	133,2	—	88	90,2	34,9	28,9	32,1	4,92	631,9	84 ¹ / ₅	
08	593	456	1139	419	131,4	—	85	89,1	37,2	28,9	29,6	3,00	625,6	86 ¹ / ₁₆	
09	624	469	1133	427	133,2	—	85	91,7	37,4	29,2	30,1	3,10	621,8	83 ⁷ / ₅	
1910	678	534	1171	440	133,0	—	87	91,6	36,9	28,3	28,2	3,72	614,8	81 ³ / ₃₂	
11	680	556	1188	448	138,9	—	90	94,2	38,2	28,6	30,5	3,47	610,3	79 ⁵ / ₁₆	
12	744	598	1161	446	152,4	—	92	—	—	—	—	—	602,2	76 ⁵ / ₃₂	

tofoliului și avansurilor, toate exprimate în milioane lire

1) Până ia 1888 era 3%, apoi convertită în 2³/₄, apoi în 2¹/₂

sterlinge. De asemenea, s'a notat procentul mediu anual al scontului Băncii Angliei.

În afară de aceste date, luate din bilanțurile Băncii Angliei, s'a mai adăugat un element de mare însemnătate pentru mișcarea pieței financiare, și anume datoria publică a Angliei. Din aceasta, am notat datoria publică consolidată, în milioane lire sterlinge. În sfârșit, foarte caracteristic pentru situația economiei naționale a unui popor este cursul diverselor forme ale datoriei sale publice. De aceea, am adăugat în tabloul factorilor circulației cursul uneia din formele datoriei publice engleze, și anume cursul mijlociu al rentii perpetue de $2\frac{1}{2}\%$.

Factorii consumului și ai rezervelor materiale ale masselor populației sunt arătați în tabloul III, (pag. 59).

Am notat în acest tablou câteva din elementele a ceea ce am numit „consum de lux“. Băuturile alcoolice le-am exprimat prin veniturile impozitelor percepute asupra consumului lor, în milioane lire sterlinge. Consumul de cafea, cacao și tutun le-am dat prin cifrele importului acestor articole, întrucât se știe că în Anglia toate acestea nu se produc în interior.

Am mai adăugat însă la acești factori, încă alte două simptome ale bunului trai al populației: asigurările vieții și numărul săracilor înscrși. Sunt două fenomene caracteristice Angliei. Asigurarea vieții în Anglia e foarte răspândită în masele populației, încât, socotind după numărul polițelor de asigurare a vieții, aproape orice familie e asigurată. O prosperitate sau o strămtorare economică se resimte desigur și în mersul instituțiilor de asigurare. De aceea am notat suma totală a încasărilor societăților de asigurare a vieții, în milioane lire sterlinge. Deasemenea, în Anglia grija săracilor e o datorie publică și acei, cari nu au venitul suficient întreținerii lor, se pot înscrie ca săraci. După situația economică generală, numărul lor poate crește sau descrește. Acest număr a fost calculat anual la 100 locuitori.

Factorii de natură organică și socială sunt dați în tabloul IV, (pag. 60).

Căsătoriile, nașterile și morțile sunt exprimate în cifre relative, iar condamnările și falimentele în cifre absolute.

Pe baza cifrelor din aceste tablouri, s'au alcătuit indicii simptomelor alese. S'a luat deasemenea media aritmetică a cifrelor din anii 1890—1899, și egalându-se cu 100, s'au calculat apoi valorile pentru toți anii dela 1880—1912.

Aceste tablouri ne dau puțința să urmărim, în mod comparativ, mișcările simptomelor economice din ultimii 30 de ani din viața economică a Angliei.

Simptome ale situației economice din Anglia

TABLOUL III. FACTORII CONSUMULUI¹⁾

ANII	Alcool	Vin	Bere	Cacao	Cafea	Tabac	Asigura- rarea vieții	Sărăcii decla- rați
	Venitul din im- pozitul asupra spirtozului. În mil. lire sterling	Impozitul asupra vinului în mil. lire	Impozitul asupra berei în mil. lire	Import în mil. Lbs	Import în mii de Cwts ¹⁾	Tabacul importat în mil. L. st.	Venitul socie- tăților de asig. în mil. L. st.	No. săracilor înscrși ca atare în fie-care an, la 1000 loc.
1880	18,3	1,3	—	23,5	1546	63,0	17,8	—
81	18,8	1,3	8,5	22,4	1229	51,2	18,1	—
82	18,4	1,3	8,4	19,1	1364	40,1	18,6	—
83	18,5	1,2	8,4	22,6	1407	59,5	18,8	—
84	18,4	1,2	8,5	22,7	1137	56,6	19,2	—
85	18,2	1,2	8,4	23,4	1034	83,3	19,6	—
86	17,2	1,1	8,4	25,3	1006	86,7	19,8	—
87	17,5	1,1	8,7	27,3	1045	75,7	20,7	—
88	17,2	1,0	8,7	29,6	949	50,2	21,5	—
89	18,5	1,3	9,4	26,5	1035	79,1	22,2	—
1890	19,5	1,3	9,3	28,1	864	69,4	22,8	24,5
91	20,1	1,2	9,4	31,2	727	63,4	22,4	23,6
92	19,2	1,2	9,4	30,8	846	67,5	25,2	22,8
93	19,3	1,2	9,5	32,9	826	85,5	25,7	22,9
94	19,4	1,1	10,1	39,1	730	91,5	26,8	23,5
95	19,8	1,2	10,7	42,7	774	77,1	28,7	23,5
96	20,3	1,2	10,9	38,2	713	88,5	30,0	23,7
97	20,6	1,3	11,3	34,5	756	85,3	30,5	23,3
98	22,4	1,3	12,1	42,8	922	84,2	31,7	22,9
99	25,4	1,7	12,3	43,4	974	124,0	32,3	23,2
1900	25,1	1,4	13,9	52,6	759	104,7	32,4	21,7
01	23,2	1,4	13,7	51,7	958	92,0	33,6	21,1
02	23,9	1,5	13,7	58,1	922	131,7	34,5	21,2
03	23,3	1,3	13,4	50,0	1143	88,9	35,8	21,5
04	22,1	1,2	13,1	60,9	1055	110,9	36,8	21,1
05	21,6	1,1	13,0	54,1	930	86,8	38,4	21,7
06	21,9	1,2	13,0	51,6	765	119,3	39,4	22,8
07	21,8	1,1	13,1	57,1	1055	102,1	40,7	22,4
08	21,4	1,1	12,7	66,8	785	122,6	42,4	22,3
09	17,8	1,1	12,5	77,0	819	130,4	44,6	22,6
1910	23,0	1,2	12,7	70,6	937	114,5	44,5	22,3
11	22,8	1,0	13,3	73,2	775	122,5	45,8	21,2
12	22,5	1,1	13,2	75,2	673	141,2	—	18,0

Mai întâi, să analizăm mișcarea factorilor producției.
(Vezi Tabloul I, la pag. 61).

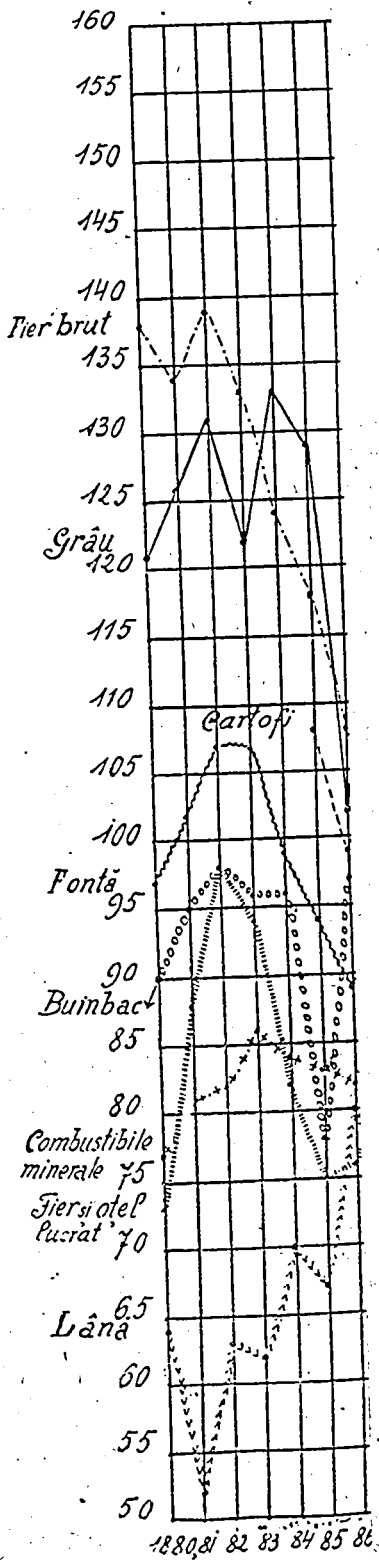
¹⁾ 1 Cwts = 1/20 tonă.

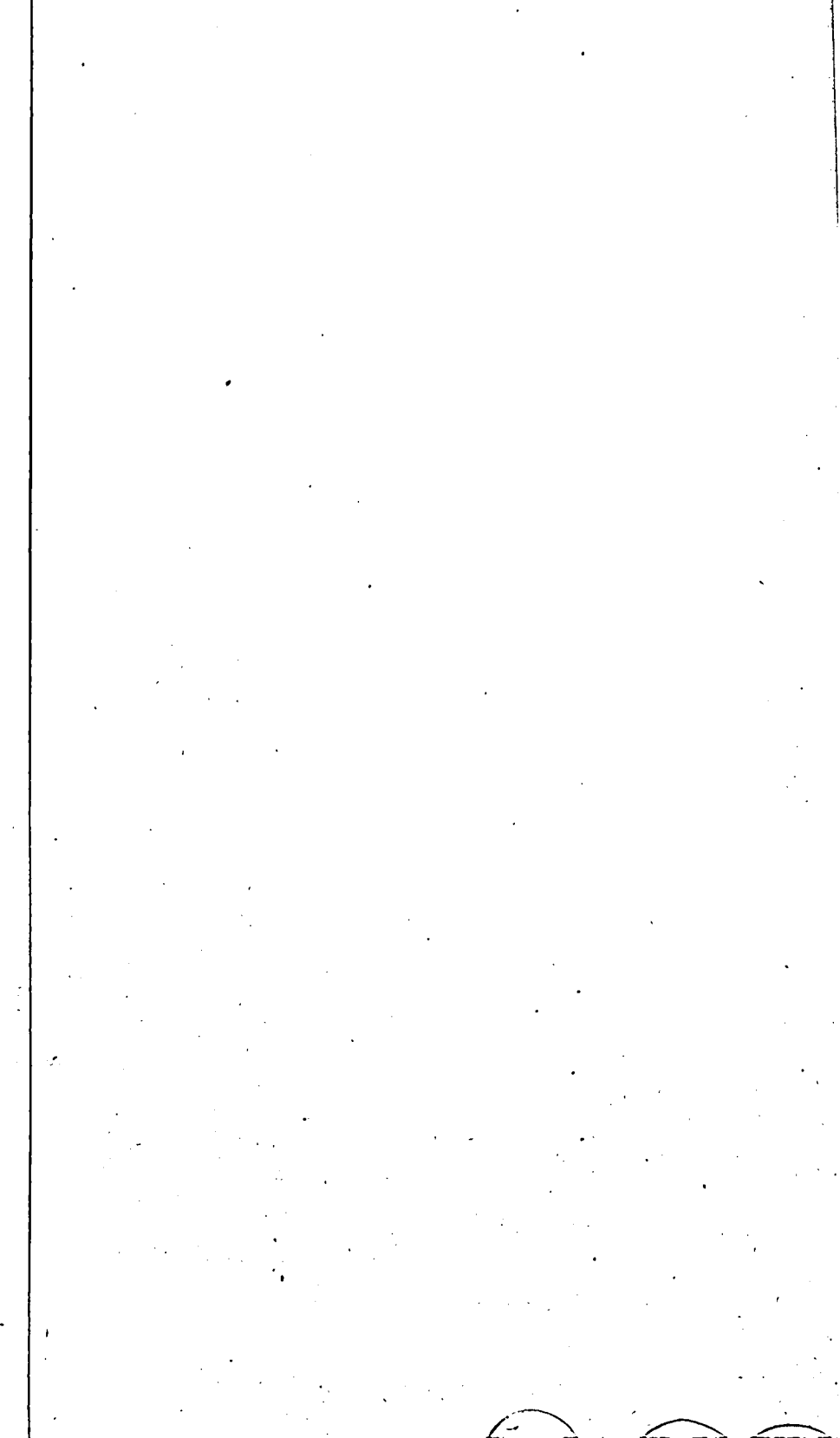
Anglia este o țară mult mai industrializată decât Franța. Izvoarele mari de bogăție națională trebuiesc văzute în diversele ramuri ale industriei. Prosperitatea sau mizeria populației depinde mai direct de mersul întreprinderilor in-

TABLOUL IV. FACTORI SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI

ANII	Căsătorii	Condamnări	Falimente	Cifra populației	Nașteri	Morți
	Căsătorii la 1000 loc.	Condamnați în mii	No. falșilor	în milioane	Născuți la 1000 loc.	Morți la 1000 loc.
1880	13,6	22,0	995	34,6	31,7	20,4
81	14,0	22,5	1005	34,9	31,5	18,7
82	14,3	22,0	995	35,2	31,2	19,2
83	14,2	20,2	1046	35,4	31,1	19,6
84	14,1	19,9	2998	35,7	30,7	19,4
85	13,4	18,9	3965	36,0	30,5	19,1
86	13,2	19,4	4566	36,3	30,3	19,2
87	13,4	18,3	4681	36,5	30,1	18,9
88	13,5	18,2	4695	36,8	29,8	18,1
89	14,0	16,5	4415	37,1	29,6	18,4
1890	14,5	16,3	3924	37,4	29,2	19,4
91	14,6	16,1	4150	37,8	30,4	20,0
92	14,5	16,4	4575	38,1	29,5	19,0
93	13,9	17,0	4805	38,4	29,8	19,0
94	14,2	16,9	4702	38,8	28,8	16,8
95	14,3	15,4	4349	39,2	29,4	18,7
96	15,0	15,3	4109	39,5	29,0	16,9
97	15,2	15,4	4032	39,9	28,9	17,6
98	15,4	15,9	4247	40,3	28,7	17,7
99	15,6	14,1	4045	40,7	28,5	18,2
1900	15,1	14,1	4343	41,1	28,2	18,4
01	15,1	15,1	4176	41,5	28,0	17,1
02	15,1	15,8	4145	41,8	28,0	16,5
03	15,0	16,4	4243	42,2	28,0	15,8
04	14,7	16,9	4481	42,6	27,7	16,6
05	14,7	17,5	4700	42,9	27,1	15,6
06	15,0	17,8	4366	43,3	27,0	15,7
07	15,2	17,7	4051	43,7	26,3	15,5
08	14,5	19,3	4241	44,1	26,6	15,3
09	14,1	18,4	3998	44,5	25,7	15,0
1910	14,3	17,8	3790	44,9	25,0	14,0
11	14,6	17,1	3670	45,2	24,4	14,8
12	14,8	14,2	3497	45,6	24,0	13,8

dustriale, decât de mersul întreprinderilor agricole. De aceea, factorii producției agricole nu au importanță prea mare și nu pot provoca schimbări prea mari în mersul altor fac-

tori economici, cum ar fi în aceea ai consumului sau ai circulației economice.

Indicii numerici ai simptomelor situației economice din Anglia

TABLOUL I: PRODUCȚIA

Anii	Grâu	Cartofi	Combustibile minerale	Fier brut	Fontă	Fier și oțel lucrat	Industria bumbacului	Industria lănei
1880	121	—	77	138	97	73	90	64
81	126	—	81	134	102	88	95	52
82	131	—	82	139	107	98	98	63
83	122	—	86	133	107	94	96	62
84	133	—	84	124	99	82	96	70
85	129	108	83	118	94	75	78	67
86	102	99	82	108	89	76	97	80
87	123	121	85	101	95	94	96	73
88	121	95	89	112	101	106	94	85
89	122	109	93	111	105	114	107	95
1890	123	78	95	106	100	104	101	82
91	121	103	97	98	94	104	116	95
92	98	95	95	86	85	104	99	88
93	82	111	86	86	95	82	77	93
94	98	79	99	95	94	82	99	101
95	62	120	90	97	97	75	100	104
96	94	106	102	105	109	106	101	108
97	91	70	106	106	111	116	96	104
98	121	106	106	109	109	114	124	117
99	109	99	115	111	119	114	86	106
1900	88	78	119	108	114	116	99	102
01	87	119	115	94	100	135	104	112
02	94	100	119	103	110	116	99	101
03	79	89	121	105	112	118	96	90
04	61	106	122	105	110	118	109	89
05	94	122	124	112	121	131	123	97
06	95	103	131	119	129	145	113	107
07	86	89	140	120	127	149	132	127
08	84	121	137	115	115	127	114	112
09	99	117	138	115	120	139	123	118
1910	66	108	138	117	126	135	110	132
11	75	—	—	—	—	—	123	140
12	—	—	—	—	—	—	160	133

În diagrama producției din Anglia, se pot urmări cu ușurință fluctuațiile fiecărui factor, (pag. 61 bis).

Anul 1882 este anul unei producții abundente în toate ramurile economice. Fierul brut, fierul și oțelul lucrat, fonta, combustibilele minerale, industria bumbacului, chiar și producția grâului, ating cifre foarte mari în 1882, dând un avânt al producției în tot felul de întreprinderi. Numai industria lănei se găsește într-o depresiune în 1881—1882.

Dela această dată înainte, mișcarea curbelor diferiților factori e mai puțin uniformă, și de aceea vom urmări pe fiecare în parte.

Curba producției grâului, după ce ajunge un maximum absolut în 1884, se coboară până în 1886. După o ridicare dela 1887—1891, curba se scoboară foarte repede, arătând o producție foarte slabă în 1895. După ce, în 1898 se mai ridică la înălțimea producției din anii 1887—1891, curba rămâne apoi la un nivel în continuu mai scăzut, atingând un minimum absolut în 1904, și apoi din nou un minimum în 1910.

Variații mult mai rezezi ne arată curba producției de cartofi, care atinge minime în 1886, 1888, 1890, 1894, 1897, 1900, 1903 și 1907, iar maxime în 1887, 1889, 1893, 1895, 1901, 1905 și 1908.

Curba producției de fier brut scoboară de la 1882 până la 1887, apoi, după o ușoară ridicare în anii 1888—1889, se lasă la un nivel foarte scăzut până în 1892—1893, când a fost cea mai slabă producție, în cursul acestor 30 de ani. După aceasta, curba se ridică, ajungând un maximum în 1899, un minimum relativ în 1901, apoi un maximum în 1907.

Combustibilele minerale arată o slabă producție în 1886, 1893, după ce la 1891 producția ajunsese un maximum. Dela 1893 înainte, curba combustibililor minerale se ridică mereu, cu foarte neînsemnate deviațiuni, până când ajunge un maximum absolut în 1907.

În genere, curba producției de fer și oțel lucrat are aceeași mișcare: Maxime în 1882 și 1889; minime în 1885—1886, 1893—1895. Dela 1885 înainte, curba se ridică neîncetat până la 1901, când ajunge un maximum. După o slabă reducere a producției în 1902—1904, curba se ridică până la un maximum absolut în 1907.

Chiar și curbele industriei bumbacului și lânii au aproape aceleași undulațiuni. Producție slabă în 1885, producție mare în 1889 și 1891. După cea mai slabă producție a industriei bumbacului în 1893, urmează o foarte mare producție a industriei bumbacului și lânii în 1893. Apoi producția scade până la 1903—1904; deci aci înainte producția crește, ajungând maxime în 1907 și 1911—1912.

Aruncând o privire peste mersul general al curbelor, observăm ridicări în jurul anilor 1882, 1889, 1898, 1901, 1907. Dimpotrivă, se observă depresii în jurul anilor 1885, 1893—1895, 1903—1904, 1909—1910. Sunt însă factori, al căror mers nu arată aceleași devieri mari, ca acele menționate aici. Existența unor asemenea factori dovedește că nu

avem, decât rare ori, situații înfloritoare sau de mizerie a populației întregi.

În mod natural, producția națională joacă cel mai mare rol în activarea sau lăncezirea circulației economice, sub toate formele ei. Spre a putea urmări, în mod comparativ, mersul factorilor circulației, în cursul celor 30 de ani, avuți în vedere în acest studiu, am exprimat cifrele absolute sau relative în numere indicii, date în tabloul următor :

Indicii numerice ai simptomelor situației economice din Anglia

TABLEUL II : CIRCULAȚIA

ANII	Import	Export	Circulația per-soanelor	Circulația bu-nurilor	Trafic, maritim at marfurilor	Correspondența postală	Telegrame	Incasso Băncii Angliei	Emissiunea	Portofoliu și a- vansuri la B. A.	Procentul scon- tului la B. A.	Datoria publică
1880	94	96	65	70	—	—	—	87	103	72	93	121
81	91	100	68	73	—	—	—	78	102	79	117	121
82	95	103	71	76	—	71	—	69	99	86	139	121
83	98	102	74	78	—	73	—	70	97	83	120	122
84	90	99	75	76	—	75	—	72	97	85	99	109
85	85	91	75	76	—	77	51	76	94	80	98	109
86	80	90	78	75	—	80	65	66	95	78	102	109
87	83	94	78	80	—	82	70	69	92	74	112	109
88	89	100	79	83	—	84	75	66	94	75	111	104
89	98	106	83	88	87	87	81	68	93	81	119	104
1890	97	110	87	90	90	91	87	69	94	89	157	100
91	100	104	90	92	91	95	91	77	96	111	112	99
92	97	98	92	91	92	95	91	80	96	98	85	99
93	93	93	93	85	91	96	92	83	99	96	103	101
94	94	92	97	97	98	96	93	108	97	76	71	100
95	96	96	99	98	98	98	103	123	99	83	76	100
96	101	99	104	105	104	100	104	141	103	113	83	101
97	104	99	109	110	109	105	108	112	104	108	89	100
98	108	99	112	110	110	114	114	105	104	105	107	100
99	111	110	116	122	119	116	118	102	106	123	126	100
1900	120	119	120	125	120	120	117	105	111	111	133	94
01	120	116	124	122	117	125	118	113	113	108	125	94
02	121	117	126	128	120	130	121	113	112	110	112	104
03	125	121	127	130	127	136	118	108	110	107	126	109
04	127	124	127	133	131	139	117	108	108	99	111	109
05	130	137	128	135	136	145	118	113	110	113	101	109
06	140	154	132	144	146	154	118	107	110	123	143	108
07	148	174	134	153	162	157	114	110	110	121	165	108
08	136	153	138	146	159	152	112	117	110	111	101	107
09	143	157	137	149	162	152	116	118	111	113	104	106
1910	156	179	142	153	161	155	116	116	108	106	125	105
11	156	187	144	156	169	161	119	121	109	115	116	104
12	171	201	141	155	185	164	—	—	—	—	—	103

Intr'o țară specializată economicește, cum este Anglia; factorii economiei naționale stau într'o legătură mai strânsă unii cu alții. Mersul unor factori se reflectă mai puternic în mersul altor factori și prin urmare regularitățile sunt mai des întâlnite. Cauzalitatea în fenomenele economice se poate mai ușor stabili și prevederea e mai sigură. Dacă, spre exemplu, după o producție medioeră, va urma aproape regulat o activitate comercială externă slabă, o circulație internă redusă, putem ști mai dinainte urmările unei producții rele asupra rentabilității imediat următoare a întreprinderilor de transport pe uscat și pe mare. De obicei, acțiunile unor asemenea întreprinderi scad imediat ce factorii mai de seamă ai producției au avut o depresiune. Să urmărim, în mod sumar, raporturile dintre mișcările factorilor circulației și producției din Anglia. Diagrama următoare ne înlesnește prinderea imediată a devierilor : (pag. 65).

O mare regularitate observăm în fluctuațiile curbelor activității comerciale exterioare. Curbele importului și exportului merg paralel și mișcările lor sunt undulatorii, fără ridicări sau scoboriri brusce. Maxime vedem în jurul anilor: 1882, 1889—1891, 1900—1901, 1907 și 1912, adică exact în anii, în care producția a arătat avânturi. Dimpotrivă, curbele importului și exportului ajung minime în jurul anilor: 1886, 1893—1895, 1902, 1908—1909, adică aproape în aceeași ani, în cari am avut depresiuni generale ale producției. Producția cartofilor n'are nici o influență, după cum nici producția grâului nu are nici o influență asupra activității comerciale externe, întrucât acolo, unde producția grâului nu merge paralel cu producția altor factori ai economiei naționale engleze, curbele grâului și ale activității comerciale externe nu mai au acelaș mers. Astfel este cazul în 1908, când producția grâului este relativ mare, și totuși avem o depresiune a activității comerciale externe.

Curbele transporturilor maritime și pe căile ferate au acelaș mers. Transportul pe căile ferate a fost mai activ în jurul anilor: 1882—1883, 1890—1891, 1900, 1907 și 1911—1912. Dimpotrivă, în jurul anilor: 1886, 1893, 1898, 1901—1902 și 1908—1910. De asemenea se observă ridicări ale curbei traficului maritim în 1899—1900, 1907 și 1912; iar depresiuni în 1901—1902, 1908—1910. Circulația persoanelor și a scrisorilor arată o tendință de creștere continuă; nu se reflectă în mersul lor decât fluctuațiile mari ale celorlalți factori economici, cum sunt acele dela 1907.

- Și aici, ca și la Franța, cele mai sensibile simptome sunt elementele pieții financiare. Infelesul mișcării acestor elemente l-am arătat mai sus, când am vorbit de Franța. Aici vom urmări fluctuațiile curbelor, care exprimă mersul elementelor pieții financiare engleze.

Curbele portofoliului și scontului au un mers paralel; dar devierile curbei portofoliului sunt mai mici, decât devierile curbei scontului. La 1882, curba scontului a ajuns un maximum, ca și curba portofoliului. De aci înainte, curba scontului se lasă până ajunge un minimum în 1885, menținându-se la un nivel scăzut până la 1888, tot așa ca și curba portofoliului. Dela 1888 înainte, ambele curbe se ridică; dar curba scontului își ajunge maximum în 1890, pe când curba portofoliului în 1891. Ridicarea enormă a scontului n'a putut micșora imediat portofoliul, și efectul s'a văzut de-abia în anul următor. Dela 1891 înainte, se observă că maximele sau minimele curbei portofoliului sunt cu un an sau doi mai înaintea maximelor sau minimelor curbei scontului, ceea ce arată că scontul este menținut ridicat, chiar după ce conjunctura pieții s'a schimbat. Menținerea scontului ridicat se face de obicei pentru restabilirea raporturilor mai favorabile între portofoliu și incasso, de vreme ce, în momentele celor mai aventurate conjuncturi, aceste raporturi se schimbaseră atât de mult, încât erau de natură a provoca panice generale. Astfel, la 1894 curba portofoliului ajunge un minimum, în timp ce curba scontului ajunge minimum absolut în anul următor, 1895. Mai departe, maximum curbei portofoliului e în 1899, iar acel al curbei scontului în 1900. Dela 1900, ambele curbe scoboară; cea a portofoliului atinge minimum în 1904; iar cea a scontului în 1905. În sfârșit, scontul se ridică foarte repede și ajunge maximum absolut în 1907, pe când portofoliul ajunsese un maximum în 1906. În 1908 scontul și portofoliul scad brusc și se mențin scăzute până în 1911.

O mișcare inversă ne arată curba incass-ului băncii Angliei. Această curbă ajunge maxime în 1885, 1895-1896, 1901-1902, 1905, 1908-1909, adică tocmai în anii când, portofoliul și scontul erau mai scăzute. Dimpotrivă, curba incass-ului ne arată minime în anii 1882, 1888-1889, 1899, 1903, 1906-1907, adică tocmai în timpul când curbele portofoliului și scontului ajung maxime.

Curba circulației biletelor nu reflectează în mersul ei aproape de loc fluctuațiile altor factori economici; e impasibilă. Acest fapt dovedește rolul tot mai puțin important,

pe care îl joacă biletele de bancă în organizația economică modernă, și în special în Anglia. Marea întrebuintare a cekului și rezolvarea tuturor îndatoririlor prin *Clearinghouse*, reduce din ce în ce uzul biletelor de bancă. În orice caz, în asemenea organizări economice, emisiunea, prin fluctuațiile ei, nu poate caracteriza situația economică, de oarece biletele se depreciază, de îndată ce nu mai servă ca un simplu instrument, mai ușor de purtat și pentru care se găsește imediat un echivalent în moneda reală. Agiul, care apare imediat ce raporturile dintre bilete și echivalentul lor sunt turburate, face ca băncile să se ferească a îndrepta o situație financiară rea prin emisiunea de bilete de bancă. Din cauza aceasta, timpurile de avânt sau depresiune economică nu se observă în fluctuațiile emisiunii.

Urmărirea mișcărilor curbei emisiunii ne mai arată încă un fapt caracteristic. În ultimii 30 de ani, biletele de bancă în Anglia nu au crescut, decât prea puțin, în timp ce în Franța, creșterea lor am văzut că este foarte mare. Creșterea e firească. Viața economică devine din ce în ce mai intensă și instrumentul, care înlesnește schimburile de valori, trebuie să se acomodeze vieții economice; biletele de bancă trebuie, prin urmare, să devină din ce în ce mai numeroase, pentru a înlesni întreaga circulație a valorilor. Emisiunea crește și absolut, dar și relativ, adică în raport cu populația.

În Anglia nu se observă însă acest fenomen. Cauza principală se poate găsi tocmai în explicația dată mai sus cu privire la întrebuintarea cekului și cu privire la organizarea *Clearinghouse*-urilor.

Rămâne, așa dar, din analiza de mai sus, un fapt necontestat. În timpuri de avânt economic, portofoliul băncilor crește, iar încasso scade. Pentru apărarea încasso-ului și reducerea portofoliului, băncile centrale ridică scontul. Momentul, în care scontul ajunge un maximum, se socotește ca punct critic al situației; este timpul schimbării conjuncturii pieții. În acest moment, se petrece o revoluționare în schimbul internațional mai ales. Despre aceasta, vom vorbi însă mai în urmă, după ce vom termina examinarea raporturilor dintre factorii economici principali, în țările, ce ne-am propus să le studiem.

Mai avem de urmărit aici, în legătură cu elementele pieții financiare, încă doi factori, cari nu se referă atât la situația economică a populației în genere, cât la situația economică a statului, ca un organism a parte, cum sunt multele întreprinderi organizate, din care se alcătuiește economia na-

ționale a unui popor. E vorba de datoria publică și de cursul rentii de stat.

Statele moderne fac din ce în ce mai mari datoriile. Acestea au fost socotite adesea ca un mijloc de consolidare a statelor, compuse din populațiuni eterogene. Justificarea noilor contractări de datorii s'a făcut prin frumoasa teorie, că toate creațiunile generației prezente vor servi generațiilor viitoare, care vor trăi o viață mai ușoară. Cu toate obiecțiunile îndreptățite în contra acestei frumoase teorii, datoriile statelor moderne cresc în continuu și sunt rari oamenii de stat, cari au puterea să reziste acestui curent.

Totuși, Anglia tinde să-și micșoreze datoria publică în cursul celor din urmă 30 de ani. După un anumit sistem de amortizare, urmat cu statornicie, datoria publică engleză scade, pe măsură ce economia națională se dezvoltă. Curba datoriei publice are un mers descrescând. Inșă, chiar în această tendință generală observăm mișcări ale curbei, corespunzătoare mișcării curbelor altor factori economici. Astfel curba datoriei publice scoboară repede după 1883, adică după anii de abundență, apoi în jurul anilor 1890-1891, și mai ales în jurul anilor 1900-1901.

Unul din factorii cei mai caracteristici pentru situația economică generală ar fi creditul statului. Avântul economic dintr'o țară consolidează situația financiară a statului și îi mărește prin urmare creditul. Această mărire a creditului se reflectă în cursul diferitelor forme de datorie, în special în cursul rentelor de stat. Pe deoparte, creditul statului fiind consolidat, iar pe de altă parte, mărindu-se bogăția națională și reducându-se dobânda pe piață, cursul rentelor de stat se ridică. Invers, cursul rentelor de stat scade, când finanțele statului sunt sdruncinate și întreprinderile private stagnează. Așa fiind, fluctuațiile cursului rentii de stat ne-ar reda, cu multă exactitate, situația economică generală.

Intervine însă un element perturbător, de care trebuie să ținem seama. Când prosperitatea economică durează, când rezervele economiei naționale s'au acumulat într'atât, încât dobânda a scăzut și nu se mai ridică niciodată la nivelul dobânzii de mai înainte, statele convertesc datoriile lor, micșorând dobânda, adică aducând-o în concordanță cu dobânda curentă pe piața financiară. Rentele de 5%, se transformă neîncetat în rente de 4%, de 3%, de 2½%, sau chiar de 2%. În momentul conversiunii, cursul rentelor scade brusc, urmând, după această scădere, fluctuațiile si-

tuației economice. Încât, cursul rentelor, poate fi o simptomă a situației economice numai pentru timpul, cât renta e aceeași. Conversiunea, care scade brusc cursul rentei, se face de obicei în timpuri de prosperitate, și deci scăderea cursului rentii ne arată în aceste cazuri, în mod nereal, și o rea situație economică.

În Anglia, renta perpetuă de 3%, a devenit, în cursul ultimilor 30 de ani, rentă de $2\frac{3}{4}\%$, apoi de $2\frac{1}{2}\%$. Urmărind fluctuațiile acestei rente, și ținând seama de perturbările aduse de conversiuni, observăm că cursul rentii scade în momentul conjuncturii favorabile în întreprinderi, iar în timpul conjuncturii nefavorabile crește. Astfel cursul rentii de 3% ajunge maxime în anii 1885, 1886 și 1887, când scontul Băncii Angliei era foarte scăzut și conjunctura în afaceri defavorabilă. De asemenea, cursul rentii este cel mai mare în anii 1895, 1896 și 1897, când scontul Băncii Angliei era foarte redus, și invers, în 1907 spre exemplu, anul celei mai mari prosperități economice, cursul rentii este foarte mic, în timp ce scontul Băncii Angliei este foarte ridicat.

Fenomenul acesta este foarte firesc. În timpul unui avânt economic, tot capitalul este atras în întreprinderile cu o conjunctură favorabilă. Dimpotrivă, în timpuri critice, capitalul caută plasament sigur, de și cu o rentabilitate mai mică. Acest fel de plasament îl oferă rentele de stat, al căror curs se ridică, din cauza afluenței de capital, care caută asemenea plasamente.

Din observațiunile, făcute cu privire la fluctuațiile cursului rentei de stat și ale datoriei publice din Anglia, se vede că acești factori ar intra ca elemente negative în alcătuirea unui indice sintetic al situației economice.

După ce am analizat mișcările factorilor producției și circulației economice, rămâne să vedem acum reflectul acestor mișcări în factorii consumului. Tabloul dela pag. 70, ne dă indicii numerici ai acestor factori.

Pe baza acestui tablou, am construit diagrama consumului, în care se vede cu ușurință fluctuațiile fiecărui factor. (A se vedea diagrama dela pag. 71).

Consumul de băuturi alcoolice se pare că urmează mai deaproape fluctuațiile situației economice generale; crește în anii buni și scade în timpuri nefavorabile. Astfel curba consumului de vin se găsește la un nivel ridicat până în 1882. De aci înainte scoboară în continuu, ajungând un minimum la 1883. În anii următori, 1889 și 1890, consumul

de vin crește brusc; după aceasta, urmează iarăși o depresiune până la 1894. Mai departe, curba se ridică repede, ajungând maximum absolut al consumului de vin în 1899. Dela acest an înainte, curba scoboară, și după o ușoară ridicare în 1902, se lasă la un nivel foarte scăzut până la 1912.

Indicii numerici ai situației economice din Anglia

TABLEAU III: FACTORII CONSUMULUI

Anii	Alcool	Vin	Bere	Cacao	Cafea	Tutun	Asigura- rea vieții	Sărăcii declarați
1880	89	100	—	65	190	75	64	—
81	91	100	81	62	151	61	66	—
82	89	100	80	52	168	48	67	—
83	90	92	80	62	173	71	68	—
84	89	92	81	62	140	68	70	—
85	88	92	80	64	127	100	71	—
86	83	85	80	70	124	104	72	—
87	85	85	83	75	129	91	75	—
88	83	77	83	81	117	60	78	—
89	90	100	90	73	127	95	80	—
1890	95	100	89	77	106	83	83	105
91	98	92	90	86	89	76	81	101
92	93	92	90	85	104	81	91	97
93	94	92	90	90	102	102	93	98
94	94	85	96	107	90	109	97	100
95	96	92	102	117	95	92	104	100
96	99	92	104	105	88	106	109	101
97	100	100	108	95	93	102	111	100
98	109	100	115	118	113	101	115	98
99	123	131	117	119	120	148	117	99
1900	122	108	132	145	93	125	117	93
01	113	108	130	142	118	110	122	90
02	116	115	130	160	113	158	125	91
03	113	100	128	137	141	106	130	92
04	107	85	125	167	130	133	133	93
05	105	85	124	149	114	104	139	97
06	106	92	124	142	94	143	143	97
07	106	85	125	157	130	122	147	96
08	104	85	121	184	97	147	154	95
09	86	85	119	212	101	156	162	97
1910	112	92	121	194	115	137	161	95
11	111	77	127	201	95	147	166	91
12	109	85	126	207	83	169	—	77

Apropoace aceleași mișcări ne arată și curba consumului de alcool. Aceasta ajunge minime la 1886—1888, 1892, 1904—1905, 1909, adică întotdeauna în anii sau imediat după anii de slabă producție. Dimpotrivă, curba ajunge

maxime în 1891, 1899—1900, 1910, adică în anii sau imediat după anii de prosperitate economică.

Curba consumului de cafea are o mișcare mai deosebită. Până la 1883 curba se găsește la un nivel atât de ridicat, în cât nu-l mai ajunge niciodată după aceea, până la 1912. Dela 1883 înainte, curba scade, până ajunge un minimum în 1891. Apoi, curba mai arată minime la 1896, 1900, 1906, 1908, 1912 (minimum absolut). Dimpotrivă în anii 1892—1893, 1899, 1903, 1907 și 1910, curba ajunge maxime.

Prea puțin dependent de situația economică generală este consumul de tutun. Acesta variază dela an la an și într-o mare măsură. Curba consumului de tutun arată maxime în anii 1886, 1889, 1894, 1899, 1902, 1904, 1906, 1909 și 1912. În anii 1882, 1888, 1891, 1901, 1903, 1905, curba atinge minime.

Când situația economică generală e rea, din clasele de jos ale societății cad mai multe elemente în starea de sărăcie, adică în acea situație, când nu mai pot trăi singure și sunt nevoite să recurgă la ajutorul altora. În Anglia, este regulamentată caritatea privată și publică. Săracii, declarați ca atare, primesc ajutoare determinate și au o situație a parte în societate, între altele nu pot lua parte la viața publică. Numărul lor este cunoscut și se poate urmări an cu an. În diagrama de mai sus, curba săracilor este foarte constantă. Totuși se observă unele depresii ale curbei, corespunzând tocmai cu anii de prosperitate economică. Astfel în 1892, în 1900—1901, 1907—1908 și 1912, curba ne arată depresii, care corespund tocmai cu avânturile economice din acei ani sau din anii imediat anteriori. Așa fiind, numărul săracilor declarați va trebui să fie luat ca un element negativ în alcătuirea indicelui sintetic.

Aproape aceeași însemnătate are și asigurarea vieții. În timpurile de nesiguranță, de lipsă, se observă cele mai multe asigurări asupra vieții. Astfel în diagrama de mai sus, curba asigurărilor asupra vieții arată minime în anii 1882, 1889—1890, 1897, 1903, 1906—1907, adică tocmai în anii, când am observat conjuncturi favorabile. Și dimpotrivă, curba asigurărilor arată maxime în anii 1888, 1895, 1902, 1904, 1909, adică în timpuri de nesiguranță, de stagnare economică.

Fluctuațiile factorilor consumului ne arată însă și de data aceasta, că acești factori sunt cei mai puțin potriviți pentru a caracteriza situațiunea economică. Mult mai sensibili sunt chiar factorii de natură socială și organică, deși fluctuațiile

acestora sunt mai persistente și deci nu corespund, an cu an, cu fluctuațiile situației economice generale. În tabloul următor, se arată indicii numerici ai acestor din urmă factori, calculați pe baza cifrelor reale din tabloul corespunzător de mai sus :

Indicii numerici ai simptomelor situației economice din Anglia

TABLOUL IV : FACTORI SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI

Anii	Căsătorii	Con- damnări	Falimente	Cifra populației	Nașteri	Morți
1880	93	138	23	89	109	111
81	95	142	23	89	108	102
82	97	138	23	90	107	105
83	97	127	24	91	106	107
84	96	125	70	92	105	106
85	91	119	92	92	104	104
86	90	122	106	93	103	105
87	91	115	109	93	102	103
88	92	114	109	94	101	99
89	95	104	103	95	100	101
1890	99	103	91	96	104	106
91	99	101	97	97	104	109
92	99	103	107	98	101	104
93	95	107	112	99	102	104
94	97	106	110	99	99	92
95	97	97	101	101	101	102
96	102	96	96	101	99	92
97	103	97	94	102	99	96
98	105	100	99	103	98	97
99	106	89	94	104	98	99
1900	103	89	101	105	97	101
01	103	95	97	106	96	93
02	103	99	97	107	96	90
03	102	103	99	108	96	86
04	100	106	104	109	95	91
05	100	110	110	110	93	85
06	102	112	101	111	92	86
07	103	111	97	112	90	85
08	99	121	99	113	91	83
09	96	116	93	114	88	82
1910	97	112	83	115	80	77
11	99	108	85	116	84	81
12	101	89	81	117	82	75

Dintre toți factorii din acest tablou, condamnările și falimentele variază mult de la un an la altul, fără a arăta vreo tendință de creștere. Dimpotrivă, factorii demografici, ca nașterile și morțile, au o tendință descrescândă, iar fluctuațiile lor sunt foarte mici. În diagrama factorilor sociali

și demografici, construită pe baza tabloului indiciilor numerici ai acestor factori, se pot urmări ușor toate mișcărilor curbelor și raporturile dintre ele. (A se vedea diagrama dela pag. 75).

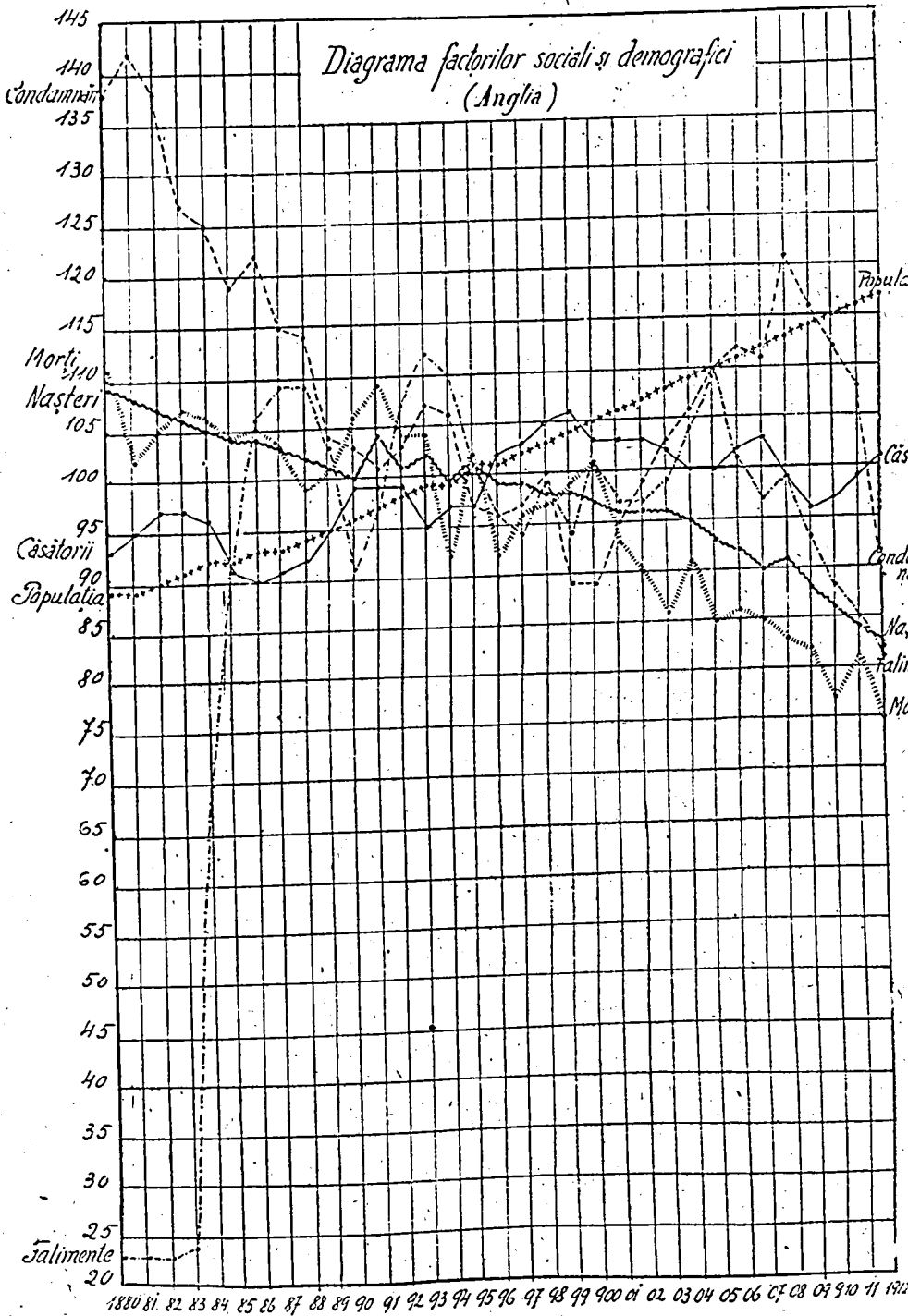
Cel mai complet paralelism, îl observăm între curba căsătoriilor și curbele factorilor de căpetenie ai producției. Căsătoriile ajung un maximum în 1882, când factorii producției, și după ei, cei mai mulți din factorii circulației economice, ajung maxime. După 1882, curba căsătoriilor scoboară până la 1886, apoi se ridică până ajunge maximum în anii 1890—1892. Apoi, după o descreștere în 1893, curba ajunge maxime în 1899, 1907, 1912 și minime în 1905—1906 și 1909. Toate aceste fluctuații corespund în totul cu fluctuațiile, pe care le-am constatat la factorii producției și circulației.

Depresiunea economică se arată imediat prin ruina întreprinderilor economice mai puțin consolidate. Numărul falimentelor crește sau scade, după cum situația economică se înrăutățește sau se îmbunătățește. Curba falimentelor, în diagrama de mai jos, se găsește la un nivel foarte scăzut până la 1883, când începe să se ridice foarte repede, și ajunge un minimum în anii 1887—1888. Mai departe, curba arată maxime în 1893, 1905, iar minime în 1890, 1897—1899, 1907—1912. Mișcărilor acestea corespund cu mișcările altor factori, pe cari i-am analizat mai sus, dar în sens invers.

Mai deosebit este mersul curbei condamnărilor. Incepând din epoca de avânt economic dela 1881—1882, condamnărilor scad mereu și scăderea continuă și după ce situația economică s'a schimbat în rău. Numai în 1886, anul celei mai mari depresiuni economice, se observă o ușoară înmulțire a condamnărilor, dar după aceasta curba scoboară neîncetat până în 1891, când ajunge un minimum. De aci înainte, mișcările curbei condamnărilor corespund mai bine cu acele ale factorilor economici. Ea arată maxime în 1893, 1898, 1906 și 1908; iar minime în 1896, 1899—1900, 1912 și o ușoară descreștere în 1907. În genere, se observă un fenomen cunoscut în studiile criminologice: creșterea sau descreșterea criminalității, odată începute, se continuă și persistă peste cauzele, care le-au provocat.

Curba natalității, scoboară începând dela 1880 până la 1890. După o ușoară ridicare în 1891, efect al unei bune situații economice din 1890—1891, curba scoboară iarăși până la 1901—1902, când se observă o stagnare; după aceasta scade mereu până la 1912, fiind întreruptă această

Diagrama factorilor sociali și demografici
(Anglia)

scădere numai printr'o ridicare mică în 1908, ca un efect al bunii stări economice din 1907.

Curba mortalității are fluctuațiuni mai dese și mai mari. Ea scoboară în 1881, se ridică până la 1883, scade până la 1888, apoi ajunge un maximum în 1891. Mai departe, arată maxime în 1895, 1900 și creșteri mici în 1905 și 1911. Dimpotrivă, curba arată minime în 1894, 1896, 1903 și 1910. Creșterile mortalității corespund prin urmare cu anii buni și descreșterile cu anii răi, adică tocmai cotrariu de ceea ce ne-am aștepta să vedem. Mortalitatea mai mare nu poate fi un semn de progres al unei populații și de aceea va trebui să fie luată ca un element negativ în alcătuirea unui indice sintetic al situației. Din cele constatate mai sus, se vede că introducerea mortalității alături de alți factori caracteristici ai situației are de efect reducerea sau moderarea fluctuațiilor: un avânt economic dintr'un moment e moderat în expresia sa, din cauza mortalității prea mari din acel moment, și invers.

Din arătarea fluctuațiunilor diferitelor simptome, alese pentru caracterizarea situației economice generale din Anglia, se pot trage aceleași concluzii, pe care le-am scos în cursul acestui studiu, cu ocazia analizării simptomelor economice din Franța. Avem însă aici ceva nou de adăogat.

Anglia este o țară aproape exclusiv industrială, pe când în Franța producția agricolă formează o mare parte din bogăția națională. La ambele aceste țări, am văzut că avânturile sau depresiunile economice își au origina în fluctuațiile factorilor producției. Producția agricolă depinde însă de factori sau forțe „naturale“, în așa chip, încât nu e în puterea omenească să îmulțească producția oricând și ori cât de mult. Producția agricolă stă în legătură cu precipitațiunile atmosferice, cu temperatura diverselor anotimpuri, etc. Această legătură mulțamește până la un punct pe cercetători.

Când industria nu ajunsese încă dezvoltarea de astăzi, depresiunile economice generale erau puse în legătură cu scăderile producției agricole. Pentru cine nu era suficientă această cauzalitate, cercetările se puteau întinde mai departe. Studiile meteorologice puneau în legătură fluctuațiunile temperaturii și precipităriile atmosferice cu anumite schimbări cosmice, cu anumite poziții ale astrelor, unele față de altele. În asemenea cercetări își are origina vestita teorie alui *W. S. Jevons*, după care crizele economice se datoresc petelor din soare.

Producția industrială însă nu e mărginită. Nici măcar întreprinderile extractive n'au suferit până acum schimbări în mersul lor din cauza epiuizării materialului extras. Alte întreprinderi, de transformare a materialului brut, au înaintea lor un câmp nemărginit de dezvoltare. Care este atunci cauza depresiunilor sau avânturilor, pe care le-am constatat în mersul producției industriale din Anglia? Cauza sau cauzele nu sunt de căutat, decât în raporturile dintre diferenții factori economici, fie ai economiei naționale, fie ai pieții internaționale. Prețurile și debușeurile de desfacere ale mărfurilor, care depind de producția și de puterea de cumpărare a lumii întregi, determină avânturile sau depresiunile producției industriale. Câteva observațiuni asupra acestor fenomene economice, vom face într-o parte următoare a acestui studiu, după ce vom analiza situația economică din ultimii de 30 de ani din Germania și România.

§. 4. Economia națională Germană în ultimii 30 de ani

Anuarul statistic german, *Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich*, dă pentru Germania cele mai multe din elementele, de care m'am servit în acest studiu. Deasemenea, m'am folosit pentru completare, de publicațiile statistice internaționale, *Statistical Abstract for the Foreign Countries* și *Aperçus statistiques internationaux*. Din „*Volkswirtschaftliche Chronik*“, care se adaugă în mod regulat la fiecare număr din „*Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*“ am putut culege datele pentru anii din urmă. În sfârșit, „*Bulletin de la statistique générale de la France*“ conține material bogat, referitor la producția, circulația economică și la consumul din țările principale ale Europei.

Astfel au fost alcătuite tablourile de mai jos, care conțin expresiile reale ale simptomelor de căpetenie ale situațiunii economice din Germania. Tabloul I dela pag. 78, arată factorii producției.

Din producția agricolă am urmărit producția de grâu, secară, orz și cartofi. Toate aceste produse au fost exprimate în milioane quintale metrice.

Din producția industrială am luat aceiași factori, pe care i-am urmărit și în Anglia și Franța, și anume: combustibilele minerale, fierul și fonta, pe care le-am exprimat în milioane tone metrice.

Pentru că în Germania, ca și în Anglia, industria con-

fecțiunilor de lână și bumbac formează o ramură de căpetenie a economiei naționale, a trebuit să urmăresc mersul acestei industrii. De oarece nu aveam valoarea producției

Simptome ale situației economice din Germania

TABLOUL 1: FACTORII PRODUCȚIEI

Anii	Grâu	Secară	Orz	Cartofi	Combustibile minerale	Fier (mineral)	Fontă	Lână importată brută	Bumbac importat brut	Export de manufac. de lână	Export de manufac. de bumbac
	Q	Q	Q	Q	T	T	T	M	M	M	M ¹⁾
M I L I O A N E											
1880	23,5	58,6	25,4	195,1	53,4	4,2	1,9	206,2	178,3	171,1	54,5
81	20,7	64,7	24,6	255,7	61,2	5,2	2,5	193,4	172,7	187,0	59,1
82	25,6	76,0	26,8	181,2	65,2	5,5	2,9	203,5	179,2	177,5	73,1
83	23,6	66,6	25,3	249,8	69,2	5,8	3,1	200,1	208,0	180,1	73,1
84	24,8	64,8	26,4	240,2	71,9	5,5	3,2	221,8	202,4	185,1	80,3
85	26,1	69,2	26,8	280,2	72,4	6,3	3,2	167,9	186,4	158,3	79,5
86	26,7	72,2	27,7	251,4	75,4	5,2	3,1	217,3	175,3	172,3	98,7
87	28,3	75,5	26,1	252,7	76,0	6,5	3,8	216,1	224,8	180,0	118,7
88	25,3	65,4	26,8	219,1	81,9	7,4	3,8	247,2	213,8	189,7	186,3
89	23,7	63,5	22,9	266,8	84,9	7,8	3,9	279,7	279,9	172,6	162,3
1890	28,3	69,5	27,0	233,2	89,1	7,5	4,1	244,3	296,1	181,4	168,0
91	23,3	56,6	29,8	185,6	94,2	7,6	4,1	245,5	234,0	165,8	146,8
92	31,6	80,9	28,7	279,9	92,5	8,1	4,2	251,5	195,7	165,4	157,3
93	29,9	88,4	23,1	322,8	95,4	8,1	4,4	229,9	221,2	157,4	154,4
94	30,1	83,8	28,9	290,5	98,8	8,4	4,7	222,5	199,6	185,7	142,0
95	28,1	78,1	28,4	317,9	103,8	8,4	4,7	247,9	231,4	222,0	184,2
96	30,1	85,3	27,2	292,8	112,4	9,4	5,4	237,1	238,8	215,6	166,7
97	29,1	81,7	25,6	298,0	120,4	10,0	6,0	218,7	243,2	209,5	177,6
98	32,9	90,3	28,2	317,9	127,9	10,0	6,3	241,4	250,7	201,1	181,6
99	38,5	86,7	29,8	384,9	135,8	11,9	7,1	328,4	243,3	217,1	206,8
1900	38,4	85,5	30,0	405,9	149,5	12,7	7,5	261,6	340,7	236,8	245,2
01	25,0	81,6	33,2	486,9	152,6	12,1	6,9	231,6	315,7	212,5	229,3
02	39,0	94,9	31,0	434,6	150,4	12,8	7,4	273,9	341,2	227,9	259,7
03	35,6	99,0	33,2	429,0	162,3	15,2	8,8	288,6	423,3	244,1	302,3
04	38,0	100,6	29,4	362,9	169,4	15,6	8,8	289,8	508,4	249,5	337,5
05	37,0	96,0	29,2	483,2	173,7	16,8	9,5	327,2	434,0	233,6	330,9
06	39,4	96,2	31,1	129,4	193,5	19,5	10,8	372,3	463,5	266,2	393,0
07	34,8	97,5	34,9	455,4	205,7	20,2	11,3	393,9	563,4	282,4	432,0
08	37,7	107,3	30,5	463,4	215,2	18,5	10,5	311,5	485,7	258,7	350,1
09	37,6	113,4	34,9	467,1	217,4	19,7	11,0	356,8	532,2	255,4	321,3
1910	38,6	105,1	29,0	434,7	222,3	22,4	13,1	389,8	560,9	263,2	364,6
11	40,7	108,6	31,5	343,7	234,5	24,3	—	371,7	604,1	262,4	389,9
12	43,6	115,9	34,8	502,0	—	—	—	405,9	579,8	253,4	421,6

anuale a acestei industrii, am recurs la alte semne, care indică desvoltarea anuaia aproximativă a industriei confec-

¹⁾ Q.=Quintale metrice; T=Tone metrice; M=mărci.

țiuilor de lână și bumbac. Am notat pe deoparte valoarea lânii și bumbacului importat, în milioane mărci; iar pe de altă parte valoarea exportului manufacturilor de lână și bumbac, în milioane mărci. Aceste cifre vor reda fluctuațiile acestei industrii și ele vor contribui la fluctuațiile situației economice generale.

Tabloul următor (II) arată intensitatea circulației, prin mărimea și variațiunile factorilor mai principali.

Simptome ale situației economice din Germania
TABLOUL II : FACTORII CIRCULAȚIEI

Anii	Import		Export		Căători (Persoane-Kilometrice) in mil.	Mărfuri (Tone-Kilometrice in mil.	Tonajul năvilor comerciale intrate și eșite		No. scrisorilor (de cap de loc.)	Numărul telegramelor	Incaso la Reichsbank	Circulația biletelor	Portofoliul	Procent. mediu al scontului la Reichsbank				
	Mii. M. comerț special	Mii. M. comerț special	Mii. M. comerț special	Mii. M. comerț special			Tone in mil.								In mil.	M in mil.	M in mil.	M in mil.
							Intr.	Eșite										
1880	2,803	2,923	6,479	13,052	7,6	5,5	—	—	—	562,1	735,0	345,7	4,24					
81	2,961	3,028	6,782	13,750	1,8	5,5	—	—	—	556,7	739,7	345,7	4,24					
82	3,096	3,224	7,063	15,036	7,5	6,2	17	—	—	549,0	747,0	372,2	4,24					
83	3,220	4,259	7,368	15,747	8,4	6,9	19	—	—	601,9	737,2	366,4	4,05					
84	3,236	3,190	7,689	16,207	9,3	7,1	20	—	—	591,7	732,9	377,7	4,00					
85	2,922	2,856	7,932	15,965	9,2	7,5	20	19,1	—	586,1	727,4	372,7	4,12					
86	2,873	2,974	8,363	16,489	9,2	7,5	20	20,4	—	693,1	802,2	397,1	3,28					
87	3,109	3,136	8,707	18,508	9,8	8,0	21	21,7	—	772,3	860,6	443,7	3,41					
88	3,264	3,207	9,203	20,230	10,4	8,4	22	24,1	—	903,4	933,0	430,9	3,32					
89	3,989	3,164	10,172	22,013	11,5	8,5	24	25,8	—	871,6	987,3	510,3	,67					
1890	4,145	3,326	11,224	22,411	20,0	9,1	25	27,0	—	801,0	983,9	534,1	4,52					
81	4,150	3,175	11,679	23,328	13,3	9,7	26	29,6	—	893,8	971,7	525,8	3,80					
92	4,018	2,954	11,782	23,412	13,4	9,6	28	31,2	—	942,0	984,7	541,7	3,20					
93	3,961	3,092	12,352	24,661	13,5	10,0	29	33,2	—	841,7	984,8	531,5	4,07					
94	3,938	2,961	12,811	24,909	14,8	10,8	30	34,0	—	934,3	1000,4	547,4	3,12					
95	4,120	3,317	13,917	26,537	14,2	10,2	30	37,3	—	104,8	1095,6	573,9	3,14					
96	4,307	3,525	15,111	28,087	14,5	10,4	31	38,4	—	892,0	1083,5	646,3	3,66					
97	4,680	3,635	16,192	30,226	15,3	11,0	34	39,8	—	871,5	1085,7	644,7	3,81					
98	5,080	3,756	17,554	32,579	16,4	12,1	36	42,1	—	850,9	1124,5	713,8	4,27					
99	5,483	4,207	18,595	34,981	16,8	12,3	39	44,6	—	825,5	1141,8	817,0	5,04					
1900	5,765	4,611	19,999	36,911	17,1	12,7	44	46,0	—	817,1	1138,5	800,2	5,33					
01	5,421	4,431	20,525	35,325	17,7	13,1	47	48,3	—	911,4	1190,3	845,3	4,10					
02	5,631	4,677	21,028	36,670	18,4	13,6	50	45,2	—	982,2	1229,6	775,5	3,32					
03	6,002	5,014	22,431	39,473	19,3	14,3	53	46,4	—	904,9	1248,7	845,7	3,84					
04	6,354	5,222	23,835	41,190	29,6	15,1	56	47,7	—	926,7	1288,5	323,4	4,22					
05	6,128	5,731	25,632	44,567	22,4	15,9	58	50,8	—	973,0	1335,7	908,4	3,82					
06	8,021	6,359	27,732	48,297	23,6	17,1	64	52,5	—	891,0	1387,2	989,8	5,15					
07	8,744	6,845	29,647	51,256	26,1	17,9	69	54,7	—	843,0	1478,8	1104,6	6,03					
08	7,664	6,398	30,972	49,864	25,4	17,6	67	54,1	—	1019,1	1524,1	967,7	4,76					
09	8,526	6,594	33,663	52,812	—	—	71	56,8	—	1046,3	1576,6	918,4	3,93					
1910	8,934	7,474	25,419	56,276	—	—	—	—	—	1055,8	1605,9	994,3	4,35					
11	9,705	8,106	37,845	61,879	—	—	—	—	—	1129,2	1663,6	1077,6	4,40					

Importul și exportul sunt socotite numai pentru comerțul special. Acesta coprinde la import: toate mărfurile importate puse în consumație, importul de obiecte pentru construcția de corăbii, precum și ceea ce se întrebuințează din mărfuri streine, de către corăbiile germane, care ies din țară, în sfârșit importul de obiecte streine pentru prelucrare în interior. Comerțul special coprinde la export: toate mărfurile, care ies din circulația internă, inclusiv acele mărfuri germane, care ieșind din țară sunt supuse unor taxe de timbru sau de consumație, în sfârșit exportul mărfurilor prelucrate în interior. Cifrele acestor importuri și exporturi au fost exprimate în milioane mărci.

Circulația bunurilor pe uscat e reprezentată prin numărul de tone transportate pe căile ferate. Iar circulația bunurilor pe apă este dată prin tonajul năvilor comerciale germane și streine, intrate și eșite din Germania în cursul fiecărui an.

Numărul călătorilor pe căile ferate ne arată circulația persoanelor; iar numărul telegramelor și al scrisorilor ne dă comunicația de la distanță. Numărul scrisorilor este socotit în raport cu populația.

În sfârșit, elementele pieței financiare sunt exprimate prin cifrele referitoare la incasso, la portofoliul și la valoarea biletelor puse în circulație de Reichsbank. De asemenea este redată și procentul mediu al scontului la Reichsbank, în cursul celor 32 de ani, dela 1880—1912.

Tabloul III dela pag. 81, ne arată factorii consumului.

Ca și pentru Anglia și Franța, am urmărit consumul de Branntwein, de bere, de tutun, de cafea și ceai, raportate la cifra medie a populației din fiecare din anii considerați. Băuturile alcoolice sunt redată în litri de cap de locuitor, iar celelalte articole în kgr. de cap de locuitor, sau la 100 de locuitori.

Alături de factorii consumului, am pus încă alți doi factori, cari ne dau adesea măsura importanței cifrelor consumului. E vorba de salariile lucrătorilor și de prețurile obiectelor alimentare. Interesează aici numai fluctuațiile acestor factori, spre a se vedea legătura dintre acestea și fluctuațiile factorilor consumului. De aceea, atât salariile lucrătorilor, cât și prețurile obiectelor alimentare sunt exprimate în numere indice, chiar în acest tablou de cifre absolute. Pentru salarii s'a luat salariile lucrătorilor mineri, fie pentru că sunt mai stabile, fie pentru că determină salariile a o mulțime de alte categorii de lucrători. Pentru alcătuirea indiciilor salariilor, s'au luat mediile salariilor pe zi, s'a socotit apoi media salariilor

zilnice, dela 1891—1900, și această medie a fost 4 mărci și 19 pf. zilnic. S'a pus $4,19 = 100$ și s'a calculat apoi indicii.

Simptome ale situației economice din Germania

TABLOUL III: FACTORII CONSUMULUI

Anii	Consum de Brantwein	Consum de bere	Consum de tabac	Consum de cafea	Consum de ceai	Salarii medii ale minerilor (numere ind.)	Prețuri. Num: ind.
	Litri de cap de loc.	Litri de cap de loc. (cu Luxemburg)	Kgr. de cap de loc.	Kgr. de cap de loc.	Kgr. de cap de loc.	Media ²⁾ salariului pe zi	Obiecte alimentare Hamburg ¹⁾
1880	—	84	1,3	—	—	64,4	129
81	—	84	1,6	—	—	65,6	133
82	—	84	1,2	—	—	71,8	129
83	—	87	1,3	—	—	75,2	122
84	—	90	1,5	—	—	73,5	115
85	—	88	1,4	—	—	72,5	104
86	—	94	1,5	—	—	69,7	99
87	—	98	1,5	—	—	69,9	101
88	3,6	97	1,4	—	—	70,6	102
89	4,5	105	1,5	—	—	81,8	106
1890	4,7	105	1,6	—	—	95,0	103
91	4,4	105	1,5	2,52	5	97,4	118
92	4,4	107	1,4	2,42	5	92,4	107
93	4,5	108	1,5	2,40	6	88,5	105
94	4,4	106	1,6	2,38	5	89,0	97
95	4,3	115	1,8	2,40	5	89,5	95
96	4,4	115	1,8	2,46	5	93,1	93
97	4,3	123	1,8	2,53	5	103,1	90
98	4,2	124	1,6	2,80	5	108,6	94
99	4,4	125	1,5	2,81	5	115,5	98
1900	4,4	125	1,6	3,01	6	123,1	103
01	4,3	124	1,6	2,95	5	123,1	101
02	4,2	116	1,6	3,08	5	118,8	98
03	4,0	117	1,5	3,00	5	109,1	96
04	4,0	117	1,6	2,96	5	110,7	96
05	3,7	119	1,7	3,02	5	114,1	96
06	3,8	112	1,5	3,02	6	115,5	96
07	4,0	111	1,6	3,02	6	126,3	102
08	3,8	105	1,7	3,03	6	142,7	108
09	4,2	99	1,4	3,30	8	127,2	105
1910	2,8	99	1,5	2,60	5	127,2	104
11	3,0	106	1,5	2,79	6	128,2	105
12	2,9	—	—	2,53	6	—	—

pentru tot timpul dela 1880 până la 1910. Numerile indicii ale prețurilor obiectelor alimentare au fost socotite pe baza

¹⁾ Calculate la 28 articole până la 1888 și la 42 articole dela 1889, in Hamburgs=Handelund=Schiffahrt.

²⁾ Media salariului zilnic dela 1891—1900 = 4,19 M. = 100

prețurilor acestor obiecte la Hamburg; sunt publicate în *Hamburgs-Handel-und Schiffahrt*. Până la 1888 sunt socotite prețurile dela 28 articole, iar dela 1889 sunt socotite prețurile dela 42 de articole; pe baza mediilor acestor prețuri s'au alcătuit numerile indice.

Factorii sociali și demografici se pot urmări în tabloul următor:

Simptome ale situației economice din Germania

TABLEUL IV: FACTORI SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI

Anii	Factori de natură socială					Factori de nat. organică		
	Căsătorii	Nașteri nelegitime	Condamnări	Sinuclereri	Falimente	Cifra populației	Nașteri	Morți
	La 1000 loc. s'au făcut căsătorii	Din 100 născuți, au au fost nelegitimi	Fartari simple și calif. Nr. condamnat. la mii	La 1 milion de loc.	Falim. intrate în mii	Mil. locuit.	La 1000 loc.	La 1000 loc.
1880	7,5	9,0	—	—	—	45,0	39,1	27,5
81	7,5	9,1	—	—	—	45,4	38,5	26,9
82	7,7	9,3	103,0	200	—	45,7	38,7	27,2
83	7,7	9,2	99,6	199	—	46,0	38,0	27,3
84	7,8	9,5	96,7	225	—	46,3	38,7	27,4
85	7,9	9,5	90,3	213	—	46,7	38,5	27,2
86	7,9	9,5	88,8	220	—	47,1	38,5	27,6
87	7,8	9,4	83,4	212	—	47,6	38,3	25,6
88	7,8	9,3	84,3	195	—	48,1	38,0	25,1
89	8,0	9,3	93,3	198	—	48,7	37,7	25,0
1890	8,0	9,1	92,7	201	—	49,2	37,0	25,6
91	8,0	9,1	97,9	212	7,6	49,7	38,2	24,7
92	7,9	9,1	109,1	212	7,6	50,1	36,9	25,3
93	7,9	9,1	93,2	212	6,7	50,7	38,0	25,8
94	7,9	9,4	93,2	217	7,4	51,3	37,1	23,5
95	8,0	9,1	92,6	202	7,1	52,0	37,3	23,4
96	8,2	9,4	90,7	206	6,7	52,7	37,5	22,1
97	8,4	9,2	93,4	206	6,9	53,5	37,2	22,5
98	8,4	9,1	96,6	199	7,3	54,4	37,3	21,7
99	8,5	9,0	92,9	195	7,7	55,2	37,0	22,6
1900	8,5	8,7	94,8	203	8,5	56,0	36,8	23,2
01	8,2	8,6	101,5	208	10,5	56,8	36,9	21,8
02	7,9	8,5	103,8	214	9,8	57,7	36,2	20,6
03	7,9	8,3	100,8	217	9,6	58,6	34,9	21,1
04	8,0	8,4	98,8	210	9,5	59,4	35,2	20,7
05	8,1	8,5	100,1	213	9,3	60,3	34,0	20,8
06	8,2	8,5	190,2	204	9,4	61,1	34,1	19,2
07	8,1	8,7	105,9	206	9,8	62,0	33,2	19,0
08	8,0	8,9	115,9	219	11,5	62,8	33,0	19,0
09	7,8	9,0	115,4	—	11,0	63,7	32,0	18,1
1910	7,7	9,1	114,2	—	10,7	64,9	30,7	17,1
11	7,8	9,2	110,6	—	11,0	65,4	29,5	18,2

Căsătoriile sunt exprimate în cifre relative, și anume se dă numărul căsătoriilor la 1000 locuitori. Tot în cifre rela-

tive sunt date și nașterile nelegitime, dar aici se exprimă raportul dintre născuți în genere și născuți nelegitimi; se arată, prin urmare, numărul născuților nelegitimi la 100 de născuți în genere. Natalitatea și mortalitatea sunt exprimate în cifre relative; ceilalți factori în cifre absolute.

Pe baza cifrelor din tablourile de mai sus, am calculat indicele numerici ai fiecărui factor. Media aritmetică a cifrelor din anii 1800 a fost egală cu 100 și în raport cu aceasta s'au calculat valorile celorlalte cifre. Astfel este alcătuit tabloul indicilor numerici ai factorilor producției:

Indicii numerici ai simptomelor economice din Germania

TABLOUL I: FACTORII PRODUCȚIEI

ANII	Grâu	Secară	Orz	Combustibile minerale	Fier brut	Fontă	Cartofi	Lână brută importată	Bumbac brut importat	Export de manufacturi de lână	Export de manufacturi de bumbac
1880	78	73	91	50	47	37	67	84	76	89	32
81	69	81	88	57	58	49	87	78	74	80	35
82	85	95	96	61	61	57	62	82	76	92	43
83	78	83	91	65	64	61	85	81	89	94	48
84	82	81	95	67	72	63	82	90	86	96	43
85	86	86	95	68	70	63	96	68	79	82	47
86	88	90	100	70	69	61	86	88	75	90	59
87	94	94	94	71	72	74	86	88	96	94	70
88	84	82	96	77	82	76	75	100	91	99	111
89	78	79	82	79	87	80	91	113	110	90	96
90	94	87	97	83	84	80	80	99	124	95	100
1890	94	87	97	88	83	83	80	63	100	86	87
91	77	71	107	86	90	84	96	102	83	86	93
92	105	101	103	86	90	84	110	93	94	82	92
93	99	110	87	80	90	86	99	90	85	97	84
94	100	105	104	92	93	92	109	100	99	115	109
95	93	98	102	97	63	92	100	96	102	112	99
96	100	106	98	105	104	106	100	102	89	104	105
97	96	106	92	113	111	118	102	89	107	105	108
98	109	113	101	120	117	124	109	98	107	113	123
99	127	108	107	127	132	139	132	133	104	123	146
1900	127	107	108	140	141	147	139	106	145	123	146
01	83	102	119	143	141	147	135	94	134	111	131
02	129	118	112	141	142	145	149	111	145	118	154
03	118	124	119	152	169	173	147	117	180	127	179
04	126	125	106	158	173	173	124	117	217	130	200
05	123	120	105	162	187	186	165	133	185	153	226
06	130	120	112	181	217	212	147	141	197	138	233
07	115	122	126	192	224	222	156	160	240	148	256
08	125	134	110	201	206	206	159	126	207	135	208
09	125	142	126	203	206	216	160	145	227	133	191
1910	127	131	104	208	219	216	149	158	239	137	216
11	135	136	113	219	249	257	118	151	257	137	231
12	144	145	125	—	—	—	172	165	247	132	230

Simptomele producției sunt variate. Agricultură, industria extractivă și metalurgică, precum și industria textilă sunt exprimate prin elementele lor de căpetenie. Indicii numerici ai acestor factori nu variază în mod prea disproporționat. În general, se vede că producția agricolă variază de la an la an, dar în genere se menține la același nivel în cursul celor 30 de ani. Dimpotrivă, producția industrială, afară de industria lănei, a crescut mult în cursul anilor dela 1880—1912. Variațiile anuale și raporturile dintre ele se pot urmări ușor prin ajutorul diagramei dela pag. 85.

Curbele cerealelor, — grâu orz și seară, — au mișcări aproape paralele și pot caracteriza în parte situația economică generală, deoarece creșterile și descreșterile arătate sunt creșteri ori descreșteri ale unor mari valori ale economiei naționale germane.

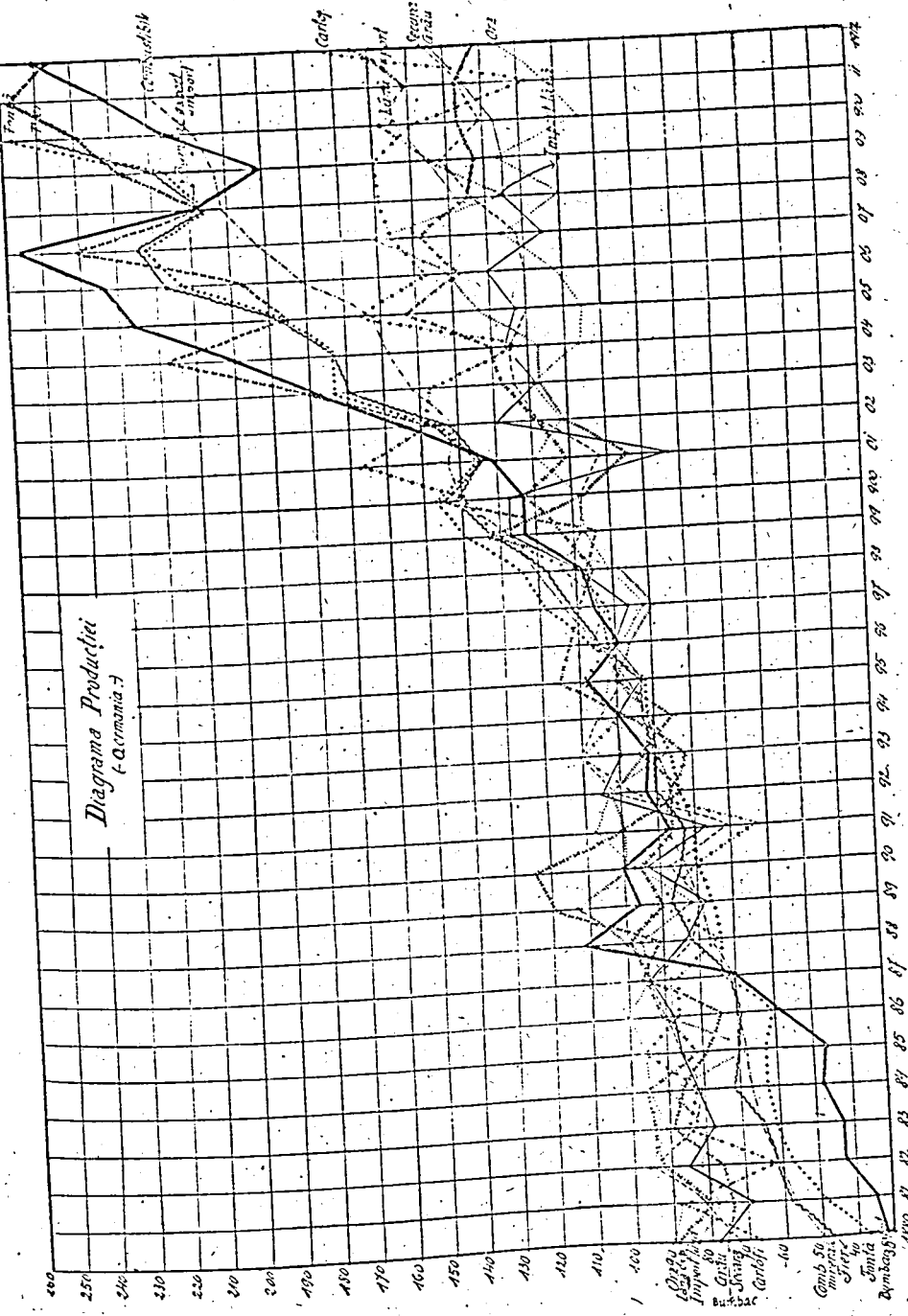
Curbele grâului și secarei ajung maxime în anii: 1882, 1887, 1890, 1892, — 1893. De aci înainte mișcările sunt mai diferite: producția grâului e maximă în 1899 și 1900, apoi în 1902, 1906 și 1912; iar producția de seară e mare în 1898, 1903—1904, 1909 și 1912. Producție slabă de grâu și seară avem în 1883—1884, 1889, 1891, 1895, 1897, 1891, 1907 și 1910.

Curba producției de orz nu are aceleași mișcări ca și ale producției de grâu și seară. Producția orzului este mare până la 1886, când începe să scadă și ajunge minimum la 1889. Apoi producția crește din nou până la 1891, adică ajunge un minimum în anul, când producția grâului și secarei erau minime. Mai departe producția orzului scade până la 1893 și după o ușoară ridicare în 1894, curba acestei producții scade mereu, atingând un minimum absolut în 1897, adică tocmai în anul, când și producția grâului și secarei erau mici. În sfârșit, producția orzului e mare în 1901, 1903, 1907, 1909 și 1912, și foarte slabă în 1904—1905, și 1910.

Nici producția cartofilor nu coincide cu producția grâului și secarei. Curba producției cartofilor are fluctuațiuni mai largi. Maximum absolut al producției cartofilor este ajuns în anul 1901, adică în anul crizei producției de cereale, iar minimum absolut este ajuns în anul 1891, când și producția de grâu și seară a fost minimă. În restul timpului, producție de cartofi abundentă a fost în 1881, 1885, 1889, 1893, 1905, 1909 și 1912; iar producție slabă în anii: 1882, 1888, 1896—1897, 1904 și 1911.

Din urmărirea curbelor producției agricole, se vede că

Diagrama Productiei (Germania)

Coal

Iron

Steel

Wheat

Other

1900 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22

Coal
Iron
Steel
Wheat
Other

nu avem, decât foarte rar, ani de depresiune generală, și că producția slabă în unele ramuri este contrabalansată prin producția abundentă în alte ramuri. În Germania, cultura cartofilor, spre exemplu, este foarte răspândită, iar cartofii formează un aliment principal al masselor populației. Așa că, producția abundentă a cartofilor dintr'un anumit an, poate ameliora situația economică rea, produsă de slaba producție de grâu sau secară din acelaș an.

Trecând la producția industrială, observăm mai întâi că fluctuațiile curbelor sunt mai mici, în special în ce privește industria extractivă și metalurgică.

Curbele combustibililor minerale, a fierului și fontei, prin creșteri foarte mici, începând dela 1880, ajung un maximum în anul 1884. După acest an, urmează o stagnare sau chiar o ușoară descreștere a producției în jurul anului 1886. După o ridicare în jurul anului 1889, curbele fierului și fontii scoboară puțin în anul 1891, pe când curba combustibililor minerale are un maximum relativ în acest an. Până la 1895, curbele se mențin aproape la acelaș nivel, dar dela 1895 toate aceste trei curbe se ridică repede până la 1900, când producția e maximă. Imediat, în anii 1900—1901, se observă o scădere a producției de fier, fontă și combustibile. Dela această dată înainte, curba combustibililor minerale se ridică fără nicio întrerupere până la 1911. Dimpotrivă, curbele fierului și fontei, după ce ajung un maximum în 1907, scoboară brusc în 1908 și apoi încep din nou să se ridice până în 1910.

În industria textilă din Germania, caracteristic pentru situația economică este mai mult exportul de fabricate de bumbac și lână, întrucât acestea provoacă schimbări în situație, pe când importul acestor obiecte se călăuzește după situația generală. Dar dacă la un anumit moment e o criză în alte ramuri de întreprinderi, importul e mai repede, influențat, adică este imediat redus. Așa că, situația economică generală e mai bine redată prin curba importului de lână și bumbac, decât prin curba exportului de manufacturi din aceste produse.

Până la 1883, importul de bumbac crește și curba lui se ridică, ajungând un minimum în 1883. După acest an, scade până la 1886, când ajunge un minimum absolut. De aci înainte, importul crește repede și ajunge un maximum în 1889—1890, după o ușoară scădere în 1888. Dela 1891—1899, curba importului de bumbac se menține la un nivel scăzut, dar în 1900 se ridică brusc, pentru ca în 1901 să

reflecte depresiunea aproape generală a tuturor factorilor producției. După 1902, creșterea importului de bumbac este foarte repede, până la 1904, când se ajunge un maximum. În 1905—1906 importul este redus, dar în 1907 ajunge un maximum, după care iarăși scade în 1908. În sfârșit, în ultimii ani, importul de bumbac crește mult, ajungând cifra cea mai mare în 1911, după care urmează o scădere în 1912. Curba exportului de manufacturi de bumbac are fluctuațiuni mai largi. Până la 1885, curba se menține la un nivel foarte scăzut. De aci înainte, se ridică brusc și ajunge un maximum, la care nu se mai ridică până la 1899, menținându-se în tot intervalul dela 1885—1898 la un nivel scăzut. Dela 1900 înainte însă, exportul de fabricate de bumbac crește enorm, și curba se ridică până la 1912, având o scădere numai în 1908.

Curba importului de lână arată maxime în anii 1884, 1889, 1899, 1907 și 1912; iar minune în anii 1885, 1894—1897, 1901 și 1908. Mișcări mai deosebite are curba exportului de fabricate de lână; maxime se arată la 1884, 1888, 1895, 1900, 1905—1907; iar minime în anii: 1885, 1893, 1898, 1901 și 1912.

Din observarea generală a mersului curbelor, se poate vedea că în jurul anilor 1885—1886, 1891—1892; 1895—1897, 1901—1902 și 1908, majoritatea factorilor producției au suferit depresiuni, precedate de avânturi în anii 1883—1884, 1888—1890, 1892—1894, 1899—1900 și 1906—1907. Valoarea relativă a factorilor producției ne-ar da puțința să cunoaștem gradul depresiunii sau avântului situațiunii economice, provocate de mișcările factorilor urmăriți mai sus. În calcularea unui indice sintetic va trebui să se țină seamă de aceste valori relative, pentru a nu se da aceeași importanță indicilor variațiunilor tuturor factorilor producției.

Variațiunile factorilor producției se reflectă în mișcările altor factori economici, în special în factorii circulației economice. În tabloul dela pag. 88 sunt redați indicii numerici ai factorilor circulației, calculați pe baza tabloului corespunzător de mai sus (p. 79).

Indicii numerici din acest tablou au fost calculați în același mod, ca și cei din tabelele de până acum, luându-se de bază media din anii 1890—1899. Dacă privim mersul general al acestor indici, observăm că aproape toți factorii circulației au o tendință de creștere foarte repede. Aproape nu observăm depresiuni mari generale, ci numai stagnări și scăderi ușoare, care nu durează decât un timp scurt.

Acest fapt este una din expresiile dezvoltării neobișnuite, luate de economia națională germană din ultimii 30 de ani.

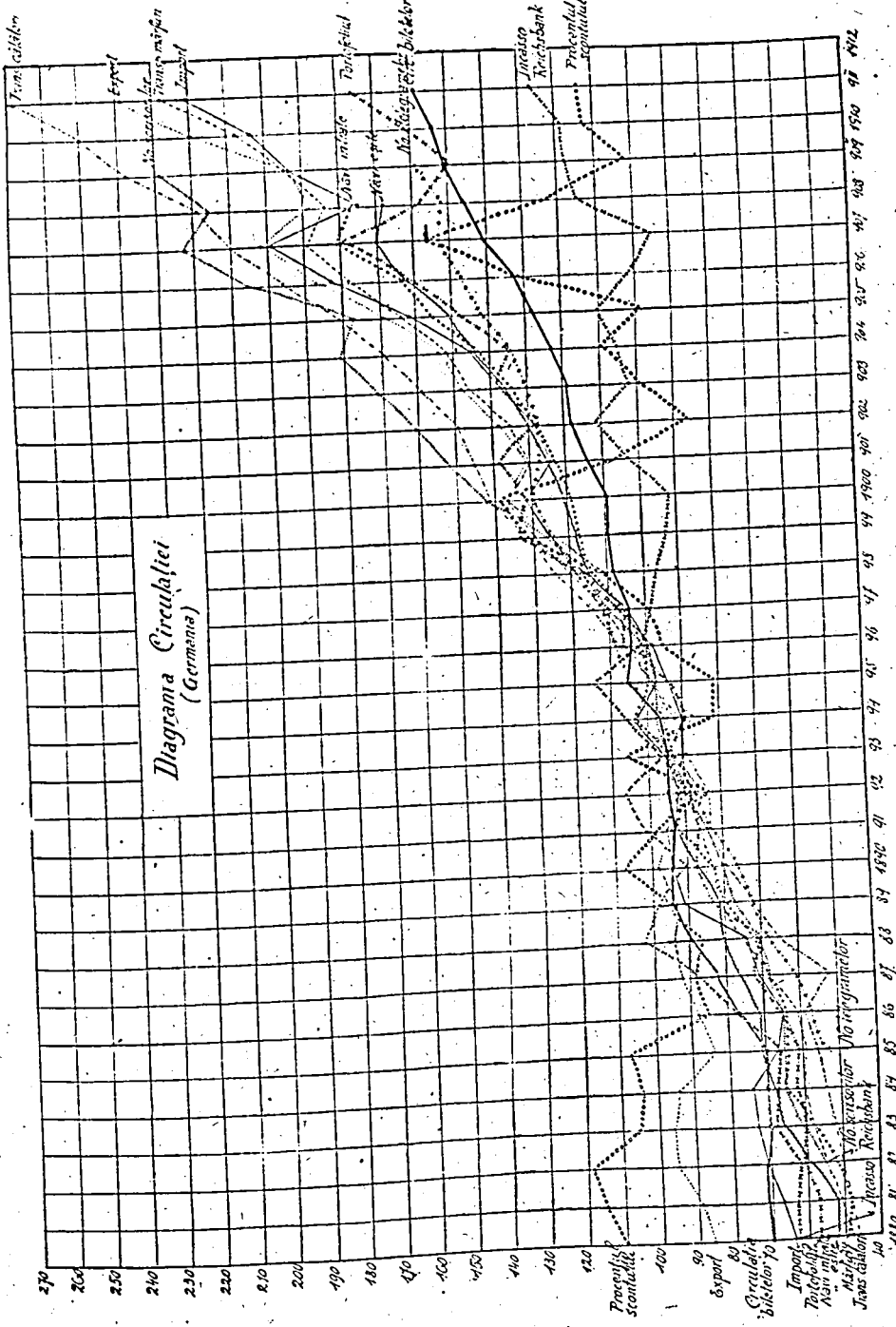
Pentru a urmări însă mai ușor variațiunile tuturor factorilor, dăm la pag. 89 diagrama circulației economice, ca și pentru cazurile studiate până acum :

Indicii numerici ai simptomelor economice ale Germaniei

TABLOUL II: FACTORII CIRCULAȚIEI

Anii	Import	Export	Transport de persoane	Traficul mărfu- rilor pe c. l.		Tonajul navilor comerciale		Scrisori	Telegrame	Incasso la Reichsbank	Circulația biletelor	Portofoliul	Taxa medie a scontului
				Intrate	Este	Intrate	Este						
1880	64	86	46	48	49	52	—	—	63	70	57	110	
81	67	89	48	51	43	52	—	—	63	71	57	115	
82	71	95	50	55	52	59	55	—	62	71	61	118	
83	73	96	52	58	58	66	61	—	68	70	60	105	
84	74	94	54	60	65	68	65	—	67	70	62	104	
85	67	84	56	59	64	71	65	54	66	70	61	107	
86	65	88	59	61	64	71	65	57	78	77	65	85	
87	71	92	52	68	68	76	68	61	87	82	72	88	
88	74	94	65	75	74	80	71	68	102	89	70	86	
89	91	93	72	81	80	81	77	72	98	94	83	95	
1890	94	98	79	83	83	87	80	76	90	94	87	117	
91	95	94	83	86	92	92	84	83	101	93	86	98	
92	92	87	83	86	91	91	90	87	106	94	88	83	
93	90	91	89	91	94	95	94	93	95	94	95	105	
94	90	87	91	92	103	103	97	95	105	96	89	81	
95	94	93	93	93	99	97	97	104	114	105	91	81	
96	98	104	107	104	101	99	100	103	101	104	106	95	
97	107	107	114	111	106	105	110	111	98	104	105	99	
98	116	111	124	120	114	115	116	118	95	108	117	111	
99	125	124	131	120	117	117	126	125	93	109	133	131	
1900	131	136	141	136	119	121	142	129	92	109	131	138	
01	124	131	145	130	123	125	152	127	103	114	138	105	
02	128	138	149	135	128	130	161	127	111	118	127	86	
03	137	148	159	146	134	136	171	130	102	119	138	99	
04	145	154	169	152	143	144	181	134	105	123	134	109	
05	162	169	181	164	156	151	177	142	110	128	148	99	
06	183	187	196	178	164	163	206	147	101	133	162	133	
07	199	222	210	189	181	170	223	153	95	141	180	156	
08	175	183	219	184	176	168	216	152	115	146	158	123	
09	194	194	238	195	—	—	229	159	118	151	150	102	
1910	204	220	250	208	—	—	—	—	119	154	162	113	
11	221	239	258	228	—	—	—	—	127	159	176	114	

Din această diagramă, se poate vedea, cum s'a văzut de altfel și la Franța și la Anglia, că în curbele comerțului exterior, atât a importului, cât și a exportului, se reflectă numai decât schimbările situațiunii economice. Nu ne întin-

dem asupra cauzalității acestor variațiuni. Dar e firesc să se vadă că slăbirea producției din ramurile de seamă ale bogăției naționale reduce exportul și apoi de îndată se reduce importul.

Curba exportului este ridicată în anii 1882—1884, iar în anii următori 1885—1886 curba scoboară, ajungând un minimum absolut în 1885. Curba importului are acelaș mers, dar ajunge minimum în 1886. Mai departe curbele se ridică și ajung maxime în jurul anului 1890, coborându-se imediat în anii 1891—1894. De aci înainte, curbele se ridică repede și nu se întrerup în acest mers, decât în anii 1901 și 1908, ani de criză în economia națională germană.

Curba transportului de mărfuri are un mers ascendent și nu e întrerupt decât în anii 1885, 1892, prin stagnări și în anii 1901 și 1907 prin scoborări, adică în anii, când cei mai mulți factori economici au suferit o depresiune. Acelaș fenomen se observă și în traficul maritim. Curbele tonajului corăbiilor intrate și eșite din porturile Germaniei se ridică în general, dar arată o stagnare în anii 1884—1880, în 1892, 1895—1896, iar în 1908 curbele scoboară chiar, după ce au ajuns un maximum în 1907.

Scrisorile și telegramele expediate se înmulțesc repede în cursul anilor dela 1880—1912. Numai anii 1885—1886, 1901 (la telegrame), 1905 (la scrisori) și 1908 (la scrisori și telegrame) se observă ușoare depresiuni. Circulația persoanelor pe căile ferate crește într'o măsură mai mare, decât toți ceilalți factori ai circulației economice.

Așa dar, din observările făcute până aici, se poate scoate concluzia că viața economică germană a devenit din ce în ce mai intensă în cursul ultimilor 30 de ani, iar depresiunile unora din factorii de producție n'au avut alt efect asupra circulației economice, decât să provoace stagnări scurte sau scăderi foarte mici și de scurtă durată. Comparând acest mers cu fenomenele constatate cu ocaziunea analizării economiilor naționale franceză și engleză, observăm că fluctuațiunile situațiunii economice în Franța și Anglia sunt mult mai mari, decât în Germania. În ultimii 30 de ani, Germania a făcut progrese economice așa de mari, încât a ajuns să domine și să determine situațiunile economice din alte țări, pe când Franța și Anglia și-au menținut numai importanța relativă, dobândită încă dela jumătatea veacului al 19-lea. Creșterea aproape continuă a tuturor factorilor de căpetenie ai economiilor naționale este

caracteristică „țărilor nouă“, în curs de dezvoltare. Acest fenomen se va observa mai bine când vom analiza fluctuațiile situației economice a României.

Cu toată această creștere aproape continuă a puterii factorilor circulației economice a Germaniei, avem simptome, în care se reflectă chiar cele mai ușoare depresiuni sau avânturi ale situațiunii economice generale. Aceste simptome sunt date de elementele pieții financiare.

Mai întâi, observăm și la Germania aceiași regularitate în mersul curbelor scontului, incass-ului și portofoliului, după cum am avut să constatăm și la Franța și Anglia. Când curbele portofoliului și scontului se ridică, aceea a incass-ului scade, și invers. Caracteristică și nedesmintită în tot cursul celor 32 de ani, avuți în vedere, este regularitatea mișcărilor curbelor scontului și incass-ului. În 1882 scontul arată un maximum; de aci înainte scontul scade, iar incasso crește, până ce scontul ajunge un minimum în 1888, iar incasso un maximum în acelaș an. Mai departe, mersul e următorul: în 1890 scontul arată un maximum, iar incasso un minimum; în 1892 scontul e minim, iar incasso maxim; în 1893 scontul e mare, incasso mic; în 1894—1895 scontul e minim, iar incasso arată un maximum; în 1900 scontul e maxim, iar incasso minim; în 1902 scontul ajunge un minimum, iar incasso un maximum; în 1907 scontul e maximum, iar incasso minim; în sfârșit în 1908—1909 scontul scade, iar incasso crește. Prin urmare, o regularitate nedesmintită în 30 de ani. Nu putem trece nici peste acest exemplu fără a scoate din el învățămintele necesare.

După teoria cunoscută a lui *Clément Juglar*, de câteori scontul e maxim și incasso minim, de atâtea ori ne găsim la punctul culminant al unei crize, latente până atunci. Așa fiind, ar trebui să zicem că în Germania am avut crize în anii 1882, 1890, 1893, 1900, 1907, adică în toți acești ani s'a petrecut o întorsătură a situației, rezolvându-se criza latentă printr'o criză declarată, dar hotărâtoare pentru îndreptarea mersului viitor al situației. Faptul este exact pentru anii 1890 și mai ales pentru anii 1900 și 1907, dacă privim și mersul celor mai de seamă factori ai economiei naționale germane. După acești ani, se vede într'adevăr o depresiune economică, întrucât producția și circulația economică scade sau stagnează și cu acestea stagnează sau sufără întreaga viață economică a masselor. Dar în afară de aceste timpuri de schimbare adâncă a situațiunii, mai

observăm scont ridicat și incasso scăzut, fără ca să ne găsim în același timp în momente de criză.

Aceste fluctuațiuni ale scontului și incass-ului pot fi și artificiale până la un punct, provocate de o anumită politică de bancă, izvorâtă adesea și din preocupările de ordin politic, nu numai economic. Apoi, fluctuațiile scontului și incass-ului depind foarte mult de relațiunile dintre economia națională și piața internațională, de mersul unor anumite întreprinderi internaționale, de producția mondială a unor obiecte de consum, etc. Așa că, fluctuațiile scontului și incass-ului, în raporturile lor, nu dau, în orice caz și în mod absolut, situația economică internă.

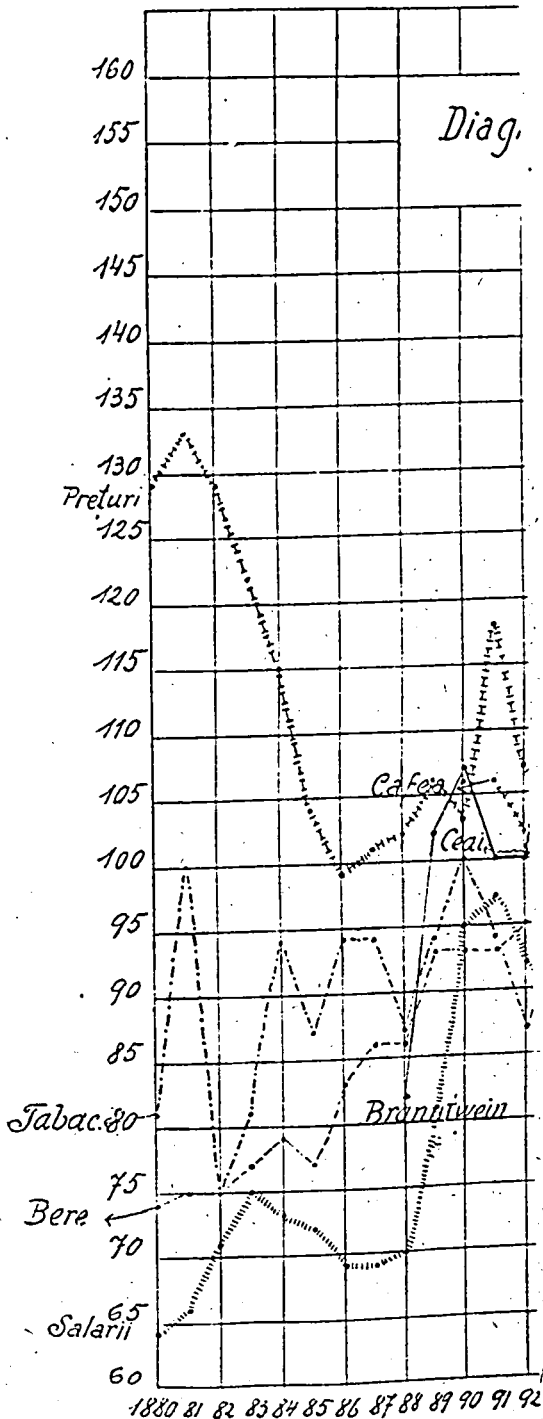
Că variațiunile scontului nu sunt întotdeauna reflectarea situațiunii economice reale, ne mai dovedește și faptul că portofoliul nu variază în totdeauna în mod paralel cu scontul. Firesc este, ca mărirea portofoliului băncii naționale să provoace de îndată mărirea scontului, pentru ca să se evite micșorarea incass-ului. Așa se petrece într'adevăr în anii 1890, 1899, 1900, 1902, 1907, 1909, dar curbele din diagrama noastră de mai sus arată și alte mișcări mai deosebite.

Să trecem acum la repercuterile avânturilor și depresiunilor producției și circulației economice în factorii consumului. Tabloul dela pag. 93 ne arată, prin indici numerici, variațiunile consumului câtorva obiecte, care nu sunt indispensabile în alimentațiunea masselor.

Din urmărirea variațiunilor, ce încearcă acești factori, se poate vedea cât de greșită era teoria lui *Engel*, care vroia să arate că situația economică dintr'un timp poate fi cunoscută după consumul de ceai, cafea, etc. Pentru a învedera și mai mult acest fapt, am pus în tabloul de mai sus, alături de indicii numerici ai factorilor consumului, încă doi factori, cari stau în legătură cu variațiile consumului, dar caracterizează mai precis situația. Acești doi factori sunt: prețurile obiectelor alimentare și salariile, exprimate în indici.

Pentru a urmări mai ușor fluctuațiile factorilor din tabloul de mai sus, am construit diagrama dela pag. 92 bis.

Dintre băuturile alcoolice, cea mai răspândită în Germania este berea. Mersul consumului de bere este următorul: începând dela 1880, consumul de bere crește, până ajunge un maximum absolut în 1900; după această dată, consumul de bere descrește până la 1910. În perioada de creștere, numai în anii 1885 și 1890—1894 curba arată stag-

nări sau ușoare depresii; iar în perioada de descreștere, numai în anul 1905, curba ne arată o ușoară ridicare. Dacă apropiem aceste variațiuni, de fluctuațiile ce am constatat la factorii producției și circulației economice, vedem că numai consumul berii din 1900, corespunde cu avântul general al vieții economice din Germania

TABLOUL III: FACTORII CONSUMULUI

ANII	Consum de alcool	Consum de bere	Consum de tutun	Consum de cafea	Consum de ceai	Salarii	Prețuri
1880	—	74	81	—	—	64	129
81	—	75	100	—	—	66	133
82	—	75	75	—	—	71	129
83	—	77	81	—	—	75	122
82	—	79	94	—	—	73	115
85	—	77	87	—	—	72	104
86	—	83	94	—	—	69	99
87	—	86	94	—	—	69	101
88	82	86	87	—	—	70	102
89	102	93	94	—	—	81	106
1890	107	93	100	—	—	95	103
01	100	93	94	106	100	97	118
02	100	95	87	102	100	92	107
03	102	95	87	101	120	88	105
04	100	94	100	100	100	89	97
05	98	102	112	101	100	89	95
06	100	102	112	104	100	93	93
07	98	102	112	107	100	103	90
08	95	108	100	118	100	108	94
09	100	109	100	119	100	115	98
1900	100	110	100	127	120	123	103
01	98	110	100	124	100	118	101
02	95	102	100	130	100	109	98
03	91	103	94	127	100	110	96
04	91	103	100	125	100	114	96
05	84	105	106	127	100	115	96
06	86	98	94	127	120	126	102
07	91	98	100	127	120	142	108
08	86	92	106	128	120	139	105
09	95	87	87	139	160	127	104
1910	64	87	94	110	100	128	105
11	—	—	—	118	120	—	—
12	—	—	—	—	—	—	—

neral al vieții economice germane. Fluctuațiile din alți ani se reflectă prea puțin sau chiar de loc în consumul berii. Mai sensibil se arată consumul de alcool. Începând dela

1888, curba alcoolului se ridică până la un maximum absolut în 1890. De aci înainte, cu foarte mici variații, curba are o tendință descrescândă până în 1898. În 1899 și 1900 curba alcoolului arată din nou un maximum, după care curba scoboară repede până la 1905. După ușoare ridicări în 1907 și 1909, curba se lasă la un nivel foarte scăzut, ajungând un minimum absolut în 1910. Maximele din 1890, 1900, precum și minimele din 1888, 1898 și 1905, corespund cu avânturile și depresiunile situației economice generale.

Consumul de ceai nu arată nici o tendință de creștere sau de descreștere: se ridică în anii 1893, 1900 și mai ales în 1909; dar revine imediat la același nivel.

Consumul de cafea arată un minimum în jurul anului 1894, dar de aci înainte crește mereu până la 1900. După ușoare scăderi în 1901 și 1904, consumul se ridică din nou, până ce ajunge un maximum în 1909, pentru ca apoi să scadă brusc în 1910.

Mult mai neregulat este mersul consumului de tutun. Variațiunile curbei sunt mult mai repezi și mai mari. Ridicările și scoborările curbei nu sunt paralele cu ale celorlalte curbe, care am văzut că redau situația economică. Consumul de tutun este mare în ani de strâmtoare economică, spre exemplu în anii 1895—1897, iar în anii de abundență este mic; spre exemplu în anii 1899—1900. Uneori însă, consumul de tutun crește în anii de prosperitate, cum ar fi în 1890.

Alături de curbele consumului, am tras în diagrama de mai sus și curbele prețurilor obiectelor alimentare și a salariilor lucrătorilor. Din mersul acestor curbe se vede că există un paralelism perfect între fluctuațiunile prețurilor obiectelor alimentare și ale salariilor. Curba prețurilor are un maximum în anul 1881, când începe să coboare, fără întrerupere, până la 1886. Curba salariilor are maximum în anul 1883; dar de aci înainte scade, până la 1886—1887. De aci înainte, ambele curbe se ridică până ajung un maximum în 1891. Mai departe, ambele curbe scoboară. Dar, curba salariilor se oprește la un minimum în 1893, pe când curba prețurilor continuă scăderea până în 1897. În sfârșit, ambele curbe ating maxime, în 1900 și 1907; iar în anii 1902—1905 și 1908—1909 ambele curbe ne arată minime.

Cu toată această uniformitate în mișcările curbelor, se vede că fiecare din ele are o tendință proprie. Curba prețurilor are o tendință descrescândă, pe când curba salariilor are o tendință crescândă. Așa că, de unde în primii 15 ani,

începând dela 1880, curba prețurilor se găsea la un nivel mai ridicat decât curba salariilor, în ultimii 15 ani curba salariilor este la un nivel mult mai ridicat, decât curba prețurilor. Din acest fapt, se pot scoate concluzii cu privire la situația economică a masselor populației, dar despre această chestiune nu ne ocupăm aci. E destul să relevăm faptul, că fluctuațiile curbelor prețurilor și salariilor corespund în genere cu fluctuațiile mari ale factorilor producției și circulației economice.

Schimbările situației economice se reflectă în mișcarea populației și în unele manifestări de natură socială ale ei. Elementele mișcării populației și elementele sociabilității ei, ca falimentele și condamnările, ne arată întrucât progresul economic al unui popor are o urmare asupra stării lui morale și asupra puterii lui vitale. Tabloul dela pag. 96 al factorilor de natură organică și socială, ne dă puțința să analizăm aceste fenomene cu privire la populația germană.

Pentru a urmări mai ușor fluctuațiunile acestor simptome, am construit diagrama dela pag. 97 a factorilor sociali și demografici, pe baza indicilor numerici din tabloul de mai sus și prin aceleași procedee, ca și cele arătate la diagramele de până acum.

Factorii de natură organică sunt cei mai constanți. Populația Germaniei a crescut fără intrerupere, și în aceeași măsură, în tot cursul ultimilor 30 de ani, așa încât curba populației este o linie dreaptă, care formează un unghiu cu abscisa. Această creștere a populației este rezultatul diferenței dintre natalitate și mortalitate.

Atât curba natalității, cât și curba mortalității, arată o tendință de descreștere, cu atât mai pronunțată, cu cât ne apropiem de timpul mai nou. Dar în tot timpul celor 30 de ani considerați, ambele curbe descresc în mod paralel, mortalitatea reducându-se și mai repede, decât natalitatea. Prea puțin se reflectă, în mersul acestor factori, fluctuațiunile situației economice generale. Astfel în 1891—1893, natalitatea e mare, ca o urmare a bunei stări economice din jurul anului 1890; iar în 1902—1903 și apoi în 1908—1910 natalitatea scade mai repede ca de obicei, ca o urmare a anilor de criză: 1901 și 1908. Curba mortalității are un mers mai neregulat; ridicările și scoborările ei nu ne lasă să înțevădem nici o corespondență între mersul mortalității și fluctuațiile situației economice.

Atât natalitatea, cât și mortalitatea, au izvoare mult mai

le și descreșterile lor se pun în legătură cu o mulțime de factori, cari alcătuiesc ceea ce numim civilizație. 1)

Indicii numerici ai situației economice din Germania

TABLOUL IV. FACTORI SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI

An	Factori de natură socială					Factori de natură organică		
	Căsătorii	Nașteri nelegitime	Condannări	Sinucideri	Fallimente	Cifra populației	Nașteri	Morți
88	93	99	—	—	—	87	105	116
81	93	100	—	97	—	87	103	114
82	95	102	108	97	—	88	104	115
83	95	101	105	109	—	89	102	115
84	96	104	102	103	—	89	104	116
85	98	104	95	106	—	90	103	115
86	93	104	93	107	—	91	103	116
87	96	103	88	103	—	92	103	108
88	96	102	89	95	—	93	102	106
89	99	102	98	96	—	94	101	105
89	99	100	97	98	—	95	99	108
91	99	100	103	103	104	96	102	104
92	98	100	115	103	104	97	99	107
93	98	100	98	103	92	98	102	109
94	98	103	98	105	101	99	99	99
96	99	100	97	98	97	100	100	99
96	101	103	95	100	92	102	101	93
97	104	101	98	100	95	103	100	95
98	104	100	101	97	100	105	100	91
99	105	99	98	95	105	106	99	95
00	105	96	100	99	116	108	99	98
01	101	95	107	101	144	109	99	92
02	98	93	109	104	134	111	97	87
03	98	91	105	105	132	113	94	89
04	99	92	104	102	130	114	94	87
06	100	93	105	103	127	116	91	88
06	101	93	109	99	129	118	91	81
07	100	96	111	100	134	119	89	80
08	99	98	122	106	158	121	88	80
09	96	99	121	—	151	123	86	76
10	95	100	120	—	147	125	82	72
11	96	101	116	—	151	126	79	77

și sensibili sunt factorii de natură socială. Caracteristică mișcarea nupțialității; curba nupțialității nu arată fluctuații mari și repezi, ci numai undulațiuni ușoare și mai

A se vedea în această privință studiul meu: „Descreșterea natalității în popoarele civilizate” în Bulet. Stat. al Rom., 1911.

persistente. Aceste undulațiuni corespund însă cu fluctuațiunile situației economice generale.

Astfel curba căsătoriilor se ridică până la anul 1885, ca o urmare a bunei stări materiale din anii 1880—1883. Situația economică mai precară după 1883 ajunge să provoace o deviere în mersul ascendent al curbei căsătoriilor după anul 1885 până la 1888. În jurul anului 1890, an de prosperitate economică, curba căsătoriilor este din nou ridicată.

După o depresiune în jurul anului 1893, curba căsătoriilor arată un maximum absolut în anii 1899—1900. Mai departe, curba căsătoriilor ajunge un minimum în 1902, un maximum în 1906—1907, un minimum în 1910. Toate aceste mișcări corespund cu avânturile și depresiunile situației economice generale, constatate în urma analizării factorilor economici de producție și circulație.

Mișcările curbei criminalității ne arată că există un raport între situația economică și criminalitate. Dar, anii de prosperitate nu corespund în totdeauna cu anii, în cari criminalitatea e mai redusă, și nici contrariul nu se întâmplă. În genere, o stare economică bună reduce criminalitatea, dar descreșterea odată începută se urmează mai multă vreme, chiar dacă situațiunea economică a devenit mai precară. După mai mulți ani răi, criminalitatea începe să se ridice și, odată ce creșterea a început, se continuă mai mult timp, chiar dacă situația economică a devenit foarte bună. Astfel că, se poate întâmpla să avem o criminalitate mare în ani foarte buni din punct de vedere economic, și invers. Curba criminalității din diagrama de mai sus începe să descrească din anul 1882 și continuă descreșterea până în 1887, de și după 1884 situația economică s'a înrăutățit. Din cauza anilor răi, 1885—1886 criminalitatea crește, până în 1892, când ajunge un maximum. Anii buni 1889 și 1890, n'au avut altă influență asupra criminalității, decât să provoace o ușoară scădere în 1890. După acest an, situația economică e critică și criminalitatea continuă să crească până la 1892. După acest an, curba scoboară și se menține la un nivel scăzut până la 1900, când situația economică era prosperă. Criza din 1901 provoacă imediat o creștere a criminalității, care ajunge maximum în 1902. După acest an scade până la un minimum în 1904—1905. În sfârșit, curba ne arată un maximum în 1908, an de criză economică.

O mișcare paralelă are curba falimentelor. Aceiași tendință de perzistență a unei mișcări începute se observă

și la falimente ca și la condamnări pentru furturi. Curba falimentelor arată maxime în 1891—1892, 1891 și 1908; iar în anii 1893, 1896, 1905 și 1910 curba ajunge minime.

Din observarea minuțioasă a mișcărilor acestor din urmă două curbe se poate constata un fenomen important. Criza izbucnește într'un moment și se vede de toată lumea, nu este însă născută dintr'odată în urma vreunui eveniment economic sau politic favorabil izbucnirii crizei. Asemenea evenimente economice, ori politice, nu au alt rol decât să scoată la lumina zilei o situație precară latentă. Anii 1901, sau 1908, sunt anii de rezolvare a crizelor latente, care începuseră din 1898, respectiv 1905. Anii 1900, sau 1907, când intensitatea vieții economice ajunsese maximum, formează preludiul crizei. Anii premergători unei crize, de și sunt ani de producție bogată și circulație economică intensă, nu sunt lipsiți de simptomele, care anunță o întorsătură a situațiunii. Criminalitatea și falimentele încep să se ridice cu câțva timp înainte de izbucnirea crizei.

Economia națională germană are izvoare multiple. Mișcările simptomelor economice alese sunt foarte variate; depresiunile unor ramuri de bogăție sunt contrabalansate adesea de avânturile altor ramuri. Avânturile sau depresiunile generale ale situațiunii economice am văzut că sunt rari.

Dar viața economică se mai complică și prin alți factori economici, al căror mers depinde de situația economică internațională. Economia națională germană e cu atât mai dependentă de piața internațională, cu cât capitalul și munca germană s'a infiltrat mai mult în economiile naționale ale altor popoare. Despre această chestiune, vom vorbi însă mai în urmă, după ce vom expune mersul economiei naționale române din ultimii 30 de ani.

§. — *Desvoltarea economiei naționale a României* (1880—1912)

Nu s'a organizat până acum nici o instituție centrală a statisticei generale a României. De aceea ne lipsește o adunare sistematică și o prelucrare științifică a datelor statistice privitoare la întreaga viață economică, socială și organică a populațiunii române. Nu s'a lucrat și nu s'a publicat până acum nici un Anuar statistic al României, care să oglindească în cifre manifestările vieții poporului nostru, cu

schimbările lor în cursul timpului, căci așa zisele „Anuare statistice“ care se publică din când în când de persoane private, sau de birourile statistice ale unor mici subîmpărțiri administrative, sunt prea imperfecte și prea puțin sistematic alcătuite, pentru a împlini cerințele unui adevărat „Anuar statistic“.

De aceea, când cine-va se încearcă să facă un studiu de economie publică, de finanțe, de statistică, etc., este nevoit să adune materialul statistic dela cele mai mici subîmpărțiri ale administrației publice și de cele mai multe ori să-și prelucrăze singur un material brut, împrăștiat prin arhive sau rapoarte, fără coordonare, fără raportare la elemente fixe și cunoscute. Așa fiind, omul de știință trebuie să facă mai întâi o muncă titanică de pregătire a materialului brut — suplinind munca unui întreg serviciu organizat, — înainte de a păși la prezentarea și dezlegarea problemelor economice, ce și-a propus.

Pentru studiul acesta, în care urmăresc fluctuațiunile situației economice din România în ultimii 23 de ani, am fos nevoit să răsfoesc publicațiuni, al căror scop principal, de cele mai multe ori, a fost altul, de cât acela al prezentării statistice a unor serii de fenomene. Intre aceste publicațiuni se găsesc unele atât de puțin îngrijit alcătuite, în cât a trebuit să renunț la înfățișarea și urmărirea multor simptome ale vieții noastre economice, pentru a nu mă folosi de cifre nesigure.

Pentru adunarea datelor necesare, am utilizat *Statistica agricolă a României* pe anii dela 1887 și până astăzi, *Mișcarea populațiunii* dela 1880—1912, ambele publicațiuni ale direcțiunii statistice generale din Ministerul Agriculturii și Domeniilor. Apoi m'am folosit de *Statistique de la production minière en Roumanie* 1912, publicată de I. Tănăsescu, precum și de revistele : *Moniteur du Pétrol Roumain* și *Noua Revistă a Petrolului*.

Publicațiunile periodice ale Ministerului de Finanțe și a nume : *Comerțul exterior al României și mișcarea porturilor*, *Situațiunea operațiunilor efectuate din impozitele asupra spirtoaselor, zahărului, petrolului și din taxele fondului comunal asupra acestor produse și asupra uleiurilor vegetale și surogatelor de cafea*, *Statistica monopolurilor statului*, *Rezultatele exploatării monopolului tutunului*, conțin material util pentru cunoașterea vieții noastre economice și mi-au servit la urmărirea evoluției unora din factorii economici mai principali.

Dintre toate publicațiunile statistice periodice, întocmite de diferitele ramuri ale administrației publice, se distinge *Darea de seamă statistică asupra exploatării căilor ferate române*, publicată de Direcțiunea generală a căilor ferate ale statului român. Datele sunt complete și prezentate în conformitate cu cerințele științei. Dinpotrivă mult mai imperfecte și mai nesistematice sunt *Dările de seamă asupra serviciilor de poștă, telegraf și telefon*, publicate de Direcțiunea generală a poștelor, telegrafelor și telefoanelor.

Pentru fenomenele de natură socială, morală, se publică de către Ministerul justiției *Statistica judiciară*. Aceasta cuprinde și multe elemente folosite pentru cunoașterea situațiunii economice propriu zise, cum sunt transmisiunile de bunuri, falimentele etc. În partea privitoare la mișcarea criminologică s'au făcut multe îmbunătățiri, datorite d-lui G. Scraba, șeful statisticii judiciare, dar datele mai specializate din publicațiunile ultimilor ani nu au corespundente în publicațiunile mai vechi, și neputând face comparația, spre a urmări evoluția, suntem nevoiți să luăm din statistica judiciară numai datele mai generale, mai nediferențiate.

Pentru cunoașterea pieței financiare din România, m'am folosit de *Rapoartele Consiliului de Administrație către adunările generale ale Acționarilor Băncii Naționale* dela 1881—1913, precum și de bilanșurile marilor bănci comerciale din România. În sfârșit, am utilizat, pentru cunoașterea economiilor claselor de jos, *Dările de seamă asupra gestiunii Cassei de depuneri și consemnațiuni*.

Astfel am putut să urmăresc fluctuațiunea simptomelor mai de seamă ale situației economice generale din România, din ultimii 32 de ani. Ca și la celelalte țări, am grupat aceste simptome în 5 serii de factori: ai producției, ai circulației economice, ai consumului, factori de natură organică și factori de natură socială.

În grupa factorilor producției am pus în primul rând cerealele, căci ele formează bogăția de căpetenie a României. Dintre cereale am ales cele 5 principale: grâu, porumb, secară, orz, ovăz. În statistica agricolă a României se aduc date privitoare la producția noastră agricolă încă dela 1860, de pe vremea marelui statistician și economist *Marțian*. Nu s'a întocmit însă, sau nu s'a publicat, nici o statistică agricolă pentru câți-va ani, anteriori anului 1886. Din cauza lipsei acestor date, n'am putut să urmărim producția anuală a cerealelor de cât dela 1886 și nu dela 1880, cum ne-am propus să facem pentru toate simptomele vieții economice a poporației române.

Alături de producția de cereale, capătă o importanță din ce în ce mai mare în timpul nostru producțiunea petrolului. Aceasta a crescut foarte repede în anii din urmă. Date pentru producția petrolului posedăm pentru un timp îndejuns de lung.

Tabloul de mai jos conține, an cu an, cifrele producției de cereale și de petrol.

Simptomele situației economice din România (1880—1912).

TABLOUL I: PRODUCȚIA

ANII	Porumb	Grâu	Secară	Orz	Ovăz	Totalul cerealelor	Petrol
	Hl. la Hectar	Hl. la Hectar	Hl. la Hectar	Hl. la Hectar	Hl. la Hectar	Mii de Hl.	Mii de tone
1880	—	—	—	—	—	—	15,9
81	—	—	—	—	—	—	16,9
82	—	—	—	—	—	—	19,0
83	—	—	—	—	—	—	19,4
84	—	—	—	—	—	—	20,3
85	—	—	—	—	—	—	26,9
86	14,9	10,4	9,8	9,2	15,3	48.576,3	23,4
87	9,3	14,8	11,3	10,8	18,4	47.491,3	28,3
88	12,8	15,6	17,1	16,0	17,7	59.672,5	30,4
89	15,3	13,2	11,8	10,9	11,8	51.920,2	41,4
1890	12,3	12,5	10,0	11,0	15,0	49.786,6	53,3
91	12,5	11,1	11,2	14,9	14,7	50.122,8	67,9
92	17,8	15,1	12,3	12,9	17,3	67.839,2	82,5
93	13,2	16,4	19,0	21,2	21,6	67.834,2	74,5
94	6,0	11,0	12,7	10,7	13,4	37.424,4	70,5
95	13,6	16,8	15,0	14,3	13,5	64.062,3	80,0
96	11,9	16,7	17,7	18,4	18,4	68.830,6	81,5
97	15,2	8,1	10,6	11,0	12,0	54.302,8	100,0
98	16,9	14,2	13,9	16,0	20,0	75.786,5	180,0
99	4,8	5,5	3,7	2,5	7,1	23.460,7	250,0
1900	14,7	12,6	12,9	11,7	12,0	60.267,5	250,0
01	12,4	15,6	16,0	17,0	22,0	84.458,5	270,0
02	11,1	18,1	14,2	17,1	24,0	69.846,2	310,0
03	13,7	16,1	15,9	19,7	25,9	78.276,5	384,3
04	3,3	11,0	5,8	13,4	10,4	35.338,1	500,0
05	10,6	18,5	16,1	7,7	17,2	75.872,3	614,8
06	22,1	19,8	17,1	17,6	24,2	110.306,8	887,0
07	10,5	8,7	6,1	13,9	17,8	49.430,9	1119,0
08	13,8	10,7	6,3	7,3	12,4	58.649,5	1147,7
09	11,6	11,8	8,0	12,8	18,9	61.979,6	1297,2
1910	18,4	20,0	16,0	18,8	23,4	99.135,3	1352,4
11	18,7	17,1	13,3	18,2	23,0	92.259,5	1544,0
12	17,6	15,1	11,8	15,0	19,2	84.046,0	1806,0

Producția cerealelor este exprimată în cifre relative, și anume se arată în hectolitri cantitatea produsă de un hectar. În același timp am calculat și cantitatea totală a celor 5 cereale în hl. Aceasta poate exprima uneori mai bine situațiunea economică, întru cât producția minimă a unui fel de cereale poate fi compensată prin producția maximă a altui fel de cereale. Producția petrolului este dată în cifre absolute, și anume în mii de tone.

Dintre factorii circulației economice, am ales factorii cei mai importanți. Cifrele importului și exportului, circulația internă a mărfurilor și a persoanelor și a corespondențelor, transmisiunea bunurilor prin vânzări voluntare și vânzări silite, portofoliul, scontul, incasso și emisiunea Băncii Naționale, toate aceste fenomene economice sunt redată an cu an în tabloul de la pag. 104.

Importul și exportul, de la 1880—1911, este exprimat în milioane lei și reprezintă valorile comerțului general. Circulația mărfurilor este arătată în tone kilometrice, la 1 km. de cale, iar circulația persoanelor este arătată în persoane kilometrice la 1 km. lungime de cale. În cifre aduse pentru corespondența poștală, se coprinde numărul scrisorilor private de tot felul, numărul expedițiilor de jurnale, probe de mărfuri, imprimare, hârtii de afaceri, iar în cifre date pentru corespondența telegrafică se coprinde numărul telegramelor transmise interne și externe. Cifrele transmisiunii bunurilor coprinde numărul vânzărilor imobiliare voluntare de o parte, iar de altă parte coprinde numărul vânzărilor silite imobiliare. În sfârșit, portofoliul, scontul, incasso și biletele puse în circulație de Banca Națională se exprimă prin valorile lor; raportul dintre emisiune și stocul metalic se arată prin cota procentuală a valorii biletelor emise față de valoarea stocului metalic.

Toate valorile din tabloul circulațiunii economice au crescut într-o mare măsură, în cursul ultimilor 34 de ani. Această creștere arată dezvoltarea treptată a economiei noastre naționale. Cum însă ne interesează mai ales variațiunile fiecărui factor economic în raport cu cifra populațiunii, e nevoie să exprimăm toate valorile de mai sus în cifre proporționale. Deaceea, raportând toate valorile la cifra probabilă a populațiunii din fiecare an, am obținut valoarea importului sau exportului de fiecare locuitor, apoi numărul corespondențelor postale și telegrafice de fiecare locuitor, și așa mai departe cu toți factorii circulației economice. Numai circulația internă a mărfurilor și a persoanelor nu

a mai fost raportată la cifra populației, întrucât era deja exprimată în cifre proporționale: tone kilometrice și persoane-kilometrice, de și după altă unitate de măsură. De

Simptome ale situației economice din România (1880—1913)

TABLOUL II: CIRCULAȚIA

Anii	Import		Export		Circulația persoanelor pe C. F. R.		Circulația mărfurilor pe C. F. R.		Circulația poștală privată		Correspondența telegrafică privată		Vânzări valutare		Vânzări silite		Portofoliul comercial al Băncii Naț.		Stocul (numerar și tratate)		Emisiunea		Incasso		Raport între stoc și emisiune		Trate și rezerve	
	în mil. lei	în mil. lei	în persoane-kilometri	în tone-kilometrice	Scrisori, jurnale, etc. în mil.	Telegrame la-tere și externe în mil.	Numărul lor în mii	Numărul lor în sute	în mil. lei	în mil. lei	în mil. lei	în mil. lei	în mil. lei	în mil. lei	Emisiunea reprezentată	în mil. lei												
1880	255,3	218,9	77,0	117,3	6,2	608,4	10,9	17,8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
81	274,7	206,5	82,3	131,1	7,1	793,8	13,1	7,5	26,8	19,0	34,1	265,0	42,3%	11,5														
82	268,8	244,7	82,1	124,2	7,9	849,5	16,3	8,3	30,6	44,4	72,5	325,6	31,7	17,7														
83	359,9	220,5	92,5	135,1	8,2	879,1	18,8	8,0	36,1	57,0	93,0	387,4	34,3	27,7														
84	294,9	184,1	85,2	125,2	8,8	854,1	19,1	6,3	34,1	60,1	88,8	325,9	38,8	16,6														
85	268,5	247,9	80,7	155,9	10,8	937,2	18,6	6,8	30,6	60,5	92,3	286,0	37,5	18,1														
86	296,4	255,5	83,3	170,6	11,0	951,5	16,0	7,7	31,5	60,5	100,5	320,5	34,6	12,6														
87	314,6	265,7	77,5	147,4	10,7	972,4	15,7	8,3	40,0	60,6	105,9	337,5	32,8	11,3														
88	310,3	256,7	74,4	165,2	11,6	1.047,2	15,7	8,0	35,4	59,3	112,9	328,4	29,7	13,0														
89	367,9	274,1	72,6	153,7	11,5	1.039,7	18,5	6,4	40,7	45,9	94,0	385,3	41,9	20,2														
1890	362,7	275,9	104,7	174,9	12,0	1.356,5	22,7	6,7	42,1	46,6	105,8	355,3	42,6	19,4														
91	436,5	274,6	134,1	199,7	13,6	1.570,6	26,1	6,1	65,8	59,5	123,8	397,8	47,9	15,4														
92	380,7	285,3	147,8	181,5	13,7	1.589,9	26,5	7,1	65,5	55,0	114,0	389,9	48,1	15,3														
93	430,4	370,6	150,3	223,7	18,4	1.609,4	28,5	5,1	100,2	77,6	131,4	501,5	59,1	22,1														
94	422,1	294,1	155,7	196,8	26,0	1.924,6	34,9	5,9	86,4	61,2	116,8	414,8	52,3	7,3														
95	304,5	265,0	148,5	188,4	37,4	2.294,9	33,2	5,7	88,9	67,4	119,2	479,4	56,1	40,9														
96	337,9	324,0	148,9	199,4	39,0	2.333,1	32,9	7,0	115,8	73,7	132,6	550,3	55,3	24,4														
97	355,7	224,1	133,9	173,6	48,7	2.259,8	36,5	9,4	149,0	77,2	138,9	493,2	55,8	12,9														
98	389,9	283,1	138,1	219,1	52,8	2.589,8	50,5	8,9	215,9	80,4	161,2	656,2	50,2	25,5														
99	333,2	149,1	132,6	169,2	47,8	2.238,0	47,6	9,1	211,4	70,3	141,3	560,4	49,4	1,8														
1900	216,9	280,0	113,4	182,4	41,7	2.128,9	36,7	10,7	170,9	49,2	116,9	677,3	42,1	59,3														
01	292,4	353,8	112,3	205,0	37,1	2.318,6	41,6	13,8	150,5	64,9	129,6	887,5	42,2	56,9														
02	283,3	374,8	119,2	209,4	51,6	2.517,3	52,6	17,1	135,1	85,8	164,1	796,7	51,8	52,0														
03	269,3	355,6	129,2	233,0	52,9	2.493,1	54,4	14,9	141,4	98,7	174,5	760,4	56,5	78,2														
04	311,3	261,8	126,7	211,5	68,5	2.635,0	57,5	13,6	155,4	95,1	178,9	561,0	53,1	21,2														
05	337,5	457,1	147,0	289,5	182,9	2.807,4	61,8	11,6	160,8	86,4	196,3	673,3	44,0	24,7														
06	422,1	491,3	171,6	295,6	180,8	3.173,0	71,6	11,0	218,3	109,4	239,0	776,7	45,8	28,4														
07	430,5	554,0	178,8	340,6	113,8	2.774,1	71,1	9,0	235,1	122,0	272,6	936,4	44,7	34,1														
08	414,0	379,4	185,0	308,8	121,2	2.616,1	62,2	8,8	266,5	129,0	263,0	770,0	40,0	31,9														
09	368,3	465,0	200,8	333,7	113,6	2.792,2	62,2	6,9	283,2	127,5	271,6	913,0	47,3	41,1														
1910	409,7	616,5	212,7	366,2	126,6	3.098,8	92,9	7,5	339,8	144,3	299,4	1.057,5	48,3	63,7														
11	555,7	691,7	237,8	418,7	127,0	3.329,8	114,4	7,1	415,8	189,6	382,3	1.491,8	49,8	92,8														
12	—	—	—	—	133,6	3.523,4	—	—	710,7	220,1	463,2	1.963,8	47,5	75,4														
13	—	—	—	—	—	—	—	—	846,3	356,3	423,6	1.976,5	48,1	62,7														

asemenea, nu a mai fost raportat la cifra populației procentul emisiunii față de stocul metalic al Băncii Naționale.

In acest chip, am dobândit alte expresii ale factorilor circulației economice cum se vede în tabloul următor :

TABLEUL II bis : Factorii circulației, exprimați în cifre proporționale

Anii	Import.	Export.	Traficul per-soanelor	Traficul mărfurilor	Circ. postală	Telegrame	Vânzări	Vânzări șifite	Portofoliul B.N.	Stocul B. N.	Emissiunea.	stoc și emisiune	Trate și remise	Incaso.	Taxa medie a scontului
	Lei de cap de loc.	Lei de cap de loc.	Pers. kilom.	Tone kilom.	De cap de loc.	De cap de loc.	La 1000 loc.	La 10000 loc.	De cap de loc.	De cap de loc.	De cap de loc.	Raport între	Lei de cap loc.	Lei de cap de loc.	
1880	56,1	48,1	77,0	117,3	1,3	0,1	2,2	3,9	—	—	—	—	—	—	—
81	59,4	44,7	82,3	131,1	1,5	0,1	2,8	1,6	5,8	4,1	7,3	42,3	2,5	57,3	4,16%
82	58,0	50,2	82,1	124,2	1,7	0,1	3,4	1,8	6,8	9,5	15,4	31,7	3,8	69,5	4,00
83	75,7	46,3	92,5	135,1	1,8	0,1	3,8	1,7	7,5	11,9	19,5	34,3	5,8	81,3	4,00
84	60,6	37,9	85,2	125,2	1,8	0,1	3,9	1,2	7,0	12,3	18,2	38,8	3,4	67,0	4,16
85	57,9	49,9	80,7	155,9	2,1	0,1	3,7	1,3	6,1	12,1	18,6	37,5	3,7	57,6	5,00
86	58,7	50,6	83,3	170,6	2,1	0,1	3,1	1,5	6,2	11,9	19,8	34,6	2,5	63,5	5,00
87	61,5	52,0	77,5	147,4	2,0	0,1	2,8	1,6	7,8	11,8	20,7	32,8	2,2	66,0	5,33
88	59,9	49,5	74,4	165,2	2,2	0,2	2,9	1,5	6,8	11,4	21,7	29,7	2,5	63,4	6,00
89	69,9	52,1	72,6	153,7	2,1	0,1	3,4	1,2	7,7	8,7	17,9	41,9	3,8	73,3	6,00
1890	68,2	51,8	104,7	174,9	2,2	0,2	4,1	1,2	7,9	8,7	31,1	42,6	3,6	66,8	5,32
91	80,9	50,9	134,1	199,7	2,5	0,2	4,8	1,1	12,2	10,0	22,9	47,9	2,8	73,8	5,00
92	70,1	52,6	147,8	181,5	2,5	0,2	4,8	1,3	12,6	10,1	21,0	48,1	2,8	71,9	5,95
93	78,4	67,5	150,3	223,7	3,3	0,2	5,1	1,1	18,2	14,1	23,9	59,1	4,0	91,4	5,38
94	76,3	53,2	155,7	196,8	4,7	0,3	6,1	1,0	15,6	11,0	21,0	52,3	1,3	74,8	6,24
95	54,0	47,0	148,5	188,4	6,6	0,4	5,8	1,0	15,6	11,0	21,1	56,1	7,2	85,0	5,36
96	59,1	56,7	148,9	199,4	6,8	0,4	5,6	1,2	20,2	12,9	23,2	53,3	4,9	96,3	5,00
97	61,4	38,6	133,9	173,6	8,4	0,4	6,2	1,6	25,7	13,3	23,9	55,8	4,2	85,1	5,00
98	66,5	48,3	138,1	219,1	9,0	0,4	8,5	1,5	36,8	13,7	27,5	50,2	4,3	111,9	5,32
99	55,9	25,0	132,6	169,2	8,0	0,4	7,9	1,5	35,5	13,3	23,7	49,4	0,3	94,0	6,48
1900	35,8	46,3	113,4	182,4	6,8	0,3	5,9	1,7	28,2	8,1	19,3	42,1	9,7	112,0	8,26
01	47,7	57,7	112,3	205,0	6,0	0,3	6,6	2,0	24,5	10,5	21,1	42,2	9,2	144,9	7,35
02	45,6	60,5	119,2	209,4	8,3	0,4	8,5	2,7	21,8	13,8	26,4	51,8	8,3	128,6	5,78
03	42,9	56,5	129,2	233,0	8,4	0,4	8,5	2,3	22,4	15,6	27,7	56,5	12,4	120,8	5,00
04	48,7	40,9	126,7	211,5	10,7	0,4	8,9	2,0	24,3	14,8	27,9	53,1	3,3	87,6	5,00
05	52,0	71,1	147,0	289,5	28,2	0,4	9,4	1,8	24,8	13,3	30,4	44,0	3,8	103,9	5,00
06	64,0	74,6	171,6	295,6	27,4	0,4	10,7	1,6	33,1	16,6	36,2	45,8	4,3	117,9	5,00
07	64,4	82,7	178,8	340,6	17,0	0,4	10,6	1,3	35,1	18,2	40,7	44,7	5,1	140,0	5,82
08	61,1	56,0	185,0	308,8	17,9	0,4	9,1	1,3	39,3	19,0	38,8	49,0	4,7	113,7	5,20
09	53,6	67,7	200,8	338,7	16,6	0,4	9,0	1,0	41,9	18,5	39,5	47,3	5,9	132,9	5,00
1910	58,8	88,5	212,7	366,2	18,1	0,4	13,2	1,0	48,7	20,7	42,9	48,3	9,1	151,9	5,00
11	79,8	97,5	237,8	418,7	17,9	0,4	16,1	1,0	58,6	26,7	53,9	49,8	13,0	210,5	5,00
12	—	—	—	—	18,4	0,4	—	—	93,2	30,4	64,0	47,5	10,4	230,1	5,00

In tabloul de mai sus, am ținut deci seama de ceea ce se numește *proporționalitatea* factorilor.

Ca factori ai consumului, am ales și pentru România, după același criteriu, ca și pentru țările studiate până acum. S'au ales anume acele obiecte de consum, care nu sunt indispensabile întreținerii vieții. Consumul acestor obiecte este mai propriu de a fi redus sau extins, în conformitate cu situația economică generală, dacă nu intervin factori de natură etnică sau morală.

Folosindu-mă de datele publicate de Ministerul de finanțe, am putut să redeau cantitatea de spirt și de bere consumată anual dela 1880 – 1912, precum și tutunul consumat, exprimat însă în valorile impozitului anual, încasat din consumația de tutun. Aceasta era cu atât mai ușor de știut, cu cât desfacerea tutunului este un monopol al statului. Pentru consumul de vin nu existau date, decât dela 1903, când s'a înființat fondul comunal. Pentru a cunoaște consumul pe un timp mai îndelungat, am întrebuințat o altă metodă: am adăogat la producția vinului (după statistica agricolă) importul anual de vinuri (după cifrele comerțului exterior); din această cantitate am scăzut exportul de vin, și astfel am obținut cantitatea de vin rămasă anual în țară pentru consum.

Dacă această metodă — foarte des întrebuințată în statisticele streine — dă rezultate exacte pentru consumul mediu pe perioade mai mari de timp, este însă mai improprie pentru a stabili consumul an cu an. În cazul nostru spre exemplu, nu tot vinul rămas în țară în anul, în care s'a produs, a fost și consumat. Deaceea, cifrele referitoare la consumul vinului le dau cu toată rezerva.

Alături de factorii consumului, am pus în același tablou și cifrele economiilor depuse la Cassa de Depuneri și Consemnațiuni, întrucât creșterea sau micșorarea economiilor arată o prosperitate sau o strâmtorare economică, întocmai ca și variațiile corespunzătoare ale factorilor consumului.

Astfel s'a alcătuit tabloul dela pag. 107.

În acel tablou, în afară de cifrele absolute, se mai arată și cifrele relative ale consumului. Astfel s'a calculat câți litri s'au consumat anual în medie de fiecare locuitor, atât din spirt cât și din vin. Consumul de bere s'a exprimat în litri la 100 loc. La consumul de tutun, s'a arătat cât s'a încasat de cap de locuitor ca impozit pe consumația de tutun. Iar la economii s'a calculat mijlocia depunerilor anuale la 100 locuitori.

Pentru a urmări efectele situației economice asupra vieții populațiunii, am căutat să aduc cifrele câtorva din factorii

cei mai de seamă, de natură organică și ne natură socială. Astfel am redat, după statistica mișcării populației cifrele morților și născuților, precum și cifrele probabile ale popo-

Simptomele situației economice din România

TABLOUL III: CONSUMUL

ANII	BERE		SPIRIT		VIN		TUTUN		ECONOMII	
	Litri în mii	De 100 de locuitori	Litri în mii	De cap de locuitor	Litri în mil.	De cap de locuitor	Impozite încasate în mil. lei	De cap de locuitor	Mil de Lei	Lei la 100 locuitori
1879—1880	1.126	24,7	10.077	2,2	—	—	20,9	4,6	—	—
81	2.685	58,0	25.675	5,5	—	—	23,6	5,1	1674	36,2
82	2.418	51,6	31.231	6,6	—	—	24,4	5,2	2257	48,1
83	1.969	41,3	24.287	5,1	—	—	25,5	5,3	2787	68,5
84	1.973	40,6	25.513	5,3	—	—	27,3	5,6	3724	76,5
85	2.403	48,5	23.000	4,7	—	—	27,9	5,6	4493	90,5
86	1.783	35,3	15.834	3,1	—	—	28,0	5,5	5166	102,3
87	1.820	35,6	6.861	1,3	—	—	29,2	5,7	5914	115,7
88	2.332	46,0	8.780	1,7	252,8	47,8	30,3	5,8	6773	130,8
89	2.779	52,8	8.682	1,6	303,2	57,6	31,2	5,9	7368	140,1
1889—1890	2.303	43,3	13.602	2,5	303,3	57,0	31,0	5,8	9437	177,4
91	2.599	48,2	17.789	2,3	352,9	65,5	32,7	6,0	10473	194,3
92	3.025	55,7	21.012	3,8	310,3	57,2	34,9	6,4	10992	202,6
93	3.215	58,6	20.780	3,8	124,2	22,6	35,6	6,4	12683	231,3
94	3.640	65,6	29.369	5,2	116,7	21,1	37,3	6,7	12038	216,9
95	4.154	73,7	26.773	4,7	336,0	59,6	36,5	6,4	12742	226,1
96	4.190	73,4	51.407	3,7	459,9	80,6	36,1	6,3	14294	250,3
97	5.289	91,2	13.985	2,4	23,9	4,1	37,4	6,4	14952	258,0
98	6.264	106,8	20.547	3,5	51,9	8,9	37,3	6,4	17744	302,5
99	9.079	152,4	31.025	5,2	206,0	34,6	39,9	6,7	14371	241,2
1899—1900	8.066	133,4	14.768	2,4	349,2	57,6	37,1	6,1	13358	220,9
01	5.309	86,6	8.242	1,3	89,0	14,5	37,4	6,1	16232	265,0
02	4.821	77,8	12.844	2,0	104,5	16,9	35,4	5,7	18522	298,9
03	5.960	94,7	18.641	2,9	185,5	29,5	36,5	5,8	20239	321,7
04	7.795	121,9	13.493	2,1	83,7	13,1	37,9	5,9	21239	332,2
05	8.642	133,3	10.577	1,6	176,1	27,2	37,6	5,8	25486	393,3
06	11.167	169,5	10.872	1,6	176,4	26,8	40,4	6,2	27637	419,7
07	13.425	201,2	11.846	1,7	97,2	14,5	43,4	6,4	28186	421,7
08	17.848	263,6	18.295	2,7	223,8	33,8	46,8	6,9	24056	355,2
09	18.606	271,0	12.883	1,8	127,4	18,1	47,8	6,9	25646	373,5
1909—1910	18.622	267,3	12.626	1,8	172,1	14,6	50,0	7,1	26914	386,3
11	17.622	248,6	11.619	1,6	100,3	14,6	51,5	7,2	28990	409,1
12	26.530	366,9	15.600	2,1	—	—	56,8	7,8	22746	314,6

rațiunii din fiecare an, începând dela 1880. Intre factorii de natură socială, am pus căsătoriile, divorțurile, nașterile nelegitime, falimentele, infracțiunile și sinuciderile. Pentru adunarea acestor factori, m'am folosit de statistica judiciară și în parte de statistica mișcării populației.

In acest chip, am alcătuit tabloul de mai jos:

Simptomele situației economice a României
TABLOUL IV : FACTORI SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI
 A. Cifre absolute

ANII	Factori de natură organică			Factori de natură socială					
	Cifra popula- țiunii	Născuți legitimi	Morți	Căsătorii	Divorțai	Născuți nelegitimi și găsiți	Falimente	Acuzați	Sinuși
1880	4.545.821	162.012	163.226	79.484	—	9.228	214	56.617	—
81	4.622.674	182.506	123.390	84.134	—	9.498	140	80.783	—
82	4.687.722	179.399	132.411	88.484	—	9.821	283	92.339	—
83	4.762.193	193.939	124.069	94.412	—	10.362	128	97.435	—
84	4.762.037	190.540	123.809	81.095	—	10.873	258	100.239	—
85	4.960.043	201.760	123.814	79.172	—	11.821	255	110.306	—
86	5.046.363	200.804	134.739	77.976	—	12.016	168	112.764	209
87	5.108.406	197.083	155.769	77.922	—	12.490	122	106.147	195
88	5.117.629	207.296	158.674	76.672	—	12.362	172	106.365	275
89	5.256.221	200.717	142.869	82.244	—	12.505	181	111.888	250
1890	5.318.341	192.114	150.786	77.288	—	12.553	255	105.858	298
91	5.392.576	214.581	162.287	88.534	—	13.702	266	114.955	299
92	5.424.517	198.670	187.977	83.514	—	13.009	355	117.436	372
93	5.485.739	207.468	169.132	81.054	1.738	14.647	334	149.835	261
94	5.544.705	210.469	175.877	99.072	1.760	16.136	527	173.835	358
95	5.635.434	219.174	155.702	82.964	1.876	19.017	351	181.864	390
96	5.709.959	213.841	166.132	94.492	1.926	18.587	419	186.163	379
97	5.795.235	229.333	171.808	83.016	2.158	19.517	443	210.499	372
98	5.863.037	197.046	155.353	87.522	2.242	17.983	452	222.008	402
99	5.956.690	229.757	163.881	100.280	2.400	20.693	748	300.045	446
1900	6.045.352	214.000	146.201	80.830	2.564	20.843	550	337.617	433
01	6.124.694	218.258	160.361	87.500	2.670	22.445	240	329.035	237
02	6.195.752	218.945	171.828	110.912	2.630	22.941	167	344.917	304
03	6.291.992	227.714	156.006	109.602	3.346	24.532	227	387.883	331
04	6.392.273	230.382	155.936	103.624	3.600	25.795	274	423.608	320
05	6.480.338	222.289	160.080	102.412	3.444	25.856	328	421.702	312
06	6.585.582	236.225	157.204	133.726	3.474	26.213	298	488.898	243
07	6.684.265	249.854	175.794	140.526	4.334	24.633	369	480.392	282
08	6.771.722	274.782	185.393	122.998	4.768	25.068	392	663.189	373
09	6.865.739	257.964	188.325	126.424	5.302	24.378	615	672.530	421
1910	6.966.002	249.453	172.845	128.572	5.694	23.653	694	705.897	430
11	7.086.796	274.711	179.076	149.084	5.058	25.159	553	729.413	377
12	7.230.418	288.723	165.616	124.800	5.996	25.367	917	—	326

Pe lângă cifrele absolute, am calculat și cifrele relative pentru fiecare factor, raportându-mă la numărul probabil al populațiunii din fiecare an. Astfel s'a calculat nupțialitatea, natalitatea, mortalitatea, la 1000 locuitori. Divorțurile s'au raportat la căsătorii, și s'a exprimat numărul divorța-

tilor la 1000 căsătorii; iar nașterile nelegitime s'au raportat la nașterile legitime, exprimându-se numărul născuților nelegitimi la 1000 născuți legitimi. Falimentele, condamnările și sinuciderile s'au raportat la cifra anuală a populațiunii. Astfel s'a alcătuit tabloul 4 bis.

TABLEUL IV bis : FACTORI SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI
B. Cifre relative

ANII	Factori de natură organică		Factori de natură socială					
	Natalitatea	Mortalitatea	Nuptialitatea	Divorțuri	Natalitatea nelegitimă	Falimente	Criminalitatea	Sinucideri
	‰	‰	‰	‰	‰	‰	‰	‰
1880	35,6	35,9	17,5	—	2,0	4,7	1,2	—
81	39,5	26,7	18,2	—	2,1	3,0	1,7	—
82	38,3	28,2	18,9	—	2,1	6,0	2,0	—
83	40,7	26,1	19,8	—	2,2	2,7	2,0	—
84	39,2	25,5	16,7	—	2,2	5,3	2,1	—
85	40,7	25,0	16,0	—	2,4	5,1	2,2	—
86	39,8	26,7	15,5	—	2,4	3,3	2,2	4,1
87	38,6	30,5	15,3	—	2,4	2,4	2,1	3,8
88	40,0	30,6	14,8	—	2,4	3,3	2,1	5,3
89	38,2	27,2	15,6	—	2,4	3,4	2,1	4,8
89	36,1	28,4	14,5	—	2,4	4,8	2,0	5,6
91	39,8	30,1	16,4	—	2,5	4,9	2,1	5,5
92	36,6	34,7	15,4	—	2,4	6,5	2,2	6,9
93	37,8	30,8	14,8	21,4	2,7	6,1	2,7	4,8
94	38,0	31,7	17,9	17,8	2,9	9,5	3,1	6,5
95	38,9	27,6	14,7	22,6	3,4	6,2	3,2	6,9
96	37,4	29,1	16,5	20,9	3,3	7,3	3,3	6,6
97	39,6	29,6	14,3	26,0	3,4	7,6	3,6	6,4
98	33,6	26,5	14,9	25,6	3,1	7,7	3,8	6,9
99	38,6	27,5	16,8	23,9	3,5	12,6	5,0	7,5
1900	35,4	24,2	13,4	31,7	3,4	9,1	5,6	7,2
01	35,6	26,2	14,3	30,5	3,7	3,9	5,4	3,9
02	35,3	27,7	17,9	23,7	3,7	2,7	5,6	4,9
03	36,2	24,8	17,4	30,5	3,9	3,6	6,2	5,3
04	36,0	24,4	16,2	34,7	4,1	4,3	6,6	5,0
05	34,3	24,7	15,8	33,6	4,0	5,1	6,5	4,9
06	35,9	23,9	20,3	26,0	4,0	4,5	7,4	3,7
07	37,4	26,7	21,0	30,8	4,3	5,5	7,2	4,2
08	36,6	27,4	18,2	38,8	3,7	5,8	9,8	5,5
09	37,6	27,4	18,4	41,9	3,5	9,0	9,8	6,1
1910	35,8	25,2	18,4	44,3	4,0	10,0	10,1	6,2
11	38,8	25,7	21,0	40,6	4,2	7,8	10,3	—
12	39,9	22,9	17,2	48,0	3,5	12,7	—	4,5

Din cele spuse până aici, se vede că toate simptomele situației economice din România au fost exprimate și în cifre proporționale. Din variațiunile acestor cifre, se poate constata schimbările reale în situațiunea economică. Într'adevăr, mărirea cifrelor circulațiunii interne a mărfurilor și persoanelor dela 1880—1912 nu ne dă o idee clară asupra intensivării treptate a acestui factor economic, pentru că în intervalul de timp considerat s'a înmulțit și populația. Sau, creșterea cantității de spirt, consumate în România nu însemnează în acelaș timp o creștere paralelă a alcoolismului; numai cantitatea de spirt mijlocie, consumată de 1 locuitor, ne poate arăta, prin variațiunile ei, când crește sau scade în realitate consumul de spirt.

De aceea, indicii numerici, meniți să arate variațiunile comparative ale diversilor factori economici, trebuiesc să fie calculați pe baza cifrelor proporționale sau relative a factorilor economici considerați. În acest chip am alcătuit tablourile indicilor numerici ai tuturor simptomelor situațiunii economice din România, luând de bază media anilor 1890—1899.

Să vedem mai întâi indicii numerici ai factorilor producției (pag. 111).

În genere, toți factorii producției arată o creștere în ultimii ani, întrucât cifrele la care se ridică în acești ani sunt superioare maximelor din anii mai dinainte, iar minimele ultimilor ani nu se mai scoboară până la nivelul minimelor dinainte de 1900. Producția cerealelor este însă mai neregulată; fluctuațiunile sunt foarte mari, iar creșterea generală este foarte mică. Dimpotrivă, producția petroleului are un mers foarte regulat și nu arată aproape niciodată scăderi. În cursul celor 32 de ani considerați, cifrele producției petroleului se ridică enorm; producția ultimilor ani e aproape de 100 ori mai mare decât producția de acum 30 de ani.

Spre a vedea toate variațiunile acestor factori, precum și legătura, care există între ele, am alcătuit diagrama de mai jos, după tabloul indicilor factorilor producției. Pe ordonată am însemnat indicii la intervale de 10, iar pe abscisă am însemnat anii, dela 1880—1912. (Diagrama producției în România pag. 112).

Curbele grâului, orzului, ovăzului și secarei au un mers aproape identic, dacă luăm în vedere fluctuațiunile mai mari. Astfel, aceste curbe ne arată maxime în jurul anilor: 1888, 1893, 1896, 1898, 1901—1903, 1906, 1910—1911; iar în

jurul anilor : 1889—1892, 1894, 1897, 1899, 1904 și 1907—1908 curbele arată minime. Curba producției porumbului urmează mersul celorlalte curbe mai ales la fluctuațiile lor mari, dar se depărtează puțin de ele în anii, în care variațiile sunt mai mici. Astfel, curba producției porumbului

Numere indici ale simptomelor economice din România

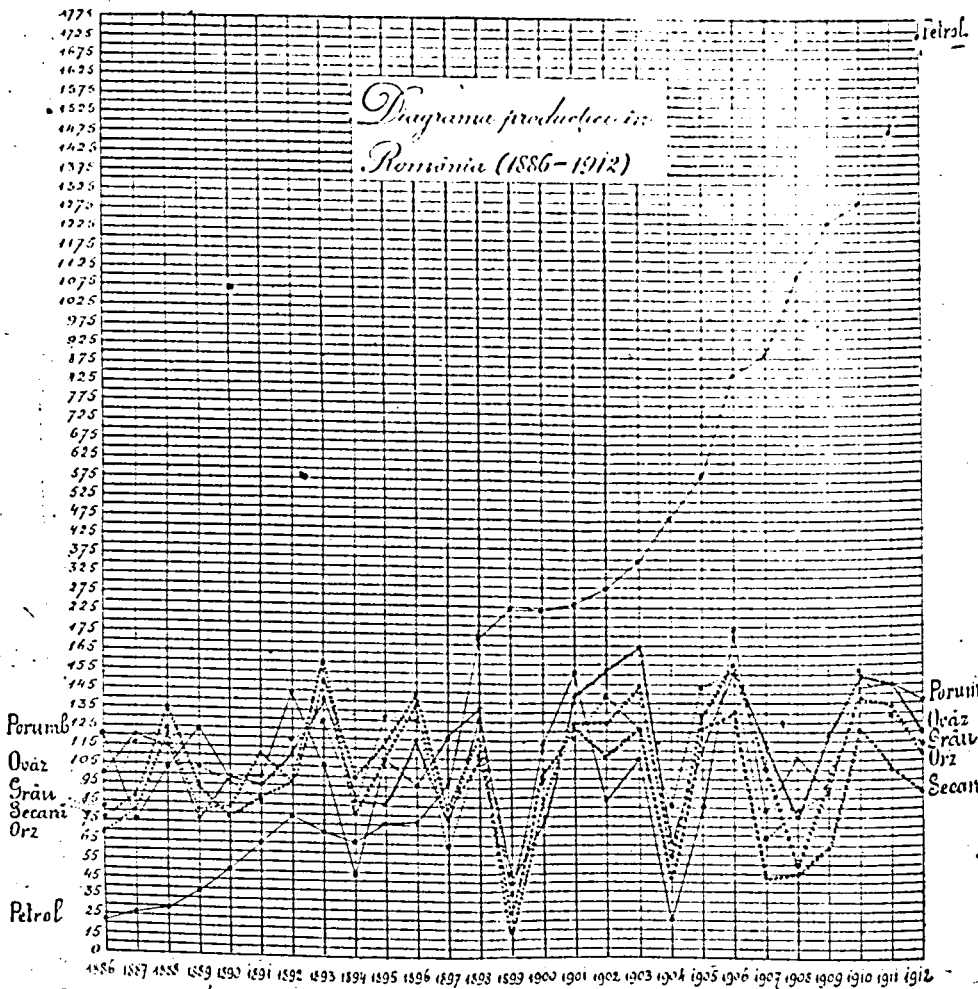
TABLOUL I: PRODUCȚIA

ANII	Porumb	Grâu	Secară	Orz	Ovăz	Totalul cerealelor	Petroleu
1880	—	—	—	—	—	—	15
81	—	—	—	—	—	—	16
23	—	—	—	—	—	—	18
83	—	—	—	—	—	—	18
84	—	—	—	—	—	—	28
85	—	—	—	—	—	—	25
86	120	81	77	69	100	96	22
87	75	116	89	81	120	92	26
88	103	125	135	121	115	116	29
89	123	104	93	82	77	99	39
1890	99	98	79	83	98	93	51
91	100	87	88	112	95	92	65
92	143	119	97	97	113	126	79
93	106	129	150	160	141	124	71
94	49	86	100	81	87	67	67
95	109	132	119	108	86	114	77
96	96	131	143	139	120	121	78
97	122	63	84	83	78	93	96
98	136	112	110	121	131	130	178
99	38	44	29	19	46	39	240
1900	113	99	102	88	78	100	240
01	156	122	126	128	143	138	259
02	89	144	112	129	156	113	298
03	110	127	126	149	169	125	369
04	26	86	47	58	67	55	480
05	85	148	127	133	117	118	590
06	178	156	135	160	158	168	853
07	84	68	48	105	116	73	907
08	111	84	50	55	81	86	1103
09	93	93	63	97	123	90	1247
1910	148	157	126	142	153	143	1300
11	150	134	105	138	150	132	1484
12	142	119	93	113	125	117	1736

arată minime în anii : 1894, 1899, 1904 și 1907—1909, adică tocmai în anii, în cari și producția celorlalte cereale principale a fost minimă. De asemenea producția porumbului e maximă în 1898, 1901, 1906 și 1910—1911. Dar curba porumbului are maxime în 1889 și 1892, când cur-

bele celorlalte cereale arată minime. În genere, variațiile producției porumbului dela an la an sunt mai mari.

Curba petrolului se ridică repede, dar în mersul ei arată oarecare depresiuni, care stau în legătură cu producția agri-

colă. Astfel, curba petrolului are depresiuni în jurul anului 1894 și în jurul anului 1900, adică tocmai în anii de criză a producției agricole. Dela 1900 înainte însă, curba petrolului se ridică foarte repede și crizele agricole dela 1904 și 1907-1908 nu o mai influențează.

După cum vom vedea mai în urmă, producția petrolului, cu toată creșterea enormă din ultimul timp, nu reprezintă decât, o parte foarte mică din producția națională a României. Așa dar, ceea ce hotărăște fluctuațiile celorlalte simptome economice, — ale circulației, consumului, etc. — este în primul rând producția agricolă. Înainte deci de a trece la urmărirea variațiilor altor factori economici, este necesar să insistăm puțin asupra unor cauze speciale, care influențează producția agricolă.

Cauzele principale ale variațiunii producției agricole în România trebuiesc căutate în primul rând în elementele climatice. E regretabil că institutul meteorologic nu urmărește mai de aproape fenomenele economice, care stau în legătură cu schimbările climatice, și se mărginește mai mult la cercetări teoretice, de caracterizare a climei în genere. Variațiile temperaturii după anotimpuri, variațiile vânturilor și în special variațiile umidității, ale precipitațiilor atmosferice, ne-ar explica aproape complet schimbările de producțiune agricolă. Mai mult chiar. Posibilitatea prevederii, rezultată în urma cercetărilor meteorologice pe perioade îndelungate de timp, ne-ar aduce în stare să prevedem schimbări în viața economică, prin cunoașterea anterioară a unor ani agricoli buni sau răi. Căci sunt țări, cum este Anglia, pentru care s'a stabilit o oarecare regularitate în alternarea perioadelor mai bogate și mai sărace în căderi de apă, dacă se iau în considerare perioade mai lungi de vreme.

În această ordine de cercetări, am avut puțința să urmăresc raporturile dintre cantitatea mijlocie de apă căzută în România și producția agricolă din cursul a 20 de ani, dela 1891—1910.

Pentru a urmări această cauzalitate, am pornit dela principiul cunoscut al vieții plantelor în genere: Orice element necesar vieții unei plante condiționează creșterea acelei plante prin cantitatea, în care se prezintă. Când elementul necesar lipsește, planta nu se poate desvolta. Când elementul necesar se găsește într'o anumită cantitate, la limita căreia planta poate trăi, atunci avem un minimum de producție a plantii. Dar nu e acest singur minimum. Peste o anumită cantitate din elementul dat, planta nu se mai desvoltă în condiții bune. Cu cât cantitatea crește, cu atât viața plantii e mai grea, până când ajunge momentul de saturație, când planta moare. Între aceste două limite, există o distanță anumită în seria cantităților din elementul considerat, distanță pe care

viața plantii se zice că e normală. Limita de sus și de jos a cantității elementului necesar vieții normale a plantii, este variabilă, și stă în legătură cu prezenta celorlalte elemente necesare vieții plantii. Dar între aceste limite ale vieții normale, dezvoltarea plantii este proporțională cu cantitatea elementului considerat.

În cazul, care mă preocupă, cantitatea de apă căzută e unul din elementele necesare vieții cerealelor. Însă, nu se poate spune, că cu cât a căzut mai multă apă într'un an, cu atât producția de cereale e mai mare. Dela o anumită cantitate înainte, cerealele ajung la saturație și creșterea lor nu mai e posibilă. A trebuit prin urmare să stabilesc acele cantități de ploae, care ar face dezvoltarea cea mai avantajoasă a cerealelor. Limitele acestei cantități normale se pot stabili mai precis prin ajutorul analizelor chimice și fiziologice. N'ar fi nici în acest caz limite fixe, ci totdeauna variante în funcțiune de alte cantități, cum ar fi de temperatură, vânturi, etc.

În lipsa datelor bazate pe asemenea studii, m'am folosit de metoda mediilor. Am calculat media cantității de apă căzute anual în cursul celor 20 de ani, dela 1891—1910, și apoi am calculat deviațiunile, — sau erorile, cum se zice în statistică — dela această medie, în fiecare an.

Spre a putea face comparația mai cu ușurință, am calculat și producția medie a tuturor cerealelor, precum și deviațiunile dela medie, pe aceeași 20 de ani, folosindu-mă de indicii numerici din tabloul dela pag. 111, calculați pe baza cantității totale a celor cinci cereale principale.

În acest chip am alcătuit tabloul dela pag. 115¹⁾:

Deviațiunile dela medie, din tabloul de mai sus, ne arată limitele cantității de apă căzută, în lăuntru cărora dezvoltarea cerealelor e normală, e minimă sau maximă. Pe baza acestor deviațiuni, am construit curbele respective pentru cereale și pentru cantitatea de ploae. La întretăerea abscizei și ordonatei din diagrama de mai jos, am notat pe ordonată *o*. Deasupra abscizei, am scris pe ordonată erorile pozitive, iar de sub absciza am scris erorile negative. În modul acesta, am alcătuit diagrama dela pag. 116.

Cele mai mari devieri — pozitive sau negative — fac aproape imposibilă dezvoltarea cerealelor. Fluctuațiunile curbei căderilor de apă atrag după ele fluctuațiuni identice ale curbei

¹⁾ Pentru datele meteorologice m'am servit de „*Analele Institutului Meteorologic al României*”, pe diferiți ani, dela 1902, în special de studiile publicate acolo de St. C. Hepites.

cerealelor. La maximele curbei cantității de apă din 1892—1893, 1885, 1901, 1906 și 1910, corespund maxime ale producției cerealelor, după cum la minimele curbei cantității de apă din 1894, 1898—1899, 1903—1904 și 1907—1908, corespund minimele curbei cerealelor. Din această constatare, se poate vedea că deviațiunile pozitive sau negative ale cantității de apă, căzută anual în România, nu sunt așa de mari, în cât să se apropie prea mult de limita saturațiunii sau insuficienții absolute pentru dezvoltarea cerealelor. Numai într'un singur an se observă clar fenomenul saturațiunii. În anul 1897, deviațiunea dela medie a apei căzute în România e așa de mare, în cât îngreuiază

ANII	Mijlocia anuală de apă căzută	Deviațiunile dela medie	Indicii numerici ai producției de cereale	Deviațiunile dela medie
1891	531 mm.	— 31	92	— 9
92	596 "	+ 34	126	+ 25
93	615 "	+ 53	124	+ 23
94	414 "	— 148	67	— 34
95	668 "	+ 106	114	+ 13
96	458 "	— 104	121	+ 20
97	841 "	+ 279	93	— 8
98	511 "	— 51	130	+ 29
99	527 "	— 35	39	— 62
1900	662 "	+ 100	100	— 1
01	741 "	+ 179	138	+ 37
02	523 "	— 39	113	+ 12
03	468 "	— 94	125	+ 24
04	479 "	— 83	55	— 46
05	527 "	— 35	118	+ 17
06	591 "	+ 29	168	+ 67
07	435 "	— 127	73	— 28
08	535 "	— 27	86	— 15
09	517 "	— 45	90	— 11
1910	594 "	+ 32	143	+ 42

Media pentru perioada 1891—1910 : 562 mm.

Media pentru perioada 1891—1910 : 101

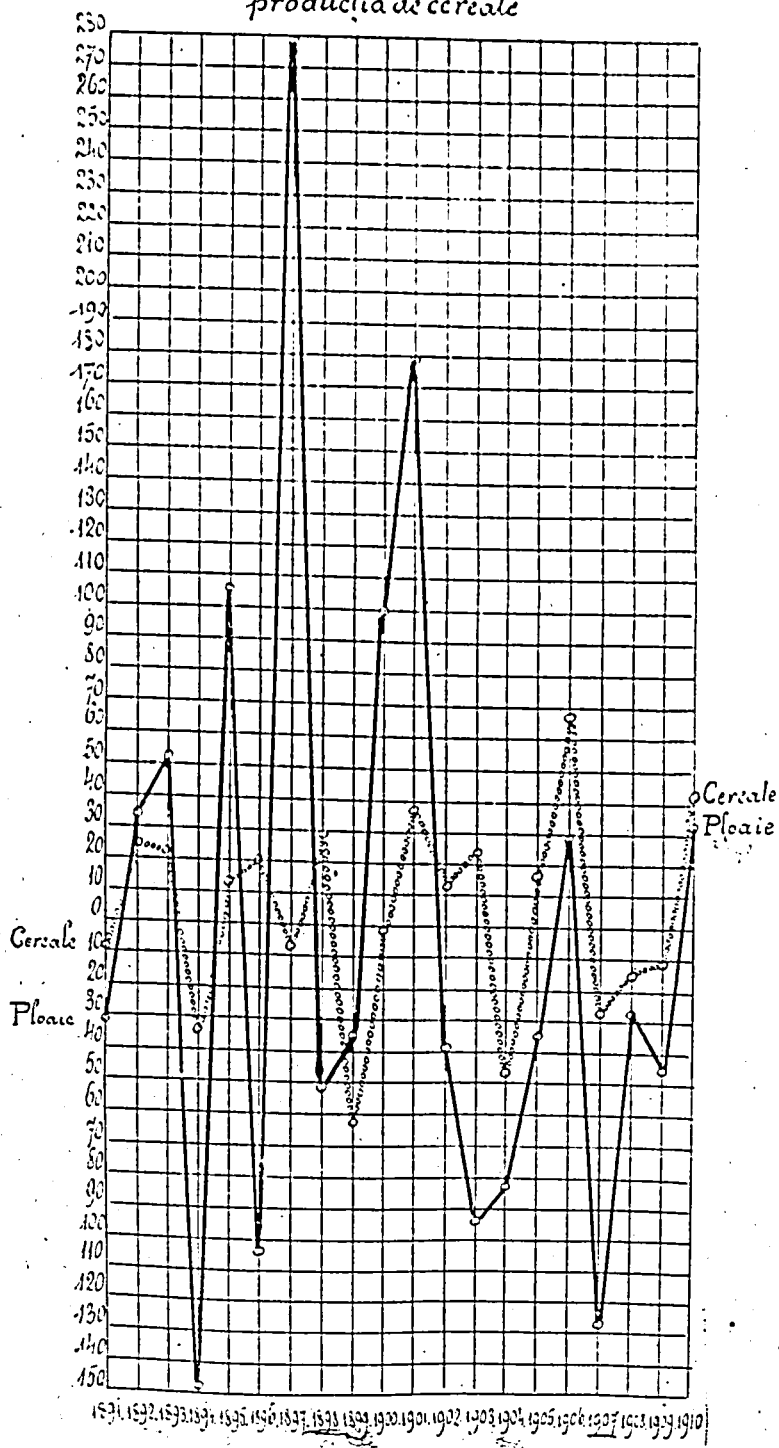
dezvoltarea cerealelor, și în loc de o creștere paralelă a producției de cereale, observăm o scădere însemnată a producției.

Din observarea mai atentă a curbelor diagramei de mai jos, se mai constată că apa căzută într'un an nu rămâne fără influență asupra vegetației anului următor. Astfel, din cauza mării cantități de apă căzută în cursul anului 1895, producția cerealelor continuă a fi mare și în anul 1896, deși cantitatea de apă, căzută în acest din urmă an, a scăzut în mod simțitor.

Regularitatea, pe care am constatat-o între mersul pro-

Diagrama

raportului dintre cantitatea de ploaie și
producția de cereale

ducției de cereale și mersul căderilor de apă, ar deveni și mai perfectă, dacă am diferenția cerealele și dacă am ține seamă de căderile de apă pe anotimpuri sau chiar pe luni.

Avem, prin urmare, în acest fel de cercetări, un mijloc de prevedere a producției agricole, adică a celei mai mari ramuri de bogăție a economiei noastre naționale. Importanța acestor cercetări devine cu atât mai mare, cu cât producția agricolă a României influențează mult mersul altor factori economici. Să vedem, mai întâi, cari sunt variațiunile factorilor circulației economice și în ce legătură stau ele cu factorii producției.

În tabloul II bis, dela pag. 105, am dat cifrele proporționale ale factorilor circulației. Pe baza acestor cifre, am calculat indicii numerici ai fiecărui factor, servindu-mă de media pe perioada de timp 1890—1899. În tabloul dela pag. 118, se arată acești indici numerici.

N'am calculat, și n'am trecut în acest tablou indicii scontului Băncii Naționale, pentru că variațiile taxei scontului, indicând cu multă precizie momentul acut al unei crize sau al unui avânt, ele trebuiesc urmărite în intervale de timp mai scurte. Media anuală a taxei scontului nivelează prea mult mișcările din cursul unui an, în cât se poate ca ridicări și scoborări rezezi și mari ale taxei scontului să dispară, dacă se calculează numai media. Așa fiind, nu am mai putea urmări fluctuațiile reale ale acestui factor de prevedere economică de mare importanță, dacă am lua mediile anuale și am calcula indicii lor anualii. De oarece pentru România am avut la îndemână mai ușor datele necesare, privityoare la variațiunile reale ale taxei scontului, avem puțința să aprofundăm acum mai mult chestiunea, care ne preocupă.

Fluctuațiunile factorilor economici, pentru a fi urmărite mai ușor, le-am arătat prin curbe în diagramele circulației: A. B. C.

În diagrama dela pag. 119 se văd fluctuațiile circulațiunii bunurilor, ale circulațiunii persoanelor și ale comunicațiunilor dintre persoane, adică mersul acelor factori, cari arată în mod concret intensitatea vieții economice. Curba exportului este ridicată până în 1882, de când începe să scadă, ajungând un minimum în 1884. De asemenea, curba importului, după un maximum în 1883, începe să scoboare, până la 1885—1886. În acești din urmă ani însă, exportul se ridică și continuă să crească până ajunge un maximum în 1893, atrăgând după sine o creștere a importului, până la

maximum din anii 1891—1893. Maximele acestea sunt corespunzătoare cu maximele producției agricole din aceiași ani. Mai departe, exportul și importul scad până la un mi-

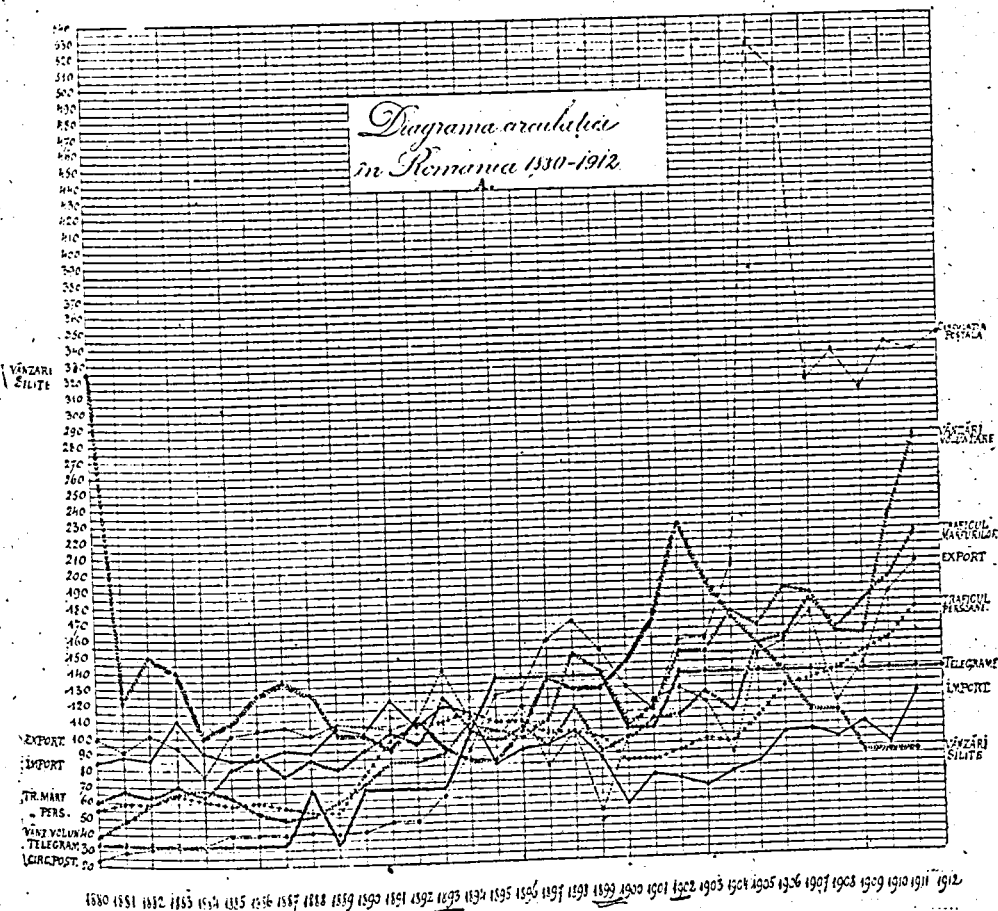
Indicii numerici ai simptomelor situațiunii economice din România

TABLEUL II : FACTORII CIRCULAȚIEI

ANII	Import	Export	Traficul persoanelor	Traficul mărfurilor	Circulație postală	Telegrame	Vânzări voluntare	Vânzări silite	Portofoliul B. N.	Stocul metallic at B. N.	Emitiunea	Raport între stoc și emisiune	Trate și remise	Incaso
1880	83	98	55	60	24	33	38	325	—	—	—	—	—	—
81	88	91	59	67	28	33	48	122	29	34	30	81	78	67
82	86	102	59	64	31	33	58	150	34	79	64	61	118	81
83	111	94	64	70	33	33	65	141	37	99	81	66	181	95
84	90	77	61	64	33	33	67	100	35	102	76	75	106	78
85	86	101	58	80	38	30	63	108	30	100	77	72	115	67
86	87	103	59	88	38	33	53	125	31	99	82	67	78	74
87	91	105	56	76	37	33	48	133	39	99	86	63	68	77
88	89	100	53	85	40	66	50	125	34	95	90	57	78	74
89	104	106	52	79	38	33	58	100	38	72	75	81	118	86
1890	101	105	75	90	40	66	70	100	39	72	121	82	112	78
91	120	103	96	100	46	66	82	91	61	91	95	92	87	86
92	104	107	106	94	46	66	82	108	63	84	87	93	87	84
93	117	137	107	121	61	66	87	91	91	116	100	114	125	107
94	113	108	111	102	87	100	105	83	78	91	87	101	40	87
95	80	95	106	95	122	133	100	83	79	99	88	108	225	99
96	88	115	106	103	125	133	96	100	101	107	96	107	131	113
97	91	78	98	90	155	133	107	133	928	110	100	108	68	100
98	99	98	99	113	166	133	146	125	184	114	115	97	134	131
99	83	50	95	87	148	133	136	125	177	110	99	95	9	110
1900	53	94	80	94	125	100	101	141	141	67	80	81	303	131
01	71	117	80	105	111	100	113	166	122	87	88	81	287	170
02	68	123	85	108	153	133	146	191	112	130	115	109	387	141
03	64	115	92	121	154	133	146	225	109	115	110	100	259	151
04	72	83	90	109	198	133	170	166	121	123	116	102	103	102
06	77	144	105	150	522	133	162	150	124	110	126	85	118	122
06	95	151	123	153	507	133	184	133	165	138	151	88	134	138
07	96	168	127	176	314	133	182	108	175	151	170	86	159	164
08	91	114	132	159	331	133	157	108	191	158	162	95	147	133
09	100	137	144	175	307	133	155	83	209	154	165	91	184	156
1910	87	180	152	189	335	133	227	83	243	172	179	93	284	178
11	119	198	170	217	331	133	277	83	294	222	225	96	406	247
12	—	—	—	—	340	133	—	—	491	253	267	92	325	270

nium în anul 1895, corespunzător crizei agricole din 1894. În anii următori, exportul variază repede, după cum variază și producția agricolă, crescând în 1896, scăzând în 1897 și

iarăși ridicându-se în 1898. În anul 1899 am avut cea mai slabă producție agricolă și ca urmare cel mai mic export din tot timpul dela 1880 până astăzi. Importul scade și el în urma depresiunii factorilor de mai sus, și ajunge un mi-

nimum în 1900. După acest an se petrece o schimbare foarte însemnată în raporturile dintre import și export: importul rămâne în continuu mai mic decât exportul, balanța comercială fiindu-ne în continuu nefavorabilă. În afară de aceasta, fluctuațiunile importului sunt mult mai mici decât ale exportului. Curba importului de abia arată ușoare ridicări în 1901 1906—1907, 1909 și 1911 și foarte slabe de-

presiuni în 1903, 1908 și 1910. Dimpotrivă, curba exportului se ridică repede după 1899 și ajunge la un maximum în 1902. După o scădere bruscă până la 1904, curba se ridică din nou până la 1907, arătând un maximum neatins în trecut. În sfârșit, după o scoborâre destul de mare în 1908, curba se ridică neîncetat ajungând un maximum în 1911¹⁾.

Din observarea atentă a curbelor, reprezentând traficul mărfurilor și traficul persoanelor, se poate vedea cum și acești factori se conformează mersului general schițat până acum. Curba traficului mărfurilor arată o circulație mai intensă în anii: 1883, 1885—1886, 1893, 1896, 1898, 1903, 1907, și 1911, ajungând maxime în acești ani, cari am văzut că se remarcă prin maxime ale acestor factori economici. Din contră, traficul mărfurilor a fost slab în anii 1884, 1887, 1894—1895, 1897, 1899, 1898, 1904 și 1908, iarăși anii de depresiune a factorilor urmăriți până aci. Traficul persoanelor are variațiuni mai lente și mai persistente. Totuși se remarcă în deajuns avânturile din jurul anilor: 1883, 1893, 1903, și apoi până la 1911, precum și depresiunile din jurul anilor: 1888—1889, 1899 și 1904.

Circulația postală și telegrafică sunt mai puțin impresionabile, dar perturbările mari ale vieții economice, precum și avânturile însemnate, se oglindesc și în mersul acestor factori. Astfel, curbele circulației postale și telegrafice se mențin la un nivel scăzut până la 1893, când ambele încep să se ridice foarte repede; curba telegramelor se menține la un nivel maxim dela 1895—1899, iar curba circulației postale atinge un maximum în 1898. Depresiunea economică dela 1899—1900 se oglindește imediat în circulațiile postale și telegrafice, ale căror curbe se scoboară brusc, ajungând minime în anii 1900—1901. Dela această dată înainte, mersul curbelor e diferit. Curba telegramelor se ridică la același nivel, ca și înainte de 1899, și continuă să rămână astfel până la 1912, fără a fi influențată de crizele din anii 1904 și 1908. Curba corespondențelor postale se ridică moderat până la 1904, dar de aci înainte creșterea corespondențelor postale este extraordinar de repede. În anii 1905—1906, curba corespondențelor postale atinge un maximum absolut, după care se scoboară repede în 1907 și nu se mai ridică la acea înălțime până la 1912.

Vânzările voluntare și silite oglindesc mai bine decât cir-

¹⁾ Asupra mersului comerțului exterior al României a se vedea amănunțele în lucrarea noastră: *L'Évolution du commerce extérieur de la Roumanie*. București 1914.

culația postală și telegrafică situațiunea economică generală. Ambele au însă fluctuațiuni mai persistente, așa încât maximum sau minimum acestor factori se găsește adesea cu un an sau doi după momentele de avânt sau depresiune. Numărul vânzărilor voluntare crește când situația economică e prosperă și invers. Astfel curba vânzărilor voluntare ajungē un maximum în anii 1883—1884, apoi scoboară treptat și atinge un minimum în jurul anului 1887. De aci înainte curba se ridică, și după oarecare mici depresiuni în 1895—1896, ajunge un maximum în 1898, an de prosperitate. În anii 1899 și 1900 criza se manifestă printr'o scădere simțitoare a numărului vânzărilor voluntare. Mai departe, curba vânzărilor voluntare arată maximum în 1906, minimum în 1908—1909 și iarăși maximum absolut în 1911, adică o corespondență perfectă cu anii de avânt și depresiuni, constatați la ceilalți factori.

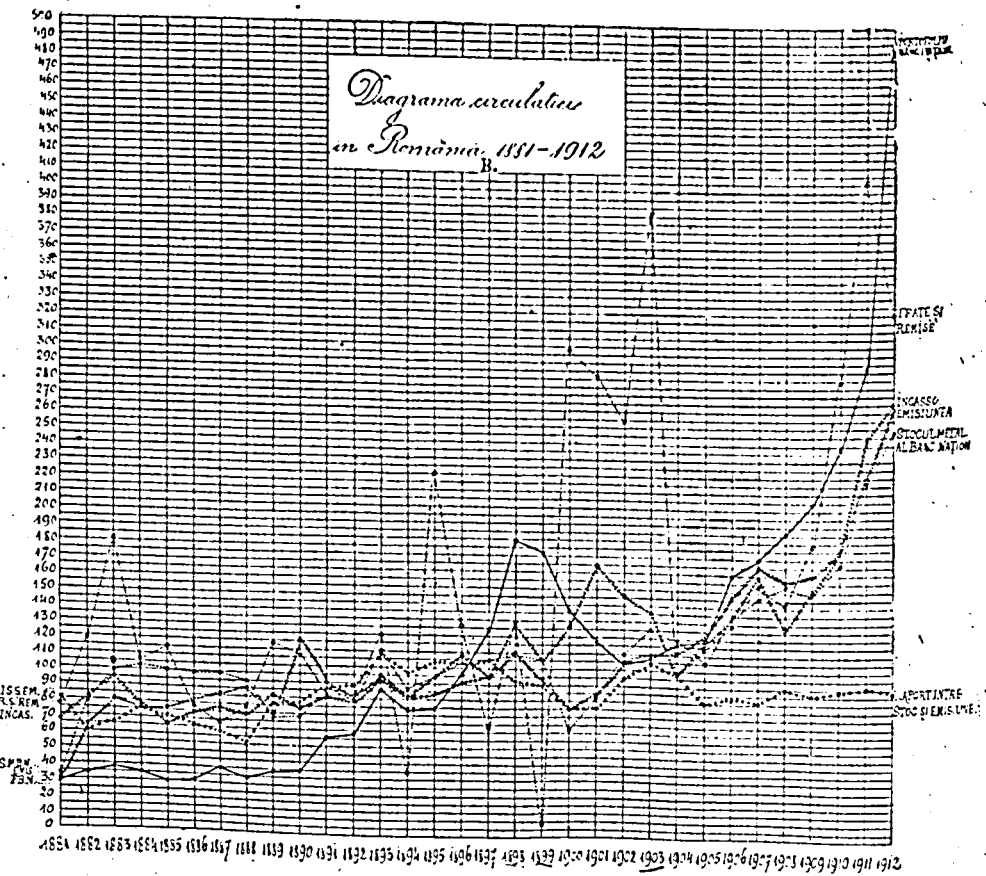
Curba vânzărilor silite are fluctuațiuni mai mari și este influențată în mersul ei de situațiunea economică generală. Dar fluctuațiunile sunt și mai persistente decât la vânzările voluntare. Apoi, numărul vânzărilor silite crește cu cât situațiunea economică devine mai precară, și invers.

Așa că, la calcularea indicelui sintetic, vânzările silite vor intra ca un factor negativ, adică indicii numerici ai vânzărilor silite vor fi luați prin inversele lor. Urmărind mersul curbei vânzărilor silite, vedem că la 1880 curba se găsește la o înălțime, la care nu se va mai ridica nici odată până la 1912. După aceasta, curba scoboară până la 1884, când începe din nou să se ridice, atingând un maximum în 1887, an de producție agricolă slab. Mai departe curba scoboară, ajungând la un minimum în 1895, se urcă până la 1897, scoboară în 1898. După criza din 1899 curba vânzărilor silite se ridică repede și ajunge maximum tocmai în 1902, de când începe să scoboare până la 1911, fiind foarte puțin influențată de criza dela 1908.

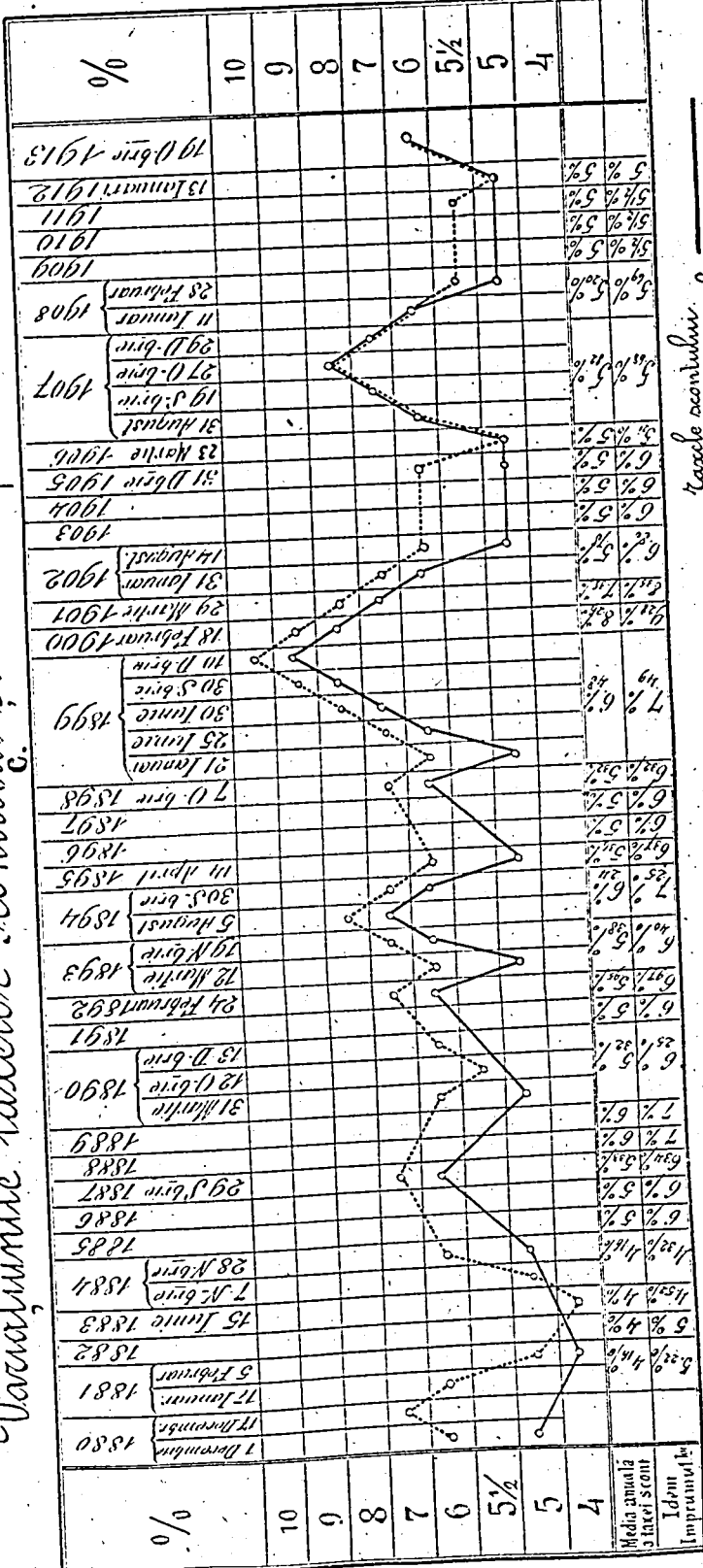
Am observat, din toate studiile ce am făcut cu privire la fluctuațiile situației economice în Anglia, Franța și Germania, că în elementele pieții financiare, și anume în operațiunile băncilor centrale de emisiune se manifestă cu multă putere toate avaturile și depresiunile situațiunii economice. Prin analizarea fluctuațiunilor diferitelor operațiuni ale Băncii Naționale a României, ne găsim în fața unui feomen economic mai special. Este rezultatul unei anumite politici financiare a Băncii Naționale a României, politică dictată de cele mai multe ori de situațiunea noa-

stră economică și uneori de caracterul său de instituție, în care se concentrează interese economice private. Normele de conducere în operațiunile Băncii Naționale a României nu se pot critica din cauza deosebirii lor de normele de conducere a băncilor centrale de emisiune din alte țări, ci numai în raport cu împrejurările economice speciale țării noastre. Dar mai întâi să arătăm în ce constă fenomenul economic deosebit, rezultat din politica financiară a Băncii noastre Naționale.

În diagramele următoare, am arătat în mod grafic variațiunile încercate de diferitele operațiuni ale Băncii Naționale, dela înființarea ei, până la 1913.

Variațiunile taxelor scontului și ale împrumuturilor

Taxele scontului
împrumuturilor

Media anuală
a ratei scont
împrumuturilor

Pentru a pune în evidență dela început izvorul principal al deosebirilor dintre variațiunile elementelor pieții noastre financiare și acele ale altor piețe financiare, trebuie să amintim aici de raportul, ce am constatat, între portofoliul, scontul și incasso, dela Băncile de emisiune a Franței, Germaniei și Angliei. Când portofoliul crește, atunci incasso scade; politica financiară a acestor bănci tinde, în anumite momente, la micșorarea portofoliului prin ridicarea scontului. Așa că, scontul și incasso au mișcări cu totul inverse.

În Diagramele de mai sus (B și C), fenomenul acesta nu se observă cu toată consecvența în operațiunile Băncii Naționale a României. Dar în schimb observăm un alt fenomen, de o statornicie completă: fluctuațiunile ratelor și remizelor și acelea ale scontului stau în raport invers proporțional. Faptul acesta are cauzele sale hotărâte și aduce după sine schimbări însemnate.

Dacă observăm mișcarea curbelor corespunzătoare acestor 2 elemente, vedem că începând dela 1881, curba ratelor și remizelor se ridică și ajunge maximum în 1883. Din contră curba scontului coboară dela 5% la 4%, continuând astfel până la 1883. În 1884, curba ratelor și remizelor scoboară, și în acelaș an, la 28 Noembrie, scontul se ridică la 5%. Dar valoarea ratelor și remizelor continuă să scadă, până ajunge un minimum în 1887, și potrivit acestei mișcări, scontul se ridică la 6%, la 29 Februarie 1887. Mai departe, curba remizelor și ratelor se ridică până în anii 1889—1890, iar scontul scade în 1890, 31 Martie, la 5%. Dela 1890 înainte valoarea ratelor și remizelor se micșorează până în 1892, când și scontul ajunge un maximum. În 1893 curba ratelor se ridică, iar a scontului scoboară. În 1894 curba ratelor și remizelor scoboară brusc și foarte mult, iar scontul se ridică până la 7%, o taxă neajunsă până acum. În anul următor, 1895, ratele și remizele reprezintă o sumă foarte mare în portofoliul Băncii Naționale, iar scontul scade repede la 5% în acelaș an. În 1898, valoarea ratelor și remizelor era relativ mare, dar ea scade în 1899, la un minimum, care nu s'a mai văzut în alt an, dela întemeierea Băncii Naționale până astăzi. Aceiași mișcare neobișnuită o arată și taxa scontului. Începând dela 5% la 21 Ianuarie 1899, taxa scontului se ridică la 6% la 25 Februarie 1899, 7% la 30 Iunie 1899, 8% la 30 Septembrie 1899, și 9% la 10 Decembrie 1899, când taxa scontului a ajuns cea mai mare înălțime, dela începutul Băncii Naționale până astăzi. La 10 Decembrie a fost mo-

mentul critic al rezolvării crizii economice și în special financiară.

În anii următori, tratele și remizele ajung repede valori neobișnuite în trecut și creșterea se continuă, cu puține întreruperi, până la 1903, când valoarea tratatelor și remizelor e maximă. Tot așa de repede scade scontul, în cursul anilor următori lui 1899, așa în cât dela 14 August 1902, scontul ajunge la 5 %.

De aci înainte însă, adică după criza dela 1899—1900, regularitatea constatată până acum între mișcările tratelor și remizelor și acelea ale scontului nu se mai continuă. Scontul începe a depinde de aci înainte și de incasso; politica financiară a Băncii Naționale a României începe fi asemănătoare cu aceea a instituțiilor similare din țările mai dezvoltate economicește. Politica financiară nouă e dictată de împrejurări economice nouă.

Dela 1903 curba tratelor și remizelor scade brusc în 1904, de când începe să se ridice, dar foarte încet, până la 1907. Scontul însă se menține la 5 % până la 1906. În 1907, scontul se ridică în foarte scurt timp până la 8 %; la 31 August este de 6 %, la 19 Septembrie este de 7 %, la 27 Octombrie este de 8 %, iar după aceasta începe să scadă și ajunge de 7 % la 29 Decembrie, de 6 % la 11 Ianuarie 1908, de 5 % la 28 Februarie 1908. Astfel, cu 5 %, scontul continuă dela 28 Februarie 1908—19 Octombrie 1913, când se ridică la 6 %. Curba tratelor și remizelor, după o ușoară scădere în 1908, se ridică până la maximum absolut în 1911, dar scade simțitor în 1913 corespunzând de altfel cu ridicarea scontului din 1913, fără a forma singura cauză a acestei ridicări.

Să examinăm acum raportul dintre mișcarea incass-ului, portofoliului și a scontului.

Până la 1899, variațiunile scontului, incass-ului și portofoliului nu arată nici o legătură cauzală între ele. Atât incasso, cât și portofoliul au o valoare relativ mare în 1883, și ajung valori mici în jurul anului 1885. După o nouă ridicare, care culminează în 1893, incasso și portofoliul se ridică în anul 1898 la valori necunoscute în trecut. Curba scontului are într'adevăr o mișcare inversă în acest interval, și anume se scoboară în anii, în care incasso și portofoliul sunt maxime, și invers. Dar procesul de schimbare a raporturilor dintre aceste elemente nu se petrece întocmai ca la instituțiile similare din țările mari din apus. Nu vedem o scădere a incassului, pe măsură ce portofoliul

crește, pentru ca apoi printr'o ridicare a scontului să se producă o mișcare a portofoliului și o mărire a incass-ului. Din potrivă, în România, portofoliul și incasso cresc sau scad în mod paralel, în urma unui avânt sau depresiune a situației economice generală, produse în special de variațiunile producției. De această situație economică generală depinde și mișcarea scontului, care crește sau scade după cum producția și exportul nostru este mai mare, și deci după cum tratele și remizele sunt în valoare mai mare.

Banca Națională trebuind să plătească anuitatea datoriei publice și în general să facă față plăților în străinătate, n'a urmărit prin politica scontului de cât adunarea în portofoliu a unei cantități mari de remize, ridicând scontul, când a avut remize prea puține, și scăzându-l când oferta remizei a început să devină prea mare.

+ Altfel însă s'a petrecut cu portofoliul intern. Intr'un timp când instituțiile mari de credit lipsesc sau sunt în astfel de condiții financiare, în cât nu pot în nici un caz îndestula nevoia de credit momentană, Banca Națională, cu rezervele ei metalice și cu dreptul exclusiv de emisiune, domină piața financiară. Ea nu e supusă schimbărilor de raporturi între cerere și ofertă, căci nici odată cererea de credit nu este complet satisfăcută. Ea acordă sau refuză creditul persoanelor private sau instituțiilor de credit mici, și în această acordare sau refuzare stă toată puterea ei de a-și mări sau micșora portofoliul sau incasso. În timpuri prospere, plățile se fac regulat și sigur; atunci Banca Națională are absolută siguranța a încasărilor și acordă credit mai larg, scontând sau dând împrumuturi într'o măsură mai mare. În timpuri de slabă producție, Banca Națională refuză credite și prin aceasta își micșorează portofoliul și în consecință și încasările. Neexistând alte institute de credit atât de puternice, în cât să-i acapareze întreaga clientelă și să nu fie silite să reesconteze tot la Banca Națională, aceasta n'are nevoie să ridice scontul pentru a-și scădea portofoliul și a-și mări incasso, pentru că această acomodare la împrejurări o face prin lărgirea sau strângerea creditului.

După 1899 se observă o mică schimbare în raporturile dintre portofoliu, incasso și scont, fără ca această schimbare să însemneze în același timp și o transformare a politicii Băncii noastre Naționale. În timpul crizei din 1899, scade brusc incasso Băncii Naționale, dar portofoliul se menține la o sumă foarte ridicată, la care ajunsese în anul prosper 1898. Atunci Banca Națională ridică scontul, în

câte-va luni ale anului 1899, dela 5% la 9%. Efectul este o ridicare imediată și foarte repede a incass-ului și o scădere simțitoare a portofoliului. După trecerea efec-elor crizei, portofoliul începe să crească, după 1902, până la 1912, când ajunge un maximum. Incasso însă arată minime în 1904 și 1908, adică tocmai în timpul crizelor de producție.

Emisiunea și stocul metalic au mișcări paralele și anume în genere cresc sau scad, după cum situația economică este mai prosperă sau mai precară. La raportul între emisiune și stoc se observă un fenomen caracteristic: până la 1904 curba acestui raport urmează aceleași fluctuațiuni, ca și curbele emisiunii și stocului metalic, iar dela 1904 înainte, curba raportului dintre emisiune și stocul metalic se menține la acelaș nivel, cu toată ridicarea foarte mare a stocului metalic și a emisiunii. Pentru înțelegerea acestui fenomen, e nevoie să amintim că în raportul dintre emisiune și stocul metalic am arătat că la 100 din stocul metalic reprezintă emisiunea. Cu alte cuvinte, când procentul emisiunii față de scont crește, atunci raportul exprimat de noi crește. Așa că, până la 1904, în anii de prosperitate, emisiunea crește mai mult de cât stocul metalic, iar după 1904, emisiunea crește sau scade în aceeași măsură, ca și stocul metalic. În anii din urmă se observă prin urmare și la noi, ca și aiurea, o pierdere relativă a însemnătății biletelor de bancă în operațiunile de credit.

Trecând acum la factorii consumului (tab. III, pag. 128), observăm dela început, că aceleași mari fluctuațiuni se oglindesc și aci. Mersul acestor factori îl redăm prin indicii lor numerici, calculați pe baza cifrelor proporționale din tabloul dela pag. 107.

Pentru a pune mai bine în evidență variațiunile acestor factori și legătura dintre ei, am construit diagrama dela pag. 129, pe baza tabloului indicilor de mai sus.

Dintre factorii exprimați în Diagramă, consumul de vin singur pare mai puțin influențat de situațiunea economică generală. Propriu vorbind, nu e în deajuns de exact exprimat consumul de vin, pentru că în calcularea lui ne-am servit de o metodă indirectă, și anume bazându-ne pe producție. Curba din diagrama noastră reprezintă mai de grabă variațiunile în producția de vin și nu variațiunile în consumul de vin. Curba arată maxime în 1891, 1896, 1900; iar minime în anii 1893—1894, 1897—1898 în 1901 și apoi o slabă producție ultimii 12 ani.

Variațiunile consumului celorlalte băuturi redau fluctuațiu-

nile mari ale situației economice. Astfel consumul de spirt a avut un maximum în 1882. De atunci a scăzut până la un minimum în 1887. Mai departe consumul de alcool crește până la 1894, când în urma depresiunii economice din

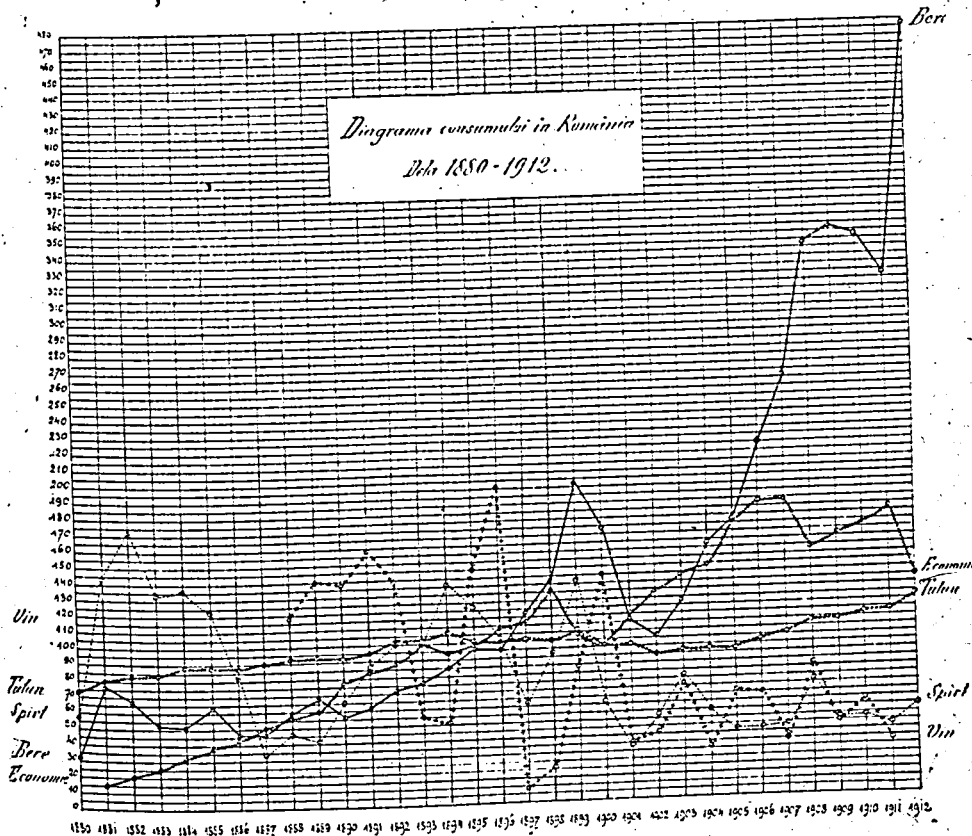
Indicii numerici ai simptomelor economice din România

TABLOUL III: FACTORII CONSUMULUI

ANII	Bere	Spirt	Vin	Tutun	Economii
1879—1880	33	57	—	73	—
81	76	144	—	80	15
82	67	173	—	82	20
83	53	134	—	84	25
82	52	136	—	88	33
85	63	123	—	88	39
86	46	81	—	87	44
87	46	34	—	90	50
88	59	46	118	92	56
89	68	42	140	93	60
1889—1890	56	65	138	92	77
01	62	86	159	95	84
92	72	100	139	101	88
93	76	100	55	101	100
94	85	136	51	106	94
95	96	123	145	101	98
96	95	97	196	100	108
97	118	63	9	101	112
98	138	92	21	100	131
99	198	136	84	106	104
1899—1900	169	63	140	96	96
01	112	34	35	96	115
02	101	52	41	90	129
03	123	76	71	92	139
04	158	55	31	93	144
05	173	42	66	92	171
06	220	42	65	98	182
07	261	44	35	101	183
08	343	71	82	109	154
09	353	47	45	109	162
1909—1910	348	48	59	112	167
11	323	42	34	114	177
12	477	55	—	123	135

acest an, începe din nou a descrește până la un minimum în anul 1897. Avântul economic din 1898, provoacă o creștere a consumului de alcool până la 1899, când consumul alcoolului scade brusc, ca o urmare a crizei din 1899. După 1900 însă, consumul de alcool nu se mai ridică nici odată

la înălțimea consumului din anii anteriori, el fiind înlocuit cu consumul de bere. Până la 1896, consumul berei era neînsemnat, variind puțin cu situația economică generală, dar în genere crescând moderat. După 1896, creșterea consumului de bere devine foarte repede până la un maximum în 1899. Criza din acest din urmă an a produs o scădere simțitoare în consumul de bere, care scade până la 1902.

Dela 1902 înainte însă, consumul de bere crește neasemănat mai iute până la un maximum absolut în 1912, după ce a suferit o mică scădere în 1910-1911.

Curba economiilor are o tendință generală ascendentă, marcând prin ridicări mai rezezi anii de prosperitate economică: 1893, 1898, 1906-1907 și 1911, și prin stagnări sau depresiuni anii răi: 1894, 1899-1900, 1904 și 1908.

Consumul de tutun se menține aproape acelaș, și curba respectivă arată fluctuațiuni foarte ușoare, potrivit cu fluctuațiunile situației economice generale.

Avânturile sau depresiunile situației economice generale se manifestă în deajuns de puternic în variațiile celor mai de seamă factori de natură social-morală ai populațiunii. Efectele fluctuațiunilor economice nu rămân fără urme nici în mersul factorilor de natură organică, a acelor factori, cari arată creșterea sau descreșterea popoarelor, adică puterea lor vitală actuală. Pentru documentarea acestor legături cauzale, dăm la pag. 131 tabloul indicilor numerici ai factorilor de natură organică și socială, calculați pe baza cifrelor proporționale respective din tabloul dela pagina 109.

După indicii din acest tablou, am construit diagramele factorilor sociali și a factorilor de natură organică, pentru a arăta mai clar variațiunile acestor factori și legăturile lor cauzale cu mișcarea economică generală. Cei mai sensibili din acești factori sunt factorii de natură socială, arătați în diagrama dela pag. 132.

Dintre toate curbele diagramei, numai curba căsătoriilor se mișcă paralel cu variațiunile situației economice ; toate celelalte curbe din această diagramă au mișcări inverse, sau fără o determinare cauzală. Căsătoriile depind de situația economică, înmulțindu-se sau împuținându-se, după cum aceasta din urmă e prosperă sau precară. Numai că, maximum căsătoriilor e ajuns cu un an mai în urmă de maximum producției, și astfel se întâmplă ca maximum căsătoriilor să cadă într-un an de criză câte odată. Cine urmărește însă cu atențiune curba căsătoriilor, poate ușor vedea cauza ridicărilor și scoborârilor curbei. Astfel, curba căsătoriilor arată un maximum în 1883, când am avut un maximum al producției, prospere de altfel și în câțiva ani anteriori. Mai departe, curba căsătoriilor atinge maxime relative în anii 1894 și 1899, adică în anii de criză ; maximele acestea ale curbei căsătoriilor sunt însă rezultate ale anilor de mare producție : 1893 și 1898. În sfârșit, curba căsătoriilor arată maxime în anii 1902—1903, 1906—1907 și 1911, corespunzând unei situațiuni economice prospere. Dinpotrivă, curba are depresiuni după 1884 până la 1888, apoi în 1895, 1897, 1900, 1904—1905, 1908—1910 și 1912, depresiuni, care se explică prin producția economică slabă din aceiași ani sau din anii imediat anteriori.

Curba divorțurilor se mișcă în sens invers cu aceea a căsătoriilor. Astfel, căsătoriile sunt mai numeroase în 1894, pe

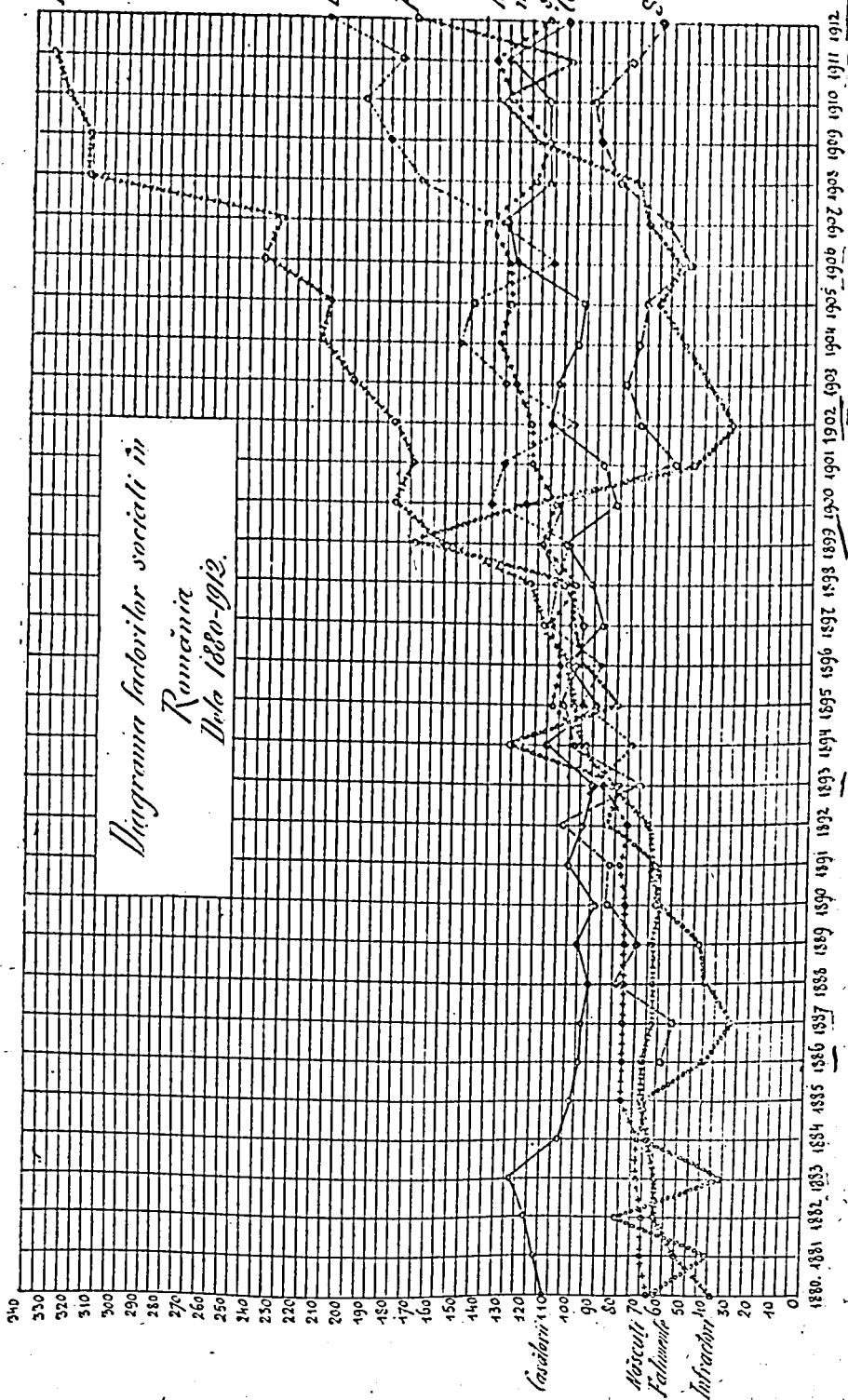
când divorțurile tocmai în acest an sunt mai puțin numeroase. În 1895 numărul căsătoriilor scade, al divorțurilor crește; în 1896 căsătoriile cresc, divorțurile scad; în 1897, căsă-

Indicii numerici ai simptomelor situației economice a României

TABLEUL IV. FACTORII SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI

ANII	Factori de natură socială						Factori de natură organică		
	Căsătorii	Divorțuri	Nașteri nelegitime și căsăți	Falimente	Infracțiuni	Sinucideri	Cifra populației	Nașcuți legitimi	Morți (fără nașcuți morți)
1880	112	—	67	64	39	—	81	95	121
81	117	—	70	41	55	—	82	105	90
82	121	—	70	82	65	—	84	102	95
83	127	—	73	37	65	—	85	108	88
84	107	—	73	73	68	—	87	104	86
85	103	—	80	70	71	—	88	108	84
86	99	—	80	45	71	64	90	106	90
87	98	—	80	33	68	59	91	103	103
88	95	—	80	45	68	83	92	106	103
89	100	—	80	47	68	75	94	102	92
1890	93	—	80	66	65	87	95	96	96
91	105	—	83	67	68	86	96	106	102
92	99	—	80	89	71	108	97	97	117
93	95	95	90	84	87	75	98	101	104
94	115	79	97	130	100	102	99	101	107
95	94	100	113	85	103	108	100	103	93
96	106	92	110	100	106	103	102	99	98
97	92	115	113	104	116	100	103	105	100
98	96	113	103	105	123	108	104	89	90
99	108	106	117	173	161	117	106	103	93
1900	86	140	113	125	181	112	108	94	82
01	92	135	123	53	174	61	109	95	89
02	115	105	123	37	181	77	110	94	94
03	112	135	130	49	200	83	112	96	84
04	104	154	137	59	213	78	114	96	82
05	101	149	133	70	210	75	115	91	83
06	130	115	133	62	239	58	117	95	81
07	135	136	143	75	232	66	119	99	90
08	117	172	123	79	316	86	121	97	93
09	118	185	117	123	316	95	122	100	93
1910	118	196	133	137	326	97	124	95	85
11	135	180	140	107	332	83	126	103	87
12	110	212	117	174	—	70	129	106	77

toriile scad, divorțurile cresc; în 1899 căsătoriile ajung un maxim, divorțurile un minim; iar mai departe căsătoriile ating maxime în 1902, 1906—1907 și 1911, tocmai în anii, în cari divorțurile ating minime. Această regularitate e ne-

Infracțiuni

Divorțuri

Femeie

Moartea nelegitimă și garșii

Casatori

Sinucidezi

Casatori

Moartea nelegitimă și garșii

Femeie

Infracțiuni

1880 1881 1882 1883 1884 1885 1886 1887 1888 1889 1890 1891 1892 1893 1894 1895 1896 1897 1898 1899 1900 1901 1902 1903 1904 1905 1906 1907 1908 1909 1910 1911 1912

desmintită în tot timpul considerat, numai că în genere numărul divorțurilor crește într'o măsură mai mare și scade într'o măsură mai mică. Din cele spuse, se poate deduce că divorțurile se înmulțesc, când situația economică e mai precară și scad în timpuri bune.

Nașterile nelegitime par că rămân neinfluențate de situația economică, întru cât nu arată o constanță în variațiunile lor în raport cu ceilalți factori economici. În genere însă, nașterile nelegitime au crescut în cursul acestor 32 de ani din urmă. În calcularea indicilor sintetici, nașterile nelegitime vor intra ca un factor pozitiv, întru cât prin mărirea lor se arată în genere un an bun, de și din punct de vedere moral calificarea ar fi contrară.

Avânturile și depresiunile economice se oglindesc însă mult mai bine în mersul falimentelor. Curba falimentelor are fluctuațiuni foarte mari. În diagrama de mai sus, această curbă arată maxime în 1882, 1884—1885, 1894, 1899, 1905, 1910 și 1912. În 1899 și 1912 au fost declarate cele mai multe falimente din tot cursul ultimilor 32 de ani. Anii de avânt economic: 1883, 1886—1887, 1902, 1906, 1911, sunt caracterizați printr'un număr minim de falimente.

În acelaș sens se mișcă și curba infractorilor: se ridică în timp de criză și scade în timpuri de prosperitate. Însă, în diagrama noastră, curba reprezentând variațiile numărului infractorilor în genere, nediferențiați în infractori contra averii și în infractori contra persoanei, mișcările sunt aproape de neobservat. Numai după 1898, curba arată maximă în 1899—1900, 1904 și 1908, adică în anii de criză, dar și acestea foarte moderate. Dacă însă am diferenția pe infractori, am observa un paralelism între producția agricolă și mersul infracțiunilor în contra averii¹⁾. Cum însă în studiul de față trecem peste limitele unei semiologii economice, era nevoie să exprimăm manifestarea întregă a unui factor de natură morală, spre a putea vedea un progres sau un regres, în evoluția socială. E de observat aci un fapt caracteristic: după 1898 curba infractorilor se ridică extraordinar de repede până la 1912. Ridicarea bruscă dela 1898 la 1899—1900 se explică între altele și prin aceea că, după 1899 se dau în statistica judiciară numărul infracțiunilor, pe când în anii anteriori s'au dat numărul infracțiunilor. În orice caz,

¹⁾ În lucrarea mea: *Die Kriminalitätsbewegung in Rumänien in den letzten 35 Jahren. 1912*, am arătat fluctuațiile diverselor infracțiuni în raport cu producția de grâu și porumb. A se vedea pag. 76 și urm., precum și diagramele dela pag. 140—143.

creșterea se continuă aproape în aceeași măsură și după 1900, în cât direcția curbei reprezintă variațiile unui fenomen real, nu e numai rezultatul unei schimbări de tehnică statistică.

În genere, mersul sinuciderilor nu stă în prea strânsă legătură cu situația economică, având multe cauze de altă natură. Curba sinuciderilor din diagrama de mai sus arată însă că, în România, o situație economică rea mărește numărul sinuciderilor, iar o situație economică bună micșorează acest număr. Astfel, curba sinuciderilor arată maxime în 1892, 1894—1895, 1899, 1903—1904, 1908—1910, adică aproape exact în aceeași ani, în care am avut crize economice. Dimpotrivă, în anii: 1893, 1897—1898, 1901, 1906, 1911—1912, ani de avânt economic, curba sinuciderilor atinge minime.

Ca un ultim efect al avânturilor sau depresiunilor economice, avem o întărire sau o slăbire a vitalității populației, întărire sau slăbire oglindită în mersul mortalității și natalității. Cu toate că acești din urmă factori nu rămân neinfluențați de situațiunea economică generală, totuși influența acesteia se resimte numai după un timp mai îndelungat. Așa că, putem avea mortalitate mare și natalitate mică tocmai în timp de prosperitate, când ar trebui să observăm mortalitate mică și natalitate mare. Ridicările și depresiunile acestor factori se explică prin stabilirea legăturilor cauzale între situația lor actuală și situația anterioară a cauzelor; dar nu mai există o corespondență vizibilă în reprezentarea grafică. Mersul acestor factori demografici este redat în diagrama de la pag. 135.

Curba mortalității arată maxime în 1880, 1887—1888, 1892, 1894, 1897, 1902, 1908—1909; iar în anii 1884—1885, 1889, 1895, 1898—1909, 1904—1906 și 1912 mortalitatea este minimă. Aproape toate maximele mortalității sunt cu câțiva ani mai în urma anilor răi, și cad de obicei în timpul anilor buni; e vorba de ridicările, mai însemnate ale curbei, de oarece mici scoborâri anuale sunt adesea imediat produse de anii buni, chiar dacă mersul general al curbei este ascendent. Invers se întâmplă cu minimele mortalității, după cum ușor se poate vedea din urmărirea atentă a variațiilor curbei mortalității. În anii din urmă, mortalitatea a scăzut, și curba nu se mai ridică nici odată la înălțimile ei din 1880 și 1892.

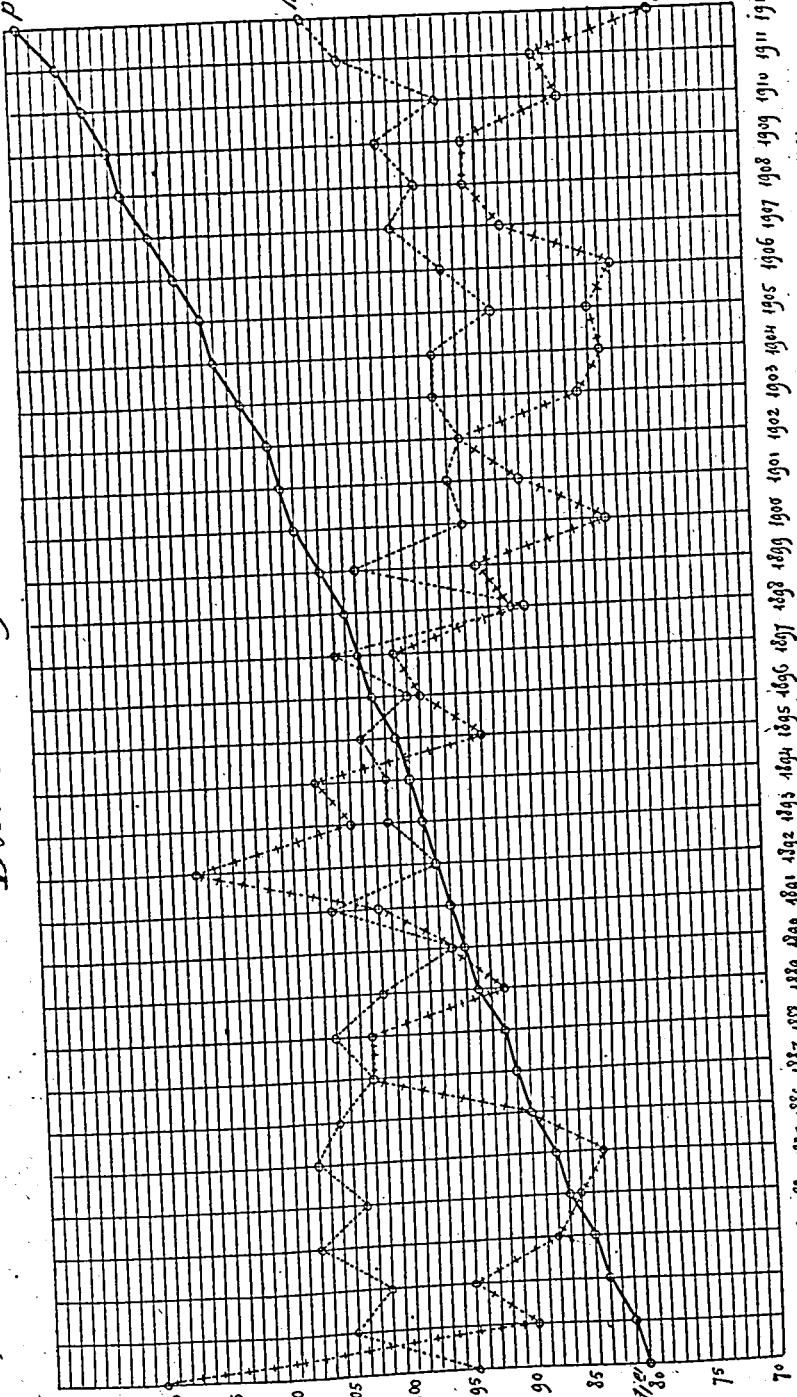
Curba natalității trebuie să aibă în genere un sens invers, adică să crească în anii de prosperitate și să scadă în anii

Diagrama factorilor demografici în România Dela 1880-1912.

Cifra populației

Nasc. legit

Morți
Morți nesc

Morți
Cifra morți

Nasc. legit
Legitim. 95

Cifra populației
populației 80

1880 1881 1882 1883 1884 1885 1886 1887 1888 1889 1890 1891 1892 1893 1894 1895 1896 1897 1898 1899 1900 1901 1902 1903 1904 1905 1906 1907 1908 1909 1910 1911 1912

răi. Totuși, influența situației economice se resimte prea târziu, și alte cauze de natură diferită intervin, încât din mersul curbei natalității nu se mai poate stabili un raport de cauzalitate între situația economică și natalitate. Faptul, că natalitatea depinde direct de mersul căsătoriilor, complică și mai mult fenomenul. În linii generale, natalitatea din România nu arată nici o tendință de creștere sau descreștere dela 1880—1912.

Curba cifrei populației are un mers foarte regulat, și dela 1880—1912 se ridică în continuu.

Fenomenele acestea de natură organică nu caracterizează așa de bine situația economică a momentului, ele servesc însă ca elemente de temperare a judecării prea favorabile sau prea defavorabile a unei situații economice generale. Astfel, de și am avut spre exemplu într'un timp o depresiune a factorilor aleși de noi ca simptome economice, situația economică generală poate să nu fie atât de gravă, pentru că alți factori economici neținută în seamă au contrabalansat depresiunea celor aleși. În cazul acesta, nu avem o mortalitate mare și o natalitate mică, cum ar fi trebuit să fie, ca urmare a depresiunii factorilor considerați de noi, și curbă, reprezentând mersul indicelui sintetic, de care vom vorbi îndată, nu va arăta o depresiune așa de mare, cât a fost depresiunea factorilor, de cari e vorba. Poate că depresiunea va dispărea cu desăvârșire în curba indicelui sintetic, dacă factorii aleși de noi au jucat un rol prea mic în viața economică a momentului.

Terminând această analiză amănunțită a simptomelor economice din România, vom merge acum mai departe și vom sintetiza expunerile de până aici. Am arătat în cursul acestui studiu, când am urmărit variațiunile diverșilor factori economici și raporturile dintre ei, că se pot exprima fluctuațiunile situației economice prin simptome mai generale, mai sintetice și anume prin indicii sintetici ai diferitelor categorii de fenomene economice. Pentru ca studiul asupra evoluției economice a României să fie complet, — de sigur numai în ce privește metoda cantitativă, de care mă servesc în această parte — am alcătuit indicii sintetici ai simptomelor economice din România, conform cu principiile expuse de mine în cursul acestui studiu, la capitolul intitulat: „*Piața financiară și situația economică generală*”.

Trei principii generale au trebuit să fie strict observate în calcularea indicilor:

1. Proporționalitatea factorilor economici.

2. Ponderea simptomelor,
3. Concordanța sau discordanța simptomelor cu avântul sau depresiunea economică.

Primul principiu a fost ținut în seamă, întrucât toți factorii economici, aleși ca simptome ale situației economice, au fost raportați la aceeași unitate de măsură. Pe baza cifrelor proporționale s'au alcătuit indicii simpli. Am ridicat acest procedeu la rangul de principiu, cu atât mai mult cu cât e mai des neurmat chiar de statisticieni de valoare, pentru că fără acest procedeu nici cei mai caracteristici factori economici nu ne marchează precis situația și ne duc la concluzii false. Creșterea sau descreșterea unui factor economic, socotit în mod absolut, nu însemnează nici avânt, nici depresiune a situației economice, dacă nu e raportat la o unitate de măsură, de obicei la populațiune.

Al doilea principiu, al ponderii simptomelor, a fost urmat în parte prin aceea că la calcularea indicelui sintetic al producției am ținut seama de ponderea fiecărui factor. Nimic nu poate ilustra mai bine considerațiunile noastre teoretice și nimic nu poate arăta mai mult importanța formulei noastre din partea întâia a studiului, decât aplicarea acestui principiu.

La calcularea indicelui sintetic al producției se puteau urma două procedee. Primul ar fi să alcătuim media aritmetică a indicilor simpli ai producției de cereale și petrol din tabloul dela pag. 102. Am fi obținut astfel un indice sintetic, care nu ne-ar fi marcat prin nimic marile depresiuni ale vieții economice, dar ne-ar fi arătat o îmbunătățire continuă și extraordinară de repede a situației economice generale, aceasta grație ridicării producției petrolifere. Am urmat însă alt procedeu, ținând seama de ponderile producției de cereale și de petrol. Am calculat anume valoarea producției de cereale și de petrol¹⁾ și le-am raportat la valoarea totală a producției considerată aici pentru a vedea cât la $\%$ din valoarea totală reprezintă cerealele și cât la sută petrolul.

¹⁾ De oarece nu avem o statistică a prețurilor în România pe un timp mai îndelungat, am aplicat prețurile de pe piețele streine la cantitatea de cereale sau petrol, produsă anual în România. Pentru grâu, secară și ovăz am luat prețurile de pe piața germană (Berlin), pentru orz (München), pentru porumb (Paris), pentru petrolu (Amsterdam). Valorile obținute astfel pentru producția de cereale și petrol sunt mai mari decât în realitate, de oarece prețurile în România au fost de sigur mai scăzute. Această mărime nu are importanță, de oarece ne interesează să stabilim numai raporturi și nu valori absolute.

Proporțiile acestea le-am socotit — coeficienți ponderatori. Iată coeficienții ponderatori, dela 1888—1912:

ANII	Coeficienții ponderatori ai cerealelor	Coeficienții ponderatori ai petrolului
1888	99	1
89	99	1
90	99	1
91	99	1
92	99	1
93	99	1
94	98	2
95	98	2
96	98	2
97	97	3
98	97	3
99	83	17
1900	92	8
01	95	5
02	93	7
03	92	8
04	81	19
05	89	11
06	89	11
07	72	28
08	75	25
09	75	25
1910	81	19
11	79	21
12	73	27

Din indicii simpli și ținând seama de coeficienții ponderatori, am calculat, după formula, pe care am dat-o în partea I-a, media aritmetică, și am obținut indicele sintetic al producției. Acest indice ne marchează fluctuațiile mari ale situațiunii economice generale și este aproape de realitatea vieții economice.

Pentru ceilalți indici sintetici, datele statistice existente nu-mi permiteau aplicarea coeficienților ponderatori, așa încât indicii sintetici ai circulației, consumului, ai factorilor de natură socială și demografică, au fost alcătuiți prin ajutorul mediei aritmetice simple.

În sfârșit, privitor la cel de al 3-lea principiu, și anume la concordanța sau discordanța simptomelor alese cu avântul sau depresiunea economică generală, avem de făcut observațiuni speciale pentru fiecare din cele 5 grupe de factori economici. Factorii producției variază direct proporțional cu situația economică, adică la o creștere a producției coresp-

punde un avânt economic și la o descreștere, corespunde o depresiune. De aceea, în alcătuirea indicelui sintetic al producției, toți factorii producției vor intra ca elemente pozitive. Indicele sintetic se calculează exact după formula dată : $Is_1 = \frac{P_1 I_1 + P'_1 I'_1 + P''_1 I''_1 + \dots + P_n I_n}{n + 1}$, la pagina 19,

formulă apropiată de aceea a mediei ponderate.

La grupa factorilor circulației, avem să deosebim două feluri de factori: pozitivi și negativi. Factorii pozitivi variază direct proporțional cu fluctuațiile situației economice; iar factorii negativi variază invers proporțional, adică marchează avânturile economice prin scăderi și depresiunile economice prin creșteri. Dintre factorii circulației, ai căror indici simpli sunt dați în tabloul dela pag. 118, numai vânzările silite și taxa scontului sunt elemente negative, pe când toate celelalte sunt pozitive. În formula : $Is = \frac{1 + I' + \dots + I^n}{n + 1}$, pentru

alcătuirea indicelui sintetic, — fără coeficienți ponderatori — am pus în locul scontului și vânzărilor silite inversele indicilor lor, adică $\frac{1}{I}$ și $\frac{1}{I''}$, dacă $I =$ indicele scontului și $I'' =$ indicele vânzărilor silite.

La grupa factorilor consumului, toți factorii aleși sunt elemente pozitive, întrucât avântul economic aduce o mărire a consumului, iar depresiunea aduce o micșorare a consumului, indiferent dacă mărirea consumului de alcool spre exemplu are o influență bună sau rea asupra populațiunii. Ceea ce ne interesează aici este redarea fluctuațiilor situațiunii economice prin simptomele ei principale.

Dintre factorii de natură socială, numai nupțialitatea și nașterile nelegitime sunt elemente pozitive. Divorțurile, falimentele, criminalitatea și sinuciderile variază în raport invers proporțional cu situația economică, sunt elemente negative. Indicii acestor din urmă factori vor intra în alcătuirea indicelui sintetic prin inversele lor. De asemenea, dintre factorii de natură organică, mortalitatea este un element negativ.

Ținând seama de toate normele expuse mai sus, am alcătuit indicii sintetici ai celor cinci grupe principale de factori economici.

În tabloul dela pag. 140 sunt dați acești indici.

Pe baza indicilor sintetici din acest tablou, am alcătuit diagrama dela pag. 141, în care se văd fluctuațiile mari ale vieții economice și sociale.

Dintre cele 5 grupe de simptome, cele mai caracteristice sunt acelea ale producției și circulației economice. Până la 1900, curba producției are fluctuațiuni mai mari dela o perioadă la alta, dar maximele și minimele nu variază mult

Indicii sintetici ai simptomelor economice din România
și indicele totalizator al evoluției economice

ANII	Indicii producției	Indicii circulației	Indicii consumului	Indicii factorilor sociali	Indicii factorilor demografici	Indicele totalizator al evoluției economice
1880	—	49	54	44	59	50
81	—	47	78	46	62	58
82	—	57	85	45	62	62
83	—	68	74	50	64	64
84	—	58	77	45	64	61
85	—	61	78	45	65	62
86	—	59	64	35	55	55
87	—	58	55	35	65	53
88	99	61	63	35	66	64
89	95	62	67	36	65	65
1890	92	69	72	34	64	66
91	98	73	81	37	67	71
92	122	72	92	35	65	77
93	113	126	94	30	66	85
94	159	79	105	35	67	69
95	102	94	104	34	68	80
96	109	93	99	36	67	80
97	89	89	98	34	69	75
98	131	109	115	33	64	90
99	82	88	137	37	69	82
1900	95	96	107	33	67	79
01	151	103	89	35	68	89
02	135	111	92	39	68	89
03	153	122	107	40	69	98
04	162	95	112	40	70	95
05	207	135	119	39	69	113
06	288	148	137	43	71	137
07	472	143	147	46	73	176
08	465	136	169	40	73	176
09	524	144	167	38	74	189
1910	495	168	168	41	73	189
11	547	202	164	45	76	206
12	873	260	197	45	78	290

între ele. După 1900 însă, curba producției se ridică foarte repede la înălțimi neajunse în trecut. În această tendință de urcare, anii răi provoacă numai stagnări sau foarte ușoare scoborări. Mersul curbei după 1900 e influențat în mare parte de producția petrolului, care crește din an în an și nu a arătat până acum ani de criză.

Curba circulației economice se arată mai sensibilă la fluctuațiile situației economice în ultimii 20 de ani, decât în anii anteriori. Fenomenul acesta se explică prin aceea că bogățiile circulă mai mult cu cât economia națională e mai dezvoltată, în special, cu cât diviziunea muncii e dusă mai departe. Și e firesc, că în ultimii ani specializarea în întreprinderi e mai mare ca în trecut.

În genere, curba circulației în ultimii 20 de ani urmează fluctuațiunile curbei producției. Dar până la 1900, ambele curbe se mențin aproape la același nivel, pe când după această dată, curba circulației rămâne la un nivel incomparabil mai inferior, decât acela al curbei producției. În acest din urmă stadiu, intensitatea circulației economice e un fenomen mai caracteristic pentru situațiunea economică generală, ea exprimă mai de aproape realitatea. Explicația e ușoară de găsit. Între factorii producției, noi am luat cerealele și petrolul. Cerealele au o creștere moderată în ultimii ani și valoarea lor este comparabilă cu cea din trecut, pe când valoarea producției petrolului după 1900 a crescut brusc. Expresia sintetică a acestor 2 factori ai producției este influențată de creșterea petrolului, cu toate că am ținut seama de ponderea specifică a acestor 2 factori. Însă, în afară de cereale și petrolu, mai sunt și alți factori ai producției, — cum ar fi producția industrială, — cari au un rol din ce în ce mai mare în bogăția națională. Dacă ar fi fost posibil să ținem seama de valoarea anuală a producției industriale, din ramurile mai principale, atunci curba producției n'ar fi mai crescut atât de mult în ultimii ani, de oarece creșterea bruscă a producției petrolului ar fi fost contrabalansată de creșterea moderată a mai multor factori ai producției. Așa încât, expresia sintetică a producției cerealelor și petrolului ne dă o imagine înșelătoare a situației economice generale. Mersul curbei circulației însă, este mult mai conform cu realitatea economică, întru cât în expresia sintetică a circulației ne-a fost cu puțință să ținem seamă de mai toți factorii principali.

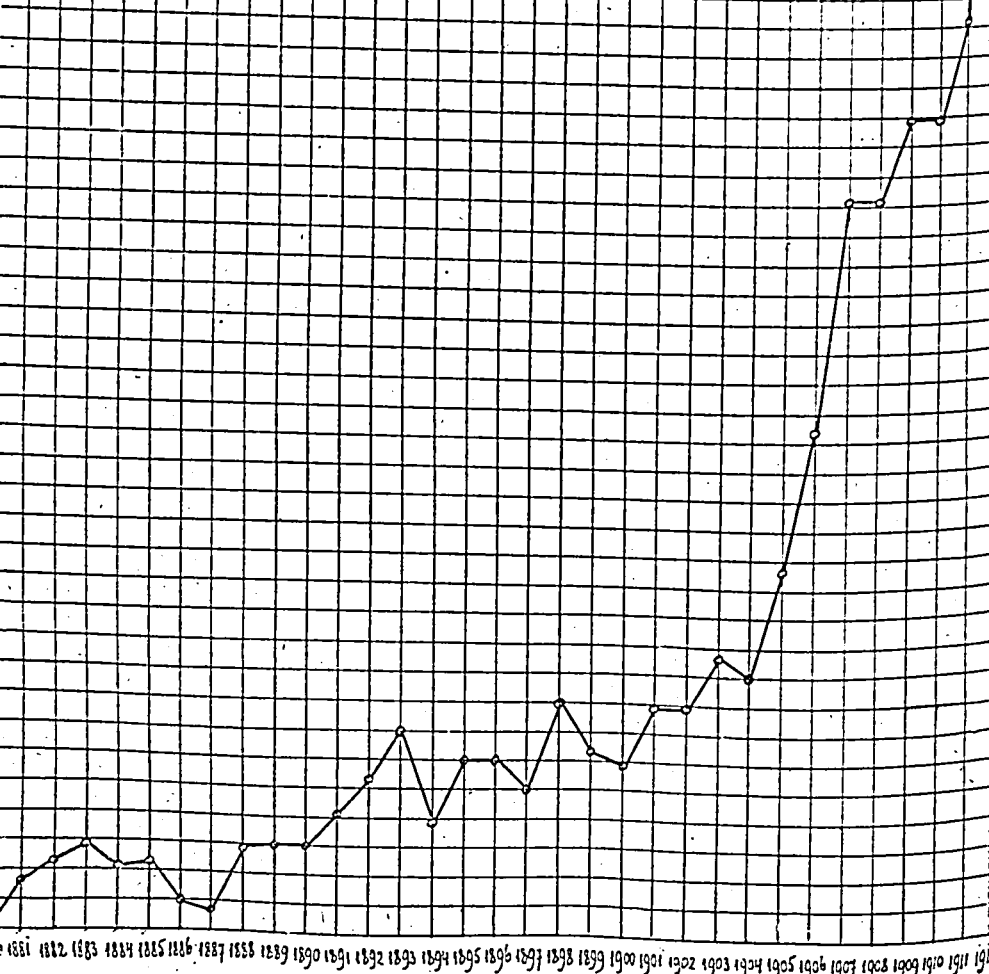
Variațiunile curbei consumului sunt mai rari. Se pot observa tendințe de creștere sau descreștere, pe perioade de timp mai lungi. Fluctuațiunile producției și circulației influențează consumul, dar influența se observa în anii următori. În cât, o depresiune a consumului, urmează în câțiva ani după o slabă producție și circulație. Această nepotrivire în timp a fluctuațiilor, cu toată evidența lor cauzalitate, îngreuiază exprimarea generală și sumară a fluctuațiilor situațiunii economice.

Dezvoltarea organică a populației române se pare că nu a fost influențată de fluctuațiunile economice. Natalitatea și mortalitatea au rămas sub imperiul forțelor vitale ale populației, condiționându-se reciproc, așa în cât rezultanta lor are un mers de o invariabilitate uimitoare, în tot cursul ultimilor 32 de ani. Răspândirea culturii în masse, dezvoltarea organizației economice și specializarea cea mai desăvârșită în activitatea economică, aduc avânturi necunoscute, fac pe un popor să treacă repede înaintea altuia, dar leagă în acelaș timp viața organică a populațiilor de fenomene schimbătoare și le expune la regrese repezi. Nu mai este în acest caz, al populației române, uniformitate în dezvoltare, dar uniformitatea nu poate fi un ideal. Teama unor eventuale regrese, inevitabile, nu poate împiedica pe un popor să se arunce în luptă cu alte popoare pentru cucerirea unei vieți din ce în ce mai intense. Teama e cu atât mai redusă, cu cât regresul unei populații nu se exprimă de cât prin pierderea unor elemente trecătoare, de care nu are să se intereseze cine se înalță la cercetarea vieții unor existențe aproape eterne, cum sunt acelea ale populațiilor. Așa în cât, uniformitatea dezvoltării organice a populației române nu poate să ne ducă la concluzia menținerii unor raporturi economice înapoiate.

În diagrama noastră de mai sus, avem însă exprimat un fenomen, al cărui mers este întristător. Curba factorilor de natură socială nu numai că nu arată o creștere, paralelă cu creșterea factorilor mai de seamă ai vieții economice, dar din potrivă are o tendință descrescândă. Această curbă este expresia sumară a evoluției vieții sociale a populației române. Pornind dela criteriul moral al timpului nostru, după care divorțurile, infracțiunile, falimentele și sinuciderile, sunt elemente de turburare a moralității și sociabilității, vedem că viața socială stă la un nivel mult mai scăzut, de cât viața economică, sau în ori ce caz, nu are o dezvoltare paralelă cu dezvoltarea economică. Această nepotrivire nu este o piedică în exprimarea sumară a evoluției economice și sociale, întru cât dezvoltarea vieții economice va trebui să fie apreciată în raport cu efectele ei asupra vieții sociale.

Pentru a da o imagine sumară a evoluției economice și sociale a populației române în cursul ultimilor 32 de ani, am calculat indicele totalizator, din indicii sintetici din tabloul dela pag. 140, formând media aritmetică a acestor indici.

Diagrama indicelui totalizator
al evoluției economice din România

Pe baza indicelui totalizator, am alcătuit diagrama dela pag. 144, din care se pot urmări ușor fluctuațiunile mari ale vieții noastre economice și sociale.

În genere, curba are o tendință ascendentă. În mersul ei ne arată depresiuni mai mari ale vieții economice și sociale în 1887, 1894, 1897, 1900 și 1904, iar în anii 1908, și 1910 curba își întrerupe ridicarea cea repede prin stagnări complete. Anii 1883, 1893, 1898 și 1903 sunt punctele culminante ale dezvoltărilor, întrerupte de depresiuni. Acești ani se mai numesc, de către teoreticienii crizelor economice, și punctele critice ale crizelor.

După analiza amănunțită a fluctuațiilor situației economice din România, putem scoate anumite concluzii cu privire la cunoașterea și chiar prevederea diferitelor fenomene economice. Însă nu avem încă toate elementele necesare, sau mai exact, nu am deschis perspectiva analizării tuturor factorilor determinanți ai fluctuațiilor situației economice. În timpul nostru, economiile naționale ale popoarelor sunt așa de adânc pătrunse unele în altele, încât nu se va putea cunoaște economia națională a unui popor, fără a se cunoaște profund economiile naționale ale altor popoare, și raporturile dintre ele. Raporturile economice dintre popoare se exprimă prin denumirea comună de „piață mondială,” ceea ce face să ne gândim numai la raporturile comerciale, sau prin denumirea mai nouă — și foarte la modă în Germania — de — „*conomie internațională*” sau mondială, — *Weltwirtschaft*. Despre influența economiei internaționale asupra economiilor naționale, mă voi ocupa în ultima parte a acestui studiu, unde voi avea ocazia să discut câteva teorii economice false, admise încă de mulți dintre economiștii de valoare de astăzi.

CAP. III

INFLUENȚA PIETII INTERNAȚIONALE

ASUPRA

ECONOMIILOR NAȚIONALE

§. 1. *Istoria raporturilor economice internaționale.*

De raporturi economice internaționale nu se poate vorbi, de cât în timpul mai nou. Asemenea rapo:ruri se întâlnesc în fazele mai dezvoltate ale evoluției economice a popoarelor și presupun cultură mai înaintată și tehnică mai perfecționată. În situația economică de astăzi, popoarele se găsesc la capătul unui drum, străbătut în curs de mai multe secole. Raporturi economice între ele găsim cu atât mai puține, cu cât ne depărtăm în trecut, unde găsim isolate de națiuni, de grupări mai mici etnice sau chiar de indivizi, cari formează unități economice complete, adică îndeștându-și fiecare nevoile proprii.

Cu oare care variații temporale sau locale, urmărind firul dezvoltării organizației economice, în care ne aflăm astăzi, vom găsi începuturile raporturilor economice dintre popoare și vom putea explica pas cu pas toate schimbările, până la creierea așa numitei „economii internaționale“ sau „economii mondiale“. Această evoluție întreagă, care începe cu căderea ultimului popor antic, cu distrugerea organizației economice a imperiului roman, și se termină cu constelațiile politice, pe baze economice, ale popoarelor moderne, ne dă prilejul să stabilim norme de dezvoltare economică a popoarelor, așa de generale și nedesmițite în cât pretențiunile celor cari vor să explice istoria economică a unui popor, fără a arunca în continuu privirea peste granițele politice, care nu sunt tot atât de impenetrabile granițe economice, pot fi botezate drept particularism sau...

simplism de cultură. Numai că, privirile nu trebuiesc aruncate de cât înăuntrul evoluției economice complete și unitare, pentru a nu se stabili cauzalități, pe bază de simple asemănări.

Înainte de distrugerea organizației economice a imperiului roman, întâlnim raporturi economice între popoare unitare, tot în ultimele faze ale altor evoluții economice complete. E destul să cităm câteva exemple: Cu 7 secole înainte de Isus Cristos, Asirienii întrebuițau în raporturile lor comerciale cu alte popoare unul din instrumentele cele mai utilizate în vremea noastră: tratele. Acestea erau forma ultimă a unei serii de instrumente de schimb mai imperfecte, erau impuse de nevoile de atunci ale schimbului internațional și ușurau acest schimb. Dela Babilon și până la orașele Egiptului, mărfurile erau transportate prin caravane, care treceau prin locuri ocupate de populații dușmane sau sălbatice. Metalele prețioase, care formau și în acel timp instrumentele de sold al schimbului internațional, nu puteau fi transportate prin caravane, fără pericol. De aci s'a născut nevoia creării unui instrument care permitea regularea socotelilor vânzărilor și cumpărărilor de mărfuri, fără transport de metale prețioase¹⁾. Pe de altă parte, cu 800 de ani înainte de era noastră, exista în China moneda fiduciară sub forma hârtiei monedă. Dela Chinesi au împrumutat sistemul Tătarilor, cari ocupând Rusia în secolul al 13-lea al erei noastre, plăteau mărfurile în Rusia în hârtie monedă și cereau dela Ruși să le plătească tributul în monedă, refuzând monedele de piele, care circulau în Rusia²⁾. Nu mai puțin interesante sunt exemplele, pe care ni le dau studiile de istorie economică, asupra originii băncilor și a diverselor lor operațiuni, pe care le întâlnim de abia reinviind târziu în Europa, și fără vre-o legătură cu instituțiile similare dela cele mai vechi popoare cunoscute. Existența băncilor la popoarele vechi, ca Asirienii, Egiptenii, etc., dovedesc marea dezvoltare a raporturilor comerciale interne și internaționale, cu atât mai mult cu cât cunoaștem rolul cel mare al băncilor în schimbul internațional din epoca noastră.

¹⁾ A se vedea: Octave Noël: *Histoire du commerce du monde depuis les temps les plus reculés* vol I p. 101 și urm. Autorul reproduce mai multe feluri de trate și cecuri, rămase dela Asirieni, și păstrate la Britisch Museum, cu cărămizile, pe care erau săpate.

²⁾ A se vedea: *L'Evolution du crédit public jusqu'au XVIII siècle* de G. de Greef. în *L'Economie Publique et la Science des Finances* vol. II p. 26 și urm.

Dar nu ne ocupăm aici de istoria economică a tuturor popoarelor, pentru că elementele istorice nu le utilizăm de cât pentru explicarea cauzală a fenomenelor economice existente. Ceea ce trece peste acest scop este de domeniul istoriei propriu zise. În raporturile economice internaționale, ce ne-am propus să urmărim aici, nu găsim o continuitate de fapte mai depărtate de epoca desagregării lumii romane. Dela această dată însă și până în vremea noastră, putem urmări nașterea și îmulțirea raporturilor economice internaționale, stabilind normele generale ale dezvoltării și tendințele, pe care le arată direcția de până acum a evoluției.

După migrațiunea popoarelor și ocuparea teritorilor stăpânite de imperiul roman, încetează schimbul de mărfuri, dela un loc la altul, vechea activitate comercială dispare cu desăvârșire în unele părți și se slăbește în altele. Instrumentul de producție cel mai de seamă al acestei epoci este pământul. Unitatea economică, condusă de stăpânul pământului, se îndestulează singură cu tot de ce are nevoie. Dacă se aduce din alte părți obiecte, care nu se fabrică în localitate, apoi aceste obiecte nu sunt dintre cele indispensabile vieții, ci mai mult obiecte de lux, cerute de altfel numai de boeri sau feudalii mai mari, sau de clerici. Astfel de comerț era ceva accidental, făcut totdeauna de străini, cari veniau și plecau. Străinii acestei epoci sunt deosebiți după localități și după timp. În genere sunt: Arabi, Greci, Italiani și mai ales Evrei ¹⁾.

E drept, că situația descrisă aici n'o găsim nici odată răspândită în acelaș timp peste toată Europa, — căci de popoarele din Europa ne ocupăm de o cam dată. — Nu se desorganizase încă cu desăvârșire imperiul roman de Apus, și în Răsărit, la Bizanț, se concentra toate rezultatele activității economice a atâtor secole de civilizație romană și greacă. Apoi, mai târziu, nu încetase încă existența politică a Bizanțului și din Italia se ridicau cetăți, care întreceau pe vechea Romă prin activitatea lor economică, Bizanțului i s'a pregătit căderea politică, după ce orașele italiene, de care vom vorbi, i-au adus ruina economică. Așa în cât, nu întâlnim faze similare sincronice în evoluția economică a

¹⁾ Gh. Letourneau: *L'Evolution du commerce dans les diverses races humaines*. Paris 1897; O. Noël: *L'Histoire du commerce du monde* vol. I 1891; P. Huvelin: *Marchés et foires*. Paris 1897; K. Bücher: *Die Entstehung der Volkswirtschaft*. Tübingen 1893; M. G. Schmidt: *Geschichte des Welthandels*. Leipzig 1906. K. Th. Inama-Sternegg: *Deutsche Wirtschaftsgeschichte*. 3 vol. Leipzig 1879—1901.

popoarelor. Dacă însă ținem seama de succesiunea fazelor, atunci putem stabili trepte evolutive generale. În acest chip, epoca de izolare economică arătată mai sus este generală tuturor începuturilor de dezvoltare economică, după desărgarea lumii romane. Avem astfel o izolare economică în lăuntru aceluși populații. Numai în mod accidental, de la popoare străine, dar în timpul acela mai înainte, vin negustori, cari vând și une ori cumpără mărfuri de puțină importanță pentru viața economică a masei populației.

Primul popor, care jese din faza economiei naturale, — după căderea imperiului roman — este poporul italian, sau mai exact părți din poporul italian. În Italia se dezvoltă mai întâi și mai repede raporturile comerciale cu populațiile învecinate sau depărtate. Tot în Italia se formează cele dintâi mari bogății mobiliare, se petrece transformarea plății în natură pentru serviciile publice în plată în bani, aci se naște sau mai bine renaște capitalismul. Nașterea comerțului extern și nașterea capitalismului corespund. De aci a pornit marea polemică între cei mai de seamă economiști din generația trecută, dacă acumularea rentii pământului a produs capitalismul sau dacă acesta s'a născut din câștigul din industrii, meserii sau diu câștigurile din schimbul mărfurilor¹⁾. Fapt este, că nașterea comerțului intern și internațional în special este condiționată de nașterea capitalismului, a cărei caracteristică principală este prețuirea în bani a ori cărei mărfi sau a ori cărei serviciu adus.

Din Italia nu pornește însă un popor, care să apară ca atare în raporturi comerciale cu alte populații. Rând pe rând se ridică orașe, care intră în conflict pentru acapararea piețelor străine și se înlocuesc unele pe altele. Mai întâi se ridică unele orașe din Sudul Italiei. *Ravena*, oraș mai mult Grecesc, n'a întrerupt nici odată relațiile economice cu Bizanțul și nu a pierdut urmele culturii și organizației economice romane. După stagnarea, provocată în vremea migrațiunii popoarelor și cuceririi Romei, raporturile comerciale se reîncep. Tot astfel *Neapolul* păstrează relațiunile cu Bizanțul, sub a cărei stăpânire nominală a fost multă vreme. Dar toate aceste orașe sunt întrecute de *Amalfi*, care ajunsese prin secolul al 9 și 10-lea să facă un comerț întins în Asia mică. Dela Amalfiteni s'au răspândit cele dintâi norme de drept comercial maritim.

1. A se vedea în special: *John A. Hobson: The Evolution of modern Capitalism*. London 1906 și *W. Sombart: Der moderne Kapitalismus*, vol. I, Leipzig 1902.

Orașele din Sudul Italiei sunt în curând înlocuite de câteva orașe din Nord, care ajung la o splendoare comercială, pe care numai puține orașe mari din vremea noastră pot să o egaleze. Rând pe rând, se ridică *Pisa*, *Genua*, *Florența*, care deschid drumurile spre Levant și Magrebul african, obținând concesiuni dela Bizanț și dela conducătorii Arabilor așezați în nordul Africei. Dar niciunul din aceste orașe nu a ajuns în timp de 10 secole, dela sec. al V—XV, la o dezvoltare economică așa de mare ca *Veneția*, în care se concentrau și apoi se repartizau toate mărfurile, ce se schimbau între Orient și Occident.

Cruciadele fac din orașele italiene bancherii tuturor popoarelor și le consolidează stăpânirea asupra răsăritului prin diverse concesiuni comerciale. Comerțul mondial își are centrul în Italia; piața internațională o formează orașele italiene, mai ales Veneția, al cărui apogeu se ajunge în secolul al 14 și al 15-lea. Desigur, orașele italiene nu erau singurele, care făceau comerțul mondial. În faza aceasta, care se numește „*economia orașelor*” spre deosebire de faza următoare, care se chiamă „*economia statelor*” sau faza *economilor naționale*, găsim în toate părțile orașe, care își întind relațiunile comerciale mult mai departe decât limitele lor politice.

În Nordul și Apusul Europei, orașele comerciale se nasc în satele, unde se instituieră bălciurile, mici la început, dar devenite mai apoi locul de întâlnire al neguțătorilor din toate părțile. În Franța, din sec. al 7-lea ia naștere vestitul târg dela *St. Denis*, iar Carol cel Mare încearcă să facă din *Marsilia* antrepozite pentru mărfurile Indiei, Chinei și întregului Levant. În Germania, târgurile dela *Frankfurt*, *Colonia*, mai apoi *Leipzig*, unite cu procesiuni religioase, adunau negustorimea germană de pretu'indeni, punând-o în legătură cu negustorii italieni. În Flandra, în Anglia, în Scandinavia și în Rusia, la *Novgorod* ca centru, existau „*Gilde*” puternice de negustori germani, cari păstrau legătura cu cei de pe teritoriul german, unde se alcătuește, după modelul *Gildelor* din afară, vestita *Hansă*, care pune capăt merului Italianilor spre marea Baltică. Orașele ajunseseră să devină o forță, și încă dela jumătatea secolului 13-lea (1255) alcătuiau o uniune, compusă din 100 orașe (*Der Rheinische Städtebund*), având putere să impună regi. În secolul al 12-lea, negustorii din orașele germane ajunseseră să facă o colonie, o *Gildă*, (la 1140) chiar în Constantinopol.

Dar toată această perspectivă deschisă asupra raportu-

rilor comerciale din Nordul și Apusul Europei nu face, decât să pună în evidență mai bine rolul predominant, în viața comercială internațională de atunci, al Veneției și altor câteva orașe italiene. Din timpul cruciadelor și până către sfârșitul secolului al 15-lea, Veneția apare ca un adevărat imperiu comercial, și se poate spune, ca cel mai mare imperiu comercial, pe care l'a avut vre-odată o cetate. Aproape peste toată Europa, afară de Nordul începând dela Marea Baltică până în Rusia, apoi în Asia și Africa, Veneția își formase stabilimente comerciale durabile, care sunt un fel de colonii, ca cele formate în epocile următoare de Spania, Olanda, Anglia, etc. În genere, Veneția, ca și celelalte orașe italiene, alcătuiau, după împrejurări, următoarele feluri de așezăminte comerciale externe :

1. *Orașe supuse.* Acestea recunoșteau supremația Veneției și uneori îi plăteau chiar tribut. În asemenea orașe, nu mai puteau pătrunde negustorii altor popoare, pentru că Venețianii aveau monopolul cumpărărilor și vânzărilor de mărfuri.

2. *Teritorii colonizate.* În timpul cruciadelor, Venețienii au cumpărat diferite teritorii cucerite de feudali, cari nu le puteau menține și cari aveau mare nevoie de bani. Astfel s'a întâmplat cu insula Creta. O parte din teren a fost împărțit la bogătașii venețieni, cari devin acolo un fel de feudali. Pentru exploatarea acestor terenuri aduc sclavi, cu care făceau de altminteri un comerț foarte întins, comerț, care a fost apoi moștenit de statele apusene, și dus la o dezvoltare, necunoscută în trecut. O parte din terenuri rămân proprietate a statului, care le exploata cam în acelaș mod ca și feudali de modă mai nouă ai Venețienilor. Feudalii aduși în aceste colonii erau obligați să servească republica la orice nevoie și-i jurau credință.

3. *Stabilimente comerciale.* Acestea sunt cele mai vechi și cele mai-răspândite. Au fost instituite în special de Genezezi în Levant și apoi imitate de Venețieni. În orașele străine, pe unde mergeau să vândă și să cumpere, Italianii obțineau o jurisdicție proprie, absolut necesară exercitării comerțului lor. Căci într'adevăr, vechile proceduri judecătorești feudale, cu instituția jurătorilor, a duelului, etc., făceau aproape imposibilă rezolvarea obligațiunilor comerciale. De aceea Italianii cereau în primul rând în orașul, unde veneau, să li se acorde dreptul lor național. Pentru ca această concesiune să fie o realitate, se luau o mulțime de măsuri de garanție. În oraș aveau un cartier propriu, unde se găsea biserica lor, piața comună, baia, moara și chiar terenurile

de muncă, pe care cultivau produsele agricole necesare. Asemenea stabilimente comerciale aveau în Europa, Asia și Africa. După acest model își formaseră și Germanii stabilimentele lor comerciale, despre care am amintit mai sus.

Toate coloniile, orașele supuse și stabilimentele comerciale, erau legate între ele și formau stațiuni principale în drumurile mari comerciale de pe uscat și pe mare. Pe uscat, Venețienii aveau drumuri, prin Tirol spre Ungaria și Polonia, apoi spre Germania pe la Viena, Regensburg, Nürnberg, însfârșit ajungeau spre orașele de pe Rhin și chiar până în Flandra, unde era și capătul drumului pe mare. Marele comerț al Veneției se petrecea însă pe mare. O puternică marină comercială întreținea raporturile și satisfăcea nevoile de schimb ale imensului număr de orașe, răspândite pe toată suprafața pământului cunoscut pe atunci. În secolul al 15-lea, marina comercială venețiană se compunea din 3.000 de bastimente de câte 10 până la 100 tone și 300 corăbii de câte 700 tone. Echipagiul marinei, împreună cu cei ocupați în construcții navale, era de 42.000 de oameni, dintr'o populație cam de 190.000 suflete, cât avea pe atunci Veneția. Pentru protejarea și asigurarea negustorilor și mărfurilor, republica venețiană trimetea escadre, compuse din 5—6 galere de războiu, și care făceau următoarele drumuri principale:

1. Prima escadră mergea spre Marea Neagră și avea trei diviziuni: una mergea prin Peloponez și la Constantinopol, alta intra în Marea Neagră până la Trebizonda, pentru comerțul cu Asia, și alta intra în Marea de Azov, pentru produsele din regiunea Volgei și Mării Caspice.

2. A 2-a escadră mergea prin Cipru, în Siria la Alep și Damasc.

3. A 3-a escadră avea ca punct central Alexandria și era destinată pentru comerțul cu Egiptul.

4. A 4-a și cea mai puternică escadră se numea escadra Flandrei și avea comerțul pe Mediterana de Vest și apoi până la Marea Nordului. Așa că, nu era o laudă sau o mândrie exagerată, când dogele Veneției, *Mocenigo*, spunea concetățenilor săi: „Sunteți singurii, cărora tot pământul și toate mările le stau deschise. Sunteți canalul tuturor bogățiilor. Voi aprovizionați lumea întregă. Tot universul se interesează de prosperitatea voastră. Tot aurul din lume vine la voi“¹⁾.

¹⁾ Citat de O. Noël: op. cit. vol. I, pag. 185.

Puterea Veneției nu ajunsese să domine și regiunile din nordul și răsăritul Europei, peste care se întindea activitatea Hansei germane. Aceste două mari constelații de orașe comerciale, — italiene și germane, — s'au dezvoltat în mod paralel, ajungând apogeul lor în secolul al 15-lea. Din centrul Hansei, adică dela Rin, porniau drumuri mari comerciale, care legau toate orașele Hansei între ele, și apoi le puneau în contact cu orașele italiene sau coloniile acestora. Numai în drumul spre Suedia, Germanii nu erau urmați de Italiani și aveau o piață de exploatat fără concurență. Nici pe drumul spre Rusia de mijloc, care ajungea la târlocul cel mare dela Niji-Novgorod, nu erau prea mult concurați, și dominau comerțul, ce se făcea pe această cale. În toate celelalte direcții, se întâlneau și erau întrecuți de cele mai multe ori de Italiani. Astfel, chiar în Anglia, puterea comercială a Italianilor îi făcea pe Germani să aibă un rol secundar. Însă, cea mai crâncenă concurență o întâmpinau Germanii spre Sud-Estul Europei, pe drumurile spre Levant. În această parte, până spre începutul secolului al 16-lea, când centrul comerțului mondial se strămută din Orient spre Apusul Europei, Germanii nu ajunseseră încă să-și întemeieze stabilimente comerciale pe marea comerțului levantin și drumurile lor principale se opriau în orașele, ce se întemeiaseră în jurul Carpaților și la granița principatelor române.

Pe de altă parte, orașele italiene înaintaseră pe Marea Neagră și direct peste Adriatică, iarăși până la granițele principatelor române. Pe teritoriul României libere de astăzi, un fel de zonă neutră, se petrece schimbul dintre orașele germane și italiene. Orașe mari comerciale în interiorul țărilor române nu se formează, dar la graniță se înalță orașe cu însemnătate mondială, și pe unele din acestea ajung câte odată domnii români să pună stăpânire. Fiind așezate în punctele de unire a celor 2 mari zone comerciale, țările române dobândesc o însemnătate politică și economică mondială. Apogeul Hansei și al orașelor italiene corespunde cu apogeul țărilor române din veacul al 15-lea și începutul celui de al 16-lea, și decadența comerțului Hansei și al orașelor italiene aduce după sine decăderea puterii politice și economice a principatelor române.

Comerțul românesc din teritoriul României libere de astăzi își are origina în schimburile de mărfuri dintre coloniștii germani așezați în România și orașele săsești din Ungaria, din care porniseră acei coloniști. Asemenea rapor-

turi se mențin și se dezvoltă. Toată istoria dintru început a comerțului nostru se alcătuește din totalitatea raporturilor cu *Sibiu, Brașov, Rodna și Bistrița*, la care se mai adaugă câteva mari orașe comerciale poloneze, între care *Lemberg* ocupă primul loc. Raporturile acestea comerciale au existat dinainte de întemeierea principatelor române, și Voivozii de mai apoi consfințesc raporturi vechi, sub forma acordării de privilegii. Existența raporturilor vechi rezultă din însuși limbajul hotărârilor domnești, care dau drepturi, „cum au existat întotdeauna mai înainte“.

E clar prin urmare, că o primă fază a raporturilor noastre comerciale externe este aceea a schimbului dintre orașe, care nu sunt intrate într-o alcătuire de stat. E aceeași fază, care își ajunge perfecțiunea în Italia și Germania veacului al 15-lea. Dar, în timp ce orașele italiene devin așa de puternice, încât nici nu mai e cu puțință încercarea supunerii lor într'un stat unitar italian, până târziu de tot, în epoca decadențelor, iar orașele germane ajung să dethroneze pe împărații germani nominali ai vremii, ba chiar să determine schimbări de regi în țări streine, ca Suedia, orașele, sau târgurile țărilor române nu se ridică la o mare însemnătate comercială proprie și sunt întotdeauna dependente de puterea orașelor comerciale dela graniță, privity ca streine. Acelaș lucru se petrece și în țările vecine cu României, din acele timpuri. Așa se explică de ce în țările răsăritene se formează de atunci regate puternice, ai căror stăpânitori se prezintă ca protectori sau îndrumători ai comerțului poporului lor.

După faza raporturilor comerciale ale orașelor libere, urmează în răsăritul Europei faza de formațiune a economiilor naționale. Teritorul politic al principatelor române, spre exemplu, formează un *domeniu vamal deosebit* și domnul încasează taxe vamale sau scutește de taxe vamale mărfurile, care pătrund în țara sa. Urmele epocii mai vechii se mențin, căci mărfurile, afară de taxa domnului mai plătesc taxe la intrarea în fiecare oraș¹⁾. Tratatelor comerciale, sub forma acordării și reînnoirii privilegiilor comerciale pentru diferite orașe streine, apar încă din această vreme, și se fac în urma înțelegerii dintre domni, ca reprezentanți

¹⁾ Numeroase dovezi pentru astfel de raporturi comerciale românești la: *N. Iorga: Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc* București 1906; *Dr. I. Nistor: Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau*, etc. Gotha 1911 și *Handel und Wandel in der Moldau* etc. Cernăuți 1912., *A. D. Xenopol: Istoria Românilor* vol. II, p. 248 și urm.

ai intereselor economice ale popoarelor lor. Asemenea tratate se încheiau de altfel în această vreme în toate părțile și fuseseră inaugurate de orașele italiene, cu conducătorii Arabilor din Magrebul african. Numai o politică economică nenorocită, introdusă de popoarele apusene odată cu descoperirea Americii, a făcut să se uite binefacerile regulamentării legale a raporturilor comerciale dintre popoare, și să se inaugureze luptele economice, care au frământat Europa trei secole, până s'a revenit complet la sistemul convențiilor comerciale, despre care vom vorbi mai apoi.

În secolul al 15-lea, țările române, în special Moldova, fac un pas mai departe în evoluția lor comercială. Din secolul al 14-lea se ridicaseră pe Marea Neagră puternice cetăți genoveze, ca *Chilia*, *Cetatea Albă* și *Caffa*. Muntenii stăpâneau până pe vremea lui Mircea cel Mare orașul Chiliei, unde veniau corăbii genoveze încă dela jumătatea secolului al 14-lea. Chilia e luată apoi de moldoveni. Dar evenimentul hotărâtor pentru triumful comerțului moldovenesc este cucerirea *Cetății Albe*, a fostului *Moncastro* genovez și viitorului *Acherman* turcesc.

Prin aceste orașe, Chilia și Cetatea Albă, Moldova își deschide calea comerțului direct cu popoarele îndepărtate, intră pe piața internațională. Când corăbii moldovenesci ajung până în Constantinopol și până la Caffa, avem semn sigur al unei expansiuni comerciale, la care nu se mai ridică țările române până târziu în secolul al 19-lea. Faptul principal, cu însemnătate economică mondială, este acela, că Moldova apare, pe piața economică internațională ca un stat constituit, și negustorimea e română, moldoveană, protejată de un stat cu un domnitor, nu negustorimea unui oraș. Prin situația lor geografică, în legătură cu marea, și prin faptul că se găseau la punctul de întâlnire a două domenii comerciale deosebite, țările române, și mai ales Moldova, ajung acea fază a evoluției comerciale, care de abia după descoperirea Americii începe să se plămădească în Apusul Europei.

Dar pe cât de repede fusese ridicarea Moldovei, pe atât de repede îi este căderea. Din secolul al 16-lea chiar se arată semnele ruinei economice, care se continuă timp de trei veacuri. Reînnoirea privilegiilor, care se cerea cu atâta asiduitate de orașele vecine dela Moldova și Muntenia, devine din ce în ce mai rară și, în veacurile următoare, nici nu se mai cere. În răsăritul Europei, viața economică încetează și centrul comerțului mondial se mută în altă parte.

Două evenimente principale aduc întreruperea evoluției economice în Orient. Pe deoparte, Turcii pun mâna pe toate căile comerțului din aceste părți răsăritene: Caffa, Cetatea Albă și Chilia sunt cucerite, Brăila și Galațul devin orașele turcești. Pe de altă parte, se descopere o lume necunoscută, cu bogății neobișnuite în Europa, și se află alte drumuri, pe ocean, spre India. Orașele italiene primesc lovitura de moarte; popoarele apusene, Spania în primul rând, le ia locul de frunte în comerțul mondial. Centrul acestui comerț este de aici înainte pe țărmul Oceanului Atlantic.

La începutul decăderii comerțului italian, se văd mai mult frământările Veneției, și se aud mai tare strigătele desnădăjduite ale ei în contra Turcilor. Toate cruciatele ajunse la înfăptuire sau rămase numai în cartoanele debaterilor senatului venețian sunt numai opera Veneției. Asemenea străduințe dovedesc că Veneția ajunsese stăpâna comerțului levantin și al întreg comerțului cu țările europene răsăritene, după ce înlăturase pe vechea ei rivală, Genova. În timpul apogeeului comercial al Moldovei, sub domnia lui Șteian cel Mare, nu apare în mod oficial decât Veneția. Alianțele cu monarhi asiatici, ca Usun Hasan și cu regi apuseni în contra Turcilor, tot numai Veneția le plămădește. Acestea sunt dovezile existenței unui imperiu comercial imens, amenințat acum să se prabușească¹⁾.

De și nu mi-am propus aici, decât să arăt liniile mari ale istoriei raporturilor comerciale internaționale, am insistat totuși mai mult asupra imperiului comercial al Veneției, pentru că el dă caracteristica unei faze, cu totul deosebite

¹⁾ Asupra vieții comerciale a acestei epoci, a se vedea: A. Schaub: *Handelsgeschichte der romanischen Völker des Mittelmeergebietes bis zu Ende der Kreuzzüge*. München und Berlin 1906; — A. Schulte: *Geschichte des Mittelalterlichen Handels und Verkehrs zwischen Westdeutschland und Italien, mit Ausschluss von Venedig*. 2 vol. Leipzig 1900; — Kiesselbach: *Der Gang des Welthandels und die Entwicklung des europäischen Völkertebens im Mittelalter* 1860; — W. Heyd: *Geschichte des Levantehandels im Mittelalter* 2 vol. Stuttgart 1879; — Stieda: *Hansisch-venetianische Handelsbeziehungen im 15. Jahrhundert* 1894; — D. Schäfer: *Die deutsche Hanse*. Leipzig 1905; — R. Ehrenberg: *Das Zeitalter der Fugger* 2 vol. 1896; — Peyssonnel: *Traité sur le commerce de la Mer Noire* 2 vol. Paris 1787; — Pöhlmann: *Die Wirtschaftspolitik des Florentiner Renaissance*. 1878; — M. Weber: *Zur Geschichte der Handelsgesellschaften im Mittelalter* 1889; — K. Hüllemann: *Städtewesen des Mittelalters* 4 vol. Bonn. 1826—1829; — Acelaș: *Geschichte des byzantinischen Handels bis zu Ende der Kreuzzüge*. Frankfurt 1908.

de fazele următoare. Este faza „economiei orășenești“, aceea ce s'a numit de economiștii germani, *Städtewirtschaft*, spre deosebire de următoarele faze, care alcătuiesc, din anumite puncte de vedere, un sistem unitar, „economia statelor“ sau „economia națională“, *Staatwirtschaft* sau *Volkswirtschaft*. În prima fază, descrisă mai sus, a economiei orășenești, nu avem națiuni închise în hotarele lor, care să trimită în afară produse sub marca națională sau să refuze a primi mărfuri străine. Orașele de aceeași națiune vin în conflict și orașe de națiuni diferite se infiltrează unele în altele. Aceasta nu însemnează însă că ne găsim într'un fel de „economie mondială“, în care raporturile comerciale dintre toate națiunile să fie libere. Exclusivismul și mercantilismul, pe care îl găsim înflo:ind mai în urmă în primele timpuri ale fazei „economiei naționale“, există și în vremea dominiului economiei orașelor. Senatul venețian condamna la moarte pe lucrătorul, care se mutase într'un alt oraș și-i exercita acolo aceeași meserie, pe care o învățase în Veneția. Iar până la condamnarea la moarte și executarea acestei pedepse, i se confisca averea din lăsase acasă. Cu închideau părinții și rudele, pe care le lăsase acasă. Cu asemenea mijloace se urmăria păstrarea monopolului unor anumite industrii, cu care Veneția era renumită în toată lumea. În afară de aceasta, dela oraș la oraș, erau taxe pe mărfurile, care veniau și plecau, și rareori se obțineau cecesiuni în favoarea unor anumite orașe. În secolul al 14-lea, Constantinopolul avea un venit anual de peste 32 milioane scuzi din taxele pe mărfurile importate și exportate¹⁾.

Cu începutul secolului al 16-lea, se petrece o revoluționare completă a raporturilor comerciale internaționale. Piața mondială, care fusese până acum în Italia, își schimbă locul,

1906; — *Acelaș: Geschichte des rumänischen Volkes* 2 vol. Gotha 1905; — *Acelaș: Geschichte des osmanischen Reichs* 5 vol. Gotha 1908; — *Dr. I. Nistor: Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV. XV. und XVI. Jahrhundert* Gotha 1911; *Acelaș: Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des XVI. Jahrhunderts* Cernăuți 1912; — *D. Furnică: Din Istoria Comerțului la Români* București 1908; *A. D. Xenopol; Istoria Românilor*, în vol. II și III.

Pentru raporturile economice internaționale, *Geschichte des osmanischen Reichs*, a d-lui N. Iorga, este una din acele lucrări, care desgroapă o întreagă epocă a evoluției societăților omenești. Istoria economică universală va fi lipsită în viitor de multe lacune, ce existau până acum. În special, pentru perioada de decadență a comerțului oriental, după veacul al 15-lea, opera d-lui Iorga aduce o lumină atât de puternică, în cât lumea cultă a timpului nostru datorează recunoștință savântului autor al acestei monumentale opere.

¹⁾ Oct. Noël: op. cit. vol. I, p. 151.

trecând pe țărmurile Oceanului Atlantic european. Cu schimbarea pieții internaționale, se năruie puterea economică a orașelor italiene și a tuturor a celor orașe din sudul, răsăritul și centrul Europei, pe care le înviase comerțul orașelor italiene. După ruinarea puterii economice a Italiei, sau chiar odată cu ea, vine și pierderea oricărei puteri politice.

Semnalul acestei schimbări a pieței mondiale îl dădu-se ră pe deoparte descoperirile drumurilor nouă spre India adevărată, pe la sudul Africii și spre India presupusă prin Oceanul Atlantic; iar pe de altă parte închiderea drumurilor vechi spre India prin ocuparea orientului de Turci. Dar această chemare ar fi adus cel mult ridicarea orașelor de pe țărmul Oceanului Atlantic, în dauna orașelor italiene. Ridicarea orașelor apusene s'a făcut într'adevăr, dar pe piața internațională nu mai apar orașe, ci națiuni organizate; raporturile comerciale și luptele de interese nu se mai petrec între orașe, ci între state unitare. Răscolirea maselor de către expedițiunile cruciadelor, a încheșat elementele similare etnice în organisme politice; iar necesitățile unei lupte economice mai înviersunate, pentru dominarea unei lumi, incomparabil-mai vaste, de cât cea din jurul Mediteranei, au împus alcătuirea statelor puternice și găsirea mijloacelor tehnice pentru asigurarea vieții lor. În cât, elemente de natură etnică și motive sufletești, se amestecă cu nevoi economice, și alcătuiesc, în înlănțuirea lor, aceia ce numim *cauzalitatea istorică* a evoluției economice.

Din secolul al 16-lea și până astăzi, piața internațională se menține pe țărmul european al oceanului Atlantic; dar în aceste 4 secole, s'a schimbat centrul comerțului mondial de mai multe ori. În primul rând, piața mondială este în Spania și Portugalia, apoi în Olanda și Franța, apoi în Anglia și în cele din urmă Germania e pe punctul de a deveni centrul comerțului mondial, tocmai când raporturile economice internaționale devin așa de complexe, în cât piața mondială nu mai e generală, ci se specializează pe ramuri mari de produse, iar economiile naționale lasă să se creeze peste ele o economie internațională, despre care vom vorbi în acest studiu din mai multe puncte de vedere.

Spania devine centrul comerțului internațional, grație situațiunii sale privilegiate, dar nu se poate menține, din cauza unei politici economice false. Când gloria Spaniei e mai mare în fața istoriei, tocmai atunci, ruina o amenință mai puternic. Ridicarea Spaniei se face înainte de aducerea bogățiilor numeroase din America. Cultura bizantină adusă de

Arabi, crearea industriilor naționale tot prin intermediul Arabilor, unificarea statului sub Ferdinand și Izabela, construirea drumurilor pentru circulația comercială internă, transformarea armatei feudale de vasali în armată cu cadre permanente, plătite, plata în bani a funcționarilor publici, toate acestea pun bazele solide ale organizării unui popor, care ar fi avut să profite de aci înainte de perspectivele economice favorabile, ce i se deschideau în secolul al 16-lea, prin schimbarea mersului comerțului internațional. Dar chiar din secolul al 16-lea istoria economică vorbește de decăderea Spaniei.

De ce a început să decadă Spania, tocmai când gloria sa era să înceapă? Găsim aci unul din acele fenomene, care justifică utilitatea practică actuală a istoriei economice, unul diu acele fenomene, care ne dă dreptul să condamnăm o politică economică similară cu cea a Spaniei, și o teorie economică sprijinind acea politică, de câte ori o vom întâlni de atunci și până astăzi. Când timpurile nouă schimbă isvorul principal al veniturilor națiunii, înlocuind pământul prin capitalul mobilier, Spaniolii nu înțeleg să se acomodeze timpului și împrejurările îi favorizează să rămână tot feudali. În America găesc bogății, metale prețioase în primul rând, și o populație de exploatat. Nici o altă națiune nu s'a purtat mai barbar în colonii, și totuși nici o altă națiune n'a profitat mai puțin de bogățiile imense, ce-i treceau prin mână. Din America curgea neîncetat aurul și argintul în Spania, și totuși în Spania domnia cea mai neagră mizerie în masele poporului, în timp ce arsitrocrăția era pensionară. Pământul era acumulat în mâna câtorva, prin exproprierea sau înlăturarea țăranilor în timpul lichidării organizației feudale, și se menținuse prin ajutorul majoratelor. În lipsă de capital, — cu tot aurul adus din America, — marii proprietari au transformat terenurile în pășuni pentru creșterea oilor, a căror lână foarte fină însă se lucra în Flandra nu în Spania. Prețurile cerealelor se ridică enorm, dar și prețul obiectelor manufacturate e mare. Statul era în continuă nevoie de bani, pentru că Filip al II-lea trebuia să stârpească toate ereziile religioase de pe glob, ba chiar să creștinească pe indigenii din America. (Miliardarii secolului 15 și 16, familia Fugger din Augsburg, sunt creditorii inepuizabili ai lui Filip al II-lea. Dar datoriiile trebuiesc plătite, și cu toate falimentele, date de Filip al II-lea, tot trebuiau bani. Meseriașii erau puși la contribuție prin vestita taxă, *alcavala*, după care la fiecare vânzare trebuia plătită

o taxă de 10% din valoare. De aceea și prețurile obiectelor manufacturate se ridică. Nimeni nu mai muncește în Spania, căci nu mai e rentabil. Totul se aduce din afară mai estin. Cetățenii lichidează afacerile și cumpără cu toții rente ale statului. Moștenire urmașilor nu le lasă decât rente, prin fideicomise, acordate și pentru cismari, croitori, etc. Se pregătia mereu o cât mai numeroasă populație de *far niente*. Dar această populație trebuia să trăiască. Tot de ce avea nevoie, se aducea din Franța, Olanda, Anglia, etc. Nu puteau să nu vadă și Spaniolii, că tot aurul le trecea prin mâini și dispărea din țară. După ce se decretase oprirea exportului de cereale, pentru a nu rămâne și mai puține în Spania, se decretează apoi și oprirea exportului de aur. Totuși, aceste măsuri n'au folosit la nimic. Populația nu mănâncă aur și nu prin aur se îmbogățesc popoarele. Aurul nu este nici măcar un factor al producției, căci aur nu însemnează capital. Distrugerea inițiativei private și a muncii naționale, prin măsuri protectoare iraționale și mărirea datoriei publice, sunt cauzele decăderii puterii economice e-femere a Spaniei.

Încă din vremea, când Spania era socotită ca cea mai înaintată țară a Europei, una din provinciile stăpânite de regii Spaniei, devenea încetul cu încetul locul de concentrare al bogățiilor, rezultate din comerțul internațional. Olanda își dobândia independența economică înainte de independența politică. Când, în urma războiului de 30 de ani, se pune capăt și dominațiunii nominale a Spaniei asupra Olandei, aceasta are cel dintâi loc între statele europene. Din cauza războaielor religioase din Franța și în urma transformărilor și mișcărilor revoluționare din Anglia, Olanda singură profitase, în cursul ultimelor decenii ale secolului al 16-lea și în prima jumătate a secolului al 17-lea de politica greșită a Spaniei. Ea continuase vechea industrie a lânii și-și formase o înarină comercială puternică, în cât putuse urmări pe Spanioli și Portugezi până în colonii. După separarea de Spania, Filip al II-lea interzice Olandezilor orice comerț cu Lisabona. Din acest timp începe avântul și mai mare al comerțului Olandez, căci tot comerțul începe să se facă direct cu coloniile, fără intermediul Portugezilor sau Spaniolilor. În coloniile, ocupate deja de Spanioli, Olandezii făceau mai mult comerț prin contra-bandă, care era posibil tocmai din cauza exploatării prea mare a coloniilor de către Spanioli. Ei au mers însă și singuri în India și în insulele Australiene, formându-și colonii

proprii, pe care le tratau mult mai bine de cât Spaniolii. În coloniile olandeze, principii indigeni erau lăsați în fruntea conașionalilor lor, ba erau chiar plătiți de Olandezi, ca niște funcționari, obligându-se numai să favorizeze pe Olandezi în cumpărarea de produse brute coloniale.

Cu ajutorul acestui întins comerț, prin industria dezvoltată a lânii și a pietrelor prețioase, precum și printr'o cultură agricolă intensivă, în care se plasa capitalul acumulat din alte ramuri economice, Olanda ajunge centrul comerțului internațional și Amsterdam cel dintâi oraș comercial al lumii. Această țară știuse să se folosească de principiul asocierii puterilor, și își asigurase soliditatea comerțului exterior prin mari companii comerciale; iar în interior, asociațiile profesionale ale comercianților și industriașilor au format unitatea economică și chiar politică a Olandei. Organizarile economice medievale dispar. Libertatea meseriilor și a comerțului își găsește justificarea teoretică la un *Grotius*.

Desvoltarea aceasta economică a unei țări mici ca Olanda a atras invidia popoarelor mai mari și care ajunseseră la o organizație unitară. A doua jumătate a secolului al 17 și o mare parte din secolul 18-lea sunt dominate de lupte acerbe între câteva popoare pentru dominarea comerțului mondial. Franța și Anglia încep lupta contra Olandei, fără a fi unite între ele. Luptele economice sunt transformate foarte des în războaie propriu zise. Din punct de vedere economic, în acest timp se naște sistemul *mercantilismului*, care domină multă vreme politica economică a popoarelor. Iar din lupta de întrecere între popoarele, care apăreau unitare pe piața internațională, Anglia ese triumfătoare, așa încât secolul al 18-lea se sfârșește și secolul al 19-lea se începe cu dominarea economică a Angliei.

În Franța, din vremea lui Henric al IV-lea în special, se începuse crearea industriilor naționale. Și mai înainte se încercase protejarea comerțului francez. Richelieu fondează o companie a Orientului pentru comerțul în Indii. În Levant, regii francezi obțin concesiuni speciale dela sultanii turci și au astfel o superioritate asupra Olandezilor și Englezilor. Pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, *Colbert* reușește să aducă libertatea comercială în interior și încurajază, ba chiar crează în mod artificial industrii, care trăesc numai din ajutorul statului și sunt menite să dispară când acel ajutor le va lipsi. Totuși, industria olandeză era mai înaintată și pătrundea și în Franța. *Colbert* pune taxe pe produsele importate, la început moderate, dar mai apoi așa

de urcate, încât provoacă război, nu numai tarifal, dar și de arme. Anglia, care vedea un mai mare rival în Franța și avea siguranța înfrângerii unei țări mici ca Olanda, este de partea acesteia. *Colbert*, care inaugurează lupta vamală prin tariful dela 1667, e nevoit să cedeze Angliei, chiar în ajun de a declara război Olandei, și reintroduce tariful moderat anterior pentru Anglia. Dar Franța merge din ce în ce mai rău, căci după luptele nenorocite ale lui Ludovic al XIV-lea urmează ruina treptată a finanțelor statului, cu încercările aventuroase de reabilitare ale lui *Law* și cu zdruncinările din timpul Marii Revoluții.

În această vreme, Anglia răpește una câte una, cele mai frumoase colonii franceze. Tipic pentru aceste raporturi, este lupta dintre companiile coloniale franceze și engleze din India.

Anglia apare ca o concurentă pe piața internațională, de când începe să-și creeze o industrie a țesătoriilor de lână. Din secolul al 16 se interzice exportul de lână, pentru a se lucra în interior. Creșterea oilor devenind mai rentabilă, domeniile întinse se transformă în pășuni și țărani stabiliți pe ele sunt alungați, și-și găsesc refugiul în industria născândă din orașe. *Cromwel* mai târziu merge și mai departe acordând favoruri pentru importul de lână brută. Iar prin *actul de navigațiune*, *Cromwel* pune fundamentele viitorului imperiu comercial englez. Acest fel de protecționism, al cărui scop final era atragerea în țară a cât mai mult aur și care își găsea o îndreptățire savantă în vestita teorie a *balanței comerciale*, se continuă și după restaurarea Stuartilor și apoi, mai mult chiar, sub *Wilhelm d'Orange*, care acorda și premii pentru export și taxe la import, după cum convenia mai bine pentru a se putea menține, prin satisfacerea intereselor claselor mai puternice.

În aceeași politică mercantilistă este atrasă și Prusia, cel dintâi stat german, care apare pe piața internațională. Începând de pe vremea lui *Frideric Wilhelm I*, Prusia caută să-și formeze o industrie națională, atrăgând lucrători streini pricepuți, cum au fost *Hughenoții*, alungați din Franța. Sub *Frideric cel Mare* se interzice exportul de lână, ca și în Anglia, dându-se chiar pedeapsă cu închisoare, în caz de contravenție. Apoi se pun taxe pe fabricatele importate și unele fabricate sunt oprite cu desăvârșire de a mai fi introduse în țară. Industriilor din țară le dădea subvenții mari și mergea până să oblige pe consumatori să cumpere. Directorii fabricilor ajungeau un fel de funcționari ai statului. Nicăeri

n'a mers protecționismul așa de departe ca în Prusia sub Frideric cel Mare. Ca să imite și să concureze pe vecinii săi mai puternici, Franța și Anglia, Frideric cel Mare încearcă să fundeze o companie comercială a Levantului și o companie a Indiilor Orientale, dar amândouă sunt ruinate dela început.

Astfel se urmează până în sec. al 19-lea, când armatele lui Napoleon înfrâng statele germane. Tot ceea ce se crease artificial dispare și niciuna din industriile formate cu atâtea sacrificii n'au mai supraviețuit turburărilor politice dela sfârșitul secolului al 19-lea.¹⁾

Timp de 2 secole, din secolul al 16-lea până la începutul secolului al 19-lea, raporturile comerciale internaționale sunt dominate de o politică economică tutelară, de dorința fiecărui stat de a exploata pe celelalte, vânzându-le produse proprii pe bani, nu în schimbul altor produse, precum și de tendința de alcătuire a unui stat universal, cum se observă mai ales în politica Spaniei și apoi a Franței.

Veacul al 19-lea aduce o prefacere a raporturilor economice internaționale. În locul tendinței de isolare a popoarelor, se stabilesc legături, care nu mai pot fi zdrobite, nici chiar prin războaie. Lupta între economiile naționale, consolidate în coprinsul unităților politice, se dă sub forma concurenței libere, în care învinge superioritatea tehnică și nu forța brută a armelor. Lupta e și mai aprigă, dar se dă pe terenul economic, pe care pot învinge și popoarele mai mici.

Această nouă eră a fost pregătită de progresele enorme ale tehnicii industriale în cursul veacului al 18-lea și al 19-lea, de avântul neobișnuit al mijloacelor de transport de mărfuri și persoane și mai ales de perfecționarea instrumentelor de rezolvare a obligațiunilor internaționale, rezultate din schimbul mărfurilor. De aceste rezultate ale muncii de multe veacuri a lumii întregi, nu se poate lipsi astăzi nici o economie națională. Iar adoptându-le, se stabilesc legături între economiile naționale ale diferitelor popoare, în așa fel, în cât nu rare ori se împiedică războaie între popoare sau alianțe de popoare.

¹⁾ Pentru epoca următoare descoperirii Americii, până în sec. 19-lea: *W. Sombart*: op. cit.; *O. Noël*: op. cit.; *M. Schmidt*: op. cit.; *Beer*: *Allgemeine Geschichte des Welthandels* 4 vol. Wien 1860—1884; *Fr. List*: *Die Lehren der Handelspolitischen Geschichte der civilisirten Staaten Europas*, etc. Stuttgart 1877; *W. I. Ashley*: *Englische Wirtschaftsgeschichte* tr. germ. de R. Oppenheim. Leipzig, 1896; *A. Limmermann*: *Die Geschichte der preussisch-deutschen Handelspolitik*, Leipzig, 1892.

X Semnul prevestitor al fazei nouă de raporturi internaționale, în care ne găsim astăzi, pornește din Anglia. Din reamintirea câtorva date de istorie economică, se va vedea că noua fază este rezultatul împrejurărilor nouă și nu un sistem economic, construit de vreun teoretician utopist și aplicabil poate și într'un timp mai vechiu.

Anglia, profitând de încurcăturile politice de pe Continentul european, își crease un vast imperiu colonial, cucerind noi ținuturi sau luând coloniile altor popoare europene. Toată bogăția sa venia din exportul de obiecte fabricate în interior și din comerțul cu coloniale. În interior se dezvoltă populația industrială. Cerealele produse în interior nu mai puteau îndestula cererea internă, în cât nu mai era vorba de premii pentru export de cereale. Agricultorii englezi puteau cere cel mult taxe pe cerealele importate. Dar aceste taxe nu puteau în nici un caz opri importul de cereale din Prusia și Franța, deoarece aceea ce se producea în interior nu era îndestulător. Când Napoleon începe lupta contra Angliei și decretează Blocul Continental, Anglia se vede deodată redusă la propriile ei puteri, în ce privește producția de cereale. Prețurile cerealelor se ridică enorm. Cele mai improprii terenuri se cultivă cu cereale, prețurile cerealelor cresc și mai mult. Acum e timpul, când *Ricardo* privește creșterea rentii ca o nenorocire publică și ca izvor al tuturor mizeriilor economice. Dar căderea lui Napoleon urmează repede și lucrurile iau o altă întorsătură. Din afară se pot introduce cereale. Aceasta însemnează însă ruina bruscă a atâtor întreprinderi agricole. Agricultorii obțin taxe pe cerealele importate, dar importul tot nu putea fi oprit. Cu cât prețurile de monopol din timpul Blocului Continental scădeau mai mult, cu atât agricultorii cereau taxe mai mari și li se acorda. Atunci popoarele de pe Continent răspund prin taxe pe produsele industriale engleze, care inundau piața germană în special. În acest moment, se revarsă mizeria generală asupra Angliei. Prețurile cerealelor erau ridicate în urma taxelor de import, iar obiectele industriale refuzate pe alte piețe. Acum se naște vestita Ligă în contra taxelor pe cereale, condusă de *Richard Cobden* și *John Bright*, cari după o agitație îndelungată reușesc să aducă desființarea taxelor protecționiste și inaugurarea liberului schimb. Se dovedește astfel un adevăr fundamental în politica economică internațională, că atâta vreme cât nu poți subjuga prin forța armelor pe celelalte popoare, nu le poți exploata și schimbul internațional e condiționat de

căştigurile reciproce şi se bazează pe specializarea şi diviziunea muncii între popoare. Recunoaşterea acestui adevăr fundamental şi schimbarea politicii economice engleze se face la 1846.

Nici 20 de ani nu au trecut şi Franţa intră pe aceiaşi cale, încheind la 1860 un tratat comercial cu Anglia, pe baza unui liber schimb de produse. Exact după 2 secole de lupte vamale, amestecate cu lupte de arme, se începă o eră de acorduri comerciale internaţionale. La 1867, Franţa inaugura luptele vamale printr'un tarif extrem de protecţionist şi la 1860 Franţa încheia un tratat comercial cu Anglia.

În acest timp, apare şi Germania, ca un stat unitar, pe piaţa internaţională. Deşi Prusia îşi reîncepuse viaţa economică, după războaiele lui Napoleon, cu ideile liberale ale şcolii lui Ad. Smith, totuşi Germania unită îşi începe viaţa economică externă printr'o politică protecţionistă. În urma propagandei economistului List, se alcătueşte Zollverein-ul prin înlăturarea taxelor vamale dintre statele germane, dar prin punerea acestor taxe la graniţele Uniunii vamale, spre a se putea da timpul necesar să se perfecţioneze industriile naţionale, germane, rămase în urmă până atunci. Dar spiritul timpului şi necesităţile economice şi politice fac pe Bismarck să încheie cu Franţa, imediat după tratatul anglo-francez, un tratat comercial pe aceleaşi baze. Toate statele din Zollverein au aderat. Aşa că, deocamdată, la jumătatea secolului al 19-lea, toate popoarele, care sunt în fruntea mişcărilor economice, încep să creeze norme de regulamentare paşnică a schimbului internaţional, alcătuiind, peste organizaţiile politice naţionale, o organizare mai vastă: economia internaţională. Până după războiul franco-german dela 1870 şi încă după aceea câţiva ani, Europa apuseană e dominată de tendinţa de libertate a comerţului internaţional, regulamentat prin tratate.

După războiul franco-german se petrece o nouă schimbare în raporturile economice internaţionale. Germania se ridică atât de mult, în cât politica ei economică influenţează politica economică mondială. Se începe de atunci şi se continuă încă astăzi lupta, pentru dominarea pieţii economice mondiale, între cele mai mari puteri economice ale timpului: economia naţională germană şi engleză. Ne interesează aici schimbarea raporturilor economice internaţionale, în urma schimbării politicii economice germane.

După războiul franco-german, urmează o afluenţă enormă

1867

de capital în Germania. Increderea dobândită în urma triumfului politic și abundența capitalului, provoacă un avânt al întreprinderilor de tot felul. Nici trei ani nu trecuseră după război, și criza, datorită supraproducției, izbucnește. Multe întreprinderi industriale lichidează și muncitorimea se îndreaptă spre agricultură. Reluarea vieții economice liniștite e însă de scurtă durată. Țări nouă apar pe piața internațională.

Pentru înțelegerea schimbării produse acum, e nevoie de o schițare a fazelor comerțului răsăritean, după secolul al 15-lea.

Aceste țări nouă sunt țările din răsăritul Europei și câteva din țările Americii, care fuseseră până acum exploatare de popoarele europene înaintate, sau rămăseseră cu totul în afară de sfera comerțului internațional.

Trei secole aproape, din secolul al 16-lea până în secolul al 19-lea, popoarele din răsăritul Europei rămân într'o izolare economică aproape ca și aceea dela începutul evoluției, de și prin secolul al 15-lea ajunseseră la o mare dezvoltare comercială. Descoperirea lumii nouă în special strămutase centrul comerțului mondial pe țărmul Atlanticului și toată activitatea comercială a popoarelor apusene avea acum o altă direcție. †

E foarte interesant de urmărit procesul de decădere al comerțului din orientul Europei, după secolul al 15-lea. ✓

Comerțul prin Transilvania și Polonia spre Germania se slăbește, chiar înainte de întinderea puterii turcești peste aceste ținuturi. Cauza era în primul rând distrugerea puterii comerciale a orașelor din Hansa germană. Parte din aceste orașe se îndreptaseră spre lumea nouă, iar parte dobândiseră lovitura de moarte, în special dela Lisabona. Vechile drumuri spre răsărit începeau să fie părăsite. Dela principatele române, nu se mai cer așa de des reînnoirile de privilegii pentru negustorimea orașelor mărginașe din Ungaria și Polonia.

Dar chiar în ținuturile intrate în stăpânirea Turcilor, comerțul nu ar fi fost o imposibilitate. Cunoașterea raporturilor lăuntrice ale imperiului otoman din acea vreme, așa cum rezultă din monumentala operă a d-lui N. Iorga, ne dă puțința să vedem că un popor de cuceritori, ca și cuceritorii Magrebului african, nu putea împiedica o dezvoltare economică începută și ar fi fost mai degrabă târați de mersul general, dacă împrejurările economice ale locului și ale timpului ar fi fost favorabile unei dezvoltări continue a comerțului înfloritor din veacul al 15-lea. ✓

În primele timpuri ale stabilirii Turcilor în Europa, când Venețienii mai formau încă pe intermediarii comerțului mondial, cu toate pierderile în războaie cu Turcii, tot obțineau unele favoruri comerciale, cum ar fi acelea acordate prin pacea dela 1521, ca negustorii venețieni să fie judecați de sultan, nu de Kadi și la judecată să asiste și dragomanul lor ¹⁾. Tot în acest chip s'au început și raporturile orașelor italiene cu califii Arabilor din Magreb și necesitatea economică a unui comerț în dezvoltare a făcut ca raporturile să fie continuate și îmbunătățite.

În răsăritul Europei, nu Turcii singuri au adus ruina desăvârșită a vieții economice a popoarelor din aceste ținuturi, după cum ar fi inclinat să creadă cel care ia svârco-lirile și plângerile Venețienilor din acel timp drept docu-mente hotărâtoare în judecarea situațiunii. Chiar în secolul al 16-lea, și încă în prima lui jumătate, Turcia ajunge la un apogeu, care n'ar putea îndreptăți credința, că Turcii n'ar fi fost în stare să continue o viață economică în des-voltare și numai prezența lor a fost destul ca să aducă ruina. În secolul al 16-lea, se începe încheierea contractelor comerciale cu popoarele Apusului, și anume la 1536 se încheie prima Capitulațiune cu Francisc I al Franței. Prin aceste contracte, Francezii ar fi putut continua vechia ac-tivitate comercială a Venețienilor, cari erau urâți, în mare parte pe drept, căci voiau să continue vechiul sistem de exploatare comercială, de când nu erau împiedicați de nici o stăpânire puternică. Dar nu mai era timpul acestui co-merț. Piața internațională se mutase și bogățiile prețuite ale timpului erau de căutat în altă parte.

Cu o intuiție admirabilă a situației economice reale a momentului, spune d-l N. Iorga, că toate aceste avantajii comerciale n'au fost utilizate de Francezi și au rămas numai literă moartă, fără ca cineva să le dea vre-o însemnătate ²⁾.

¹⁾ N. Iorga: *Geschichte des osmanischen Reichs*. vol. II p. 300 și urm.

²⁾ „Aber die Franzosen wussten die ihnen in diesem Verträge (cel dela 1536) zugesicherten kommerziellen Vorteile fast gar nicht auszunutzen; selten kam ein Schiff aus der Normandie oder der Provence in die Gewässer der Levante; in Konstantinopel fiel es keinem der königlichen Agenten ein, Handelsbeziehungen anzubahnen oder zu verteidigen. Das Projekt, die gegen Ende der Regierung Solimans erlassenen Verbote gegen die Ausfuhr von Korn nach Venedig zu benützen, um einen regelmässigen Verkehr von sechs Schiffen von Frankreich nach dem Oriente: Konstantinopel, Tripolis in Syrien, Alexandrien einzurichten, fand keine Beachtung“. (*Geschichte des Osmanischen Reichs*, vol. III pag. 87 și 88). Sau în altă parte: „*Ein aktiver französischer Levantehandel hatte sich als Unmöglichkeit herausgestellt*“ (Vol. III p. 249).

Nici oamenii, cari ar fi putut continua legăturile comerciale cu alte popoare nu' lipsiau. În locul Venețienilor rămân Armenii, Ragusanii, Grecii și mai ales Ovreeii. Cu tot spiritul comercial al acestora din urmă, comerțul oriental decade și merge din ce în ce mai rău, până în secolul al 19-lea. Faptul acesta este încă un argument în contra credinței lui *Sombart*¹⁾ că Ovreeii au înviat comerțul și au creat capitalismul, acolo unde au venit, dându-se ca dovadă dezvoltarea Olandei și Angliei, ca un efect al alungării Ovreeilor din Spania, în Constantinopol și în Rusia au venit numeroși Ovreei și totuși comerțul a stagnat, până în veacul al 19-lea. Mai exactă este dimpotrivă aserțiunea, că Ovreeii se ingrămădesc tocmai acolo, unde sunt situații economice favorabile de exploatat.

Când puterea otomană începe să decadă, popoarele streine ar fi avut și mai mult posibilitatea să se infiltreze printre populațiile Orientului și să reinvieze comerțul atât de înfloritor în veacul al 15-lea. La Constantinopol începe să joace un rol însemnat Anglia, încă din secolul al 17-lea, rivalizând cu Olanda, după ce Francezii pierduseră din influența lor mai veche. Dar nici în secolul al 17-lea, nici în secolul al 18-lea, nu se poate vorbi de o reinviere a comerțului oriental.

Târziu de tot, când imperiile coloniale ale popoarelor apusene se dizolvă, sau, după ce politica colonială nu mai tinde la exploatarea prin forță a coloniilor, târziu, când în urma concurenței înverșunate dintre popoare, se ajunge la unificarea și consolidarea economiilor naționale, care apar ca atare pe piața internațională, atunci direcția comerțului se schimbă. Schimbul de mărfuri proprii între popoarele europene devine mai intens, fiecare stat caută să-și cucească și să-și asigure, un debușeu mai apropiat. Anglia domină multă vreme piața germană, și găsește aci un debușeu principal pentru produsele sale. Germania, care făcea sforțări uriașe să se ridice economic, nu putea să cucească un debușeu spre Apus, căci nu putea concura la ele acasă, nici pe Anglia, nici pe Franța sau Țările de Jos. Germania își îndreaptă toate străduințele spre Orientul european. E urmată și concurată firește, de rivalele ei mai dezvoltate.

Capitalul apusan năvălește în Răsărit. Bănci engleze în special apar în imperiul otoman, dar până la apariția băn-

¹⁾ *Die Juden und das Wirtschaftsleben*, Leipzig 1911.

cilor e o întreagă mișcare de reînviere a comerțului răsăritean, care se servia de mijloace de schimb mai vechi, tradiționale. Turcia e înfrântă în urma repetatelor atacuri ale Rusiei și la 1829 popoarele apusene pot veni să încarce și să descarce mărfuri pe coastele Mării Negre. Acest an însemnează un eveniment tot atât de mare pentru evoluția comercială a Orientului, ca și căderea Caffei și Cetății Albe dela sfârșitul veacului al 15-lea.

După reînvierea economică, urmează reînvierea politică. Pe ruinele imperiului otoman se formează state independente, încetul cu încetul, până în veacul al 20-lea. Prin aceleași procese economice, pe care le-am văzut la statele apusene, se alcătuiesc economiile naționale unitare. Asupra acestor prefaceri, vom reveni în parte mai în urmă.

Schimbarea direcției comerțului internațional și nașterea economiilor naționale a popoarelor orientale, precum și a onora din vechile colonii din America, au avut o repercutare asupra comerțului popoarelor apusene din Europa și au produs transformări, care contribuiesc la alcătuirea unei faze nouă în evoluția raporturilor comerciale internaționale.

Drumurile de fier, construite de capitalurile apusene, revărsate asupra Rusiei și altor țări mai mici din Răsărit; apoi dezvoltarea agriculturii americane, aduc pe piața internațională cantități mari de cereale, produse în condiții mai avantajoase, decât cerealele din țările Apusului. Prețurile cerealelor scad; iar agricultura statelor apusene trece printr'o criză, care durează în multe părți și astăzi. În acest moment, Bismarck își schimbă politica liberală de până acum și acordă agricultorilor taxe pe cerealele importate, iar industriașilor taxe pe fabricatele importate și pe dealtă parte dă prime de export și la unii și la alții. Astfel se inaugurează la 1878 o nouă politică mercantilistă. Asemănarea cu vechiul mercantilism, i-a adus numele de *neo-mercantilism*. Afară de Anglia, toate celelalte state au răspuns cu măsuri protectoare similare, dacă nevoia de împrumuturi în afară sau situația politică nu le-au silit să facă concesiuni și să se lase exploatare de statele mai mari. Luptele vamale n'au dus la războaie generale, — de și peste Europa suflă un vânt de preparare pentru o războire generală — dar s'au încheat tratate comerciale pentru a asigura schimbul internațional, chiar în aceste condiții îngreuetoare, care fac totuși posibil schimbul, dacă statornicia lor e asigurată.

pentru un timp mai lung. Se încheie convenții comerciale pe termen. În acest stadiu ne găsim astăzi ¹⁾.

X Dela începutul evoluției economice, care a urmat după desăgregarea imperiului roman, și până astăzi, raporturile comerciale ale popoarelor au trecut prin trei faze mari: la economiei orașelor, la economiei naționale și la economiei internaționale. Care este tendința, care se desprinde din evoluția de până acum? Ne îndreptăm oare spre o libertate absolută a comerțului internațional, care se va întrona odată cu înlăturarea actualelor tarife protecționiste din cea mai mare parte din țările lumii? Persistența Angliei în sistemul liberului schimb, inaugurat la jumătatea veacului trecut, triumful partidului liberal englez, care luptă de aproape un secol pentru înlăturarea protecționismului, precum și lupta aprigă, ce se duce în Germania pentru înlăturarea deocamdată a acelor Einfuhrscheine, care au transformat taxele pe import de cereale în adevărate prime de export, scumpind așa de mult viața masselor populației, au făcut pe unii din cei mai mari economiști ai timpului, în frunte cu L. Brentano în Germania și P. Leroy Beaulieu în Franța, să întrevadă pentru un timp apropiat un sistem de completă libertate a comerțului internațional. Alți economiști întrevăd o izolare continentală, în loc de una națională, cum a fost în secolele de mai înainte. Tendințele Americanilor, bazate pe doctrina lui Monroe, importanța crescândă a comerțului statelor din America de sud, redășteptarea unora din popoarele Asiei, au fost semne, care au făcut posibilă o asemenea credință ²⁾.

Faptele pozitive din politica economică de până acum a popoarelor nu îndreptățesc însă nici una din aceste perspective. Concurența între popoare, care apar ca unități pe piața internațională, nu va dispărea. Condiția, principală

¹⁾ Asupra evoluției raporturilor economice internaționale, în sec. 19, în afară de scrierile citate mai înainte: Bernhard Harms: *Volkswirtschaft und Weltwirtschaft*. Jena 1912; H. Dietzel: *Weltwirtschaft und Volkswirtschaft* 1900; R. Kobatsch: *Internationale Wirtschaftspolitik* Wien 1907; Richard Calwer: *Einführung in die Weltwirtschaft* Berlin 1906; H. Schumacher: *Weltwirtschaftliche Studien*. Leipzig 1911; P. Arndt: *Deutschlands Stellung in der Weltwirtschaft*. Leipzig 1908; K. A. Gerlach: *Dänemarks Stellung in der Weltwirtschaft*. Jena 1911; G. Neuhaus: *Deutsche Wirtschaftsgeschichte im 19. Jahrhundert*. L. Pohle: *Die Entwicklung des deutschen Wirtschaftslebens im 19. Jahrhundert* 1904. W. Lotz: *Die Ideen der deutschen Handelspolitik*. 1892; J. A. Hobson: *The evolution of modern capitalism* London 1906.

²⁾ A se vedea în această privință: Octav Noël: op. cit. vol. III, p. 592 și urm.

pentru a avea mai multă libertate pe piață, este ca un popor să nu fie dependent în totul de alte popoare. Și dacă diviziunea muncii între popoare ar merge tot așa de departe, cât o împune principiul economiei puterilor înăuntrul unui popor, atunci unele popoare ar fi prea dependente de altele și n'ar putea obține câștigul cuvenit din schimbul internațional, ar fi silite la concesiuni. De aceea, popoarele fac sacrificii pentru dezvoltarea unor industrii, chiar dacă au împrejurări mai puțin favorabile, ca alte popoare. Aceste sacrificii se manifestă în consumarea pe prețuri mai mari a unor obiecte, protejate prin taxe vamale. Din această politică economică vor rezulta întotdeauna lupte economice între popoare. Până acum, se pare că un singur mijloc s'a găsit bun pentru asigurarea desfășurării liniștite a concurenței între popoare și acest mijloc este gruparea popoarelor pentru stabilirea unui echilibru de puteri în luptă pe piața internațională. Gruparea în acest curent și popoarele mai mici. Mijlocul acesta al grupării de interese garantează o justă repartizare a câștigurilor, realizate din schimbul internațional.

Astfel legate între ele, economiile naționale moderne sunt dependente de piața internațională. Fluctuațiunile acestei piețe se repercutează cu o repeziciune uimitoare și cu o putere copleșitoare în mersul fiecărei economii naționale. Funcționarea comerțului internațional, în faza de astăzi a evoluției economice, stabilește o solidaritate a economiilor naționale a tuturor popoarelor, care apar pe piața mondială. Care sunt caracterele principale ale acestei dependenți și solidarități, se va vedea în cele ce urmează.

§ 2. Concentrarea economiilor naționale. Nașterea și dezvoltarea băncilor de emisiune; rolul lor în faza actuală a evoluției economice.

Piețele sau debușeurile de desfacere ale oricăror produse ale muncii omenești s'au lărgit din ce în ce mai mult, cu cât ne apropiem de timpul nostru. Grație înlesnirii transportului pe mare și pe uscat, produsele dintr'un loc sunt oferite consumului lumii întregi. Prin ajutorul comunicației postale și mai ales telegrafice, vânzătorii și cumpărătorii din toate țările sunt puși față în față, aproape în aceleași momente de timp. Producția unei națiuni pătrunde în populația unei țări străine și face din ea client obișnuit, în dauna producătorilor indigeni.

Pe măsură ce se dezvoltă această pătrundere reciprocă a produselor muncii diferitelor popoare și pe măsură ce granițele fizice sunt tot mai slabe stavili pentru raporturile economice între popoare, pe aceeași măsură se petrece un fenomen de concentrare a economiilor naționale, necunoscut în fazele anterioare ale evoluției economice. Mărfurile unei întreprinderi economice nu mai merg în altă țară, decât sub firma statului, de unde pornesc. Nu numai tratarea vamală a mărfurilor impune acest aspect colectiv al unei producții individuale, private, dar schimbul de mărfuri între negustorii a două țări deosebite nu este posibil, decât prin conlucrarea economiilor naționale organizate, care determină și dau instrumentul schimbului. Din cauza aceasta, pe piața internațională nu apar comercianți izolați, ci apar comercianți, cari reprezintă un stat. Rezolvarea obligațiunilor lor se face cu ajutorul și sub garanția statului, ca organ al întreprinderii economice naționale. ✓

Concentrarea economiilor naționale și cooperarea activității economice private cu activitatea economică a statului se datorește în primul rând organizării moderne a creditului, fie el public, fie privat. Această expresie de „organizare a creditului“, aleasă pentru a marca, prin caracterul ei, faze din evoluția economică, este însă prea strâmtă. E vorba nu numai de credit, ci de sistemul general de rezolvire a obligațiunilor, rezultate din schimbul intern sau internațional, e vorba de procesele tehnice ale schimbului.

În faza ultimă a evoluției economice, pe care am numit-o, din anumite puncte de vedere, faza economiei internaționale, schimbul în interiorul economiilor naționale și între națiuni se face prin ajutorul unor procedee nouă. Aceste procedee disting epoca din urmă de alte epoce anterioare, dând pe de o parte caracterele principale ale economiei internaționale, iar pe de altă parte impunând concentrarea economiilor naționale ale diverselor popoare. De aceea, vom schița aici liniile mari ale evoluției instrumentelor de schimb, insistând mai mult asupra instrumentelor soldului internațional.

În orice evoluție economică completă, întâlnim următoarele sisteme principale de schimb:

- a) Schimbul direct de mărfuri între ele;
- b) Schimbul de mărfuri prin intermediul metalelor prețioase, fie drugi, fie monetizate;
- c) Schimbul de mărfuri prin reprezentăție sau prin instrumente fiduciare.

Aceste trei sisteme le găsim, în ordinea succesivă de mai sus, la popoarele vechi. Despre apariția ultimelor 2 sisteme mai superioare la Asirieni și Chinezi, am amintit în altă parte, în cursul acestui studiu. Primul sistem, cel mai inferior, este propriu începuturilor de organizație economică, dar nu dispăre cu desăvârșire nici în stadiile mai din urmă ale evoluției. El rămâne să fie practicat de clasele înapoiate ale unui popor, sau de popoarele mai înapoiate ale unei epoci. Când însă una din formele mai superioare ale schimbului apare, ea dă caracteristica unei faze, chiar dacă nu a dispărut cu totul procedeele schimbului din faza anterioară.—

În prima fază a evoluției raporturilor comerciale dintre popoare, pe care am numit-o faza economiei orașenești, întâlnim predominant schimbul de mărfuri prin intermediul metalelor prețioase monetizate. De când se începuse monetizarea metalelor prețioase în Lidia, cu 600 de ani înainte de Christos, schimbul de mărfuri prin ajutorul drogilor de metal prețios dispăruse. Uzul monedelor se răspândise repede în toată lumea greacă și romană, precum și la popoarele germane, stabilite pe vechile teritorii romane. Când viața comercială reinviază și când orașele italiene încep să pună în legătură toate populațiile lumii de atunci, moneda de aur și argint forma singurul mijloc de sold al comerțului. Dar, oricât de bogate erau orașele italiene, ele nu și-au făcut moneda lor proprie, decât mai târziu, folosindu-se la început de monedele streine, în special grecești. Astfel, Veneția nici nu avea monedă cu efigia ei până în secolul al 10-lea și chiar după ce și-a făcut o astfel de monedă, nu se monetiza înăuntrul orașului, ci tot în orașele grecești, unde monetizarea era tradițională. De abia în secolul al 12-lea, Veneția începe să și bată monedă proprie, în interiorul său, iar spre sfârșitul secolului al 13-lea ajunsesse să și bată moneda, care a ajuns să se răspândească și să fie căutată în lumea întreagă, *ducatul de aur*. Prin secolul al XV, ducatul venețian ajunsesse adevărata monedă internațională și se fabrica anual câte un milion¹⁾. Și alte orașe italiene își aveau monedele lor proprii, dar nici o monedă nu mai ajunge un renume atât de universal, ca *fiornul de aur* din Florența, creat la jumătatea secolului

¹⁾ După *Carli: Delle monete e zecche d'Italia* 1754, op. citat de O. Noël în op. cit. vol. I pag. 277. Autorul arată că Vasco de Gama, în prima sa călătorie în Asia, găsisse ducatul venețian, răspândit în Calicut, în India.

al 13-lea, după ce Florentinii avuseseră un fiorin de argint încă din secolul al 12-lea. Fiorinul de aur florentin se răspândise repede mai ales în Africa, la Arabi, din cauza frumuseții lui, căci era și un obiect de artă.¹⁾

Monedele de aur serviau pentru rezolvarea soldului internațional, sau mai precis între orașe. Pentru schimbul intern și uneori internațional, există în tot acest timp moneda de argint, a cărei valoare față de aur varia, dar nu atât de mult, ca în epoca următoare, după descoperirea Americii.²⁾

Tot în cursul acestei perioade a economiei orașelor, apare alt instrument de schimb, care nu se desăvârșește de decât tocmai târziu, în timpul nostru. După trecerea crujadelor, raporturile comerciale se înmulțesc atât, încât moneda existentă și care se putea fabrica regulat nu mai e suficientă pentru rezolvarea tuturor obligațiilor din schimbul între popoare. Pe de altă parte, ar fi trebuit să se transporte dintr'un oraș în altul, cantități enorme de monedă, ceea ce era riscant și costisitor. Din cauza aceasta, se naște acum sistemul de plată prin trate și prin valori fiduciare. Ordinul de plată, dat de un negustor către un altul din altă localitate, pare că a fost practicat pentru prima oară de Florentii Guelfi, cari, fiind expulzați din patria lor de către Ghibelini, se refugiaseră în Lyon³⁾. Oriunde s'ar fi practicat mai întâi aceste instrumente de plată, a căror expresii perfecționate sunt tratele și cecurile moderne, fapt sigur este că ele au fost răspândite și popularizate de orașele italiene. Tot în aceste orașe, se practica pe o scară întinsă comerțul cu bani, împrumuturi pe dobândă. Nu era o practică nouă, lumea veche o cunoscuse și pe vremea Grecilor și Romanilor era o meserie obișnuită a celor, cari jucau un mare rol în afacerile publice. Dar acum, cu intensivarea comerțului și gravitarea lui în Italia, comerțul cu bani devenia din ce în ce mai răspândit. Nici nu era condamnat de religia creștină la început. Tocmai mai târziu, din cauza abuzului făcut prin luarea de dobânzi exorbitante, părinții bisericii creștine încep să interzică acest comerț. Până prin

¹⁾ A se vedea: *Theo Sommerlad: Mittelalterliches Münzwesen in Handw. d. Staatsw. ed. III vol. VI*;—*H. Schurtz: Grundriss einer Entstehungsgeschichte des Geldes. 1898*;—*L. von Ebengreuth: Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte München și Berlin 1904.*

²⁾ *Theo Sommerlad: studiu citat*;—*Helferich; Von den periodischen Schwankungen im Werte der edlen Metalle. Nürnberg 1848*; *V-te G. d'Avenel; Histoire économique de la propriété, des salaires, etc. (1200 1800), vol. I Paris 1894.*

³⁾ *Octav Noël; op. cit. vol. I.*

secolul al X-lea, bancherii lumii erau Italienii, prin excelență Lombarzii și Florentinii. Alături de ei, exercitau acest comerț și Evreii, fără să-l fi acaparat, cum au făcut mai târziu. De când comerțul cu bani se interzice creștinilor, Evreii monopolizează acest comerț aproape în lumea întreagă. Dar tocmai din această vreme, din secolul al XI-lea și apoi prin secolul al XIII și al XIV-lea și încă mai târziu, se aud în toate țările plângeri ale negustorilor indigeni în contra cămătăriei evreiești și mai în toate părțile se întâmplă revolte în contra Evreilor, iar prinții dau ordonanțe de expulzare sau le confiscă averile¹⁾.

Dar comerțul de bani, fie pentru înlesnirea schimbului de mărfuri, fie pentru scontarea valorilor comerciale, fie pentru împrumuturi, era o funcțiune economică necesară. Numai organizarea acestui comerț era defectuoasă. Ca o reacțiune în contra cămătăriei evreiești, care devenise o plagă a comerțului vremii și în contra falsificării monezilor, s'au creat băncile de depozit și de „gir“, cu un caracter quasi public la început.

Astfel se începe, la jumătatea secolului al 12-lea, formarea băncilor în orașele italiene, Veneția, Genua, apoi în Barcelona, în Hamburg și Nürnberg. În Italia se numiau *monti* mai apoi *banche del giro*. În genere, mai mulți bancheri se asociau și făceau avansuri, republicelor în Italia, sau regilor în alte țări, obținând diverse garanții. Pe lângă acest caracter, de creditori ai statelor sau prinților, băncile din această epocă mai serviau și la stabilirea unei unități monetare, foarte utilă în acel timp de varietate infinită a monezilor. Băncile creau o monedă fictivă, cu o valoare mai mare decât monezile cunoscute circulante, ținând seama de conținutul de metal fin. Orice alte monede erau prețuite în raport cu acea monedă a băncii. Negustorii depuneau la bancă valorile sau monezile lor, care erau prețuite în moneda băncii și obțineau astfel un credit până la concurența sumii depuse, socotite în moneda băncii. Ei dispuneau de această sumă, dând ordine de plată, pe care banca le efectua prin transmisiuni în registre, prin virimente. În operațiile acestea de plăți, se găsește și forma simplă a cambiei și a cekului. Cum banca Veneției și Genuiei, își întinșeseră repede operațiunile în toată lumea, regii și papii

¹⁾ W. Sombart: *Die Juden und das Wirtschaftsleben* Leipzig 1911

se serviau în afacerile lor bănești de aceste bănci ¹⁾. Toate aceste bănci, din veacul al 12 și 13, ajung renume mondial și durează până aproape de secolul al 19-lea, în care timp însă suferă schimbări mari în operațiunile lor.

O epocă nouă în evoluția instituțiilor de bancă și a instrumentelor de schimb în genere, se începe odată cu descoperirea minelor bogate de aur și argint în America în secolele 16 și 17. La început, aducerea cantităților mari de aur și argint din America în Europa, mai cu seamă după descoperirea marelui mine de argint dela *Potosi* din Peru în 1545, produce o mare preturbare în raporturile economice din lăuntrul statelor europene. Prețurile tuturor obiectelor se ridică enorm, și, cu toată afluența de metale prețioase masele mari ale populațiilor lor se simțeau într-o mare strâmtoare economică, pentru că aveau să cumpere aceleași obiecte cu prețuri înalte și întregite, în timp ce aurul venit nu se repartiza în aceeași măsură între cei mulți.

Dar, procurarea mai ușoară a instrumentelor de producție de către întreprinzători, în urma înmulțirii instrumentului de schimb, a provocat un impuls în toate ramurile activității economice, așa că după scurt timp, deprecierea banilor dispare, și îndată băncile iau un nou avânt ²⁾.

O nouă perfecțiune în tehnica băncilor face posibilă acumularea de bogății și dezvoltarea băncilor până la înfățișarea de institute de credit internaționale. Monarhii timpului sunt la începutul organizării statelor cu bază economică capitalistă. Administrația întreagă începe să fie plătită în bani, iar armatele permanente, de care au nevoie regii, cer și mai mulți bani. Un sistem de impozite îndesulătoare, ca în statele moderne, încă nu se alcătuiseră, și poporul se obișnuia greu cu impozite, de aceea toate luptele politice interne se dau pe această chestiune. Singura resursă a monarhilor vremii erau împrumuturile. Bancherii și băncile îi împrumutau odată, apoi repetau mereu împrumutu-

¹⁾ Astfel, papa Inocențiu al IV, la 1246, depune la banca Veneției 2500 mărci, pentru a-și plăti o datorie către un negustor din Frankfurt; *Weber: Recherches sur l'origine et la nature du contrat de change*. Veneția 1810; *R. Ehrenberg: Die Banken von 11 bis zum 17. Jahrhundert in Handw. d. Staatsw.* ed. III vol. II; *Lattes: La libertà delle banche a Venezia dal secolo XII al XVII 1869*. *Peruzzi: Storia di commercio e di banchieri di Firenze* 1868.

²⁾ *Soetbeer: Edelmetallproduktion und Wertverhältniss zwischen Gold und Silber seit der Entdeckung Americas*. Gotha 1889; *Jacob: Historical Inquiry into the production and consumption of the precious metals*. London 1831; *A Delmar: History of monetary systems* 1894.

rire, ca să nu piardă ceea ce a dat la început. Fiecare rege își are bancherii săi. Astfel regii Franței se împrumutau în mod obișnuit la Florentini, casa de Hasburg, la Genovezi, Filip al II-lea al Spaniei la casa Fugger, care avea o avere de 240 milioane franci, la jumătatea secolului al 16-lea¹⁾.

În acest timp, în secolul al 16-lea, se dezvoltă operațiunile de scont, și alături de băncile de deposit și de „gir“ din secolul al 12 și 13-lea, se crează băncile de scont. Ele scontează polițe din alte piețe și emit polițe asupra altor piețe, perfecționează tehnica, prin procedul acceptării și andosării. Mai mult încă. În Genua se întâlnește în acest timp un început de operațiuni de compensare. În fiecare an, se întâlnesc 50—60 bancheri sau reprezentanți ai băncilor și-și rezolvă obligațiunile reciproce prin simple compensări între valorile polițelor clienților lor, reducând foarte mult plata în monedă. Însăși operațiunile de bursă încep tot din secolul al 16-lea. În întrunirile bancherilor, se fixa mai cu seamă creditul ce merita fiecare monarh de atunci și în raport cu aceasta se prețuiau valorile băncii, care îl împrumutase²⁾.

Însă din cauza nevoii continue de bani a monarhilor, precum și din cauza deselor falimente ale băncilor private³⁾, se simte necesitatea înființării băncilor de stat, care să întrunească operațiunile de depozite și gir cu operațiunile de scont. Asemenea bănci se creează în orașele comerciale italiene și apoi în multe orașe din Germania. Ele trăesc până când orașele sunt înglobate în statele unitare naționale, care își crează băncile centrale, și inaugurează o nouă epocă.

Această nouă epocă o începe Anglia, care ia de aci înainte locul Italiei și merge în fruntea tuturor statelor Europei, în ceea ce privește tehnica instrumentelor de schimb. La sfârșitul secolului al 17-lea, apar băncile naționale, care dau comerțului un nou instrument de schimb, circulația fiduciară. În secolul al 18-lea se produc mari zguduiri ale finanțelor statelor în urma abuzului de noul instrument de schimb, ceea ce dă naștere la polemici și teorii celebre

¹⁾ R. Ehrenberg; *Das Zeitalter der Fugger* 2 vol. 1896.

²⁾ R. Ehrenberg; *Börsenwesen* in *Handw. d. Staatsw.* ed. III, vol III.
³⁾ Crearea băncii de stat din Veneția la 1587, *Banca di Rialto*, devenită în 1619 *Banca del Giro*, se datorește falimentului din 1582 al celebrii case de bancă a Pisanilor. A se vedea: *Die Banken vom 11 bis zum 17. Jahrhundert* de R. Ehrenberg in *Handw. der Staatswissenschaften* vol. II ed. 3.

in privința naturii circulației fiduciare și a asigurării ei. In secolul 19-lea, se fixează definitiv normele acestui procedeu de schimb, se creează noi instrumente de credit, care simplifică schimbul și reduce circulația ori-cărui unități de măsură a mărfurilor schimbate.

Intemeierea Băncii Angliei se pune în legătură cu operațiunile de bancă, făcute din timpuri vechi de giuvaergii din Londra. Aceștia primiau în păstrare obiecte prețioase și chiar sume de bani dela diferiți particulari și le dădeau carnete cu foițe, pe care erau scrise sume rotunde și pe care negustorii le puteau întrebuița în relațiunile lor, fiind siguri că vor fi rambursate de aceia, cari le dăduseră. Având depozite mari, acești fabricanți și vânzători de obiecte prețioase împrumutau pe regi, și însuși Cromwel a apelat la ei. Statul nu-și mai plătia însă datoria și adesea giuvaergii au dat faliment, iar în cele din urmă ar fi renunțat de a mai cere înapoi statului avansurile, ce-i făceau, în schimbul unor anumite concesiuni, între altele aceea de a emite hârtie-monedă. Această parte a istoriei Băncii Angliei e trecută însă acum în rândul legendelor. Fapt cert este că, la 1694, pe baza unui proiect al financiarului scoțian, *William Paterson*, Camera Comunelor votează legea, prin care se întemeiază o bancă națională, sub numele: *The Governor and Company of the Banc of England*, strângându-și capitalul prin subscripție care s'a efectuat în 10 zile. Banca avansa Statului 12.000 lire sterling cu 8% și avea concesiunea emiterii de bilete de bancă până la 1705. Mai pe urmă s'a prelungit concesiunea, s'au mai făcut noi avansuri, s'a mărit capitalul și odată cu el și valoarea emisiunii. Biletele băncii pătrund în marea masă a populației, iar operațiunile ei de scont influențează mersul întregii vieții economice.

Incerări cu emisiuni de hârtii se făcuseră și mai înainte. Astfel în Suedia se întemeiază mai înainte o bancă de stat la Stockholm, care emitea bilete, în valoare mult mai mare de cât stocul metalic. Statul având puțința să ia din capitalul băncii, de câte ori avea nevoie,—și nevoia era continuă,—emisiunea de bilete a eșuat dela început. Banca Angliei suportă cea dintâi toate crizele politice și economice și astfel atrage atenția conducătorilor statelor de pe continent. In tot cursul secolului al 18-lea, se creiază pe continent bănci naționale, dar soarta lor e prea strâns legată la început de soarta finanțelor statului și nu rare-ori statul provoacă ruina băn-

cilor, care se văd nevoite să nu mai plătească biletele emise, în special sub formă de assignate¹⁾).

Nici o țară n'a fost încă expusă la mai mari dezordini financiare, din cauză abuzului de hârtie monedă, ca Franța veacului al 18-lea. După ruina completă a Băncii Regale, în urma celor mai fantastice planuri ale lui Law, nu mai rămâne în Franța nici o instituție de credit centrală cu autoritate pe piață și cu o organizație determinată de stat. Vechii bancheri și fermierii generali erau stăpâni pe piață și singuri puteau să satisfacă o parte din nevoile de credit. Aceștia fac averi enorme și sunt lichidatorii nobilimii ruinatăe. Finanțele statului treceau prin cea mai grea criză, grăbind dărâmarea completă a vechiului regim. Sub inspirația lui Callone, controlor general al finanțelor, și mai apoi ministru al lui Ludovic al XV-lea, se creează Cassa de Scont la 1776, care trăește până la 1793. Regele i-a dat concesiunea emisiunii de bilete, dar i-a cerut mereu avansuri. În circulație erau numai bilete, iar Cassa de Scont nu mai avea acoperirea. O simplă panică în 1793, a făcut ca lumea să vadă că biletele nu reprezintă valoarea lor nominală și banca a fost suspendată, iar statul a plătit datorită în assignate și în rente de stat. De aci înainte assignatele încep a fi privite de stat ca adevărată monedă și adunarea Constituantă dela 1789 face din stat un fabricant de hârtie monedă. Dela 1789 până la 1790, adică într'un an, s'au emis 2 miliarde de asemenea hârtii. Cu toate ordonanțele date, pentru ca negustorii să primească plata mărfurilor în assignate, cu tot *maximum* pus pentru prețurile mărfurilor, assignatele se depreciau din ce în ce mai mult, cu cât emisiunile erau mai dese. Toată moneda dispăruse din circulație. În această atmosferă defavorabilă, chiar instituțiile de credit, care începeau pe baze serioase, erau privite cu neîncredere și aveau o existență efemeră. Numai Napoleon a reușit să pună capăt acestei situații și să creede, la 1800, Banca Franței, cu capital de 30 milioane și dreptul de a emite bilete la purtător și plătibile la vedere. La 1803 și apoi 1806 și 1808, Banca Franței capătă o organizație quasi-publică și obține dreptul exclusiv al emiterii biletelor.

¹⁾ În această categorie, se pot pune: încercarea lui Law în Franța, banca de viriment din Viena dela 1793, care emitea *assigni*, Banca de assignate din Petersburg dela 1770, care nu era de cât o fabrică de hârtie-monedă a guvernului. (A se vedea: O. Noël: *Les banques d'emission en Europe*, vol. I, și R. G. Levy: *Banques d'emission et trésors publics*, Paris 1911).

În prima jumătate a secolului al 19-lea, îndată după terminarea războaielor napoleoniene, apar în toate țările bănci centrale de emisiune, și pe măsură ce statele se alcătuiau, din stătutețe până atunci independente, pe aceiași măsură băncile se contopiau, rămânând în fie-care stat o singură bancă de emisiune. Tipică este evoluțiunea băncilor de emisiune în Germania, dela multiplicitatea băncilor, cu emisiunile lor desordonate, până la contopirea sau mai exact până la desființarea tuturor privilegiilor de emisiune în favoarea Băncii Prusiei, care devine la 1875 *Banca Imperiului* german. Un asemenea proces de concentrare a băncilor de emisiune se petrece și în Italia, țara clasică a băncilor. O mulțime din vechile bănci medievale au supraviețuit timpului lor și au adoptat operațiuni născute într'un alt timp, cum sunt acelea de emisiuni de bilete. Chiar după unirea Italiei, băncile de emisiune ale vechilor state independente au continuat să trăiască. La 1893, nu mai rămân din toate băncile de emisiune de cât trei, cu acest privilegiu: Banca Italiei, Banca Neapolului și Banca Siciliei. Astfel se continuă până în timpul nostru.

În sfârșit, se creează bănci centrale de emisiune, în Olanda la 1814, în Norvegia la 1814, în Grecia la 1841, în Portugalia la 1846, în Turcia la 1863, în Serbia la 1883 și în Bulgaria la 1885, ca bancă de stat, după cum încă mai de mult existau în Rusia și în Suedia¹⁾.

Prin aceste faze evolutive a trecut organizația schimbului intern și internațional la toate popoarele. Dar, pe când po-

¹⁾ Asupra evoluției băncilor și în special asupra nașterii și transformărilor băncilor de emisiune, în diferite state, a se vedea: *Raphael Georges Levy: Banques d'émissions et Tresors publics*, Paris, 1911, cea mai completă scriere asupra chestiunii. Apoi studiile făcute de: *W. Lexis, F. Nasse, M. Ströll, Zuckerkandl, v. Philippovich, Carlo Ferraris, R. van der Borgh, W. Idelson, J. Landmann și W. Scharling* în *Handw. d. Staatsw.* ed. III vol. II la articolul *Banken*. În sfârșit, pentru istoria băncilor de emisiune din marile state europene: *E. v. Philippovich: Die Bank von England im Dienste der Finanzverwaltung des Staates*. Wien 1885; *Andréadès: Histoire de la Banque d'Angleterre*. 2 vol. 1904. *L. Wolowski: La banque d'Angleterre et les banques d'Ecosse*. Paris 1867; *A. Courtois: Histoire de la Banque de France et des principales institutions de crédit depuis 1776*. Paris 1881; *Fl. de Saint Genies: La Banque de France à travers le siècle*. Paris 1903; *M. Warneck: Die Entwicklung des deutschen Banknotenwesens*. Berlin 1905; *W. Lotz: Geschichte und Kritik des deutschen Bankgesetzes Leipzig* 1888; *G. Schwalenberg: Die Bank von Frankreich und die deutsche Reichsbank Halle* 1904.; *von Lumm: Die Stellung der Notenbanken*. Berlin 1909.

poarele apusene, după descoperirea Americii și după strămutarea pieții internaționale pe țărmurile europene ale Oceanului Atlantic, continuă evoluția până la concentrarea definitivă a economiilor naționale și creerea Băncilor Naționale, popoarele răsăritene își opresc mersul în această privință, după secolul al 15-lea. Multe din procedeele schimbului din secolul al 15-lea sunt uitate, iar parte din organizația schimbului din acest secol se păstrează, fără multe deosebiri sau perfecționări, timp de aproape 3 secole.

Fazele, prin care trec procedeele și instrumentele schimbului în România, după veacul al 15-lea, oglindesc îndeajuns istoria schimbului în Orient, reprezentând etapele evoluției generale a comerțului lumii. Prefacerile economice de pe teritoriul țărilor române sunt mai caracteristice, decât acelea de pe teritoriul altor țări răsăritene. Nicăeri nu s'au încrucișat mai mult influențele tuturor popoarelor, care s'au abătut prin Europa de Răsărit, decât în principatele române. Nicăeri mai mult decât aici nu s'au păstrat rămășițe mai variate de instrumente de schimb. Istoria monetară a Țării Românești și Moldovei este un labirint, din care cu greu se descurcă chiar specialistul.

În primele timpuri ale vieții Românilor, apucăm faza schimbului în natură. Documente din timpurile, când acest procedeu era general, nu se păstrează. Dar, avem dovezi precedente și convingătoare pentru timpuri mai târzâi, când alte instrumente de schimb erau mai uzuale. Prin sec. al 15-lea și al 16-lea, negustori mari și cunoscuți, ba chiar domnii, schimbau cai pe vase de metal sau pe arme, vindeau moșii pe boi și cai¹⁾.

Schimbul în natură n'a durat mult, căci monezile au pătruns de vreme în ținuturile locuite de Români, mai întâi sub forma de vamă luată dela streini²⁾. La început, monezile, care circulau, sunt mai puține, dar mai apoi se adaogă neformându-se, foarte puține din ele dispărând.

Până în secolul al 16-lea, putem distinge două perioade: aceea a monezilor străine și aceea a monezilor localnice.

Primele monede pătrunse în Muntenia sunt perperii bizantini, chiar înainte de alcătuirea unei organizații oarecare

¹⁾ A se vedea numeroase exemple la Dr. I. Nistor: *Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*. Cernăuți 1912, p. 81, citând în special după N. Iorga: *Istoria Românilor în chipuri și icoane, Relațiile cu Lembergul*, etc.

²⁾ N. Iorga: *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*, p. 209

cit.
caracteristic

de stat. Dela începutul voivodatelor, se pomenește de *bani* sau *dinari ai Banului*, monede ungurești, care pătrund și în Moldova, în timp ce perperul rămâne numai în Muntenia. Speciale Moldovei din primele timpuri, găsim monezile poloneze, și acestea de origine germană, și pătrunse în Moldova sub numele de *grossi*. Tot dela început, au circulat în Moldova *zloții tătărăști*; aduși de Genovezi dinspre părțile tătărăști, și cunoscuți mai ales ca „*bani italienești*”, sau „*bani frâncești*”, iar la Polonezi, și apoi la Ruși, sub numele de *ruble*.

Imitându-se aceste monede, se bate în Muntenia „*perperul muntean*”, care ajunsese să fie cunoscut prin veacul al XIV, pe vremea lui Mircea, până la Constantinopol. Voevozii bat de asemenea dinari localnici, după felul dinarilor ungurești. După Vlad Dracul nu se mai bate monedă în Muntenia. În Moldova, încă înainte de Alexandru cel Bun se fabricau monedele numite *grossi*, cari dispar însă în veacul al 16-lea.

După epoca de înflorire a comerțului țărilor române din secolul 15, predomină alte monede, deși apariția lor în circulație este mai veche, decât secolul al 16-lea. Către începutul secolului al 16-lea se pare că domină circulația două monede principale: *florinul unguuresc* și *asprul*, luat de Turci dela Bizantini și adus odată cu întinderea stăpânirii lor înspre țările române. În secolul al 17-lea, are o mare căutare *talerul german* — *Löwenthaler*, — cunoscut sub numele de „*leul*” și „*talant*”, iar alături de acesta, mai ales în secolul al 18-lea, se calculează mult în *leul turcesc*, o monedă fictivă, împărțită în 40 parale, și care reprezintă vechiul aspru bizantin. Neapărat, că alături de aceste monede, circulau o mulțime de alte monede principale sau divizionare, ca: *potronicul*, *ortul*, *costanda*, *galbenul unguuresc*, *talerul*, *poltru-racul*, *pitacul*, etc.

În prima jumătate a secolului al 19-lea, cercul influențelor streine în principatele române se lărgeste. Afuența monedelor popoarelor celor mai depărtate e un semn caracteristic al schimbării direcției comerțului internațional. Dela comerțul aproape exclusiv al popoarelor apusene cu coloniile lor, se trece acum la comerțul intens între popoarele europene, care se îndreaptă spre răsăritul Europei, să cucerească debușeuri nouă. Din întâlnirea acestor popoare, cu popoarele orientului, cu trebuințe nouă și ocupațiuni productive diferite, se produce o reînviere a vieții economice răsăritene, și nu e exagerat să spunem că centrul

acestei vieți renăscânde este tot teritoriul, pe care se concentrase și culminase comerțul veacului al 15-lea. Răspândirea monezilor diferitelor popoare în principatele Române ne dă cel mai bun indiciu de intensitatea raporturilor noastre comerciale dela începutul veacului trecut, cu atât mai mult, cu cât lipsesc pentru acea epocă datele statistice privitoare la comerțul nostru exterior complet. Dintre aceste monezi, *galbenul austriac* și mai ales cel *olandez* erau foarte căutați. Alături de acestea, se găsesc răspândite alte monede din țări depărtate, ca: *ludovicul* restaurației franceze, *scuzii*, *sfanții*, precum și monedele engleze, venite prin intermediul Turcilor, cari căzuseră în acest timp mai mult sub influența financiară a Englezilor. Dar și dela Turci ne vin monede nouă, ca: *stamboli*, *mahmudeaua*, *rubielele*, *irimilicul* sau *icoșarul*, etc.¹⁾.

Diversitatea monedelor, care inundau în țările române, precum și cantitatea cea mare de monedă circulantă în țară, dovedită prin bogățiile imense de această natură a unor din domni și prin plățile făcute în bani Turcilor, ne arată că economia românească devenise o „*conomie a banilor*”, încă mai înainte ca organizația statului să se fi acomodat împrejurărilor economice de fapt. Până târziu, funcțiunile publice erau în mare parte răsplătite prin danii de moșii, sau prin concesiuni a unor venituri publice. Plata în bani a funcționarilor, se face mult mai târziu, decât schimbul exclusiv prin ajutorul monezii. Viața economică se prefăce de altfel mai întâi în elementele ei și apoi organismul general al statului se acomodează funcționării reale a vieții economice. După prefacerile mari economice din prima jumătate a secolului trecut, reorganizarea și unificarea economiilor naționale a principatelor erau pregătite. În a doua jumătate a veacului, se face unirea politică a principatelor, și economia națională are de îndată un caracter unitar, căci, între altele, dela 1860 încep să se bată și să circule monedele naționale.

Până în secolul al 19-lea, instituțiile ajutoare ale schimbului nu erau dezvoltate. În primele timpuri ale comerțului nostru, era obișnuită numai plata imediată. Cu dezvoltarea comerțului din veacul al 14-lea și al 15-lea, apare creditul sub forma obligației de plată în viitor. Din schimburile de

¹⁾ În privința evoluției instrumentelor monetare de schimb, a se vedea: *N. Iorga: Istoria Românilor în chipuri și icoane*, vol. III, în cap. *Bani și măsuri*; *Dr. I. Nistor: Handel und Wandel in der Moldau*, etc., în capitolele: *Geldwesen și Waren-und Geldhandel*.

mărfuri, din cumpărări sau vânzări, rămăneau resturi de plată, la care se obliga datornicul în scris și cu martori. Dar, chiar independent de obligațiunile rezultate din schimburi de mărfuri, se întâlnește în sec. 15-lea contractui de împrumut cu garanți sau cu garanție de obiecte mobiliare sau chiar imobiliare. Avem deci împrumutul pe credit personal și pe credit real.

La asemenea operațiuni se împărtășiau toate straturile poporației. Domnul însuși făcea comerț, și sunt foarte dese cazurile, când el își rezerva diferite privilegii pentru mărfurile vândute sau cumpărate de el. Avem exemple, din care se vede că domnul intervenia chiar la orașele streine, pentru ca mărfurile ce-i aparțineau să fie scutite de vamă. Astfel de favoruri le acorda domnul uneori și boerilor săi, cari se împărtășiau pe o scară întinsă la toate ramurile comerțului. Inșiși clericii negociau produsele moșiilor lor, până peste granițe, cu orașele streine.

Dar adevărata practică comercială se făcea în târguri și orașele, unde *coloniștii germani*, aveau primul rol. Multă vreme se păstrează numiri de comersanți germani, cari trăiseră însă în țară de mai multe generații. Alături de aceștia, erau *Genovezii*, cari veniau în treacăt, și nu rareori se stabiliau definitiv între poporația localnică. Și *Germanii*, și *Genovezii*, precum și *Armenii*, veniți după căderea statului lor, se amestecă cu poporația românească, iau uneori numiri românești și atrag la aceeași profesie de negustori și pe *Români*. Așa că prin secolul al 15-lea negustorimea avea un caracter românesc foarte pronunțat.

Comerțul cu bani, în primele timpuri nu era dezvoltat. Cu cât însă monedele circulante deveniau mai numeroase și mai cu seamă mai variate, cu atât „bancherul“ se găsea mai necesar. Pe când aiurea, în țările apusului, bancherii popoarelor erau *Italienii*, concurați și foarte repede înlocuiți de *Evrei*, în țările române rolul principal de bancheri îl au *Grecii*. Incepând din secolul al 16-lea, *Grecii* monopolizează aproape tot comerțul cu bani; iar o concurență mai serioasă din partea *Evreilor* nu se simte decât în secolul al 19-lea. *Grecii* se așează în Ardeal, în Ungaria, în Viena și merg departe până la Paris, în timp ce-și păstrau centrul influenței lor în Constantinopol. Ei legau astfel Răsăritul cu Apusul și îndeletnicirea lor principală era aceea de bancheri. În secolul al 17-lea și al 18-lea, ei sunt bancherii Răsăritului.

În tot acest timp, *Evreii* joacă un rol cu totul neînsemnat.

Despre existența câte unui evreu se pomenește chiar din secolul al 14-lea, de pe timpul înfloririi orașelor genoveze din Marea Neagră. Mai mulți vin în Moldova din Polonia pe vremea lui Alexandru cel Bun, dar comerțul lor era foarte mărginit. În secolul al XVI sunt alungați din țară de Petre Schiopul. De și au mai venit mai în urmă din nou, dar prea mare însemnătate n'au avut până la sfârșitul veacului al 18-lea. Rolul lor în comerțul moldovean, este tot așa de secundar și sporadic, ca și rolul Sârbilor și Bulgarilor în comerțul muntean și oltean. Spre sfârșitul secolului al 18-lea și în secolul al 19-lea, câștigă mare preponderanță însă Evreii și apoi Armenii, veniți de prin Turcia, și fără legătură cu Armenii mai vechi cu trei veacuri¹⁾.

În tehnica schimbului și a operațiunilor bănești sau de credit, nu s'a făcut mai nici un progres în tot timpul decadenței comerțului nostru. Numai că schimbul de monede făcea din bancher un element tot mai necesar al comerțului. Împrumuturi pe credit real sau personal și schimb de monede, acestea erau operațiile de căpetenie; iar bancherii greci și apoi ovrei și armeni formau singurele instituții de credit. Așa apucă veacul al 19-lea organizația instrumentelor de schimb și a creditului în principatele române.

În secolul al 19-lea, se petrece o adevărată revoluționare economică. Din greutățile întâmpinate la începutul acestui secol, se poate vedea ușor tranziția bruscă dela o fază la alta. Nu există o economie națională unitară, înainte de veacul al 19-lea. Din încasările de 5—600.000 lei, nu se cheltuia pentru necesitățile interne, de întărire a populației, sau de înlesnire a vieții economice, nici 5—6000 lei. Iar puținul ce se cheltuia în interesul populației române, se procura prin împrumuturi de câte 400 sau 500 lei dela diferiți boeri sau dela diferiți bogătași²⁾.

Acest sistem se păstrează până târziu, după 1829, după 1832. Visteria se împrumută cu sume mici dela boeri, apoi dela bancherii Greci și mai apoi chiar dela „zarafi” evrei, ale căror nume se văd trecute în bilanțurile visteriei. Sumele de bani se împrumutau prin contracte de împrumut, prin

¹⁾ Dr. I. Nistor: *Handel und Wandel etc.*; N. Iorga: *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc.*

²⁾ G. M. Dobrovici: *Istoricul datoriei publice a României.* București 1913; N. Iorga: *Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a principatelor unite* 1912.

zapise, cum se practicau și între particulari. Cu cât înainte în veacul al 19-lea, cu atât dispar din bilanțuri numele boerilor și sunt înlocuite cu numele zarafilor, dintre cari unii sunt înscrși în continuu și cu sume tot mai mari. Zărâfiile se apropiau din ce în ce de bănci, dar operațiunile tradiționale se mențineau. Aceasta e o primă fază a organizației creditului: zărâfiile devin adevărate case de bancă. Transformarea era adusă de creșterea intensității schimbului, în urma apariției tuturor popoarelor pe piața economică a României. La aceasta contribuiesc însă și necesitățile bănești tot mai mari ale statului, care apela la casele de bancă.

Dar necesitățile bănești ale unei economii naționale, în repede dezvoltare, nu se puteau îndestula de la asemenea întreprinderi financiare private, individuale. Statul apelează la instituții cu un caracter quasi-public, la Eforia Spitalelor, la Casa Mănăstirilor. etc. Și tot nu era destul. De aceea se începe apelul la capitaliștii streini, și se încearcă împrumuturi după norme mai perfecționate.

Capitaliștii străini încep să vadă nevoia de bani în principate și încearcă să pătrundă cu capitalurile lor. La 1856 se face o bancă la Iași, sub numele de *Banca Moldovei*, cu un capital de 850.000 ducăți. Între creditorii Visteriei, se găsește trecută de aci înainte și Banca Moldovei. După 2, ani dă faliment, dar puțin după aceea același Tribunalul i-a ridicat falimentul, și la 1860 Banca Moldovei devine bancă privilegiată de circulațiune. La 1870 încetează de a mai funcționa.

Chiar în anul unirii principatelor, se încearcă un împrumut de 60.000.000 lei la casele de bancă din Europa, cu scopul de a se crea bănci de circulație și de scont în Moldova și Muntenia. Dar împrumutul nu reușește și nici băncile nu se creiază. Așa că, nici statul nu avea încă instituția puternică de credit, la care să se adreseze în aceste timpuri de reorganizare, și nici economia națională nu avea o instituție, care să-i procure instrumentele de schimb necesare și care să conducă piața.

De la 1855 exista în București *Banca Otomană*, fondată cu capital englez, *Bank of Roumania*, care trăiește până astăzi. Prin intermediul acestei bănci și al *Fraților Stern*, realizează domnitorul Cuza la 1864 primul împrumut public pe piețele străine, în valoare de 916.000 lire sterlinge. Această filială a *Băncii Imperiale Otomană* devine bancă de emisiune la 1865, obținând această concesiune de la stat numai în schimbul

plății a 2 milioane lei, odată pentru 30 de ani. Deși mai erau alte case de bancă din București, (*Frații Tetorianu și A. Zehender*) care cereau, totuși concesiunea s'a acordat Băncii Otomane, tocmai pentru că avea mai strânse legături cu Statul, în urma mijlocirii împrumutului de la 1864. Ar fi fost deci cea dintâi, adevărată bancă de emisiune din România. Inșă împrejurările politice au făcut să nu-și înceapă imediat operațiunile de emisiune, iar după detronarea domnitorului Cuza, i s'a suspendat privilegiul și la 1869 s'a dat asociaților o despăgubire.

După mai multe încercări, se reușește în sfârșit să se creeze, la 1880, Aprilie 11, *Banca Națională a României*, ca bancă de scont și emisiune. Această instituție este ultima treaptă în procesul de formațiune a economiei noastre naționale. Origina și istoria ei de la început este în strânsă legătură cu necesitățile financiare ale Statului, fenomen absolut general în toate țările. Iar de la înființarea Băncii Naționale, istoria organizării creditului, precum și toate preferențele și fluctuațiunile situației economice din România, stau într'o legătură strânsă cu mersul Băncii Naționale ¹⁾.

După această digresiune, pentru a schița o evoluție tipică a instrumentelor de schimb în țările din Orientul Europei, să revenim la privirea fazelor evoluției generale.

Din toate faptele amintite până acum, se vede că în- treaga evoluție a organizării instrumentelor principale de schimb tinde spre o concentrare într'o singură instituțiune a emisiunii valorilor reprezentative a mărfurilor. Căci, în defînitiv, ceea ce se schimbă în interiorul unui stat între diversele clase de producători, sau între diversele popoare, nu sunt decât mărfuri, iar instrumentele de schimb, ca monezile metalice sau de hârtie, nu sunt decât mijloace pentru înlesnirea schimbului. Tendința, arătată de evoluția de până acum, este aceea a concentrării dreptului de creare a băncilor naționale de emisiune. Vom vedea mai în urmă, noi îndrumări, care sunt semnele unei faze nouă a evoluției. Deocamdată să analizăm un fapt, de o mare importanță pentru concluziile, ce avem să scoatem din această parte a cercetărilor noastre.

Intru cât această concentrare a alcătuirii și organizării

¹⁾ Asupra acestor date: *G. M. Dobrovici*: op. cit.; *N. Iorga*: *Documente și cercetări asupra Istoriei financiare și economice a principatelor*; *A. Cercel*: *Die Nationalbank von Rumänien* Erlangen 1908.

instrumentelor de schimb aduce cu ea, sau contribuie, la o concentrare a economiilor naționale?

Noi vedem trei funcțiuni principale ale băncilor naționale, care au contribuit la concentrarea economiilor naționale.

1) Mai întâi, statul, la creerea băncilor naționale, găsește sprijinul financiar cel mai puternic, al activității lui interne și externe, în Băncile Naționale, de la care împrumută sume mari de bani.

2) În al doilea rând, Băncile Naționale au de fapt în mâna lor toată moneda, care circula, prin ajutorul valorilor fiduciare emise, garantate prin stocul lor de metale prețioase. În epoca de circulație aproape exclusivă a biletelor de bancă, dreptul de emisiune asigura Băncilor Naționale o putere de conducere a pieții, fără o concurență posibilă din partea unor instituții similare, care nu aveau însă privilegiul emisiunii.

3) Prin privilegiul, ce au avut Băncile Naționale să emită bilete de bancă, li-a fost cu putință să-și întindă operațiunile, să aibă rezerve însemnate și să reprezinte pe piața internațională soliditatea economiilor naționale respective. Așa fiind, ele au fost instituțiile de rezolvare a soldurilor schimbului dintre locuitorii diverselor state și mai cu seamă singurele instituții de rezolvare a obligațiilor unui stat, ca organism aparte, pe piața internațională.

✱ Acestea ni se par că sunt funcțiunile principale, prin care băncile naționale au adus o concentrare, cu atât mai mare a economiilor naționale, cu cât raporturile economice internaționale deveniau mai întinse. Dar, acestea au fost funcțiunile principale, și unele din ele mai sunt și astăzi funcțiuni ale băncilor de emisiune, fără ca ele să mai fie funcțiuni principale și fără ca băncile de emisiune să mai aibă acelaș rol. Faza expusă mai sus a trecut; astăzi ne găsim într-o nouă fază, care deschide perspectivele unei transformări radicale a raporturilor schimbului intern și internațional. Din expunerea sumară a fazii, în care ne găsim astăzi, se va putea vedea rolul de acum al băncilor de emisiune și se vor lămuri mai bine funcțiunile, formulate prea concis, în rândurile de mai sus.

În ultima jumătate a secolului al 19-lea și apoi în primul deceniu al veacului nostru, nevoile de bani ale statelor au crescut atât de mult, în cât nici nu mai poate fi vorba de satisfacerea lor prin avansuri ale băncilor naționale. Numai statele europene aveau în 1910—1911 datorii în valoare de

151 $\frac{1}{2}$ miliarde franci ¹⁾. La această sumă nu se ridică tot numerarul băncilor naționale din statele europene, așa că, chiar de și-ar fi suspendat ori-ce operațiuni și ar fi voit să devină numai creditoare ale statelor, băncile naționale nu ar fi fost în stare să mai împrumute statele respective.

De aceea, împrumuturile publice au trecut la o nouă fază a evoluției lor. De la confiscarea averilor private și de la falsificarea monedelor, suveranii și guvernele statelor au trecut la forma împrumuturilor de la diferiții bancheri sau bănci, prin concedarea unora din sursele lor de venituri, apoi la împrumuturile degizate de la masa locuitorilor, prin ajutorul fabricării de hârtie monedă, o reminiscență a falsificării monezii din evul mediu. O sursă mai solidă de împrumuturi, au găsit statele în băncile naționale, cărora le dedeau concesiunea emisiunii de bilete și în schimb aveau avansuri de milioane, pe care nu le luau ca să le mai înavească, ci mai de grabă să le reînnoiască veșnic. Însă, imposibilitatea băncilor de a satisface toate cererile statului, precum și teama guvernelor de a nu ruina întreaga economie națională și cu ea finanțele statului, prin ruina băncilor de emisiune, a făcut să se găsească forme nouă de împrumuturi publice. Prin intermediul instituțiilor de credit puternice, între care intră și băncile de emisiune, alături de alte bănci, cu aceleași operațiuni afară de aceea a emisiunii de bilete, statele apelează la marea masă a capitaliștilor anonimi, ca să le împrumute. Astfel se dă naștere marilor împrumuturi colective. Obligațiunile de plată a capitalului încasat de stat sunt acum în mâinile publicului, se vând și se cumpără, se achită cu ele datorii, circulă ca reprezentante de valori, servesc de instrumente de schimb, dacă nu le atribuim denumirea de mărfuri, numai pentru că se vând pe piață ca mărfuri. Ele formează una din înfățișările averii mobiliare. În casele băncilor rămân rar aceste obligațiuni, căci nu sunt rentabile. Iar pe de altă parte, statele nu mai cer avansuri băncilor lor naționale, ba chiar, își lichidează ori-ce împrumuturi vechi la aceste bănci. În cât băncile de emisiune nu mai au rolul de împrumutătoare ale statelor și din acest punct de vedere, n'ar mai împlini nici o funcțiune deosebită de ori-care alte bănci private.

A doua funcțiune principală a băncilor de emisiune, aceea de a priveghia și garanta circulația monetară în interior și între popoare, are astăzi o importanță aproape tot așa de

¹⁾ După: Conte de Saint-Maurice: *Les instruments modernes de la politique Etrangere. Les emprunts d'état.* vol. II. Paris 1912. p. 6.

redușă, ca și aceea de instituție de credit pentru stat. Dar pentru a lămuri această chestiune, este nevoie să aruncăm o scurtă privire asupra întregului mecanism al schimului intern și internațional din timpul nostru.

Am amintit mai sus, că între valorile care se schimbă, pe piețele naționale și mondiale, s'au mai adăogat pe lângă mărfuri și efectele publice, rezultate din împrumuturi. Valoarea lor se ridică în 1910—11 la peste 150 miliarde franci. În afară de aceasta, o mare parte din valorile imobiliare s'au mobilizat. Sursele mari de bogăție industrială au fost luate în stăpânire de societăți de capitaluri, în special sub forma societăților pe acțiuni, care au luat o dezvoltare, necunoscută în nici unul din veacurile trecute. Acțiunile acestor societăți sunt lansate și ele pe piață, se cumpără și se vând, circulă. Nu e imposibilă perspectiva unui timp apropiat, când ori-ce avere imobiliară, schițată într'un fel de act al său de stare civilă, conform sistemului Torrens, va circula din mână în mână, ca o acțiune oare-care, mai ales dacă exploatările agricole iau forma întreprinderilor colective. Valorificarea în comerț a warantelor nu e un procedeu prea deosebit și este astăzi foarte uzitat. Din serviciile de transport pe mare și pe uscat, se nasc obligațiuni, valori pentru cei ce au efectuat transporturile. Aceste valori vin pe piață sub forma de trate și circulă din mână în mână.

Totalul valorilor de acest fel, negociabile pe diversele piețe din Europa la începutul acestui veac, în 1901—1902, era de 562,7 miliarde ¹⁾, repartizate în modul următor: (pag. 191).

Numai în Franța existau în 1912, 108,7 miliarde efecte de comerț (trate, bilete la ordin, warante și cecuri), supuse timbrului francez, cu o valoare de 46,6 miliarde franci ²⁾.

Schimbul acestor valori, care reprezintă bunuri reale, se face în cea mai mare parte la *burse*, târgurile moderne de bunuri fungibile. Bursa nu e o creație a secolului al 19-lea, dar imensitatea afacerilor încheiate la bursă, face din ea caracteristica secolului. Am amintit în cursul acestui studiu, că organizații de bursă existau încă din evul mediu, la Genevezi, având ca obiect principal comerțul de cambii.

Când apar „marile companii“ din secolul al 17 și 18-lea

¹⁾ După: Alfred Neymarck: *La statistique internationale des valeurs mobilières*, (raport prezentat Institutului Internațional de Statistică). Berlin 1905. p. 382.

²⁾ G. Roulleau: *Les Règlements par effets de commerce en France et à l'étranger*. Paris 1914. p. 12.

și nenumăratele societăți pe acțiuni mai mici, se dă bur-
selor un puternic avânt; *acțiunile* sunt introduse la bursă.
În secolul al 19-lea însă, apar marile împrumuturi de stat
și efectele publice formează acum unul din obiectele de
căpetenie ale comerțului de bursă. În sfârșit, tot în secolul
al 19-lea, se dezvoltă la bursă cumpărările și vânzările pe
termen, care leagă de fluctuațiile cotei dela bursă prosperi-
tatea sau ruina celor mai multe și mai mari întreprinderi
economice. Cu cât economia națională a unui popor e mai
dezvoltată, cu atât transacțiunile comerciale se concentrează
mai mult în burse, de unde se poate dobândi o impresie
mai completă asupra mersului vieții economice întregi, se
poate pipăi pulsul afacerilor.

Tara	Totalul titlurilor negociabile în miliarde
Anglia	215
Franța	133
Germania	80
Rusia	35
Austro-Ungaria	30
Italia	17
Olanda	15
Spania	10
Belgia	8
Elveția	8
Danemarca	2,2
România	1,5
Norvegia	1
Alte țări	5
	562,7

Acum, în ce mod se rezolvă obligațiunile, rezultate din
transacțiile din burse sau din afară de burse? Prin ce mijloc
se face schimbul, cum se fac plățile? Răspunsul la aceste
întrebări va lămurii rolul, pe care îl mai au băncile de emi-
siune în circulația bunurilor, adică în schimbul de mărfuri,
fie el intern, fie internațional.

Când o bancă sau un particular obține o valoare, o marfă
oarecare, el o plătește printr'o poliță sau printr'un ceck,
asupra unei alte bănci sau capitalist, în aceeași piață sau
în piață deosebită. În țările mai dezvoltate, în special în
Anglia, orice om activ în viața economică face plățile sale
printr'o bancă, încât, orice ordin de plată se va da băncii.

Richard B. E.

unde a depus o sumă de bani sau are un compt curent până la o sumă oarecare. Când are de încasat, dă ordin băncii să încaseze, când are de plătit, dă ordin băncii să plătească. Acum, aceste bănci, au ele nevoie în toate aceste plăți de monedă metalică sau de hârtie, sunt ele dependente deci de băncile de emisiune, pentru efectuarea acestor operațiuni ?

Răspunsul este absolut negativ. În toate aceste operațiuni, moneda circulantă de metal sau de hârtie intervine într-o cantitate infinit de mică și apoi ar fi absolut imposibil să se facă plățile obligațiunilor, arătate mai sus, în monedă de metal sau de hârtie, întrucât acestea nu ar fi suficiente.

C. L. — Într'adevăr, în 1910 valoarea numerarului de aur și argint din lumea întreagă era aproximativ de 88 miliarde franci¹⁾. În 1910 numai comerțul exterior al lumii întregi era de 183 miliarde franci²⁾. Și cum la schimbul internațional numai moneda metalică, și încă numai cea de aur, ar avea un rol, dacă plata s'ar face astfel, se poate vedea ușor că numerarul lumii întregi nu ar ajunge nici pentru mijlocirea schimbului dintre popoare, chiar dacă ar fi cu desăvârșire sustras din schimbul de mărfuri din interiorul fiecărei economii naționale. Și nu poate fi vorba aici de suplinirea insuficienței numerarului prin accelerația circulației lui, căci în cifrele de mai sus schimburile de mărfuri sunt coprinse numai câteodată și nu se reprezintă totalizarea valorii tuturor transacțiilor, făcute asupra acelorși mărfuri.

Dar valoarea schimburilor interne este incomparabil mai mare decât valoarea comerțului exterior. Numerarul metalic se mai mărește pentru schimbul interior cu valoarea biletelor emise de băncile naționale. Aceste emisiuni, chiar dacă nu sunt limitate la valoarea stocului sau la dublul stocului, ele nu se pot totuși depăra de aceste raporturi, fără rizicului deprecierei lor și al zdruncinării băncii de emisiune înșiși. Așa fiind, dacă am întreii valoarea numerarului metalic al lumii, prin adăogirea biletelor de bancă, am obține aproape 250 miliarde monedă circulantă metalică și de hârtie. Această

¹⁾ Calculul e făcut după datele asupra monetizării anuale în diverse state ale lumii, în „*Statistical Abstract for the principal and other foreign countries*“. London 1913 și „*Annuaire statistique*“ al Franței Paris, 1913. Până la 1885, numerarul lumii întregi era de 35 290 milioane, iar de atunci până la 1910 s'a mai monetizat aproape 53 miliarde. Stocul întreg de aur și argint în 1910, ar fi 106 $\frac{1}{2}$ miliarde franci ; a se vedea în această privință : *M. Lenoir : Etudes sur la formation et le mouvement des prix*. Paris 1913, p. 169

²⁾ După „*Statistisches Jahrbuch für das deutsche Reich*“. Berlin 1913

sumă nu represintă decât o infimă parte din valoarea totală a schimburilor interne și internaționale.

Ar fi foarte greu să se prindă și să se calculeze regulat valoarea tuturor schimburilor de mărfuri și valori dintr'o țară oarecare, dar avem mijloace sigure, să constatăm că, schimbul în organizația economică modernă nu se face prin intermediul monedelor metalice sau de hârtie, decât într'o mică măsură. Examinarea acestui ultim fapt, completează răspunsul la întrebarea de mai sus, privitoare la lichidarea operațiunilor, rezultate din tranzacțiunile asupra mărfurilor.

Am spus mai sus, că băncile primesc dela particulari sau dela alte bănci, ordine de plată sau creanțe de încasat, cerecuri sau trate. Un neguțător a vândut altuia o marfă și a obținut în schimb un cek dela cumpărător, un fel de poliță în alb, dată cumpărătorului de banca, unde are depozit sau cont-curent, poliță, de care poate dispune. Vanzătorul mărfii obținând cekul, nu are nevoie să se ducă la banca cumpărătorului să-l încaseze, ci e suficient să-l trimită la banca sau bancherul, cu care el stă în legătură. Toate aceste bănci se adună la o anumită dată și, în loc să plătească și să încaseze, fac simple compensări, și schimburile dintre oameni se petrec în așa fel, în cât foarte puțin ar mai rămâne de plătit în numerar, dacă plata s'ar face imediat. Dar nici restul acesta nu se plătește în numerar între bănci. Toate acestea au conturi curente la alte bănci mai mari, mai centralizatoare, și plățile se rezolvă prin virimente în registrele băncii centrale, fără ca în toate aceste operațiuni să fi intervenit moneda ¹⁾.

Am insistat ceva mai mult asupra mecanismului acestor instituții, numite *Clearing-house*, *Chambre de compensation*, *Abrechnungsstelle*, pentru a arăta cum s'a ajuns să se facă schimbul mărfurilor, independent de circulația monezii metalice sau de hârtie. Și asemenea operații de compensări nu sunt puține. Numai în Londra, s'au lichidat obligațiuni prin *clearing-house* în 1907 în valoare de 12.730 milioane lire sterling, adică de peste 318 miliarde franci. Și când ne gândim că moneda metalică și de hârtie a lumii întregi nu era în 1910 decât de aproape 250 miliarde franci! La 4 ale fiecărei luni, în Londra, în 1907, se lichidau afaceri prin clea-

¹⁾ B. Patten: *Methods and Machinery of practical Banking*. New-York. 1895. J. Haristoy: *Virements en Banque et Chambres de compensation*. Paris. 1906; C. François: *Les Chambres de compensation*. Paris 1897; G. Roulleau: *op. cit.*

ring-house, în valoare de 542 milioane lire sterling. În New-York, în 1907, s'a rezolvat zilnic în *Clearing-house* afaceri de 313 milioane dolari, dintre care numai 12 milioane dolari s'au plătit prin monedă, restul compensându-se. Iar în tot cursul anului 1907, în New-York, s'a lichidat afaceri de 95.315 milioane dolari, dintre care numai de 3.814 milioane în monedă, iar restul prin virimente sau compensări.

Tot în 1907, s'au lichidat afaceri în Paris, în *camerele de compensațiuni*, în valoare de 24.809 milioane franci, prin compensări sau virimente. În 1913, din 37,7 miliarde prezentate la compensare, s'au compensat 29,6 miliarde, iar restul de 8,1 miliarde s'a rezolvat prin virimente. (*G. Roulleau*: op. cit. p. 65).

În Germania, s'au lichidat afaceri, în 1907, la *Abrechnungsstelle*, în valoare de 45.313 milioane mărci, din care 8.966 milioane mărci prin virimente, iar restul prin compensări.

În sfârșit, în Italia în 1906, prin *stanze di compensazione*, s'au lichidat afaceri de 50.396 milioane, din care numai 4.578 milioane prin numerar, iar restul prin compensări și virimente¹⁾.

Prin urmare, în mecanismul schimbului din vremea noastră, moneda metalică și de hârtie joacă un rol mult mai neînsemnat, de cât în veacurile trecute și până la jumătatea veacului al 19-lea. În țările mai înapoiate, unde viața comercială se concentrează în una sau două piețe, compensările și virimentele nu sunt posibile și acolo numerarul circulă mai intens. În țările mai dezvoltate și apoi în raporturile internaționale, circulația monetară devine din ce în ce mai slabă, cu toată intensivarea continuă a circulațiunii bunurilor. Aceasta nu însemnează că moneda își pierde puterea ei intrinsecă. Ea rămâne ca o măsură comună a valorilor de schimb. Însă, moneda se strânge în casele băncilor și servă numai ca un punct de sprijin al hârtiilor comerciale, care singure circulă. În această „epocă a hârtiei“, — *das papierene Zeitalter*“, cum îi zic Germanii, moneda dispăre din circulație, iar piața economică nu se mai dirijează prin mărirea sau restrângerea stocului de monedă.

Un exemplu izbitor ne oferă Anglia, țara unde clearing-house-urile s'au dezvoltat mai mult. Emisiunea de bilete de bancă, am văzut în altă parte, că nu stă în legătură cu

¹⁾ Pentru aceste date, a se vedea: *H. Rauchberg*: *Clearing-house in Handw. der Staatsw.* vol. III, ed. 3; *R. Koch*: *Abrechnungsstelle in Handw. d. Staatsw.* vol. I, ed. III; *G. Roulleau*: op. cit.

fluctuațiile pieții, nu le determină și nu e influențată de ele. De oare-ce nu mai sunt atât de necesare, biletele de bancă nici nu mai sunt emise în număr așa de mare. În ultima jumătate a veacului al 19-lea, cantitatea biletelor emise s'a micșorat, dacă le socotim în raport cu populația. Iată valoarea medie anuală a biletelor în circulație, în Anglia, din 10 în 10 ani, de la 1850—1910, socotită la cap de locuitor ¹⁾.

Anul	Bilete în circulație de cap de loc.	Anul	Bilete în circulație de cap de loc.
1850	1 L.st. 1. 10	1890	0. 17. 1
1860	1. 1. 4	1900	0. 18. 3
1870	1. 0. 9	1910	0. 15. 5
1880	1. 0. 11		

Dacă circulația bunurilor, grație mecanismului modern al schimbului, este independentă de circulația banilor, atunci se vede ușor, cât de greșită e așa zisa teorie „cantitativă”, a monezii, despre care am vorbit în altă parte a acestui studiu și după care orice avânturi și depresiuni economice s'ar datoră cantității de aur existentă în fie care moment.

După toate aceste considerațiuni, din care rezultă, foarte clar, că băncile naționale nu mai au putere de dominaire a pieții, prin funcțiunea lor de bănci de emisiune, se pune întrebarea: care mai este rolul lor și pe ce teren își mai pot exercita puterea lor de conducere a pieții, în organizația modernă a schimbului intern și internațional?

Mai rămâne rezervat băncilor naționale funcțiunea a treia, pe care am arătat-o mai sus și care apare acum sub o înfățișare mai complexă. Băncile naționale rămân încă instituțiile, care iau cea mai mare parte la lichidarea soldului internațional, iar în interior sunt menite să devină bănci ale băncilor, adică instituțiile centrale, unde se fac ultimele compensări și virimente, de la băncile, care n'au putut compensa și transmuta toate conturile.

Pe piața internațională, băncile naționale au împlinit încă de mult acest rol. După credințele timpului și mai ales sub influența mercantilismului, care n'a dispărut încă din convingerile multora, băncile naționale au dus și multe convingeri încă o politică de scont, prin care se caută să se atragă cât mai mult aur în țară. Pe deoparte, se ridică scontul, pentru ca să scadă cursul ratelor asupra străinătății și, cu chipul acesta, acei, cari au de făcut plăți în străinătate

¹⁾ Din „Statistical Abstract for the United Kingdom” pe diferiți ani.

să găsească avantajos să cumpere trate asupra străinătății și să nu expedieze aur. Pe de altă parte, băncile naționale cumpără pe piețele străine trate asupra străinătății și țin în portofoliul lor un stoc însemnat de astfel de trate. Când exportul ar fi mic și prin urmare nu s'ar găsi trate asupra străinătății, cursul lor s'ar ridica așa de mult, în cât pentru comersanții interni, cari ar avea de făcut plăți în străinătate, ar fi mai avantajos să trimită aur, de cât să cumpere asemenea trate. Aturul ar începe să facă primă și apoi comersantul ar mai pierde și din cauza cheltuelilor mai mari de expediere. Atunci banca aruncă pe piață o parte din stocul său de trate și provoacă astfel scăderea cursului și ca rezultat, aurul din țară nu se mai scurge în străinătate ¹⁾.

Politica aceasta se urmează în special la Banca Rusiei și împarte la Banca Națională a României, care am văzut că-și modelează scontul după cantitatea de remize, ce are în portofoliu. Dar rezultatul final nu mai e acela de a atrage aur sau de a împiedica eșirea aurului, ci mai mult de a face posibilă o tranziție lentă de la o situație la alta, împiedicând o criză bruscă. Schimbarea se petrece de la sine, fără transport de aur dintr'o parte în alta. Când cursul tratelor asupra străinătății este foarte urcat, atunci importul devine foarte costisitor, iar exportul foarte avantajos; încât, importul se va restrânge, iar exportul se va activa, ceea ce va aduce scăderea cursului tratelor asupra străinătății. Banca Națională nu face de cât să înlesnească tranziția, dar faptul are o mare importanță: *Banca Națională, făcând această operație, domină și conduce economia națională.* Firește că acest rol îl împarte, în timpul din urmă, cu alte instituții financiare interne.

Pe piața internă, Băncile Naționale devin instituții centrale de compensări și virimente, dar numai cu condiția să fie în continuu în legătură strânsă cu mișcarea economică, prin operațiunile de schimb, care se practică astăzi, nu numai prin funcțiunea lor de bănci de emisiune. Dacă nu păstrează această legătură, nu mai pot domina piața și nu mai au rolul conducător. Pericolul acesta al înlăturării de pe piață a Băncilor Naționale, și deci pericolul pentru un stat, de a nu mai fi în măsură să influențeze sau să dea

¹⁾ A se vedea în această privință: *Landesberger: Uber die Goldpolitik der Zettelbanken.* Wien. 1892; *Schaer: Zahlungsbilanz und Diskont.* Berlin 1908; *Schmidl: Agio und Wexelkurs.* Heidelberg. 1892; *J. Grunzel: Der internationale Wirtschaftsverkehr und seine Bilanz.* Leipzig 1895; *W. Lotz. Diskonto und Diskontopolitik in Handw. d. Staatsw.* ed. III. vol. III.

o anumită directivă economiei naționale, s'a manifestat adesea și nu a scăpat neobservat.

Într'un studiu foarte interesant, intitulat: *Das Zurückgehen der Bedeutung der Zentralnotenbanken*¹⁾, Sven Helander, arată mai multe momente, în care băncile naționale din Anglia, Germania și Franța, au fost amenințate să fie excluse de pe piață. Iată câteva exemple: La 1838, Banca Angliei ridică scontul la 6%, ca să împiedice scurgerea aurului în America. Celelalte bănci nu o urmează și nici șase luni nu trecuseră și Banca Angliei era „out of the market”. În 1903, Reichsbank ridică scontul și pentru prima dată întâmpină opoziție din partea altor mari bănci. Văzându-și portofoliul micșorat, pornește o adevărată vânătoare de polițe — *Jagd auf Handelswechsel*, — care durează până la 1907. În 1907, ridicând scontul, întâmpină o opoziție și mai reală din partea marilor bănci, care nu o urmează în ridicarea scontului pentru conturile lor curente cu clienții lor.

Pierderea aceasta a puterii de influență a băncilor naționale e firească. Marile instituții de credit au capital atât de mult, adunat prin depozite în special, încât nu mai au nevoie de reescontări la băncile naționale și nu mai sunt deci dependente de politica de scont a băncilor naționale. Așa spre exemplu, *Crédit Industriel*, din tot portofoliul său din 1906, n'a reescontat la Banca Franței decât 3%²⁾.

Grație măririi a capitalului băncilor private, s'au mărit enorm portofoliile de polițe ale acestor bănci, în dauna portofoliilor băncilor naționale. Dăm aici un tablou, din care se poate vedea raporturile dintre aceste portofolii, pentru Anglia, Franța, și Germania pe diferiți ani, din ultima jumătate a secolului al 19-lea și începutul secolului nostru³⁾.

În Franța, portofoliul Băncii Franței, față de portofoliul altor mari instituții de credit, era dat prin următoarele cifre:

A N I I	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910
Banca Franței	293	110	106	67	57	52	42
Suma: Crédit Lyonnais, Comp- toir National, Société generale, Crédit Industriel	100	100	100	100	100	100	100

¹⁾ Studiul e publicat în: *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik* în numerile din Iulie 1912 și August 1912.

²⁾ A se vedea studiul citat al lui Sven Helander.

³⁾ A se vedea: *Sven Helander*: studiu citat.

Banca Angliei a avut portofoliul exprimat prin următoarele cifre, față de portofoliile altor mari instituții financiare:

A N I I	1895	1900	1905	1910
Banca Angliei	67	42	40	26
Suma: London City and Midland Bank, Lloyds Bank, National Provincial Bank	100	100	100	100

Portofoliul Băncii Imperiului German, față de portofoliul celorlalte instituții mari de credit, era dat prin următoarele cifre :

A N I I	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910
Banca Imperiului	356	198	216	225	160	121	90
Suma: Deutsche Bank, Disconto- Gesellschaft, Dresdner Bank, Darmstädter Bank, Schaaffhau- senscher Bankverein, Berliner H. Gesellschaft	100	100	100	100	100	100	100

Pentru România, comparația nu se poate face pentru un timp mai îndelungat în trecut, deoarece băncile cele mai mari s'au înființat, treptat, de abia în ultimul deceniu al secolului al 19-lea și în primul deceniu al secolului nostru, afară de *Bank of Roumania Ltd*, care exista înainte de înființarea Băncii Naționale. Când Banca Națională era aproape singura bancă a pieții financiare românești, portofoliul său comercial cuprindea aproape tot stocul de efecte comerciale. Cu înmulțirea numărului băncilor și cu mărirea capitalului lor, portofoliul Băncii Naționale a României suferă o scăde relativă. În 1912, portofoliul de efecte al tuturor băncilor din România se ridica la cifra de 450,8 milioane lei, din care Banca Națională avea 157,1 milioane, iar restul băncilor aveau 293,7 mil. lei. Din această ultimă sumă, numai 8 mari bănci din București, (*Bank of Roumania Ltd.*, Banca Românească, Banca Generală Română, Banca Comercială Română, Banca Marmorosch, Banca de Credit Român, Banca de Scont, Banca Agricolă) aveau un portofoliu de aproape 200 mil. lei¹⁾. Așa dar, Banca Națională a României are deabia 34,8% din totalul stocului de efecte scontate, iar portofoliul celor 8 mari bănci din București, reprezintă 44,4% din totalul efectelor scontate. E drept, că o mare parte din portofoliul băncilor comerciale se reescon-

¹⁾ A se vedea: *Bilanșurile Societăților anonime și cooperative pe anul 1912*, publicate de Ch. D. Staicovici. Partea I. Bănci. București.

tează; în 1912 reescontul s'a ridicat la cifra de 162,7 mil. lei, adică la mai mult de jumătate din portofoliul celorlalte bănci, afară de Banca Națională. Dar, în genere, reescontarea se face într-o mai mare măsură de către băncile provinciale mici, pe când băncile mari din București, în special acele, care sunt în legătură cu instituții streine, uzează mai puțin de reescont la Banca Națională.

Din exemplele aduse mai sus, rezultă că băncile naționale sunt concurate din ce în ce mai mult de alte instituții de credit, cu care împart clientela. Portofoliul de efecte comerciale ale băncilor de emisiune se reduce din ce în ce, și din această cauză ele nu mai pot domina și conduce piața financiară prin scont, întru cât alte instituții de credit le pot opune rezistență cu deplin succes. Și opun o rezistență reală, pentru că au în portofoliul lor cea mai mare parte din efectele comerciale și determină prin urmare mersul celor mai multe tranzacțiuni.

Dar n'ar fi suficient atât. Băncile naționale, prin rezervele lor de metale prețioase, ar atrage toate băncile și le-ar face să-și reesconteze portofoliile, ca să aibă cât mai mult capital monetar disponibil.

Totuși, această nevoie de bani, pentru cele mai mari bănci, nu mai există. Prin capitalul lor acționar, dar mai ales prin depunerile spre fructificare, tot mai mari, băncile reușesc să satisfacă toate cerințele fără să mai uzeze de reescont. Nevoia aceasta de reescontare e cu atât mai mică, cu cât operațiile de compensare în *clearing-house*-uri sunt mai frecvente. În acest caz, chiar capitalul monetar, destul de mare al băncilor, nu mai circulă, ci servă ca o rezistență și siguranță pentru timpuri de zdruncinări financiare. Așa fiind, la Băncile Naționale vin mai cu seamă polițe scontate la bănci de a 3-a și a 4-a mână, polițe a căror soliditate e mai dubioasă.

Toate aceste fapte, aduc o slăbire a puterii Băncilor Naționale în conducerea pieții interne. Pericolul e mare pentru unitatea oricărei economii naționale, dar situația e mult mai rea și cu totul excepțională, pentru acele state, în care băncile private lucrează cu capital străin, cum este cazul pentru cele mai multe din marile bănci din România. Într'adevăr, dacă Banca Națională caută să preîntâmpine o criză sau să facă posibilă o tranziție lentă dela o situație la alta, prin ridicări sau scoborări ale scontului, evitând catastrofe pentru unele industrii naționale, se izbește de rezistența băncilor mari, care dobândesc credit de aiurea și n'au nevoie nici

de reescont la Banca Națională. Nu este exclus cazul, cand politica băncilor mari din țară, dependinde de băncile străine, ar fi determinată de interesele industriilor străine, în dauna industriilor naționale. Dacă până acum nu s'a ivit încă exemplul izbitor al unui conflict, există însă încontinuu pericolul înfrângerii politicii economice naționale de către politica băncilor, care depind de instituții financiare străine. Aceasta înseamnă știrbirea unității și independenței economice a unui popor. Prin urmare, nu este vorba de o repulsiune sentimentală în contra capitalurilor străine, ci de consolidarea unității și independenței economice.

Trecând peste această situațiune economică specială, și ținând seamă de faptele generale stabilite mai sus, se pune acum întrebarea: ce directivă ia acțiunea Băncilor Naționale, în organizația economică modernă, pentru ca ele să păstreze încă rolul de conducătoare ale pieții interne și să fie instrumente de dirijare a politicii economice naționale pe piața internațională?

Pe deoparte, Băncile Naționale devin instituțiile centrale, unde se fac ultimele compensări și virimente ale tuturor celorlalte bănci dintr'o țară. Pentru aceasta, ele trebuie să aibă legături cât mai întinse, cu piața internă, să-și acomodeze normele de acordare a creditului cu alte instituții de credit, să caute clientela, nu să se lase a fi căutate de clientelă.

Pe dealtăparte, Băncile Naționale au cel mai mare rol în lichidarea soldului internațional. Pentru această, ele trebuie să apară cât mai des pe piața mondială, procurându-și și ținând la dispoziție trate asupra tuturor țărilor, cu care stă în legătură economia națională a țării lor. În această activitate, „Arbitrajul“ internațional, care speculează asupra diferențelor de curs a tratelor, pe diferitele piețe, aduce mare înlesnire. Se înțelege, că Băncile Naționale nu-și pot pune ca scop să înlăture dela aceste operațiuni, pe celelalte bănci interne, dar numai să ia și ele o parte însemnată.

Cu chipul acesta, Băncile Naționale rămân tot conducătoarele politicii economice interne și prin ele se comunică în primul rând, fiecărei economii naționale fluctuațiile pieții internaționale. În cât, reducerea relativă a circulației monetare, și pierderea însemnătății operațiunii de emisiune, nu înseamnă în acelaș timp reducerea rolului Băncilor Naționale. Ele rămân tot instrumentele superioare de unificare

a economiilor naționale și de lichidare a soldului internațional¹⁾).

§ 3. Mărfurile comerțului internațional și influența lor asupra fluctuațiilor pieței internaționale din timpurile cele mai vechi până astăzi.

Schimbul de mărfuri între popoare este mai mic de cât schimbul de mărfuri între locuitorii aceleiași țări. Din producția totală a unui popor se aduce pe piața internațională numai o mică parte, care mai rămâne după ce se acoperă cererile interne. Astfel, către sfârșitul secolului trecut, producția totală a Belgiei se evalua la cifra de 3,827 milioane franci, din care se exporta în valoare de 1.216 milioane franci; cu alte cuvinte, raportul comerțului interior față de cel exterior era aproximativ de 2.15:1. În Anglia, se evalua producția totală în 1884 la 1.200 milioane lire sterline, din care se exportă în valoare de 208 mil. lire sterline, adică un raport de 3:1 între comerțul interior și exterior. În Germania, se exporta la 1888 în valoare de 20 miliarde mărci, în timp ce producția totală era de 200 miliarde mărci; raportul între comerțul intern și extern era de 5:1. În Franța, se evalua producția totală, la aceeași dată, la cifra de 25 miliarde franci, din care se exporta în valoare de 3.350 milioane franci; adică un raport de 6%:1²⁾. Se vede prin urmare, că, cu cât o țară e mai industrială, cu atât exportă relativ mai mult și că țările cu o producție

¹⁾ În privința rolului Băncilor Naționale, față de alte mari instituții de credit, a se vedea: Ambron: *Lo scopo e le funzioni delle Banche di Emissione*, Florența 1903; C. Ferraris: *Principii di scienza bancaria*, Milano 1892; Howarth: *Our Clearing system*. London 1897; Cl. Jannet: *Le capital, la speculation et la finance au XIX siècle*. Paris 1892; Liesse: *La Banque de France, son rôle et sa fonction dans l'organisation du crédit en France*. Paris 1910; Patron: *La Banque de France et le Crédit national et international*. Paris 1908. Aug. Arnauld: *La monnaie, le crédit et le change*. Paris 1894; E. Jaffé: *Das englische Bankwesen* ed. 2 Leipzig 1910; Obst: *Depot-Grossbanken und ihre Konzentration* ed. 3 Jena 1910; Obst: *Depot-Grossbanken und ihre Konzentration*. Stuttgart 1898; Sattler: *Die Sitten-Kontokorrent- und Scheckverkehr*. Stuttgart 1899; A. Weber: *Depositenbanken und Spekulationen* Leipzig 1890; Kaufmann: *Das französische Bankwesen* Tübingen 1911; Mehrens: *Entstehung und Entwicklung der grossen französischen Kreditinstitute*. Stuttgart und Berlin 1911; von Lumm: *Die Stellung der Notenbanken*. Berlin 1909

²⁾ A se vedea: H. Denis: *La dépression économique et sociale et l'histoire des prix*. Bruxelles 1895 p. 305.

agricolă relativ mai mare, în raport cu producția totală, exportă mai puțin. Luând pentru România raportul de 5 : 1 între comerțul interior și comerțul exterior și aplicând acest raport la cifra exportului din 1911, am putea evalua mărfurile produse și puse în comerț în România în 1911 la cifra de 4.150 milioane lei, din care s'a exportat 691 milioane lei.

Din schimbul de mărfuri între oameni, numai o parte se petrece prin urmare între popoare diferite, numai o parte mică din mărfurile puse în comerț trece granițele țării, care formează unități vamale deosebite. Dar această parte a mărfurilor, care se schimbă pe piața internațională, se ridică însă la valori imense. În 1912, valoarea tuturor mărfurilor schimbate pe piața internațională a fost de 164.670 milioane mărci ¹⁾.

La acest comerț iau parte toate popoarele lumii, din toate continentele. Dăm aci un tablou, din care se poate vedea în ce măsură se împărtășește fiecare popor la comerțul internațional din 1912 ²⁾

ȚARA	Proporția la % din comerțul exter. mondial	ȚARA	Proporția la % din comerțul exter. mondial	ȚARA	Proporția la % din comerțul exter. mondial
1. Anglia	16,6	5 Olanda	6,9	19 Cuba	0,7
Coloniile engleze	11,5	6. Belgia	4,2	20. Mexico	0,6
Total	28,1	7. Rusia	3,5	21. România	0,6
2. Germania	12,9	8. A -Ungaria	3,3	22 Norvegia	0,6
Colon. germane	0,1	9. Italia	3,1	23 Portugalia	0,4
Total	13,0	10 Argentina	2,1	24. Finlanda	0,4
3. Franța	9,0	11. Brazilia	1,7	25 Uruguay	0,3
Colon. franceze	1,4	12 China	1,6	26 Bulgaria	0,2
Total	10,4	13 Elveția	1,6	27. Persia	0,2
4. Statele-Unite	9,9	14 Japonia	1,5	28 Grecia	0,2
		15. Spania	1,1	29 Serbia	0,1
		16. Danemarca	1,0	30 Costa-Rica	0,1
		17 Suedia	0,9	31. Venezuela	0,1
		18. Chile	0,7		

Din faptul că toate popoarele lumii aduc mărfuri pe piața internațională, se poate ușor vedea că fiecare popor va fi

¹⁾ După „Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich“ în „Internationale Übersichten“. Berlin 1914. Pentru câteva țări, între care și România, s'au luat și pentru anul 1912 cifrele din 1911, întru cât nici până în 1914 nu s'au publicat cifrele comerțului exterior pe 1912.

²⁾ Idem.

influențat în viața economică de schimbările, de fluctuațiile pieței internaționale. Dar cifrele proporționale de mai sus, ne mai arată ce putere de influență asupra economiei internaționale au popoarele dezvoltate economiceste.

Intr'adevăr, din tot comerțul mondial din 1912, numai 6 țări: Anglia, Germania, Franța, Statele-Unite, Olanda și Belgia, aveau 72,5 părți dintr'o sută. Avânturile sau depresiunile economiilor naționale ale acestor popoare vor produce prin urmare avânturi sau crize economice mondiale și vor influența economiile naționale ale altor popoare, cu atât mai puternic, cu cât aceste din urmă popoare iau o parte mai activă la comerțul internațional.

Ținând seama de aceste fapte, precum și de varietatea infinită a produselor, ce se aduc pe piața internațională, explicarea fenomenelor economice și stabilirea cauzalității lor sunt într'adevăr însoțite de greutăți mari. Dar fără abordarea tuturor acestor probleme, și fără deschiderea acestei largi perspective, studiul fenomenelor economice riscă să rămână o frazeologie goală, lipsită de temeinicia și încrederea, ce se poate acorda cercetărilor științifice complete.

Mișcările pieții internaționale, și ca urmare, prefacerile încercate de fiecare economie națională, sunt provocate de cantitățile relative de mărfuri existente sau așteptate într'un loc și într'un anumit moment. Inșă, din varietatea infinită a mărfurilor, care se vând și se cumpără, sunt câteva produse, ale căror mișcări pe piață, determină mersul general al pieții și imprimă caracterul situațiunii economice din fiecare moment. De și comerțul internațional îmbrățișează aproape toate varietățile existente de bunuri din comerț, totuși acele câteva produse principale au dobândit singure denumirea de obiecte ale comerțului internațional. Despre importanța relativă a acestor mărfuri mondiale ne vom ocupa pe scurt, în această parte a studiului nostru. Și mai întâi câteva considerațiuni generale.

Produsele comerciale mondiale nu au toate aceiași piață principală. Pentru unele din ele, toată cererea și toată ofertă se concentrează în anumite locuri, — țări sau orașe, — care devin astfel piețe internaționale pentru acele produse. Astfel se spune spre exemplu că Londra a fost sau este piața internațională pentru cereale, că New-York-ul este piața internațională pentru petrol, etc. Aceasta încă nu însemnează că toate transacțiile asupra acelor obiecte ale comerțului mondial se fac numai pe acea piață. Dar piața internațională servă mai mult de regulator al transacțiilor,

care se fac pe toată suprafața pământului, unde sunt poare, intrate în viața comercială. Pe piața internațională se stabilesc prețurile, care nu diferă dela o localitate la alta, de cât în măsura costului de transport. Bursa acelu produs, alcătuită în mod firesc pe piața internațională specială, simte cea dintâi variațiile în producția totală, dela ea pleacă schimbările mari de prețuri, care au influență asupra tuturor întreprinderilor economice în directă legătură cu produsul, de care e vorba, și chiar asupra altor întreprinderi economice, care nu depind direct de acest produs.

Sunt alte articole de comerț mondial, care au mai multe piețe centrale. Aceste piețe se formează de obicei în regiunile, unde producția sau consumul articolelor de comerț sunt cele mai dezvoltate. Uneori preponderază piața locului de producție, alte ori preponderază piața locului de consum. De obicei, preponderază prima sau a doua piață, după cum sunt mai bine organizați producătorii, sau după cum sunt mai bine organizați consumatorii. Trusturile și cartelurile joacă în această privință un mare rol.

Sunt însă unele articole de comerț mondial, a căror producție e răspândită aproape pe întreaga suprafață a pământului locuit și al căror consum este răspândit în masele tuturor populațiilor. Asemenea mărfuri nu au anumite piețe centrale de adunare a ofertelor și satisfacere a cererilor; tranzacțiile asupra acestor obiecte se fac în tot locul, dar nu fără o influență asupra tranzacțiilor similare, făcute în alte locuri. Pretutindeni există o piață pentru asemenea produse, și orice piață poate fi privită ca o piață internațională. Cam așa se petrece în timpul cel mai nou cu comerțul mondial de cereale.

Oricare din piețele internaționale, descrise mai sus, sunt posibile numai în urma ușurinții transporturilor și mai ales în urma ușurinții comunicației dela distanță. Într'un anumit loc, se poate și în fiecare moment oferta și cererea lumii întregi pentru o marfă oarecare. Tranzacțiile se pot încheia momentan, iar mărfurile se pot transporta într'un timp relativ scurt dela o extremitate la alta a pământului. Utilajul acesta economic, care împlinște tranșacțiile și face posibilă circulația bunurilor, are nevoie de cheltuire mare de energie omenească și consumă el însuși o mare parte din produsele muncii. O mare parte din articolele de comerț mondial sunt întrebuințate în cea mai mare măsură pentru întreținerea utilajului economic. Așa e spre exemplu cu cărbunii, fierul, petrolul, etc.

Ceea ce caracterizează articolele de comerț mondial, este producția și consumația lor în masă, de către toate popoarele, care ajung la oarecare dezvoltare economică. Utilitatea generală nu e suficientă pentru a face dintr'o marfă un obiect al comerțului mondial. Cerealele, și în special grâul, au fost întotdeauna hrana principală a tuturor populațiilor, și totuși ele nu au devenit obiect al comerțului internațional, decât târziu, prin secolul al 17-lea, după cum se va arăta îndată. Pentru a fi obiectul comerțului mondial, o marfă trebuie să fie într'adevăr luată din locul de producție și întrebuințată pentru satisfacerea cererii din lumea întreagă. Așa că, articolele de comerț mondial de astăzi n'au avut întotdeauna acest caracter. Mai întâi, pentru că înainte de creierea unei economii internaționale, — în sensul în care am descris-o în paragrafele anterioare, — nu era cu puțină cunoașterea ofertii și a cererii din toate părțile. Iar transporturile mărfurilor în masse la distanțe mari erau însoțite de greutateți de neînvinș. Apoi, au fost articole de comerț, care au dobândit o întrebuințare în toată lumea, numai în urma unor anumite descoperiri. Așa este spre exemplu cu fierul, care s'a întrebuințat în toate timpurile de oameni, dar a cărui importanță n'a devenit mondială, de cât în urma descoperirilor din secolul al 18-lea și 19-lea și a aplicării lor în industria mașinelor cu vaporii¹⁾

Cu chipul acesta, se poate stabili, că istoria mai tuturor obiectelor comerțului mondial este de o dată foarte recentă. Arătând obiectele principale ale comerțului mondial de astăzi, vom da și câteva scurte notițe istorice pentru fiecare care din ele, întru cât acestea ne sunt de folos în cercetarea, ce ne-am propus aici, cu privire la influența pieții internaționale asupra economiilor naționale. Incepem cu unul din cele mai importante articole ale comerțului mondial, cu **cerealele**, între care grâul a ocupat întotdeauna primul loc.

Din timpurile cele mai vechi, ori unde erau centre mari de populație, se simțea nevoia aducerii de cereale pentru nutrire a masselor. În Atica, se importa anual pe vremea lui Demostene, câte 420.000 Hl. de grâu, din teritoriile din jurul Mării Negre în special. Cu 5 secole înainte de Christos, teama de lipsa de cereale sau de scumpirea lor prea mare făcea pe stat să cumpere cantități mari de cereale, mai

¹⁾ Asupra articolelor de comerț mondial, în genere, a se vedea: *Ad. Ritter von Strigl: Die Waren des Welthandels. Wien 1894; Fr. von Juraschek: Weltproduktion und Welthandel. Leipzig 1894.*

ales de grâu, pentru a-l revinde apoi pe prețuri moderate. Mai pe urmă, se cumpără cereale din Etruria, Sicilia și Egipt și se împarte gratuit la cetățeni. Cesar reglementează împărțirea gratuită și reduce numărul celor ce primiau dela 320.000 la 150.000. Pe vremea lui August, numărul se ridică la 200.000, pentru cari statul aducea 390.000 de tone anual.¹⁾

În cursul evului mediu, nevoia aprovizionării cu cereale era mai puțin simțită de o organizație centrală, de oarece pe deoparte aceasta nu exista, iar pe de altă parte centrele cu populație numeroasă nu se formaseră încă. Stăpânul pământului se îngrija de aprovizionarea supușilor săi, atât cât îi permiteau mijloacele sale. Această grijă era așa de puțin eficace, încât anii agricoli răi erau mai întotdeauna însoțiți de lipsă totală de hrană și oamenii muriau, sau, cari puteau rezista, se nutriau cu ierburi și coji de copaci. Când statele încep să se organizeze, regii imită politica popoarelor vechi, cumpărând cereale de aiurea sau strângând cereale în timpuri de belșug, pentru a lupta în contra scumpirii excesive a cerealelor din anii răi. Astfel, Frideric cel Mare crează magazine de stat, în care păstrează în totdeauna rezervă de cereale.

În genere, politica veche și medievală, privitoare la comerțul de cereale, tindea la un fel de dirijare pe cale administrativă a acestui comerț. La început, orice export de cereale era oprit. Apoi, spre a se combate monopolizarea comerțului de cereale și ridicarea prețului, statul însuși cumpăra cantități mari, pe care le revindea, când prețurile se ridicau și obținea astfel o reducere imediată. Așa dar, *ceeace preocupa pe conducătorii statului sau orașelor, erau interesele consumatorilor.*

Se începe însă, de timpuriu, o schimbare a acestei politici. Prefacerea se petrece în Anglia, și în secolul trecut se generalizează și la alte state. Până în secolul al 15-lea, parlamentul englez este pentru oprirea exportului de cereale. La 1463 însă, parlamentul votează interzicerea exportului, de oarece prețurile cerealelor scădeau prea mult, și astfel agricultorii englezi erau ruinați. Primul pas era făcut. De aci înainte, exportul devine liber, iar importul, când era permis, era grevat de taxe. Un pas mai departe se face dându-se premii pentru export. *Toată politica statului, privitoare la*

¹⁾ A se vedea : *W. Lexis : Getreidehandel in Handw. der Staatsw. ed. III. vol. IV.*

comerțul cu cereale, este dominată în acest timp de interesele producătorilor.

Tot din Anglia pornește însă o nouă prefacere, care tinde să triumfe astăzi pretutindeni. Populația industrială, deci consumatoare de produse agricole, devine în Anglia mult mai numeroasă, decât cea agricolă. Atunci se naște un conflict de interese, care se termină cu triumful consumatorilor. Premiile de export se desființează dela începutul secolului al 19-lea, iar taxele de import se suprimă aproape de jumătatea aceluiași secol, în urma unei lupte îndelungate, de care am vorbit în cursul acestui studiu. *Comerțul de cereale devine liber și politica statului e determinată de interesele economiei naționale generale, nu de acelea ale unei singure clase de producători sau de consumatori.*

Dar cu toată această intervenție continuă a statului în comerțul de cereale, organizarea acestui comerț e defectuoasă și nici în secolul al 19-lea nu se ajunge la înlăturarea anilor de foame, cari au bântuit timpurile mai vechi, din cauza producției slabe din unele locuri. Chiar în 1847 au murit în Irlanda peste un milion de oameni, din cauza unei crize agricole¹⁾. Nu există, până la jumătatea veacului trecut, o organizație generală a comerțului de cereale, și nu se putea cunoaște prisosul din lumea întreagă, spre a se repartiza, unde era lipsă.

E drept, că cerealele au început să devină un obiect al comerțului internațional regulat încă din secolul al 17-lea. Olandezii cei dintâi cumpărau de pretutindeni cereale și le vândeau în Spania, în epoca de decadență a Spaniei. Amsterdam e prima piață internațională de cereale și în Amsterdam se naște prima bursă de produse. Când populația industrială engleză se înmulțește și Anglia devine țara, unde se cere cea mai mare cantitate de cereale, Londra devine piața internațională de cereale și se menține până aproape de vremea noastră.

În a doua jumătate a secolului al 19-lea, dezvoltarea mijloacelor de transport și mai ales ușurința comunicațiilor la distanță a făcut din comerțul de cereale cel mai întins comerț internațional, cu o organizație vastă și complexă. Pentru înlesnirea acestui comerț, se stabilește anual producția mondială. În fiecare țară din lume, se determină, mai întâi în evaluări aproximative, apoi în cifre definitive, producția fiecărui fel de cereale. Producția mondială de ce-

¹⁾ Von Sirigl : op. cit. pag. 2.

reale nu diferă mult de la an la an, pentru că lipsurile dintr-o parte se compensează cu abundența din altă parte a pământului. În genere, în ultimii 40 de ani se observă o creștere a producției mondiale. Crize agricole generale nu se observă, de cât în 1873 și 1881.

Producția de grâu, cel mai însemnat obiect de comerț internațional, se ridică în 1910—1912, în medie anuală, la peste 1 miliard de chintale metrice, din care se aducea pe piața internațională cantități în valoare de peste 5 miliarde mărci.¹⁾

Nici în cursul unui an, nu se îngrămădesc cantități în anumite epoce, după care să urmeze apoi o „epocă moartă” în comerțul internațional de cereale. Privind lumea întreagă, producția cerealelor se face în tot cursul anului, iar comerțul de cereale internațional nu e un comerț de sezon. Aproape în fiecare lună se recoltează undeva pe suprafața pământului. Astfel, în Argentina și Australia se recoltează în Ianuarie; în India în Februarie și Martie; în Egipt și în Siria, în Aprilie; în Algeria în Mai; în Europa de sud în Iunie; în Europa de mijloc în Iulie și August; iar în ținuturile nordice în Septembrie și chiar Octombrie.

O recoltă rea dintr'un loc ar putea aduce depresiei economice pentru un an întreg, dacă recolta favorabilă a altor locuri n'ar compensa lipsa. În foarte multe cazuri, izbucnirea crizelor latente, în urma unei slabe producții a unei țări, este amânată prin perspectiva unor recolte abundente de aiurea, și nu arareori este chiar înlăturată.

Situația comerțului internațional de cereale este astăzi de așa natură, în încât mișcările pieții economice sunt determinate nu atât de producția reală constatată, cât de perspectivele imediat următoare, luminate de evaluările premergătoare ale producției. Acest fapt învederează îndeajuns importanța *serviciilor statistice de informațiuni agricole*, existente în cele mai multe țări, și neexistente în România. Transacțiunile, înlesnite de evaluările anterioare ale producției, au dat naștere unui comerț special de cereale, urât în cea mai mare parte și de producătorii și de consumatorii de cereale, adică *vânzărilor și cumpărărilor pe termen*. Fără a fi întotdeauna inutil, acest comerț, care speculează asupra ridicărilor și scoborărilor de prețuri, are nevoie, în special la cereale, de regulamentări stricte, pentru a nu expune pe agricultori la ruină.

¹⁾ Calculat după „*Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich*“ 1914

În afară de acest comerț speculativ, comerțul efectiv de cereale are astăzi o vastă organizație în lumea întreagă. În fiecare centru principal de producție, se găsesc firme mari de export, filiale ale caselor mari de import din centrele însemnate de consum, și apoi agenți. Nu sunt fără importanță nici încercările de organizare cooperativă a comerțului de cereale, prin ajutorul căreia producătorii și consumatorii mici, din țări diferite, sunt puși în contact direct.

Statele înșiși intervin în acest caz, punând la dispoziția cooperativelor centrale instalațiunile necesare din punctele principale de export, căci în acțiunea cooperativelor văd și un mijloc de combatere a monopolizării comerțului de cereale de către case de comerț streine. În orice caz, încurajarea de către stat a organizării cooperative a exportului sau importului de cereale se petrece paralel cu tendința de concentrare a acțiunii celor mai mari case de comerț de cereale. Pe o cale sau pe alta, producția întreagă a lumii și consumul întreg sunt cantități cunoscute și satisfăcute în orice moment una prin alta. La acest stadiu a ajuns comerțul mondial de cereale în timpul nostru¹⁾.

Mai sunt și alte obiecte, întrebunțate în alimentația maselor, fără să ajungă bineînțeles importanța cerealelor. Unele din aceste obiecte alimentare secundare, ajung să dobândească atâta însemnătate în economia națională a unor țări, încât le determină politica vamală generală. Un exemplu în această privință ni-l oferă zahărul.

Până în secolul trecut, zahărul era o marfă de import exclusiv, pentru țările Europei. Singur zahărul din trestia de zahăr era cunoscut în comerț. Consumul acestui fel de zahăr era cunoscut însă din cele mai vechi timpuri. Popoarele vechi, ca Chinezii, Indienii, Persanii și Egiptenii îl întrebuințau în alimentația lor. Când se descoperă America, Spaniolii plantează trestia de zahăr în coloniile lor și au avut prin aceasta atâta succes, încât pe la începutul secolului al 16-lea, zahărul american ajunge căutat pe piața europeană și mai ales în Spania. De atunci se răspândește repede și multă vreme e un produs exclusiv colonial.

¹⁾ A se vedea: *Das Getreide im Weltverkehr*, publicație oficială a Comisiei Centrale de statistică din Austria. Viena. 1905; M. Lenoir: *Prix, production et consommation de quelques marchandises* în „Bulletin de la Statistique generale de la France“ Ianuarie 1913; M. Sering: *Die landwirtschaftliche Konkurrenz Nordamerikas in Gegenwart und Zukunft* Leipzig 1887; *Getreidehandel in Handw. der Staatsw.* vol. III. ed III, articole scrise de W. Lexis, v. Juraschek, K. Wiedenfeld.

La jumătatea secolului al 18-lea, la 1747, se descoperă la Berlin, de către chimistul *Marggraf*, fabricarea zahărului din sfeclă. Aproape o jumătate de secol, invenția n'a fost utilizată în mare măsură. La începutul secolului al 19-lea, se începe în Germania, și se introduce și în Franța de către Napoleon, fabricarea zahărului din sfeclă pe o scară mai întinsă. În timp de un secol, s'a petrecut însă o mare schimbare în producția acestui aliment, așa că, la începutul secolului al 20-lea, zahărul din sfeclă se produce în cantități mai mari, decât zahărul din trestia de zahăr. Iată mersul producției mondiale de zahăr, în ultima jumătate de secol ¹⁾:

Anii	Zahăr de trestie de zahăr	Zahăr de sfeclă
	În mii de tone	În mii de tone
1860	1.376	451
1870	1.856	846
1880	2.084	1.539
1890	2.522	3.523
1900	2.978	5.456

Cultura zahărului de sfeclă e una din cele mai intensive culturi ale pământului. Ea transformă regiunile agricole în adevărate centre industriale. Statele europene au încurajat această cultură și multe din ele au devenit țări exportatoare de zahăr. Asemenea încurajeri s'au dat în Germania, în Austria, Belgia, și mai apoi în mai toate țările. S'a ajuns un moment, când mai toate țările dedeau prime de export pentru zahărul național și efectul era că țările importatoare de zahăr, consumau acest aliment mult mai ieftin decât țările producătoare, deoarece producătorilor de zahăr le era mai avantajos să exporteze cu prime, decât să vândă în interior cu acelaș preț, cu care vindeau în afară. S'a văzut însă că aceasta e o politică economică de exploatare a întregii populații interne în favoarea câtorva producători. Ca să se părăsească în totul încurajerile date, nu se putea, întrucât industria zahărului a ajuns să fie legată de alte întreprinderi productive, și schimbarea bruscă ar fi adus ruina unei mari părți din populația internă. Atunci s'a ajuns la o soluție provizorie, sancționată prin conferința

¹⁾ A se vedea: *Max Schippel : Zuckerproduktion und Zuckerprämien.* Stuttgart 1902; *Paasche : Die Zuckerproduktion der Welt, ihre wirtschaftliche Bedeutung und staatliche Belastung,* Leipzig-Berlin 1905.

internațională dela Bruxelles. S'a contingentat cantitatea de zahăr, pe care poate să o producă fiecare țară și s'au luat oarecare măsuri, care tind la suprimarea treptată a primelor de export.

Din toată această întrecere a țărilor europene, de a acapara piața internațională cu zahărul lor, a profitat mai mult Anglia, care n'a dat nici prime de export, nici n'a pus taxe pe import. În Anglia, s'a consumat prin urmare zahăr foarte ieftin și, în afară de aceasta, s'a dezvoltat o industrie derivată din zahăr, — a marmeladelor, etc., — care este fără rival pe Continent. Zahărul, care se întrebuițează în aceste industrii, ca materie primă, se cumpără în Anglia mai ieftin decât în alte țări din Europa și prin urmare costul de producție al derivatelor zahărului e mai mic. X X X

Alte obiecte alimentare, devenite mărfuri ale comerțului internațional, mai ales pentru producția lor se face numai în anumite regiuni, sunt cafeaua, ceaiul și tutunul. Pentru statele Europei, toate acestea sunt obiecte de consum foarte recente.

Cafeaua, originară din Africa, a fost introdusă în veacul al XI-lea în Asia. În Europa s'a introdus consumul de cafea mult mai târziu. La 1658 s'a deschis prima cafenea în Londra, iar la 1683, după despresurarea Viennei de Sobieski, s'a deschis un asemenea local și la Viena. Totuși, consumul nu s'a răspândit așa de repede. Numai după ce Olandezii au introdus cultura cafelei în coloniile lor din Asia și după ce au făcut din comerțul cu cafea una din ocupațiile lor principale, consumul de cafea s'a răspândit mai repede. La începutul secolului al 19-lea, producția mondială de cafea era de 1 milion chintale metrice, iar la sfârșitul aceluiași secol, producția mondială se ridicase la peste 10 milioane chintale metrice¹⁾.

Ceaiul este introdus în comerțul internațional tot de către Olandezi, începând dela sfârșitul secolului al 17-lea. Ei îl luau cu plăta derizorie dela Chinezi, cari erau pe atunci și au rămas și astăzi furnizorii cu ceai ai lumii întregi. Din producția totală a lumii, care se ridică spre începutul secolului nostru la 619 milioane kgr., China furniza 500 mil. kgr.²⁾.

Nici tutunul nu are o întrebuițare veche în Europa. El este introdus și răspândit în înalta societate, începând din

¹⁾ G. Sundbärg: *Aperçus statistiques internationaux*. Stockholm; A. von Strigl: *Die Waren des Welthandels*. Wien 1894.

²⁾ G. Sundbärg: op cit; v. Juraschek: op cit.

secolul al 17-lea. De unde înainte se importa însă numai din colonii, în special din America, în timpul nostru se cultivă foarte mult tutun în Europa. Din vreo 8,5 mil. chintale metrice, cât este producția totală a lumii, se produce în Europa aproximativ 2,5 milioane chintale metrice¹⁾.

Pe lângă obiectele alimentare, obiectele pentru îmbrăcăminte ocupă un mare loc în consumul masselor și în comerțul internațional. În industria textilă, au jucat în totdeauna un mare rol cele două materii prime principale: **lâna și bumbacul.**

În trecut, în special în tot cursul evului mediu și până spre sfârșitul secolului al 18-lea, industria lânii a predominat. Ea a dat înflorirea economică Flandrii și apoi ea a adus în mare parte ridicarea Angliei. Când industria lânii e acaparată de Flandra, Anglia își transformă terenurile de cultură în pășuni pentru a-i procura lâna. Dar în curând se oprește exportul lânii, și industria aceasta își schimbă centrul în Anglia. În secolul al 19-lea însă, bumbacul începe să ia tot mai mult locul lânii și industria bumbacului se ridică la aceeași înălțime, ca și industria lânii, ba chiar dobândește o importanță mai mare. Această schimbare s'a făcut grație introducerii mașinilor în industria bumbacului.

Pentru țările industriale europene, începând din secolul al 19-lea, ambele materii prime, lâna și bumbacul, devin obiecte de import; lâna, pentru că în Europa apuseană nu mai e rentabilă cultura agricolă extensivă, prin creșterea oilor, iar bumbacul fiindcă nu se poate cultiva în Europa. Lâna este furnizată de America, Africa de Sud și Australia. Bumbacul, până la jumătatea secolului al 19-lea, era un product aproape exclusiv al Statelor-Unite, care furnizau producția lumii întregi. În timpul războiului de secesiune însă, producția bumbacului se restrânge foarte mult, iar industria europeană își caută alte debușuri de aprovizionare, în Egipt și în India. După războiul de secesiune se reîncepe producția, dar Statele-Unite nu mai sunt în stare să mai acopere cererea întreagă de bumbac, deși tot mai furnizează cam $\frac{2}{3}$ din tot bumbacul lucrat. În 1910-11 producția mondială a fost de 16,8 mil. Ballen, din care Statele-Unite au dat 11,8 mil. Ballen²⁾.

¹⁾ G. Sundbärg: op cit.

²⁾ v. Juraschek: *Weltproduction und Welthandel*, Leipzig 1894; K. Apelt: *Die neuzeitliche Entwicklung der Baumwollpreise und das Baumwollpreisproblem* in *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*. Iulie 1912.

1 Ballen este socotit ca fiind egal cu 500 pfd., o unitate fictivă, „statistică“, spre a face posibilă totalizarea producției, exprimată în unități diferite în fiecare țară.

Producția bumbacului variază de la an la an și aduce după sine variațiuni în prețuri. Din cauza mării dezvoltări, pe care o are astăzi industria bumbacului, variațiunile producției și prețurile bumbacului se repercutează departe și produc depresiuni adânci ale situațiunii economice. Comerțul cu bumbac brut și fabricate de bumbac este una din acele ramuri ale comerțului mondial, care influențează mai mult piața internațională. Mai mult decât cerealele, bumbacul formează un obiect preferit al transacțiunilor pe termen, și prin aceasta influența variațiunilor din producția și industria bumbacului se repercutează și mai mult în viața economică.

Intreaga tehnică a producției moderne, este însă condiționată de întrebuințarea cărbunilor și fierului. Aceste produse sunt nervii vieții noastre economice. Ele înalță economiile naționale ale popoarelor moderne, iar unde lipsesc, popoarele rămân în urmă economică. Nu sunt obiectele cele scumpe ale comerțului internațional, nu sunt obiectele alimentare ale oamenilor și totuși, nu există mărfuri mai indispensabile economiilor naționale din vremea noastră. Cărbunii dau energia, iar fierul dă obiectul rezistent, prin care energia lucrează la prefacerea tuturor materiilor brute ale pământului în obiecte utilizabile. De foarte scurtă vreme, puterea cărbunilor a fost împărțită cu un alt izvor de energie: petrolul, și țările care posedă acest nou izvor de energie au pornit cu pași repezi, pe calea înălțării economice.

Intrebuințarea cărbunilor, fierului și petrolului e într'adevăr foarte veche. Fierul a servit chiar primilor oameni ca instrument de luptă în viață și a dat numele uneia din epocile arhaice. Dar nu numai în acele timpuri îndepărtate, ci chiar târziu, în secolele de civilizație dezvoltată, fierul a rămas cu o întrebuințare restrânsă și anevoioasă. De prin secolul al 14-lea și al 15-lea, se întrebuințează în Europa la fabricarea armelor, iar prin secolul al 16-lea la fabricarea tunurilor. Dar armatele acestor timpuri nu erau ceeace sunt armatele moderne. Tocmai în secolul al 18-lea, dar mai ales în secolul al 19-lea, se găsește un mijloc mai lesnicios de lucrare a fierului, prin întrebuințarea cărbunilor ca material de ars. Dar adevărata revoluție în industria fierului o inaugurează descoperirea lui Stephenson, care construiește la 1812 prima mașină și pune în mișcare la 1825 primul tren de persoane. Aproape aceeași însemnătate în evoluția industriei fierului o are și descoperirea procedului nou de fabricare a oțelului, al lui Bessemer, în 1856. Atât de vastă e dezvoltarea luată de industria fierului, în special în con-

strucția mașinilor, în cât epoca noastră economică a fost botezată din anumite puncte de vedere : *epoca mașinismului*. De unde la începutul secolului al 19-lea producția mondială a fierului de abia se ridică la 825 milioane kgr., în 1911 această producție este de 65 $\frac{1}{2}$ miliarde kgr.¹⁾

Întrebuințarea mai largă a cărbunilor este mult mai nouă. Din cauze igienice, întrebuințarea cărbunilor ca material de ars a fost oprită multă vreme. Totuși, în unele țări, unde lipsiau lemnele, ca în Anglia, cărbunii se întrebuințau. Dar numai după fabricarea cocsului, în secolul al 18-lea, în Anglia, cărbunii devin primul material pentru ars. Cam în acelaș timp, se extrage din cărbuni, gazul și apoi se întrebuințează cărbunii la lucrarea fierului. De aici înainte, țările, care au mine bogate de cărbuni, sunt în fruntea tuturor prin dezvoltarea lor economică.

Pentru că multă vreme, cărbunii au format singurul izvor de energie, comerțul internațional cu cărbuni era menit să domine piața. În variațiile producției minelor, se găseau adesea cauzele principale ale avânturilor sau depresiunilor economice. Populația ocupată în extragerea cărbunilor a fost și este numeroasă, așa că fluctuațiile prețurilor, provenite din descoperirile sau epuizările minelor de cărbuni, se repercutează în masse mari de populațiune.

Ceea ce a îngrijit mai mult, în timpul din urmă, unele popoare, a fost perspectiva epuizării bogățiilor de cărbuni. S'a prevestit adesea epuizarea minelor de cărbuni ale Angliei și cu ea și ruina economică a Angliei. Acest fapt arată rolul pe care îl joacă cărbunii în economiile naționale moderne și cât de important este comerțul internațional cu acest articol. Producția mondială a hulei și lignitului era, la începutul secolului al 19-lea, de 12 milioane tone, iar la începutul secolului al 20-lea, ajunge la 800 milioane tone.²⁾

Cel mai nou din aceste articole de comerț internațional este însă petrolul. De abia dacă au trecut 50 de ani, de

¹⁾ „Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich“ 1914. Asupra producției și industriei fierului în trecut și astăzi: R. Schneider: *Die Entwicklung, Bedeutung und Zukunft des Bergbaues und der Eisenindustrie*. Berlin 1908. v. Juraschek: *Eisen und Eisenindustrie*, in *Handw. der Staatsw.* vol. III, ed. III.

²⁾ G. Sundbärg: *Aperçu*. etc.; Asupra producției și rolului cărbunilor în industria modernă, a se vedea: W. Lexis: *Kohlen* in *Handw. d. Staatsw.* vol. V ed. III.; von Juraschek: *Bergbaustatistik* in *Handw. der Staatsw.* vol. II ed. III.; R. Nasse: *Die Kohlenvorräte der europäischen Staaten, insbesondere Deutschlands*. Berlin 1893; Lozé: *Les charbons britanniques et leur épuisement*. 2 vol. Paris 1900.

când a început să fie întrebuințat ca generator de energie în industrie, pe lângă întrebuințarea în iluminat, începută din timpuri mai vechi.

De la 1860 până astăzi, producția a devenit aproape de 100 de ori mai mare. Iată un tablou, din care se poate vedea această creștere.

Anii	Producția mondială anuală în tone
1860	66.000
1870	700.000
1880	3.798.000
1890	9.817.000
1900	20.239.000
1910	43.637.000
1912	46.765.000

Sursele exploatare ale petroleului sunt mai rari și nici un alt articol nu s'a pretat mai mult la monopolizare, decât petroleul. Puțin a lipsit, ca în timpul cel mai nou, să nu avem în lumea întreagă decât un singur stăpân al exploatării petroleului. Tendința de acaparare a acestei surse de energie s'a motivat prin aceea, că nimic nu e mai riscant ca exploatarea petroleului și nici un alt articol de comerț mondial nu e mai expus la variațiuni în preț și în cantitățile extrase. Asemenea variațiuni sunt de natură să ruineze o serie întreagă de întreprinderi și pentru aceasta e nevoie de o regulamentare a exploatărilor petrolifere și a prețului produselor. La ast-fel de încercări s'au opus în cea mai mare parte statele, care sunt mari consumatoare de petrol, prin întreprinderile lor, mai ales prin exploatării căilor ferate. Ar fi fost într'adevăr riscant, ca sursa de căpetenie de energie, — pentru unele țări singura — să fie în mâna unei întreprinderi internaționale. Întreaga politică economică națională ar fi fost înălțuită în interesele acestei întreprinderi internaționale. În ori-ce caz, încercările de acaparare a exploatării petroleului și conflictele de interese menționate arată în deajuns însemnătatea acestui articol de comerț internațional și influența, pe care o exercită asupra situației economice internaționale.

Dintre toate articolele comerțului internațional, nici unul nu are însă înrâurire mai puternică asupra vieții economice, ca metalele prețioase. Acestea sunt mărfuri, ca ori-care altele, și servă ca materie primă pentru fabricarea multor obiecte, întrebuințate de oameni. Dar puterea lor de înrâurire a vieții

economice o exercită prin întrebuinșarea lor ca unitate de măsură a tuturor valorilor.

Înmulțirea sau împușinarea cantității de metale prețioase, aur și argint, a adus în toate timpurile perturbări adânci în viața economică. După lungi experiențe, s'a ajuns să se vadă în fluctuațiile producției de metale prețioase, cauzele adevărate ale ridicărilor sau scoborârilor prețurilor tuturor mărfurilor și deci cauzele prime ale avânturilor sau depreziunilor economice. Nici astăzi nu lipsesc acei, cari să mai creadă această teorie. Am amintit și mai înainte, în cursul acestui studiu, și vom reveni îndată cu o privire specială asupra acestei probleme. Aici să dăm mai întâi elementele pozitive ale discuției.

Până la descoperirea Americii, cantitatea de metale prețioase, produsă anual, sau stocul de aur și argint existent în comerțul lumii întregi, nu erau și nu sunt nici astăzi cunoscute în mod singur. Ori-ce calcule indirecte sunt lipsite de temeinicie. Din variațiunile prețurilor mărfurilor în diferite perioade, anterioare veacului al 16-lea, s'au încercat mulți să stabilească fluctuațiunile în producția metalelor prețioase. În urma cercetărilor minuțioase al lui *D'Avenel*,¹⁾ acest procedeu e părăsit, căci viața se scumpește și prin înmulțirea banilor, cari pierd din puterea lor de cumpărare, dar și prin împușinarea mărfurilor și apoi banii dispar adesea din circulație, fără ca să se împușineze cantitatea existentă. Așa că, variațiunile prețurilor nu pot servi la stabilirea producției de aur și argint, pentru epocile, când nu este cunoscută direct. Ast-fel, din faptul, că în prima jumătate a secolului al 14-lea puterea de cumpărare a banilor era foarte mică și deci prețurile mari, iar spre sfârșitul secolului al 14-lea și în prima jumătate a secolului al 16-lea prețurile scad, nu se poate deduce o scădere a producției în cursul timpului considerat. Scăderea enormă a prețurilor în secolul al 15-lea, înainte de descoperirea Americii, se datorește înmulțirii foarte rezezi a mărfurilor și rezezii lor circulației. Cu toate greutatețile, se admite totuși, că la începutul secolului al 16-lea, stocul metalelor prețioase în lumea întreagă era de aproximativ 1 miliard de franci. De aci înainte însă, cantitatea de metale prețioase, produsă anual, este stabilită cu mai multă siguranță.

* 1) A se vedea: *Histoire économique de la propriété, des salaires, des denrées et de tous les prix en général, depuis l'an 1200 jusqu'en l'an 1800* vol. I. Paris 1894. p. 18 și urm.

Se pot fixa câteva date, la care producția metalelor prețioase încearcă schimbări mari.

Prima epocă o începe anul descoperirii Americii, când aurul și argintul încep să curgă în Europa în cantități mari.

A doua epocă o începe anul 1525, când se descoperă celebra mină dela *Potosi* din Peru. Cantitatea produsă de acum înainte e așa de mare, încât se produce o revoluționare bruscă a prețurilor mărfurilor în Europa. Acum se ivesc plângerile cronicarilor timpului în contra scumpirii enorme a traiului.

A treia epocă o începe anul 1750, când se inaugurează exploatarea minelor din *Guanaxuato* în Mexic, care întrece producția din *Potosi*, devenită în acest timp mai costisitoare.

A patra epocă o începe anul 1850, când se descoper bogatele mine de aur din California, care produc atâta aur, în cât valoarea aurului se depreciază repede, față de argint.

A cincea epocă o începe anul 1870, când se face exploatarea pe o scară întinsă a minelor de argint din regiunile de vest ale Statelor-Unite. Aceasta aduce o schimbare în valoarea argintului, deprecindu-l foarte mult față de aur¹⁾.

Dau aci un tablou, din care se poate vedea producția anuală medie de aur și argint a lumii întregi, dela descoperirea Americii și până astăzi. Cifrele sunt luate din „*Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich*“ pe 1914, unde sunt calculate pe baza tabelelor lui *Soetbeer*, până la 1890 și pe baza publicațiilor direcțiunii monetăriei din Statele Unite de aci înainte : (pag. 218).

Variațiile producției metalelor prețioase influențează prețurile mărfurilor în genere, dar mai întâi se influențează reciproc. Unul din aceste metale se cumpără prin altul și valoarea unuia, exprimată în unități din celalt, diferă dela timp la timp, în special în raport cu cantitatea relativă produsă din fiecare. Schimbarea valorilor acestor două metale a produs mari turburări în sistemele monetare ale popoarelor. E interesant, deci, de urmărit raportul între aceste două metale, în cursul timpului. Acest raport e stabilit mai exact, dela descoperirea Americii și până astăzi. În tabloul următor, se pot vedea schimbările acestor raporturi în curs

¹⁾ A se vedea: *D'Avenel*: op. cit. vol. I (*Le pouvoir de l'argent*); von *Juraschek*: *Weltproduktion und Welthandel*; *L. March*: *L'influence de l'accroissement du stock monétaire sur les prix* în „*Journal de la Société de Statistique de Paris*“ Martie 1912.

ANII	Producția mijlocie anuală în kgr.		ANII	Producția mijlocie anuală în kgr.	
	Aur	Argint		Aur	Argint
1493—1520	5 800	47 000	1831—1840	20 289	596.450
1521—1544	7.160	90 200	1841—1850	54 759	780 415
1545—1560	8 510	311 600	1851—1855	119 388	886.115
1561—1580	6.840	299 500	1856—1860	201.750	904 990
1581—1600	7 380	418 900	1861—1865	185 057	1.101 150
1601—1620	8.520	422 900	1866—1870	195.026	1 339.085
1621—1640	8.300	393 600	1871—1875	173.904	1 969 425
1641—1660	8.770	366 300	1876—1880	172 414	2.450 252
1661—1680	9.260	337 000	1881—1885	154 959	2.808.400
1681—1700	10.765	341.900	1886—1890	169.869	3 387.532
1701—1720	12.820	355.600	1891—1895	245 170	4 901.333
1721—1740	19 080	431.200	1896—1900	337.257	5.154.551
1741—1760	24.610	533 145	1901—1905	484.639	5 209 320
1761—1780	20 705	652 740	1906—1910	652.308	6.135 098
1781—1800	17 790	879.060	1911	694.466	7 008 964
1801—1810	17.778	894 150	1912	701 793	6.976 000
1811—1820	11.445	540.770	1913	684.348	6 596 000
1821—1830	14.216	460.560			

de peste 4 secole; cifrele însemnează valoarea în argint a unității de aur:

ANII	Raportul între valorile aurului și argintului	ANII	Raportul între valorile aurului și argintului	ANII	Raportul între valorile aurului și argintului
1493—1520	10,50—11,10	1761—1780	14,72	1881—1885	18,63
1521—1544	11,25	1781—1800	15,09	1886—1890	21,16
1545—1560	11,30	1801—1810	15,61	1891—1895	26,32
1561—1580	11,50	1811—1820	15,51	1896—1900	33,54
1581—1600	11,80	1821—1830	15,80	1901—1905	36,20
1601—1620	12,25	1831—1840	15,75	1906	30,54
1621—1640	14,00	1841—1850	15,83	1907	31,24
1641—1660	14,50	1851—1855	15,41	1908	33,64
1661—1680	15,00	1856—1860	15,30	1909	39,74
1681—1700	15,00	1861—1865	15,40	1910	38,22
1701—1720	15,21	1866—1870	15,55	1911	38,33
1721—1740	15,08	1871—1875	15,97	1912	33,60
1741—1760	14,75	1876—1880	17,81	1913	34,16

În timpul descoperirii Americii, aurul valora de 11 ori mai mult ca argintul, iar dela această dată, valoarea aurului a crescut mereu, cu foarte mici variațiuni. Niciodată însă nu s'a depreciat mai mult argintul, ca în ultimii zece ani, când valoarea lui este de 30—38 de ori mai mică decât a aurului.

Cea mai mare parte din producția mondială de aur și argint o dă America și astăzi, ca și acum 4 secole. Asupra puterii de dominare a pieții internaționale prin metalele prețioase, vom vorbi în ultimul paragraf al acestui studiu.

Trebue însă să scoatem în evidență aici un fapt de mare însemnătate. Toate obiectele principale ale comerțului internațional, al căror istoric și importanță actuală le-am arătat mai sus, pot să înrăurească atât de mult situația economică generală, încât fiecare să producă, singure, în anumite momente, avânturi sau crize economice mondiale. Dar fiecare din aceste articole ale comerțului mondial își crează piețe internaționale în anumite regiuni, în care se concentrează producția sau consumul. Uneori avem 2 piețe separate: de cumpărare de la producători și de desfacere de la angroșiști.

Piețele internaționale pentru mărfurile comerțului mondial nu sunt în aceleași locuri. În cât, existența unei economii internaționale, alcătuită în cadrul organizării transporturilor și comunicațiilor, dintre toți oamenii din lume și regulată prin convențiunile comerciale dintre popoare, nu este condiționată de existența unei singure piețe internaționale, unde să se concentreze întreaga cerere și întreaga ofertă a lumii, pentru toate bunurile, care circulă. Se crează piețe internaționale, dar specializate după obiectul comerțului mondial.

Un avânt sau o depresiune economică va porni prin urmare din una din acele piețe internaționale, se va repercuta asupra altor piețe similare, cu care stă în mai strânsă legătură și se va comunica apoi comerțului cu alte obiecte de schimb internațional. Când primul impuls al avântului sau depresiunii e destul de puternic, repercusiunea și comunicarea mișcării se va produce repede și va ajunge să influențeze situația economică a tuturor popoarelor, în toate manifestările lor economice. Când însă avântul sau criza specială a unei piețe și a unui fel de comerț sunt slabe și sporadice, se poate să avem numai o fluctuație locală sau mărginită la un singur fel de întreprinderi economice.

Dar, asupra acestor chestiuni, e nevoie să ne întindem mai mult, ceace vom face în paragraful următor.

§ 4. Solidaritatea pieşelor economice şi istoria
crizelor comerciale. Prefuri şi salarii; repercusiunea lor asupra
situaţiei economice generale

Am arătat în paginile trecute caracterele principale ale epocii actuale a evoluţiei economice. Am arătat în acelaşi timp, care sunt puterile hotărâtoare ale fluctuaţiunilor unei economii naţionale. Inşă, economiile naţionale moderne au pătruns adânc una în alta, prin schimburile internaţionale, prin întreprinderile industriale mondiale şi mai ales prin modul de funcţionare a instrumentelor de schimb, în cât orice mişcare economică dintr'un loc se repercutează cu re-
peziciune pretutindeni. Acesta e un fapt, pe care avem să-l documentăm aici prin mai multe exemple. Dar e un fapt, care sugerează o mulţime de alte probleme. Care este iz-
vorul primordial al mişcărilor de avânt-sau de depresiune economică? De unde provine regularitatea în alternarea avânturilor şi depresiunilor, indiferent de locul, de unde pornesc? Cum se comunică mişcările acestea economice dela un loc la altul? Ce transformări aduc avânturile şi depresiunile în viaţa economică a diferitelor clase sociale?

Socotim că nu se poate răspunde complet la atâtea probleme, de asemenea natură, decât urmărind puterile hotărâtoare ale mişcărilor economice din faza organizaţiei de astăzi, în comparaţie cu puterile corespunzătoare ale mişcărilor economice din fazele anterioare, pe care le-am descris în liniile lor mari, în partea a treia a acestui studiu.

Greşala celor mai multe din soluţiile date problemelor de mai sus, care se ating de înşăşi bazele organizaţiei economice a timpului nostru şi formează întrebările principiale, pe care şi-le pune ştiinţa economiei publice de astăzi, o văd în direcţia dată cercetărilor de mai toţi economişti mai vechi şi de o mare parte din economişti din generaţia trecută. Fie că s'a adoptat exclusiv metoda cantitativă, în-lăturându-se puterea tradiţională a forţelor existente astăzi, şi aplicându-se normele rezultate diu mecanismul forţelor de acum, pentru explicarea fenomenelor tuturor timpurilor. Fie că s'a întrebuinţat exclusiv metoda istorică şi, din observarea funcţionării mecanismului economic din trecut, s'au scos norme pentru explicarea mişcărilor economice de astăzi, fără a se ţine seamă de raporturile de puteri între factorii economici predominanţi astăzi, şi între aceiaşi factori în trecut. Numai astfel se explică contradicţia, care există între

metoda inductiva

deductiva

teoriile date de diferiții economiști pentru explicarea întrebărilor de mai sus, deși fiecare teorie formează un sistem, construit pe o bază logică. Procedând după metoda adoptată de noi și urmată și în cursul acestui studiu, vom încerca aici să arătăm, care este partea conformă cu realitatea, în fiecare din teoriile emise de cei mai de seamă economiști din trecut și de astăzi.

Mai întâi e nevoe să redăm aici o scurtă schiță a fluctuațiilor situațiunii economice a popoarelor europene, începând dela potolirea migrațiunii popoarelor și până astăzi. Pentru explicarea acestor fluctuațiuni, s'au construit teoriile, de care am amintit mai sus.

Din scrierile cronicarilor celor mai vechi, ¹⁾ se poate vedea că populația din diferite țări a trecut prin veacuri de strămtoare economică, după care au urmat veacuri sau decenii de avânt economic. Toate aceste fluctuații se referă însă mai mult la viața comercială și la raporturile de schimb de mărfuri, și nu corespund în totul cu perioadele de lipsă și belșug, provocate de anii agricoli buni sau răi.

Începând din secolul al 13-lea și apoi până aproape de sfârșitul secolului al 14-lea, cronicarii vremii ne vorbesc de-o mare strâmtoare economică, de oarece obiectele necesare traiului erau cumpărate foarte scump, puterea de cumpărare a banilor fiind scăzută.

De pe la anul 1390 în Franța, se începe o schimbare a situațiunii. Prețurile mărfurilor scad, la început mai moderat, dar pe la a 2-a jumătate a secolului al 15-lea prețurile mărfurilor ajung derizorii. Cu aceiași bani se putea cumpăra de 2 și de 3 ori mai multe mărfuri, de cât cu 100 de ani mai înainte. Se vorbește de o îmbelșugare economică în această epocă, tocmai contrariu de caracterizarea, ce se dă mai târziu și despre care vom vorbi îndată. Mai mult de un secol, dela 1390, până la 1498, se continuă această mare putere de cumpărare a banilor.

Către începutul secolului al 16-lea, se petrece cea mai mare prefacere a raporturilor valorilor. Banii își micșorează puterea de cumpărare, iar mărfurile se scumpesc atât, cât nu se mai pomenise în veacurile de mai înainte. Toată

¹⁾ Serii întregi de informațiuni, culese din documente vechi, se găsesc la: V-te G. D'Avenel: *Histoire économique de la propriété, des salaires, des denrées et de tous les prix en général, depuis l'an 1200 jusqu'en l'an 1800*. vol. I 1894 și apoi vol. II, III, IV, V și VI, în care se găsesc tabele numeroase cu costul a o mulțime de mărfuri necesare vieții diverselor clase sociale.

lumea se plângea de lipsa de bani, spre a putea cumpăra cele indispensabile traiului și banii nu ajungeau să acopere prețurile enorme ale obiectelor necesare. Teoriile cele mai contradictorii se nășteau pentru explicarea mizeriei și cei mai mulți căutau cauzele lipsei banilor, căci vulgul avea impresia că sunt prea puțini bani. Numai *Bodin* explică, cel dintâi, strâmtorarea economică prin afluența unei preamari cantități de metale prețioase, care se aduceau din America. Perioada aceasta a scumpetii prețurilor se continuă până în secolul al 17-lea.

De pe la 1620 se începe o scădere foarte moderată a prețurilor, ea se continuă până pe la 1660, când începe o viață economică mai intensă. Pământul produce mai mult, salariile și rețta cresc, dar prețul cerealelor se menține scăzut. După 1675, se începe o nouă scădere mai pronunțată a prețurilor, mai ales în vremea războaielor, care făceau să se retragă banii din circulație. Dar nici după epoca războaielor Franței, din vremea lui Ludovic al XIV-lea, după 1715, prețurile nu se ridică, deși nu mai putea fi vorba de o retragere a banilor din circulație. Producția mărfurilor devenise așa de mare, în cât banii existenți nu mai puteau satisface nevoile schimbului. Mizeria celei mai mari părți a populației franceze din ultimul timp al domniei lui Ludovic al XIV-lea, nu însemnează o depresiune economică generală a epocii, și nu se explică de cât prin greșeli politice și prin organizări economice păgubitoare pentru masa cea mare a populației, care nu are îngăduința să se împărtășească de situația favorabilă economică a momentului.

În a doua jumătate a secolului al 18-lea, scăderea puterii de cumpărare a banilor și creșterea prețurilor mărfurilor se face tot așa de repede, ca în secolul al 16-lea. Dar această ridicare a prețurilor e însoțită de o enormă creștere a producției, în urma devoltării tehnicii industriale. Populațiile mai tuturor țărilor cresc și paralel cu această creștere se mărește cererea, ceea ce menține prețurile ridicate. E o perioadă de avânt.

În secolul al 19-lea, se încep întreruperi ale avântului; zdruncinări de scurtă durată fac să scadă prețurile, dar după acestea ridicarea începe și alternarea e foarte regulată. În a 2-a jumătate a secolului al 19-lea, pe lângă fluctuațiile rezezi, despărțite prin mai puțin de un deceniu, se observă și o tendință mai persistentă de ridicare generală a prețurilor, care e privită ca semnul unei epoci de depresiune.

Dar fluctuațiunile ultimelor două secole au o importanță mai mare pentru analiza problemelor, ce ne-am propus aici, și de aceea le vom examina în amănunt. Nu vom face însă istoria crizelor și avânturilor economice din ultimele 2 secole, ci mai mult istoria unora din simptomele acestor crize pe care il au elementele pieții financiare în fluctuațiunile economice. Sunt însă unii economiști, — între ei am citat în altă parte pe *Cl. Juglar* — cari reduc întreaga explicare a fluctuațiunilor pieții la descrierea mișcării elementelor din bilanțurile băncilor, în special ale băncilor de emisiune. Fără a admite o asemenea credință, ne vom folosi de descrierea acestor fenomene, în care se oglindesc avânturile și depresiunile, pentru a schița punctele culminante ale avântului și depresiunilor economice din veacul al 18-lea și al 19-lea.

Am arătat mai înainte, că prima bancă centrală de emisiune a început să funcționeze regulat, mai întâi în Anglia. Chiar de la începutul ei, Banca Angliei a încercat zguduiri mai puternice, de cât acele suferite mai în urmă sub loviturile celor mai puternice crize. Ele se datoresc însă mai mult panicii momentane a unui public neobișnuit cu noile instrumente de schimb, în special cu hârtia, sau speculațiunile fantastice din epoca imaginării de „companii orientale sau indice“.

La 1696, Banca Angliei, care fusese obligată să plătească pe cursul legal, o monedă circulantă depreciată, e nevoită să suspende plata biletelor emise, când posesorii lor se prezintă în massă, fiind provocați de o agitație a câtor-va interesați. La 1708 și la 1714, Banca Angliei trece printr'o criză, prima fiind rezultatul unei panici, provocată de știrea că Francezii vor năvăli în Scoția spre a se amesteca în luptele interne ale Angliei pentru domnie; iar a doua fiind rezultatul neliniștii și nesiguranții, provocate de moartea reginii Ana.

Criza din 1720 izbucnește după o speculație exagerată asupra câștigurilor eventuale ale Companiei de sud.

La 1745 și 1763, Anglia este sgduită din nou de crize, întrerupându-și viața economică începută. Teama, provocată de revenirea Stuarților pentru prima și speculația din vremea războiului de 7 ani, contrazisă de pacea încheiată, au adus izbucnirea crizelor latente și restabilirea mersului normal al afacerilor.

După 1763, crizele au o regularitate mai mare și stau într'o legătură mai strânsă cu mecanismul întreg al schim-

bului. Intervalele dintre crizele, care urmează, sunt aproape aceleași. Din cauza aceasta, s'au și făcut numeroase încercări de explicare teoretică a periodicității crizelor.

După războiul de 7 ani, urmează o epocă de liniște. În Anglia, industria începe să se dezvolte cu pași repezi și să cucerească debușuri în Europa. Nimic nu se opunea acestei dezvoltări; nici o concurență a unei industrii străine, căci Anglia mergea în fruntea tuturor, prin perfecțiunea tehnicii, nici greutatea de procurare a capitalului, necesar marilor întreprinderi moderne. O mulțime de bănci se înființează în centrele principale de populație. Dar deabia trecuseră 10 ani și piața engleză, precum și alte piețe străine de desfacere a produselor engleze, erau așa de încărcate, în cât a fost suficientă o mică îndoială, o nesiguranță în întreprinderi, pentru ca o mulțime de întreprinderi să înceteze plățile. Criza izbucnește în 1772.

După 10 ani de la restabilirea mersului normal, la 1783 Anglia trece printr'o nouă criză. O nouă supraproducție dăduse naștere la o criză latentă, care e accentuată din cauza speculației enorme din 1782, când încetase războiul american. Pentru a satisface marea circulație a bunurilor, Banca Angliei mărise emisiunea, până ajunsese în pragul deprecierei biletelor ei. Când încearcă reducerea emisiunii, atunci criza izbucnește. Banca procedează energic și este foarte severă la scont. Întreprinderile șubrede lichidează, piața este purificată și criza trece.

La 10 ani după aceasta, în 1792, Anglia încearcă o nouă depresiune. La 1786, se încheiase un tratat comercial între Anglia și Franța, prin care se aducea o moderare restricțiilor mercantilismului. Comerțul între Franța și Anglia ia o dezvoltare repede și e însoțit de o intensivare a tuturor afacerilor. La 1792 câte-va bănci încetează plățile. Banca Angliei reduce imediat creditul. Pretutindeni se simția lipsă de bani și o mulțime de întreprinderi dau faliment. N'a trecut mult timp însă și apare pe piața engleză aur în cantități însemnate. Acesta venia din Franța, de unde aurul dispărea, în urma deprecierei asignatelor. Efectul a fost atât de salutar pentru Anglia, în cât avântul economic începe imediat în anul 1793, cu toată declarația de război a Franței, care trecea acum prin frigurile Marii Revoluții.

Marea Revoluție franceză și războaiele dela sfârșitul secolului al 18-lea nu au alt efect asupra mersului economiei naționale engleze, decât că provoacă o depresiune, după un interval mai scurt de 10 ani. Pentru a întreprinde războiul

pe Continent, guvernul englez face împrumuturi mari pe piața internă. Toți englezi subscriau la acest împrumut de onoare (*Loyalty Loan*). La 1795 este un an agricol rău și prețurile produselor agricole se ridică, dar criza nu se declară încă. La 1797, datoria guvernului se ridică la 7 milioane lire sterlinge, dar Pitt tot mai cere noi împrumuturi. În acest moment, criza izbucnește. Banca Angliei refuză scontul, cele mai slabe întreprinderi lichidează și în scurt timp afacerile își reiau cursul. După această criză, trecem în veacul al 19-lea, când orizontul se lărgeste.

Ne-am mărginit până aici la descrierea fluctuațiilor pieței engleze, pentru că s'au putut urmări aceste fluctuațiuni, prin variațiunile încercate de diversele elemente ale bilanțurilor Băncii Angliei, mai ușor decât s'ar fi putut urmări prin alte simptome, care ar fi necesitat imediat o explicațiune cauzală. În celelalte țări, nu există, până în secolul al 19-lea, bănci centrale de emisiune, cu putere de influența și conduce economia națională.

În scurtul istoric de mai sus, apariția crizelor e atribuită de Cl. Juglar mai mult abuzului de credit, iar de Tugan-Baranowsky mai mult supraproducției. Explicările acestea se dau în special pentru crizele din a 2-a jumătate a secolului al 18-lea¹⁾,

În cursul secolului al 19-lea, se pot urmări crize cu caracter local și crize întinse peste mai multe țări. În acest timp, băncile de emisiune, centralizate sau necentralizate, apar în mai toate statele și fluctuațiile situației economice se reflectă în elementele bilanțului lor. De aceea, orizontul descrierii crizelor se lărgeste.

Cu toată nesiguranța din vremea războaielor lui Napoleon, viața economică își urmează mersul. Numai Banca Franței, de curând creată, e nevoită să suspende pentru un moment plățile, în 1804, fără ca o depresiune a situației economice să fi determinat aceasta. Statul francez se împrumutase la banca națională și nu restituise împrumutul, când ruperea păcii dela Amiens, provoacă o panică și banca nu mai poate face față plăților. În alte părți însă, războaiele rămăneau fără ecou. Astfel Anglia, care lua cea mai grea parte în lupta contra lui Napoleon, aceea de a furniza bani tuturor popoarelor coalizate de pe Continent, trăește o viață

¹⁾ Pentru redarea acestei icoane succinte a fluctuațiilor situației economice din Anglia, m'am servit de: Cl. Juglar: *Des crises commerciales et de leur retour périodique*. Paris 1889 și de *Studien zur Theorie und Geschichte der Handelskrisen in England*. Jena 1901.

de avânt economic. Dacă piețele europene i se închid în urma Blocului Continental, decretat de Napoleon, i se deschid însă piețe nouă în Brazilia și America Spaniolă. Nu numai că producția industrială crește și câștigurile în întreprinderi sunt mari, dar se începe și o eră de speculații și abuz de credit, așa cum numai în timpuri de mare prosperitate se observă. Dar turburările politice și nesiguranța în afaceri ușurează izbucnirea crizii, chiar după o simplă veste rea. Se întâmplă însă că în 1809 este un an agricol rău în Anglia. A fost suficient aceasta, pentru ca lumea să vadă că afacerile erau mai întinse, decât permitea moneda circulantă existentă. Piața financiară engleză era secată prin împrumuturile făcute pentru ajutarea aliaților contra Franței. Odată ce încep cererile de lichidare în monedă, Banca Angliei ridică scontul. Efectul se simte imediat în Franța și Banca Franței, pentru a-și apăra incasso, scade durata scontului la 60 zile, ceea ce provoacă imediat încetarea plăților în o mulțime de întreprinderi.

Dar o criză adevărată, cu efecte adânci în masele populației, este criza dela 1815. Incurcăturile bănești dela 1804 și 1810, nu împiedicaseră însă perfecționarea tehnicii industriale. Posibilitatea unei mari producții era dată. Debușuri noi se deschiseseră și acum se specula asupra păcii viitoare, care va redeschide vechile piețe europene. După înfrângerea lui Napoleon și restabilirea liniștei, urmează o producție maximă. Piețele europene nu sunt însă în stare să primească tot și mărfurile rămân nevândute. Unele fabrici dau faliment, iar altele reduc numărul lucrătorilor. Cea mai mare parte a muncitorimii era aruncată pe străzi. Încheerea definitivă a păcii, în loc să aibă un efect salutar, a dat o ultimă lovitură. Soldații, cari fuseseră în luptele cu Napoleon se întorc și măresc numărul celor în *chômage*. În toată Anglia era o mizerie, cum nu se mai văzuse de multă vreme.

După războaiele napoleoniene, se emit pe Continent o mulțime de împrumuturi pentru plata datoriilor contractate. Anglia subscie cea mai mare parte și de aci înainte toate fluctuațiile economice de pe Continent se reflectă și în Anglia. La împrumuturile publice, care răpiau fondurile întreprinderilor, secând piața de monedă, se mai adaogă încurcăturile financiare ale Americii de Nord, unde se înființase Banca Statelor-Unite, care înlocuește hârtia monedă a celorlalte bănci cu hârtia sa. Emitea însă atât de mult, în cât a trebuit să se autorizeze și vicele-președinte să sem-

neze, căci cei îndreptățiți până atunci nu mai puteau să semneze tot ce se emitea. Deprecierea urmează îndată și statele europene angajate în America sunt atrase în criză.

O serie de ani agricoli abondenți provoacă un nou avânt în afaceri. Anglia începuse mai dinainte legături comerciale cu statele din America de Sud. Acum, mărește din nou exportul. Insa statele americane nu-și puteau plăti nici dobânzile pentru capitalurile împrumutate și nici nu erau în stare să primească mărfuri prea multe. Pentru a pune capăt mișcării începute, Banca Angliei ridică scontul și imediat falimentele încep. În 1825, când se declară criza, în 2 săptămâni, dau faliment 70 de bănci provinciale. Această criză s'a repercutat în toate țările, care steteau în legătură cu Anglia, dar mai mult decât ori unde, în America, unde speculația în comerțul cu bumbac pregătise terenul.

Mișcarea politică dela 1830 din Franța și agitația din Anglia contra prelungirii privilegiului Băncii Angliei provoacă oarecare nesiguranță pe piață, dar fără prea mari urmări. Incepând însă dela 1836, piața engleză și americană sunt într'o continuă depresiune, până la 1839. Cu dezvoltarea industriei bumbacului în Anglia, cele mai mari întreprinderi engleze erau în strânsă legătură cu piața principală a bumbacului, cu Statele-Unite. După 1830 afacerile luaseră avânt, dar reaua organizație a circulației monetare și fiduciare din America, provoacă falimentul câtorva case engleze, încă dela 1836. Banca Angliei ridică scontul, dar numeroasele bănci engleze nu o urmează și dau mereu avansuri. Anul 1838 dă o recoltă agricolă rea. Pe Continente se simt greutatea financiară la Hamburg și în Belgia, unde Banca Națională suspendă plățile. În Anglia, știrile acestea făcuseră ca rezerva Băncii Angliei să scadă până la 1 mil. fr. și cu multă greutate Banca reușește să se împrumute cu 50 mil. fr. la Banca Franței, ca să satisfacă cererile, care erau numeroase, cu toată ridicarea scontului.

În America se resimte numai decât efectul politicii Băncii Angliei. La 1837, prețul bumbacului era ridicat. Când Banca Angliei ridică scontul, prețul bumbacului scade brusc, și cetează plățile, la 1839, înghițând 150 mil. fr. din Europa. Dela 1837—1839 au fost 30.000 falimente și o pierdere de 440 mil. dolari. Criza această americană se comunică în Anglia, unde băncile, prin creditele acordate, o amânaseră. Banca Angliei ridică scontul și purifică piața. Din această criză s'a crezut însă că se vede cauza răului în emisiunea

neregulamentată a biletelor de bancă și rezultatul a fost *Actul Peel* din 1844, prin care s'a limitat emisiunea de bilete.

Un element nou de explicație îl aduce criza dela 1847. Aceasta e provocată de absorbțiunea prea repede a capitalurilor disponibile în construcțiunile de căi ferate. În Franța dobânda e mică și se creiază o mulțime de companii de drum de fier ale căror acțiuni cresc, în cursul anilor 1843—1846. În Anglia era capital abundent și capitaliștii concurează Banca Angliei, reducând dobânda foarte mult.

La 1846, în Franța, venia rândul noilor vărsăminte în Companiile de drum de fier și tocmai în acest an recoltele sunt rele. Numerarul lipsește și Banca Franței ridică scontul, provocând lichidarea multor firme. Dar criza este mai accentuată în Anglia, unde Banca Angliei ridică scontul dela $2\frac{1}{2}$ —8%, și mai apoi refuză orice plată. Remediu a fost găsit în suspendarea legii lui Peel dela 1844, permițându-se acum să se mărească emisiunea, dar să nu se scoboare scontul sub 8%. Criza pornită din Anglia și Franța, s'a resimțit pe mai toate piețele din Europa de Vest și în America.

Una din cele mai teribile crize, care a bântuit mai toate statele dezvoltate economiceste, este criza din 1857. Ea pare a fi efectul unei supraproducțiuni, înlesnită de aplicarea descoperirilor tehnice și mai ales de construirea numeroaselor căi ferate, începând din deceniul anterior. Izbucnește mai întâi în America, unde se înmulțiseră enorm băncile, în urma dezvoltării industriei și a comerțului. Deși emisiunea dezordonată se regulează acum, totuși băncile primesc depozite și permit dezvoltarea speculației. La 1857, o bancă încetează plățile. Speculația fusese atât de mare și întreprinderile atât de șubrede, încât falimentul unei bănci a provocat o panică atât de mare, că scontul a trebuit să se ridice la enorma cifră de 25%. Acțiunile societăților pentru construcția căilor ferate nu numai că scad brusc, dar în scurt timp nu se mai cumpără de loc. Prețurile obiectelor scad cu 35%. Efectele acestei crize se resimt imediat în Franța și mai ales în Anglia, unde Banca ridică scontul la 12%. Cu un an înainte se terminase și războiul Crimeei, și soldații reînțorși nu găsiu plasare. Multe fabrici sunt nevoite să congedieze chiar pe lucrătorii vechi. Mizeria în masse amintea pe cea dela 1815. Remediu suprem s'a găsit iarăși în suspendarea legii Peel, fixându-se scontul, pe timpul suspendării, la 10%.

La 1858 criza era terminată și mersul normal reîncepe. Deabia se restabiliseră legăturile comerciale, și în Statele-Unite se începe războiul de secesiune la 1860. Era firesc ca toate întreprinderile americane angajate în Europa să caute să lichideze, pentru a avea bani în țară. Banca Angliei și Banca Franței ridică scontul, pentru a împiedica dispariția aurului. Dar nevoia de bani a Americanilor era așa de mare, încât ridicarea scontului n'a împiedicat scurgerea unei mari cantități de numerar în America. În afară de această sleire a pieței, Anglia mai primește o altă lovitură. Războiul de secesiune împiedicase recolta bumbacului și marea industrie textilă engleză își furniza tot bumbacul numai din Statele-Unite. Acum Anglia se vede nevoită să caute alte piețe de aprovizionare, în Egipt, în India, etc. La 1864 se termină războiul de secesiune și Anglia vine din nou să cumpere bumbacul în America, însă prețul scade, căci se păstrează și piețele de aprovizionare, dobândite în cursul războiului de secesiune. Criza era aproape să izbucnească, prin ruina marilor case de comerț cu bumbac, care se angajaseră în speranța continuării vechilor raporturi. Banca Angliei dă însă mereu avansuri și prelungește o situație nesigură. La 1866 se încep încurcături războinice în Germania; Anglia e silită să lichideze o situație falsă. Nesiguranța și teama ies la iveală. La 30 Mai 1866, piața engleză a suferit cea mai teribilă panică, de care se vorbește și până astăzi, numindu-se ziua de 30 Mai 1866, „vinerea neagră“ (*black friday*). Salvarea s'a găsit din nou în suspendarea act-ului Peel.

Dintre toate zdruncinările pieței economice din secolul al 18-lea și până astăzi, criza din 1873 se socotește ca cea mai mare. Și este mare, pentru că durează mult, pentru că se întinde aproape în toate țările și pentru că cuprinde mai toate întreprinderile economice mondiale. Numai Franța este ferită de efectele acestei deprimări adânci a vieții economice. Franța era încă sub înrăurirea dezastrului politic și economic dela 1870, când tot ce fusese slab, lichidase. Din cauza plății despăgubirii de răboiu, stagnarea în afaceri continuă și la 1873 piața franceză era tot în perioada de depresiune. Dimpotrivă, în Germania. Victoria dela 1870 îmbătase populația de încredere nemărginită în puterea de expansiune a Germanilor. Aurul luat din Franța ca despăgubire de răboiu provoacă și da posibilitatea unui curent pentru întreprinderile de tot felul. Pe această bază reală se brodează o speculație desfrânată. Banca Prusiei în-

cearcă să pună stavilă speculației, refuzând cele mai multe efecte, ce i se prezentau. Speculația se concentrează în Austria, unde izbucnește teribilul *crach* dela 1873. Terenul era pregătit însă și în Germania, așa încât crachul s'a comunicat imediat pe piața germană, în cursul primăverii lui 1873. În Septembrie izbucnește criza și în America și de aci se comunică în Anglia. În 1875, criza băntuia întreprinderile de căi ferate, industria și comerțul cu cărbuni și fier. În 1878, criza se întinde asupra industriei bumbacului; iar până la 1880 asupra tuturor industriilor. Până în 1880, criza băntuia în Germania, Anglia, Austria, Rusia, Italia, Olanda, Belgia, țările din America de Nord și de Sud și Australia.

Din lichidarea întreprinderilor din alte țări, în urma crizei dela 1873, profitase foarte mult Franța, unde întreprinderile iau din nou avânt. Graba, cu care se procedează, mai ales în afacerile de bancă, provoacă un *crach*, specific francez, în 1882. Se începuse o acțiune puternică, pentru a înlocui pe Evrei din organizația financiară, și în acest scop se crease *Union Générale*, care a întemeiat și în Austria *Länderbank*. Acțiunile băncilor înființate încă nu erau complect plătite, dar se introduseseră la bursă. Când nesiguranța se răspândește pe piață, în privința acestor acțiuni, cursul lor scade brusc și depresiunea se comunică pe toată piața Lyonului, Parisului și Vienii.

În acest timp, Germania și Anglia se reculegeau după depresiunea dela 1873. Statele nouă din Europa răsăriteană fac împrumuturi pe piața germană; iar comerțul german se îndreaptă parte spre aceste țări, parte spre America. Anglia își plasează sume mari în America de Sud și continuă comerțul cu America de Nord. Dar în statele puțin consolidate ale Americii de Sud se nasc des turburări politice; de data aceasta turburările din Argentina au o influență deprimantă asupra pieței engleze. În acelaș timp, în Statele Unite, după agitații politice îndelungate, partidul republican protecționist, reușește prin *Mac Kinley* să aducă un tarif vamal foarte urcat, ba chiar să interzică cu desăvârșire importul unor anumite obiecte. Aceste măsuri au izbit în primul rând pe Anglia și Germania, unde s'a provocat o depresiune economică, în anul 1890.

Zece ani mai în urmă, Germania, care trecea din zi în zi în fruntea țărilor mai dezvoltate economiceste, suferă o nouă criză. Către sfârșitul veacului trecut, capitalul german se întrebuințează în două direcțiuni principale: se împrumută țările străine și se finanțează întreprinderile mari, cu activitatea-mărginită în interiorul Germaniei, sau întinsă și

în afară. Cele mai puternice bănci germane sunt legate de întreprinderi, al căror rezultat poate clătina situația băncilor. După 1890, urmează o epocă liniștită și se deschid drumuri comerciale nouă. Astfel, se construiește Transiberianul, care deschide și pentru Germania un drum mai scurt spre Pacific. În Rusia, în România și în alte țări balcanice, pătrunde industria germană, sprijinită de instituțiile de credit naționale germane. La 1900, se ivesc însă simptomele crizei, care izbucnește în 1901. La aceasta a contribuit în mare parte și România, ale cărei legături cu piața germană au devenit tot mai numeroase. În 1899, România a trecut prin cea mai groaznică criză agricolă. Toată viața economică a fost înfluențată. Între altele s'a micșorat exportul și mai ales s'a restrâns importul. Produsele germane, care găsiu un de-bușeu însemnat în România, și în alte țări din Răsăritul Europei, au rămas acum nevândute, au influențat asupra prețurilor, și au provocat ruina întreprinderilor. Criza a devenit acută și lichidarea s'a făcut, în urma falimentelor marilor bănci: *Leipziger Bank* și *Dresdener Bank*.

Veacul al 20-lea a înregistrat până acum 2 depresiuni principale. Prima este aceea din 1907. În urma unei serii de ani agricoli foarte buni, viața economică ia o mare expansiune, ajungând maximum în 1906, în cele mai multe țări. Instalațiunile tehnice de tot felul, mai ales în țările nouă, răpesc din circulație o mare parte din capital. Când ușoare scoborări de prețuri se produc și întreprinderile au nevoie de sprijin bănesc, se simte jena, și Băncile de emisiune ridică scontul, în Anglia la 7% și în Germania la 17 $\frac{1}{2}$ %, procente la care nu se mai ridicaseră băncile dela 1873. După cum am amintit în altă parte, băncile mari comerciale, au opus o rezistență Băncii Naționale la ridicarea scontului și au înlesnit o tranziție mai lentă. A doua depresiune este cea din 1912—1913, în epoca războaielor balcanice, când scontul s'a ridicat din nou și multe firme au fost silite să lichideze¹⁾.

¹⁾ Pentru acest istoric al crizelor comerciale, a se vedea: *Cl. Juglar: Des crises commerciales*, etc., Paris 1889; *Bouniatian: Studien zur Theorie und Geschichte der Wirtschaftskrisen*, 2 vol. München 1908; *E. v. Bergmann: Geschichte der nationalökonomischen Krisentheorien*, Stuttgart 1895; *Tugan-Baranowsky: Studien zur Theorie und Geschichte der Handelskrisen in England*, Jena 1901; *M. Wirth: Geschichte der Handelskrisen*, Frankfurt a. M. 1890; *N. E. Weill: Die Solidarität der Geldmärkte*, Frankfurt 1903; *H. Herkner: Krisen in Handw. d. Staatsw.* ed. III, vol. VI; *C. Supino: Le crisi economiche*, Milano 1907; *H. M. Hyndman: Commercial Crises of the Nineteenth Century*, London 1892.

Avânturile și depresiunile dela o țară la alta se comunică prin schimbul de mărfuri internaționale. Comerțul cu aceste mărfuri stă în cea mai strânsă legătură cu instituțiile de credit, care finanțează cele mai mari întreprinderi. Mișcarea economică, provocată într'un loc, se comunica repede prin aceste artere ale vieții economice mondiale. Înainte de a arăta însă cum se provoacă mișcarea de avânt sau depresiune, și de ce nu se pot evita crizele, care am văzut că se petrec cu atâta regularitate, e nevoie să mai fixăm un element principal.

O depresiune economică se produce cu mai multă repeziune, când sunt influențate direct instrumentele de schimb și în genere elementele pieții financiare. În situația economică din timpul nostru, economiile naționale ale popoarelor mai sunt legate între ele și prin datoriile reciproce ale statelor. Țările bogate în capital, acumulat în urma dezvoltării economice îndelungate, au plasat sume însemnate în țări mai înapoiate. La bursele din acele țări se negociază titlurile datoriilor publice ale tuturor țărilor din lume și cea mai mică zdruncinare a situației economice sau politice dintr'un colț îndepărtat al pământului se repercurtează în cursul hârtiilor de la bursă.

Pentru a ne face o idee de influența cea mare, pe care o pot exercita variațiunile situațiunii economice sau politice a unei țări, asupra pieții financiare și prin aceasta asupra situației economice generale a popoarelor mari, e destul să arătăm cifrele, la care se ridică datoriile publice ale statelor moderne.

Tabloul dela pag. 233 arată aceste cifre, pentru statele Europene pe anul 1910 — 11 ¹⁾.

Iată acum câteva date asupra datoriilor publice și plasamentelor de capitaluri în întreprinderi, în principalele țări nouă din America de Sud ²⁾:

Argentina avea în 1911 o datorie publică de 604.753.827 dolari, din care 303,719,787 dolari împrumut extern și 301.033.540 dolari împrumut intern. În afară de aceasta, mai era plasat capital străin de 2.266.371.079 dolari, în diverse întreprinderi.

Brazilia avea în 1912 o datorie publică de 3.604.135.999 fr., din care 2.357.715.000 fr. împrumutați pe piețe străine

¹⁾ După: Conte de Saint-Maurice: *Les Instruments modernes de la politique Etrangère; Les empreints d'état*, vol II Paris 1912 p. 6 și urm.

²⁾ Conte de St. Maurice. op. cit. vol III Paris 1914.

și 1.246.420.999 fr. împrumut intern. Numai în 1911/1912, s'au făcut împrumuturi în Europa în valoare de 1, 3 miliarde fr. Bolivia avea în 1913 o datorie publică de 1.002.000.000 lire sterlinge, cea mai mare parte făcută pe piața Engleză. Chili avea în 1909 o datorie publică pe piețe streine în valoare de 20.970.112 lire sterlinge, iar pe piața internă o datorie de 179.289.132 pesos.

ȚARA	Anul	Datoria publică
Franța	1910—1911	25.410 milioane
Germania	"	26.211 "
Rusia	"	24.038 "
Austro-Ungaria	"	17.704 "
Anglia	"	17.314 "
Italia	"	13.078 "
Spania	"	9.431 "
Belgia	"	3.703 "
Portugalia	"	3.684 "
Turcia	"	2.759 "
Olanda	"	2.443 "
România	"	1.580 "
Alte state euro- pene	"	4.233 "
Europa		151.588 "

Peru avea în 1911 o datorie publică externă de 5.368.788 lire sterlinge, și una internă de 2.660.645 lire sterlinge. În afară de aceasta, mai făcuse un împrumut în Anglia de 31 milioane lire sterlinge, pentru care concedase Angliei exploatarea căilor ferate.

În genere Anglia avea plasat în străinătate în 1911, un capital de 84 miliarde franci, iar Franța 40 miliarde franci. Din toate acestea, se poate vedea, cât sunt de strâns legate între ele economiile naționale moderne și cât de repede se poate repercuta un avânt sau o depresiune economică dela o țară la alta foarte depărtată, ca situațiune geografică. Fluctuațiuni ale situației economice s'au produs în veacurile trecute, și mai ales în ultimele 2 veacuri. Ele s'au resimțit în ținuturi mai restrânse, sau au trecut dintr'o țară în alta. Unele țări însă rămăseseră mai izolate și erau prea puțin influențate de mișcările economice de aiurea, iar crizele sau epocile lor de prosperitate nu se comunicau în alte țări. Astăzi cercul țărilor intrate în economia interna-

țională s'a mărit și fluctuațiunile economice sunt mai frecvente. Explicația acestor fluctuațiuni, sau mai exact, a unora din momentele fluctuațiunilor, — a acelor momente, care au efecte economice rele, — devine în vremea noastră și mai interesantă. În paginile următoare, vom încerca să rezumăm în scurt explicațiunile principale, date până acum, și apoi să expunem vederile mai nouă, conforme cu realitatea, asupra cauzelor fluctuațiunilor economice.

Ceea ce interesează masa mare a populațiunilor, în diferitele momente ale vieții economice, sunt *prețurile mărfurilor*. Aceasta nu însemnează că orice om atribuie situația economică prosperă sau precară numai prețurilor mărfurilor. Lucrătorul se va plânge, într'un moment de criză, de lipsa de lucru sau de un salariu prea mic; întreprinzătorul se va plânge de un profit prea redus sau chiar de o pierdere, proprietarul de o reducere a rentii pământului, etc. Inșă după o foarte ușoară analiză, fiecare va ajunge să vadă originea situațiunii rele într'o scădere a prețului anterior al mărfurilor, ceea ce reduce profitul întreprinzătorului, dobânda capitalistului, salariul muncitorului, renta proprietarului, etc. Toate acestea reduc puterea de consum a maselor, mărfurile rămân prea multe pe piață și prețurile scad și mai mult. cit

Dar explicarea aceasta nu se putea opri aici, căci în definitiv putem spune că și prețurile mărfurilor sunt efecte ale ridicării salariului muncitorilor și deci a creșterii puterii lor de consum. Așa fiind, ne învârtim într'un cerc vițios, și explicarea nu poate fi satisfăcătoare. Problema este: de ce se ridică sau scad prețurile și cu ele de ce se ridică sau scad salariile, sau mai departe de ce se ridică sau scad profiturile, dobânzile etc.? cit

Că prețurile mărfurilor variază cu o regularitate uimitoare în toate țările, este un fapt care se explică prin ușurința comunicațiunilor între persoane și prin eftinătatea transporturilor. Se înțelege, că e vorba de prețurile de *en gros*, căci prețurile în detaliu sunt diferite nu numai dela o țară la alta, dar chiar în interiorul aceleiași țări, dela o piață la alta.

Interesant este faptul, că nu numai prețurile obiectelor comerțului internațional variază uniform în toate țările, dar și prețurile mărfurilor cu un trafic mărginit în coprinsul unei țări

Comparația între variațiile prețurilor în diverse țări se face prin ajutorul metodei *indicilor numerici*. Pentru Anglia

se urmăresc aceste variații prin indici încă de mult, de către *Sauerbeck*, inițiatorul și popularizatorul acestei metode. În Germania, de către *Schmitz*, pe deoparte și de oficiul central de statistică a Imperiului, de altă parte. În alte țări, se urmăresc aceste variațiuni de către instituțiile statistice respective.¹⁾

Între alții, *F. Eulenburg*²⁾ a arătat în mod grafic variațiunile prețurilor de en gros în diferite țări, pentru diferitele categorii de mărfuri. Curbele, construite pe baza indicilor numerici ai prețurilor din ultimi 62 de ani (1850—1912) din Germania și Anglia și din ultimii 22 de ani (1890—1912) din Anglia, Germania și Statele-Unite au un mers absolut paralel. Nici un an nu face excepție. Ridicările și scoborările curbelor sunt exact proporționale, în câte epocile cu prețuri mari sau mici sunt identice în toate țările.

Că salariile muncitorimii și apoi celelalte fenomene economice, ca profiturile, rentele, etc. au aceleași fluctuațiuni, este un fapt pe deplin documentat. Pentru Statele-Unite din America și pentru Anglia avem date precise, privitoare la salariile din toate industriile. Pentru Germania, Belgia, Franța, există date privitoare la salariile muncitorilor din câte-va industrii principale.

În cursul acestui studiu, când am tratat despre fluctuațiile situației economice din Germania,³⁾ am dat indicii numerici ai prețurilor și ai salariilor și am construit curbele corespunzătoare. Din mersul acelor curbe, s'a văzut că fluctuațiile prețurilor și ale salariilor sunt aceleași.

Studiul amănunțit asupra raporturilor dintre variațiile prețurilor și salariilor în Anglia din ultimii 60 de ani au făcut *Bowley* și *Wood*, publicând rezultatele în *Journal of the Royal Statistical Society* (Martie 1909). Bazat pe aceste rezultate, apoi pe rezultatele mai multor anchete asupra salariului făcut de Departamentul Muncii în Statele Unite, publicate în *Bulletin of the Bureau of Labor* (No. 18 din 1898 și No. 77 din 1908), în sfârșit pe studii speciale asupra

¹⁾ Studii comparative, pe baza datelor oficiale și a indicilor numerici, sau făcut foarte multe. Sunt de relevat însă câte-va lucrări mai nouă, care tratează variațiunile prețurilor în legătură cu problemele, care mă preocupă aici. Astfel este studiul lui *M. Lenoir*: *Etudes sur la Formation et le Mouvement des Prix* (Paris 1913), apoi *H. Denis*: *La dépression économique et sociale et l'histoire des prix*. (Bruxelles 1895)

F. Eulenburg: *Die Preissteigerung des letzten Jahrzehnts* (Leipzig 1912) etc.

²⁾ *Die Preissteigerung* etc. pag. 18 și 21, 24—25 etc.

³⁾ Pag. 92 și 92 bis.

acelorași raporturi în Germania, servindu-se în special de studiul lui Kuczynski: *Die Entwicklung der gewerblichen Löhne seit der Begründung des Deutschen Reichs* (Berlin 1908), A. Aftalion¹⁾ ajunge să stabilească următoarele fapte:

1) Salariul se supune la fluctuațiuni periodice, influențate de ciclurile economice. Când prețurile se ridică, urmează o ridicare a salariului; când prețurile scad, urmează o scădere a salariilor.

2) Mișcările de ridicare și scoborârea a salariilor nu încep exact la aceleași date, ca și mișcările corespunzătoare ale prețurilor, dar ceva mai târziu.

3) Ridicările salariilor sunt mai accentuate, de cât scoborârile. Acestea din urmă câte odată deabia se observă, sunt numai simple stagnări în mersul de ridicare generală.

4) Fluctuațiunile salariilor, și mai ales scoborârile, sunt mult mai puțin accentuate de cât fluctuațiunile prețurilor.

5) În genere, dela jumătatea secolului al 19-lea, salariile au crescut, în urma ridicărilor relativ mari, în timpuri de prosperitate și a unor scoborâri relativ mici, în timpuri de depresiune.

După aceste documentări, revenim la problema pusă mai sus: care este cauza fluctuațiunilor prețurilor, salariilor, profiturilor, rentelor, etc.?

Explicările sunt numeroase și poate că nici o problemă a economiei publice nu a dat naștere la mai multe teorii, în ultimii 50 de ani. Toate aceste teorii se pot grupa însă în jurul a 2 gândiri fundamentale:

a) Fluctuațiunile situației economice își găsesc explicarea în natura și legile instrumentelor de schimb.

b) Fluctuațiunile situației economice decurg din însăși natura și legile generale ale producției, schimbului și consumului de mărfuri.

Prima explicare se mărginește la epoca „economiei banilor”. După această explicare, variațiunile prețurilor mărfurilor, și de aci fluctuațiunile întregii vieți economice, au origina lor exclusivă în schimbările *valorii monezii*. Variațiunile valorii monezii sunt în cea mai strânsă legătură cu mecanismul vieții economice și nu e posibil, după această explicare, să se schimbe valoarea monezii, fără a se schimba imediat prețurile mărfurilor, cu urmările lor, amintite mai sus. Prin urmare, cauzele variațiunilor monezii ar fi și cauzele fluctuațiunilor situației economice generale.

Problema prezentată ast-fel, dacă toate premisile ar fi

¹⁾ Les crises des surproduction pag.

conforme cu realitatea, n'ar fi greu de precizat cauzele fluctuațiilor. Într'adevăr, s'ar putea ca producția de aur, și deci materia primă a monezii, să varieze și am avea astfel o cantitate mai mare sau mai mică de monedă, după variațiunile producției de aur.

Conform legilor cererii și ofertei, valoarea monezii ar varia în raport cu cantitatea de monedă existentă, în primul rând. Am fi găsit astiel cauza fluctuațiilor economice.

Dar care este legătura strânsă între mecanismul vieții economice și variațiunile valorii monezii? Această legătură s'a exprimat printr'o formulă matematică, iar explicarea, dată pe baza raționamentelor de mai sus, s'a numit teoria cantitativă a prețurilor.

Să presupunem că toată cantitatea de monedă, existentă în circulație într'un moment dat, ar fi M ; iar cantitatea tuturor mărfurilor și serviciilor, care se schimbă prin monedă, ar fi P . Raporturile între monedă și mărfuri, adică prețul ar fi dat de $\frac{M}{P}$. Înșă moneda oferită realemente pe piață nu e numai M , ci de atâtea ori M , decât ori moneda intervine în schimb. Cu o cantitate mai mică de monedă, se poate face foarte multe schimburi, dacă moneda circulă repede. Trebuie ținut deci seamă de acelerația circulației monezii. Să însemnăm această accelerație sau viteză cu V . Atunci, cantitatea de monedă, intervenită în schimb, nu este numai M , ci $M \times V$. Prin urmare, prețul este dat de formula $\frac{M \cdot V}{P}$ și variază în raport cu termenii acestei formule.

Dacă totalitatea mărfurilor de schimbat rămâne aceiași, și dacă moneda existentă (M) se îndoește, aceiași cantitate de marfă se va schimba pe o cantitate de două ori mai mare de monedă. Aceasta înseamnă că prețul mărfurilor se îndoește sau că valoarea monezii se reduce la jumătate. De aci se scoate următoarea lege, pe care *H. Denis*¹⁾ o formulează în modul următor:

„Dacă toți ceilalți factori rămân aceiași, afară de cantitatea de monedă, prețurile obiectelor variază în raport direct proporțional cu cantitatea de monedă, multiplicată cu accelerația circulației. Iar valoarea monezii variază în raport invers proporțional cu cantitatea de monedă, multiplicată cu accelerația“.

Astfel formulată, legea fundamentală a variațiunilor prețurilor și a valorii monezii, putea fi criticată. Schimbul nu

¹⁾ *La dépression économique et sociale et l'histoire des prix*. Paris 1895, pg 176.

se mai face astăzi numai prin monedă, dar și prin o mulțime de alte mijloace. Formula trebuia acomodată. În ultimul timp s'a găsit o nouă formulare matematică a legii de mai sus, de către *Ivring Fischer*, în opera sa *The purchasing Power of Money* (New-York 1911). Această formulă, trecută apoi în toate studiile, care au avut de obiect problema ce ne preocupă, a fost criticată sau admisă, după cum autorul era contra sau pentru teoria cantitativă a prețurilor ¹⁾.

Marcel Lenoir ²⁾ rezumă această nouă teorie cantitativă, completată de *Ivring Fischer*, în modul următor:

„În ultimul său stadiu, această teorie se poate prezenta în modul următor: trocul ne mai fiind astăzi întrebuițat de nici unul din popoarele civilizate, orice cumpărare de mărfuri dă loc la o plată. Totalul sumelor de bani, pe care debitorii trebuie să le plătească pentru a achita consumația lor anuală, adică valoarea consumației totale anuale, sau valoarea tuturor mărfurilor schimbate într'un an, trebuie să fie egal cu suma totală a instrumentelor de plată întrebuițate. Aceste instrumente de plată sunt, deoparte, moneda din circulație, care se transmite direct dela individ la individ, și de altă parte, depozitele din bănci, care permit plățile prin cecuri și virimente.

„Astfel se obține ecuația schimbului. Dacă p este prețul unei mărfi, a cărei cantitate Q a fost schimbată în cursul unui an, valoarea totală a schimburilor unui an va fi $\sum p Q$ sau PT , dacă însemnăm cu P un preț mijlociu și cu T totalitatea cantităților schimbate. Pe dealtă parte, dacă V este viteza circulației cantității de monedă M , care servește la plățile directe, și V' este viteza circulației sumei depozitelor din bănci M' , totalul mijloacelor de plată, întrebuițate în acel an va fi $MV + M'V'$. Ecuațiunea schimbului va fi deci:

$$MV + M'V' = PT$$

„Se vede clar din aceasta, cum prețurile, P , sunt influențate de variațiunile lui M și M' , variațiuni, care vor fi produse în special de orice schimbare în stocul monetar al lumii“.

¹⁾ Dintre scrierile mai nouă, *M. Lenoir: Études sur la formation et le mouvement des prix*. (Paris 1913) și *A. Affalion: Les crises périodiques de surproduction* vol. II (Paris 1914) se ocupă în special de noua formulă dată de *Ivring Fischer*.

²⁾ Op. cit. pag. 156 și 157.

Incepând dela medievalul *Bodin* și până în timpul nostru, teoria cantitativă a prețurilor a avut o multime de adepți, dintre economiștii și financiarii distinși, ca *Goschen*, *Giffen*, *E. de Laveleye*, danezul *Scharling*, *Schäffle*, etc. Totuși teoria a fost și este combătută. Cea mai mare parte dintre adepții teoriei cantitative o documentează cu exemple din istoria economică a popoarelor, arătând cum mărirea cantității de metale prețioase a adus în trecut pierderea puterii de cumpărare a monezii și deci ridicarea prețurilor mărfurilor.

Adversarii teoriei cantitative, între cari se numără cei mai de seamă economiști din timpul nostru, iau exemple, pentru a contrazice teoria, din mecanismul schimbului modern. Deși în schimb intervine moneda, totuși mărfurile se schimbă pe mărfuri, și ridicarea sau scoborârea valorificării reciproce a mărfurilor, trebuie căutată în însăși mecanismul schimbului, între altele, în dezechilibrul dintre producție și consumație¹⁾. Apoi, în timpul din urmă, moneda intervine relativ rar în schimb, întrucât alte mijloace înlesnesc schimbul. În cursul acestui studiu, am arătat de altfel, ce mare rol joacă astăzi, polița, cecul și operațiile de compensare și viramente. Din aceasta ar deduce adversarii teoriei cantitative a prețurilor, că mărirea sau micșorarea cantității de monedă nu ar mai avea influență asupra prețurilor.

Totuși, *Ivring Fischer* și alți adepți mai noi ai teoriei cantitative, pretind că intervenția circulației fiduciare și ale substitutelor monezii nu schimbă întru nimic exactitatea teoriei. Prețurile se ridică, în timp de prosperitate, pentru că toate elementele formulii de mai sus cresc, și anume: crește cantitatea de monedă metalică în circulație, ceea ce se vede din micșorarea incasurilor băncilor, cresc și substituturile monezii, ceea ce se observă din mărirea portofoliilor băncilor, crește și accelerația circulațiunii. În partea a doua a acestui studiu, s'a văzut că aceste mișcări ale elementelor pieței financiare sunt exacte, cel puțin pentru statele cele mai dezvoltate economiceste.

Dar la aceste raționamente, se aduc obiecții principale, fără a se tăgădui exactitatea faptelor. „Că aceste mișcări ale circulației se petrec astfel, nu se poate tăgădui, zice *A. Aftalion*²⁾. Dar ele nu stabilesc exactitudinea teziei lui

¹⁾ În această privință, a se vedea: *C. Supino: Le crisi economiche*. Milano 1907; în această lucrare, se dau toate teoriile, bazate pe dezechilibrul între producție și consumație.

²⁾ Op. cit. vol. II. p. 325.

Ivring Fischer. Care este cauza eșirilor ritmice ale monezii metalice din bănci și apoi a întoarcerilor ei periodice în bănci? De unde provin creșterile și restrângerile transacțiunilor fiduciare? Care este cauza accelerării sau temperării circulațiilor? Toate aceste fenomene nu-și găsesc în ele înșiși cauza mișcărilor lor ritmice. Dacă vom căuta aceste cauze, nu le vom găsi, decât în însăși fluctuațiunile transacțiilor și ale prețurilor. În timp de prosperitate, înmulțirea mărfurilor și ridicarea prețurilor, provoacă creșterea, cererea de monedă dela bănci, provoacă înmulțirea transacțiunilor fiduciare și mărirea accelerației circulațiunii. În timpul depresiunii, scăderea prețurilor și stagnarea industrială aduce efectele contrare. Așa că, primul termen al ecuației schimbului atrage după sine pe cel de al doilea, și nu invers“.

Între aceste teorii extreme, se admit și soluții împăciuitoare. Astfel, *H. Denis*¹⁾ are o „concepție sintetică“ a explicării fluctuațiilor prețurilor, admitând în acelaș timp și influența monezii și teoriile bazate pe dezechilibrul dintre producție și consumație. Iar *F. Eulenburg*²⁾, urmând aceeași cale, nu acceptă întreaga teorie cantitativă a prețurilor, ci numai jumătate! El admite că mărirea cantității de aur, are o influență asupra prețurilor, provocând o ridicare a prețurilor, o mărire a cererii de mărfuri și o conjunctură favorabilă. Nu crede însă că micșorarea producției de aur ar avea vreo influență asupra prețurilor în timpul nostru.

Faptul, că mărirea producției de aur produce o conjunctură favorabilă întreprinderilor, măbind cererea de produse, este exact, dar nu e special numai mării producției de aur, ci oricărei alte producții. Așa că, raportul între mărirea producției de aur și avântul economic, nu mai are nicio legătură cu teoria cantitativă a prețurilor, cum crede *F. Eulenburg*.

Socotim că, această contradicție între diversele teorii provine din confuzia ce se face între mecanismul schimbului în diferite faze ale evoluției economice. Când se iau exemple din viața economică a veacului al 10-lea (ex. depresiunea economică de atunci, produsă de înmulțirea metalelor prețioase) pentru a se explica procese economice din veacul al 19-lea și al 20-lea, se înțelege că va fi ușor să găsim,

¹⁾ *La dépression économique et sociale et l'histoire des prix* pag. 257 și urm.

²⁾ *Die Preissteigerung* etc. p. 59 și urm.

în aceste din urmă veacuri, fapte, care să contrazică orice teorie, bazată pe procese economice din alte faze ale evoluției economice.

Când ne-am ocupat, în cursul acestui studiu, de organizarea schimbului, am deosebit trei faze principale: schimbul direct de mărfuri contra mărfuri, schimbul prin intermediul monezii metalice și schimbul prin instrumente fiduciare și prin surrogate ale monezii.

În prima fază, a schimbului direct de mărfuri contra mărfuri, ridicările și scoborările generale ale prețurilor sunt fenomene necunoscute. O perturbare a raporturilor de schimb se face prin aceea că, unele obiecte sunt obținute uneori printr'o cantitate de 2, de 3 ori, mai mare sau mai mică din alte obiecte. Când producția dintr'un an a unor mărfuri e mică, atunci se cere pentru un exemplar din aceea marfă de 2 sau 3 ori mai multe exemplare din altă marfă, pe care se schimba înainte prin 1 contra 1. *Depresiuni sau avânturi generale, exprimate prin scăderi sau ridicări generale ale prețurilor tuturor mărfurilor, nu se pot întâmpla în această epocă.* Creșterea valorii unei mărfi aduce imediat o depreciere a valorii altor mărfuri. Cu toate acestea, se poate vorbi chiar în faza aceasta de crize, sau mai exact, de mizerii generale, dar în alt înțeles, decât crizele observate prin depresiunea prețurilor. Dacă unul din obiectele principale de hrană a masei populației se produce într'un an în cantitate foarte mică, atunci valoarea acestui obiect se ridică atât de mult, în cât marea masă a populației nu are din alte obiecte de schimb atât, în cât să-și dobândească obiectul principal de hrană. Atunci e foamete. Foametea este criza acestei faze a evoluției, în care schimbul se face direct între mărfuri.

În faza următoare, a schimbului de mărfuri și servicii prin intermediul monezii, sau a economiei banilor, o marfă se schimbă pe o unitate de măsură, cu care se cumpără o altă marfă. Se înțelege, că nu ne depărtăm de concepția că metalul prețios, devenit monedă, e un simplu instrument de schimb al mărfurilor și nu o marfă prin sine însuși. Când schimbăm o marfă pentru o monedă, o facem tot în vederea obținerii unei mărfi și nu în vederea obținerii de monedă, care nu satisface trebuința noastră, decât într'u cât ne dă puțința să obținem o nouă marfă. Că moneda dobândește și ea uneori calitatea unei mărfi, atunci când intră ca un element principal într'o întreprindere, spre exemplu sub forma de capital, este un fapt bine cunoscut. Dar în

părți de monedă din circulație, etc., toate acestea provoacă o depresiune. Generalitatea depresiunilor și de sigur și a avânturilor, provocate de micșorarea sau mărirea cantității de monedă metalică, se mai explică prin faptul că, faza schimbului prin monedă cade într-o epocă, în care raporturile comerciale interne și internaționale sunt mai frecvente. Faptul acesta era observat și de aceea politica mercantilistă a veacului 16-lea, 17-lea și 18-lea tindea la aducerea în fie care țară a unei cantități cât mai mari de aur. Dar, măsurile pentru împlinirea acestui ideal făceau și mai puternică influența variațiunilor cantității de monedă metalică asupra fluctuațiunilor situațiunii economice, într-o cât nu se lăsa o liberă repartizare a cantității disponibile de monedă. Pe de altă parte, politica mercantilistă, punând stavilă circulației mărfurilor în toate colțurile pământului, menținea crizele sau foametele locale, caracteristice fazii anterioare a evoluțiunii economice.

În faza a treia, a economiei mondiale pe deoparte și a schimbului indirect de mărfuri prin mărfuri, sau a schimbului fiduciar, pe de altă parte, nu mai avem foametele brusce, datorite schimbărilor climatice, iar depresiunile sau avânturile, datorite variațiunilor în cantitatea de monedă metalică, s'au moderat și tind să dispară.

Nu mai avem foametele brusce locale, provenite din cauza anilor răi dintr-o regiune, pentru că în organizarea economiei internaționale, orice localitate are la dispoziție produsele lumii întregi, ușor cunoscute și ușor transportate, când nevoia cere. Iar ani agricoli răi în lumea întreagă nu mai sunt; am arătat aceasta când am tratat despre mărfurile comerțului internațional. Politica economică a popoarelor moderne tinde la deschiderea granițelor pentru toate produsele lumii, iar taxele vamale, care mai există, nu au de cât un caracter temporar și nu sunt justificate, de cât prin interesul educațiunii industriilor potrivite unei țări, dar nedezvoltate până în prezent.

Depresiunile generale ale prețurilor, provenite din cauza înmulțirii cantității de monedă metalică, nu se mai produc cu aceeași putere, sau nu se mai produc de loc, pentru că moneda metalică nu mai are rolul din trecut în schimbul de mărfuri. Instrumentele de schimb de astăzi se înmulțesc imediat, odată cu înmulțirea mărfurilor schimbate. O lipsă de instrumente de schimb, ceea ce ar provoca o creștere a valorii acestor instrumente și deci o descreștere a prețurilor mărfurilor, nu se mai poate ivi în epoca noastră. Din

contră, trăim de câte-va decenii într'o epocă de ridicare continuă a prețurilor, ceea ce dă naștere nemulțumirilor generale față de scumpirea traiului. Nu creșterea producției de metale prețioase este cauza acestei ridicări de prețuri, cum cred foarte mulți din adepții teoriei cantitative a prețurilor. Căci dacă s'ar compara creșterea producției de metale prețioase, cu creșterea cantității de mărfuri schimbate, s'ar vedea ca în timpul din urmă moneda metalică ar fi prea puțină, față de totalitatea mărfurilor schimbate. De monedă însă nu se simte nevoie, în mecanismul schimbului modern, căci mărfurile se schimbă între ele prin intermediul reprezentanților lor, în hârtiile de valoare.

Ridicarea prețurilor din ultimele decenii se datorește de sigur, în parte și înmulțirii instrumentelor de schimb, nu însă a monezii metalice. Ridicarea aceasta nu seamănă însă cu nici una din ridicările prețurilor, provenite din înmulțirea cantității de monedă. Și nu seamănă, pentru că înmulțirea, sau împuținarea instrumentelor moderne de schimb se acomodează imediat după înmulțirea sau împuținarea mărfurilor schimbate, pe când înmulțirea sau împuținarea monezii metalice provine de primul rând din creșterea sau descreșterea producției de metale prețioase. Prin urmare, ridicarea sau scăderea valorii monezii, adică a puterii ei de cumpărare, depinde de un fenomen strein de schimbul de mărfuri. Moneda intervine așa dar ca un element perturbator în raporturile de schimb, ea aduce o ridicare sau scădere a prețurilor, fără ca aceasta să derive din mărirea producției sau consumului de mărfuri. Celelalte mijloace de schimb nu provoacă prin ele înșiși o depresiune sau o ridicare a prețurilor mărfurilor, ci numai creșterea sau descreșterea mărfurilor schimbate aduc variațiuni în raporturile de valoare dintre mărfuri.

Ridicarea generală a prețurilor din ultimele decenii se explică numai printr'o tranziție dela faza „economiei banilor“ la faza „economiei creditului“, sau mai precis la faza schimbului fiduciar. Dintr'o relativă lipsă de instrumente de schimb în ultimele timpuri ale fazei economiei banilor, lipsă, explicabilă prin aceea că producția de mărfuri a crescut într'o proporție mai mare, decât cantitatea de monedă metalică, am trecut la o îndestulare completă de instrumente de schimb, ceea ce a provocat, față de faza anterioară, o ridicare a prețurilor. Instrumentele de schimb ale economiei schimbului fiduciar sunt însă elastice, se înmulțesc sau se împuținează, după cum crește sau se micșorează cantitatea de mărfuri adusă pe piață, și deci nu mai

pot provoca prin ele înșiși ridicări sau depresiuni ale prețurilor.

Dar în ultima fază, a economiei internaționale și a schimbului prin instrumente fiduciare, am arătat că există avânturi și crize mai brusce, decât în trecut, dar și mai dese și de mai scurtă durată. După ce am eliminat explicațiile nepotrivite pentru mecanismul schimbului modern, s'a putut observa că ridicările și scoborările relative de prețuri provin din schimbarea raporturilor dintre producția și consumul diverselor mărfuri. Se întâmplă într'un moment să se aducă pe piață o mare cantitate de mărfuri, pentru care puterea de cumpărare a maselor populației este insuficientă. O parte din mărfuri rămâne nevândută. Prețurile scad sub așteptările producătorilor, din momentele proceselor producției. Depresiunea aceasta se comunică, *regresiv*, la toate industriile, ale căror produse sunt consumate de industria, în care se constată momentan o supraproducție. Așa spre exemplu, dacă mașinile agricole sunt marfa, care nu găsește momentan cumpărători, vor scădea imediat nu numai prețurile mașinilor, dar și prețurile fierului, oțelului și a oricăror alte elemente, care sunt consumate în procesele producției de mașini.

În afară de această comunicare directă a depresiunii prețurilor dela o industrie la alta, se mai petrece și o comunicare indirectă, prin ajutorul căreia depresiunea devine generală. Industria, ale cărei produse sunt depreciate pe piață, își restrânge producția, și face economii la „material și personal“, cum se obișnuiește a se spune în limbajul tehnic. Salariile scad și pe lângă aceasta o mare parte din lucrători sunt congediați. Rezultatul este o scădere a puterii de consum a maselor populației. Nu se mai cumpără în aceeași măsură mărfurile, căutate mai înainte, se reduce întreg consumul de mărfuri, care nu sunt indispensabile. Nu se mai întrebuițează în aceeași măsură nici obiectele de îmbrăcăminte, nici obiectele de hrană. Din cauza acestei reduceri generale a consumului, toate mărfurile, de orice natură, par a fi în prea mare cantitate pe piață, și se depreciază. Acesta este procesul de comunicare a depresiunii înlăuntrul unei țări și apoi dela o economie națională la alta. Prin aceleași norme se explică și avântul economic.

Dar care este cauza primordială a unei mișcări ascendente sau descendente a prețurilor, cu alte cuvinte cine dă primul impuls? Dintre toate răspunsurile date la această întrebare, două mi se par mai aproape de adevăr, fără a fi însă răs-

punsuri complete. Cauzele primordiale ale depresiunilor sau avânturilor economice ar fi următoarele: a) *felul de repartitie a veniturilor economiei naționale*. b) *Tehnica producției moderne*.

Camillo Supino ¹⁾ dă o mare importanță modului de repartitie a veniturilor în explicarea fluctuațiilor situației economice. Când din veniturile întreprinderilor economice, cea mai mare parte se acumulează în mâinile câtorva, în genere în mâinile capitaliștilor, atunci din două părți se pregătește un dezechilibru între producție și consum.

Dintr'o parte, capitaliștii își măresc veniturile și averea neîncetat și o întrebuințează la o producție tot mai mare, în ramura de producție începută, fără a se îngriji de nevoia de capital pentru alte întreprinderi și fără a se preocupa că economia națională mai are trebuință și de alte produse. Rezultatul acestei tendințe este o *supracapitalizare* în unele întreprinderi, și o *subcapitalizare*, sau o lipsă de capital în alte întreprinderi.

De altă parte, masele populației dobândesc relativ din ce în ce mai puțin din veniturile întreprinderilor. De și salariile cresc în timp de prosperitate, totuși producția crește într'o proporție mult mai mare. În cât, puterea de cumpărare a maseilor populației nu merge tot așa de repede ca și cantitatea mărfurilor oferite pe piață. De aceea, la un moment dat, se observă că piața e supraîncărcată și scăderea prețurilor începe.

A. Aftalion ²⁾ atribuie tehnicii producției moderne toate fluctuațiile situației economice. După *Aftalion*, în timpul unei prosperități, când prețurile sunt ridicate, producătorii sunt îndemnați să-și mărească producția. Aceasta nu se poate face, de cât în urma unei construcții prealabile a utilajului necesar. Construcția utilajului durează mult și în acest timp se cer mereu mărfuri, căci piața nu e încă satisfăcută. Astfel capitalul fix al întreprinderilor crește neîncetat, iar producția corespunzătoare nu va veni, de cât foarte târziu. După ce însă utilajul începe a fi pus în lucru, capacitatea întreagă de producție a întreprinderii aruncă pe piață mărfuri mai multe, de cât erau necesare. Depresiunea începe, și apoi se comunică, după cum am arătat. Din cauza acestei greutate de a construi imediat utilajul necesar cererii mo-

¹⁾ *Le crisi economiche*. Milano. 1907 pag. 63 și urm.

²⁾ *Les crises périodiques de surproduction*. Paris 1914. vol. II. pag. 400 și urm.

mentane, și de a produce imediat ceea ce se cere, pentru a vedea, dacă apoi mai e nevoie, se capitalizează prea mult, se imobilizează prea mult în instalațiuni, care apoi dau o supraproducție.

E adevărat că și felul de repartizare a veniturilor, precum și tehnica producției pregătesc un avânt sau o depresiune economică, dar nici una din ele nu dau impulsul schimbării situației. Ele accelerează un mers început, dar nu sunt cauze primordiale, nici de provocare a unui avânt, nici de rezolvare a unei crize latente.

Am arătat în cursul acestui studiu, cu exemple numeroase din mersul real al economiilor naționale ale mai multor popoare, că, în orice moment al vieții economice a unui popor, se observă semnele unui avânt sau depresiuni economice, dacă se privește mersul diferiților factori principali ai economiei naționale a aceluși popor. Prin predominarea economiei naționale d: către unul din acești factori, se imprimă economiei naționale și chiar pieței internaționale, fluctuațiunile aceluși factor economic. Cu cât acest factor este mai strâns legat de cea mai mare parte din întreprinderile, care formează bogăția unei țări, cu atât repercusiunea mersului lui e mai intensă. Cu cât masse mai mari de oameni sunt dependenți în viața lor economică de mersul unui factor economic, cu atât mersul economiei naționale este mai mult determinat de acest factor. Când epuiizarea unei mine de cărbuni, spre exemplu, răpește forța motrice a industriei unei țări întregi, când izbucnirea unui războiu întrerupe posibilitatea de aprovizionare cu fier a unei țări, lipsite de acest element, când un an agricol rău micșorează recolta de cereale, atunci, în toate aceste cazuri, urmează o reducere a profiturilor și salariilor dintr-o parte, o scumpire a elementului, care lipsește, din altă parte. Scăderea puterii de cumpărare a masselor și scăderea puterii de consum de material prim a industriilor, dă impulsul schimbării situației economice. Dacă scăderea puterii de cumpărare a masselor ar merge paralel cu reducerea producției, în urma micșorării cantității de materii prime, sau în urma reducerii profiturilor, nu s'ar putea provoca un dezechilibru între producție și consumație și nu s'ar produce o schimbare a raporturilor de valoare dintre mărfuri, adică a prețurilor. Inșă, scăderea puterii de consum a masselor se produce imediat, în urma reducerii veniturilor ei, pe când întreprinderile economice, care au angajat un capital fix însemnat, nu pot transforma imediat modul de investire a capitalului

Așa că, impulsul primordial al schimbării situației pornește dela factorii principali ai economiei naționale. Cum reușesc acești factori să comunice fluctuațiile lor întregii economii naționale și chiar internaționale, am arătat îndeajuns în cursul acestui studiu. Iar cauzele variațiilor fiecărui factor se pot urmări cu ușurință pe baza datelor pozitive.

Pusa pe acest teren al faptelor economice reale, problema originii și alternării fluctuațiilor economice își găsește întreaga ei rezolvare, înlăturându-se astfel din știință teoriile abstracte și construcțiile imaginare de sisteme explicative pur deductive. La această îndreptare a cercetărilor pe terenul faptelor pozitive, la înlăturarea teoriilor false și la găsirea unor soluțiuni, conforme cu realitatea economică, sper să fi contribuit studiul acesta.

TABELA ALFABETICĂ A AUTORILOR CITATI

- Arnauné Aug. 201
 Aftalion A. 236, 238, 239, 247
 Ambron 201
 Apelt K. 212
 Ashley W. 163
 Arndt, P. 170
 Andréadès. 181
 D'Avenel, V-te G. 174, 216, 217,
 221
 — Bowley 235
 E. V. Bergmann 231
 Bouniatian 231
 Bodin 222, 239
 Bessemer 213
 Benini, R. 5
 Bücher, K. 148
 — Beaulieu L. P. 170
 — Brentano, L. 170
 v. der Borcht, R. 180
 Carli, 173
 Courtois, A. 180
 Cercel, A. 187 ✕
 — Denis H. 201, 235, 237, 240
 Dietzel, H. 170
 Delmar, A. 176
 Dobrovici M. G. 185, 187 ✕
 v. Ebengreuth, L. 174
 — Eulenburg, Franz. 23, 235, 240
 Engel 4, 6. 92
 — Ehrenberg, R. 156, 176, 177
 Fischer Ivring 238, 239, 240
 François C. 193
 Furnică, D. 157 ✕
 De Foville, A. 19 29
 Ferraris, C. 180, 201
 Goschen 239
 Grunzel J. 196
 Gerlach, K. 170
 Greef, G. 147
 Guyot, Yves. 5
 Giffen, 239
 Herkner H. 231
 Haristoy I. 193 ✕
 Helander Sven, 197
 Howarth. 201
 Hepites C. St. 114
 Huvelin, P. 148
 Heyd, W. 156
 Hüllemann K. 156
 Harms, B. 170
 Hobson, J. 149
 Helferich, 174
 Hyndman M. H. 231
 — Idelson W. 180
 Inama-Sternegg, K. 148
 Jaffé E. 201
 Jannet Cl. 201
 Julin, Ar. 19, 26
 — Juglar, Clément. 6, 43, 91, 223,
 225, 231
 — Jevons W. 76
 Jorga, N., 154, 156, 157, 166, 167, ✕
 181, 183, 187
 Jacob, 176 ✕
 von Juraschek Fr., 205, 209, 212,
 214, 217
 Kuczynski, 236
 Kaufmann, 201
 Koch R., 194
 Kiesselbach, 156
 Lobatsch, R., 170
 Kinley, Mac, 230

VERIFICAT

1937

Lexis W. 206, 209, 214
 E. de Laveleye 239
 Lozé 214
 Landesberger 196
 Liesse 201
 Letourneau, Gh. 148
 List, Fr. 163, 165
 Lattes 176
 Levy, R. G. 180.
 Landmann, J. 180
 Lotz, W. 170, 180, 196
 v. Lumm, 180, 201
 Lenoir, M. 192, 209, 235, 238.
 March L. 217
 Mehrens, 201
 Marggraf, 210
 Mortara, Giorgio. 8, 9, 15, 19, 26
 Marjjan, 101 ✕
 Monroë, 170
 Neuhaus, G., 170
 Nasse, R., 180, 214
 Noël, O., 147, 148, 152, 157, 163,
 171, 173, 174, 179
 Nistor, I, 154, 157, 181, 183, 185 ✕
 Neymarck, A., 190
 Obst, 201
 Peel, 228
 Pitt, 225
 Patten B., 193
 Paasche, 210
 Patron, 201
 Pöhlmann, 156
 Peyssonel, 156
 Pohle, L., 170
 Paterson, W., 178
 v. Phillipovich, E., 180
 Peruzzi, 176
 Riesser, 201
 Rauchberg H., 194
 Ricardo, 164
 Roulleau, G. 190, 103, 194
 Schäffle, 239
 Supino C., 231, 239, 157

von Strigl Ad., 205, 207, 211
 Sering M., 209
 Schippel Max, 210
 Schaer, 196*
 Staicovici D. Ch., 198 ✕
 Scharling, 239
 Schmitz, 235
 Sattler, 201
 Steele,
 Stephenson, 213
 Schneider R., 214
 Schultze A., 156
 Sommerlad T., 174
 Sombart W., 6, 149, 163, 168, 175
 Sorer Richard., 10, 11, 19
 Schäfer D., 156
 Sundbärg G., 30, 54, 211, 212, 214
 Sauerbeck., 7, 11, 235
 Soetbeer, 176, 217
 Spallart Neumann, 5, 8, 19
 Smith Ad., 165
 Ströll M., 180
 Schmidt M., 148, 163, 196
 Schurtz H., 174
 Schumacher H., 170
 de Saint-Genies Fl., 183
 de Saint-Maurice, Conte, 189, 232
 Schwalenberg G., 180
 Schäube A., 156
 Tugan-Baranowsky, 225, 231
 Tănăsescu I., 100 ✕
 Wood, 235
 Weill E. N., 231
 Wirth M., 231
 Weber A., 201
 Wiedenfeld K., 209
 Weber M., 156, 176
 Wagner Adolf, 5
 Wolowski L., 180
 Warneck M.,
 Xenopol A., 154, 157 ✕
 Zuckerkandi, 180
 Zimmermann A., 163